

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იურიდიული ფაკულტეტი

ილონა ბაბუა

სადისერტაციო ნაშრომი:

მტკიცების ტვირთი სამოქალაქო საპროცესო
სამართალში

სადისერტაციო ნაშრომი წარდგენილია სამართლის
დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: სამართლის დოქტორი,
პროფესორი: ზურაბ ძლიერიშვილი

თბილისის
უნივერსიტეტის
გამოცემლობა

2 0 1 2

ს ა რ ჩ ე ვ ი

სარჩევი	2
ნაშრომში გამოყენებული აბრევიატურის ნუსხა.....	4
შესავალი.....	5
ა. განსახილველი ნაშრომის აქტუალობა	5
ბ. კვლევის მიზანი და მეთოდი	9
გ. ნაშრომის სტრუქტურა	10
თავი I. მტკიცების ტვირთის არსი და მისი მნიშვნელობა	
საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში	11
§1. მტკიცების ტვირთის ბუნება და მისი ფილოსოფიური დახასიათება.....	11
§2. მტკიცების როლი და მისი მნიშვნელობა სამართალწარმოებისას.....	16
§3. მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები.....	18
ა. მოსარჩელე და მოპასუხე მხარეები, როგორც მტკიცების ტვირთის	
ვალდებულების მქონე სუბიექტები.....	18
ბ. მესამე პირები, როგორც მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე	
სუბიექტები.....	19
გ. მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები კანონისმიერი და	
სახელშეკრულებო წარმომადგენლობისას.....	20
დ. პროკურორი, როგორც მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე	
სუბიექტი, თუ როგორც სახელმწიფოს წარმომადგენელი.....	21
ე. სასამართლო, როგორც მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე	
სუბიექტი?.....	23
§4. მტკიცების ცნება და მისი შინაარსი	25
ა. მტკიცების ცნება, როგორც „მტკიცების ტვირთის“ შემეცნების	
საშუალება.....	25
ბ. მტკიცება, როგორც საქმის გარემოებების დადგენის საპროცესო	
მოქმედება და არა როგორც საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების მიღწევის	
საშუალება.....	27
გ. მტკიცებულებათა შეფასება, როგორც მტკიცების ტვირთის	
ვალდებულების შესრულება თუ, საქმის ფაქტობრივი გარემოებების	
შემეცნების აუცილებელი წინა პირობა.....	29
§5. მტკიცების ტვირთისა და მტკიცების საგნის მჭიდრო ურთიერთკავშირი	
და მათი ურთიერთგამიჯვნის პრობლემა (ქართული და უცხოური	
სამართლის მიხედვით).....	33
ა. მტკიცების საგანი და მისი მნიშვნელობა სამართალწარმოებისას.....	33
ბ. სასამართლოს როლი მტკიცების საგნის განსაზღვრაში.....	35
გ. მტკიცების საგნის განსაზღვრა, როგორც მტკიცების ტვირთის	
რეალიზების აუცილებელი წინა პირობა.....	38
§6. ფაქტებზე მითითების ტვირთისა და მტკიცების ტვირთის	
ურთიერთგამიჯვნის პრაქტიკული მნიშვნელობა.....	45
ა. ფაქტებზე მითითების ტვირთისა და მტკიცების ტვირთის თანაარსებობის	
საფუძველი.....	45

ბ. მხარეთა შორის ფაქტებზე მითითების ტვირთის და მათი დამტკიცების ტვირთის გამიჯვნის მატერიალურ-სამართლებრივი საფუძვლები.....	49
თავი II. მტკიცებულებათა კლასიფიკაცია და მათი სახეები უცხოური სამართლის მიხედვით.....	63
§1. მტკიცებულებათა სახეების უცხოური სამართლის მიხედვით განხილვის დასაბუთება.....	60
§2. მტკიცებულებათა კლასიფიკაცია და მტკიცების განსხვავებული საშუალებები ინგლისის მტკიცებით სამართალში.....	60
§3. მტკიცებულების განსხვავებული სახე „მტკიცებულებების შესახებ აშშ-ის ფედერალური წესების“ მიხედვით.....	65
თავი III. სამართლის როლი და ფუნქცია მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებისას.....	71
§1. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების საპროცესო მნიშვნელობა.....	68
§2. დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები, როგორც მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების საფუძველი	73
§3. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი	82
§4. პრეზუმფციები, როგორც მტკიცების ტვირთის განაწილების საფუძველი.....	89
თავი IV. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურებანი.....	97
§1. მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურება საოჯახო საქმეთა განხილვისას	96
§2. მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურება რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გაგვრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული საქმეების განხილვის დროს	111
§3. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურება პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვასთან დაკავშირებით	127
დასკვნა.....	137
ბიბლიოგრაფია.....	134
ნორმატიული მასალა	141
სასამართლოს გადაწყვეტილებები	142
სამეცნიერო ნაშრომები.....	147

ნაშრომში გამოყენებული აბრევიატურის ნუსხა

ა.შ.....	ასე შემდეგ
ბერძ.....	ბერძნული
გამ-ბა.....	გამომცემლობა
ე.ი.....	ესე იგი
ე.წ.....	ეგრეთ წოდებული
თბ.....	თბილისი
იხ.....	იხილეთ
ლათ.....	ლათინური
მაგ.....	მაგალითად
პროფ.....	პროფესორი
ჟურნ.....	ჟურნალი
რედ.....	რედაქტორი
სუსგ.....	საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება
ტ.....	ტომი
წ.....	წელი
РФ.....	Российская Федерация (რუსეთის ფედერაცია)
под. ред.....	редакции (რედაქტორობით)
М.....	Москва (მოსკოვი)
Тб.....	Тбилиси (თბილისი)
изд-ва.....	издательство (გამომცემლობა)
изд.....	издание (გამოცემა)
Сов.....	Советский (საბჭოთა)
ж.....	журнал (ჟურნალი)
Art.....	Article (მუხლი)
aufl.....	auflag (გამოცემა)
BGB.....	Bürgerliches Gesetzbuch (გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი)
GRUR.....	Gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht (სამეწარმეო სამართლებრივი დახმარება და საავტორო სამართალი)
Dr.....	Doctor (დოქტორი)
ED.....	Edition (დამატება)
Prof.....	professor (პროფესორი)
Verl.....	verlag (გამომცემლობა)
vol.....	volume (ტომი)
ZPO.....	Zivilprozessesordnung (გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი)
NJW.....	Neue Juristische Wochenschrift (ყოველკვირეული გერმანული იურიდიული ჟურნალი)

შ ე ს ა მ ო

ა. განსახილველი ნაშრომის აქტუალობა

სამოქალაქო საპროცესო სამართლის მეცნიერებაში სულ უფრო იზრდება დაუმუშავებელი, გამოკვლეული საკითხების წრე. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ დაუმუშავებელი და პრობლემური საკითხები არ არსებობს. დროთა განმავლობაში მეცნიერებასა და კანონმდებლობაში მიმდინარე ცვლილებები წარმოშობს ძველი დებულებების გადახედვის აუცილებლობას. მით უმეტეს, ეს ეხება იმგვარ საკითხებს, რომლებითაც იშვიათად ინტერესდებიან მეცნიერები. ერთ-ერთი ასეთი დაუმუშავებელი საკითხია მტკიცების ტვირთი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. საქართველოს ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ძალაში შესვლის შემდეგ, მტკიცების ტვირთთან დაკავშირებით არ არსებობს არც ერთი მონოგრაფიული გამოკვლევა. ქართველი მეცნიერები და პრაქტიკოსი იურისტები მტკიცების ტვირთის საკითხზე საბჭოთა პერიოდის მონოგრაფიებით ხელმძღვანელობენ. თუმცა, მათში ასახული ძირითადი დებულებები არ შეესაბამება საქართველოს თანამედროვე სამოქალაქო საპროცესო სამართლის მოთხოვნებს.

ათწლეულების მანძილზე, „უფრო ზუსტად საქართველოს ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღებამდე საქართველოს სამოქალაქო სამართალწარმოებაში გაბატონებული იყო სამძებრო (ინკვიზიციური) პრინციპი. ამ პრინციპზე იყო აგებული საქართველოს 1922წ-ის, 1932წ-ის და 1964წ-ის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი“¹. სასამართლო ვალდებული იყო მიეღო კანონით გათვალისწინებული ყველა ზომა, რათა სრულად და ობიექტურად გამოერკვია საქმის ნამდვილი გარემოებები და მხარეთა უფლება-მოვალეობები. მტკიცების პროცესისადმი სასამართლოს ამგვარი მიდგომა ეჭვქვეშ აყენებდა მტკიცების ტვირთის, როგორც სამართალწარმოების უმნიშვნელოვანესი საპროცესო მოქმედების მხარეთა მიერ რეალიზების აუცილებლობას და მოქალაქეებში იწვევდა პასიურობას, უნდობლობას, შიშს. საქართველოს ახალ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში (1997წ.) ინკვიზიციურობის პრინციპი ჩაანაცვლა დისპოზიციურობის პრინციპმა, რომლის თანახმად, სასამართლო პროცესი აგებულია საქმეში მონაწილე მხარეების აქტიურობასა და ინიციატივაზე. ამდენად, ქართულმა სამართლებრივმა სისტემამ უარი თქვა სოციალისტური სამართლებრივი სისტემისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების გათვალისწინებაზე და განვითარების სხვა გზა აირჩია, კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში განხორციელებულმა ცვლილებამ ძირფესვიანად შეცვალა მტკიცების ტვირთის არსი და მისი მნიშვნელობა სამართალწარმოებისას; განსაზღვრა, როგორც ამ ტვირთის

¹ ლილეუაშვილი თ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ., 2005, 83.

ვალდებულების მქონე სუბიექტები, ისე ამ ვალდებულების შეუსრულებლობის მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები.

სამოქალაქო საპროცესო სამართლის უნიფიკაციის გზაზე, ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის პრინციპის უარყოფის შედეგად, მივიღეთ სასამართლო ხელმძღვანელობის პრინციპი, რაც გამოიხატება „იმ გარემოების დამტკიცებაში, რომელსაც ემყარება მხარის მოთხოვნა“, „მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაში“, „დაუმტკიცებელი გარემოების მეორე მხარის სასარგებლოდ გადაწყვეტაში“. მსგავსი კონცეფციებით შეიქმნა იურიდიული დებულებები, რომლებიც მოქნილობას ანიჭებს სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ნორმებს. დღეს მოქმედ საპროცესო სამართალში მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს მოსამართლე. საქართველოში სასამართლო რეფორმის შედეგად, რომელიც მიმდინარეობს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციის შესაბამისად, მივიღეთ ის, რომ მართლმსაჯულება ხორციელდება შეჯიბრებითობისა და დისპოზიციურობის პრინციპების შესაბამისად, რომელიც ინკვიზიციურობისაგან განსხვავებით, არ გულისხმობს სასამართლოს მიერ საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას, განსახილველი დავის ნამდვილი ფაქტობრივი გარემოებებისა და მოდავე მხრეთა უფლება-მოვალეობების სრულად გამორკვევას. დავების განხილვისას სასამართლო მთლიანად ეყრდნობა მხარეთა აქტიურობას, თვითინიციატივას და მხოლოდ მხარეების მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების ფარგლებში იხილავს ყოველ კონკრეტულ სამოქალაქო საქმეს და გამოაქვს არა სწორი გადაწყვეტილება, როგორც ეს დამახასიათებელი იყო რეფორმამდელი სასამართლოებისათვის, არამედ დასაბუთებული გადაწყვეტილება, რომელიც ემსახურება პროცესის სამართლიან დასრულებას.

ამდენად, სასამართლო რეფორმის შედეგად ჩამოყალიბებული და თანამედროვე იურიდიულ აზროვნებას მორგებული საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღების შემდგომ სამართალწარმოების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საპროცესო მოქმედება გახდა მტკიცების პროცესი. თანამედროვე სამოქალაქო საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპის მოქმედების პირობებში სწორედ მტკიცების ტვირთის რეალიზებასა და მის ხარისხზეა დამოკიდებული მხარეთა შორის წარმოშობილი დავის (კონფლიქტის) განხილვის საპროცესო შედეგი (საბოლოო რეზულტატი). ამიტომაც, აქტუალურია მტკიცების ტვირთის არსისა და მისი მნიშვნელობის გააზრება, მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის სწორი გადანაწილება, მოდავე მხარეთა მიერ მტკიცების ტვირთის რეალიზება. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ მტკიცების ტვირთი არის ის ხერხემალი სამართალწარმოებისა, რომლის გარეშეც არ დგება არც ერთი სასამართლოს შემაჯამებელი გადაწყვეტილება და, მაშასადამე, წარმოდგენილი ნაშრომი, რომელშიც რეფორმის შემდეგ პირველად არის კომპლექსურად გაანალიზებული მტკიცების ტვირთი, მისი როლი და მნიშვნელობა, შესწავლილია მოდავე მხარეებს შორის მტკიცების ტვირთის სწორი გადანაწილება განხილულია ის მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები, რომლებიც დგება მტკიცების ტვირთის სწორი ან/და არასწორი გადანაწილების შედეგად არის

აქტუალური, რაც წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომის სიახლეა და მიგვიითითებს მის მნიშვნელობაზე.

ნაშრომში შემოთავაზებულია საზღვარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკის გაზიარების მცდელობა, სადაც მტკიცებულებები და მტკიცების პროცესი მათი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, არ წარმოადგენს სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ერთ-ერთ ინსტიტუტს, მსგავსად ქართული საპროცესო სამართლებრივი პრაქტიკისა, არამედ იგი არის სამართლის დამოუკიდებელი დარგი „მტკიცებულებითი სამართლის“ სახელწოდებით². დღესდღეობით სამოქალაქო საპროცესო სამართალი აერთიანებს სხვადასხვა ინსტიტუტის ერთობლიობას, როგორიცაა სარჩელის ინსტიტუტი, ხანდაზმულობის ინსტიტუტი, საქმის წარმოების ინსტიტუტი და ა.შ. მათ შორისაა, მტკიცებულებებთან და სასამართლოში მტკიცების პროცესთან დაკავშირებული მთელი რიგი ფუნდამენტური საკითხები, რომლებზედაც აგებულია სამართალწარმოების პროცესი და მისი შედეგი პირდაპირაა დაკავშირებული მტკიცებულებების წარმოდგენასთან და მტკიცების ტვირთის რეალიზებასთან, მაშინ როდესაც საზღვარგარეთელ მეცნიერთა ნაწილი სხვაობას ხედავს მტკიცებულებით სამართალსა და პროცესს შორის. კერძოდ, ამერიკელ და არა მხოლოდ ამერიკელ იურისტთა აზრით, პროცესი ითვალისწინებს სასამართლოში საქმის განხილვის წესებს, რომლის მიზანია სასამართლო გადაწყვეტილების მიღება, ხოლო მტკიცება – ეს არის მოსამართლის დარწმუნება, დაქვემდებარება ლოგიკის კანონებისადმი³. სადავო არ არის, რომ საქართველოში მტკიცებულებებთან და მტკიცების პროცესთან დაკავშირებული საკითხები არის პროცესის ნაწილი, თუმცა, მისი მნიშვნელობიდან და მოცულობიდან გამომდინარე სასურველია, რომ ისწავლებოდეს „მტკიცებულებითი სამართლის“ სახელწოდებით სპეციალური კურსი. ამ გზით უფრო მეტად იქნება წარმოჩინებული სასამართლოში მტკიცებასთან დაკავშირებული კომპლექსური საკითხები; უფრო მეტად შეიცნობა მტკიცებულებებისა და მტკიცების პროცესში მხარის აქტიურობის მნიშვნელობა და, რა თქმა უნდა, განვითარდება ახალი სასწავლო (სპეციალური) კურსი, რომელიც გააერთიანებს იმ უმნიშვნელოვანეს საკითხებს, რომელთა ირგვლივ მიმდინარეობს საქმის წარმოება სარჩელის წარმოებაში მიღებიდან საქმეზე გადაწყვეტილების მიღებამდე, რაც შესაძლებლობას მისცემს სტუდენტებს, დამწყებ პრაქტიკოსებს, იურისტებსა და ადვოკატებს მეტი ყურადღება დაუთმონ სამართალწარმოების პროცესში ამ საკვანძო საკითხს.

საქართველოში სამოქალაქო, ღია და სამართლებრივი საზოგადოების შექმნისათვის საერთო სასამართლოებში კერძო დავების განხილვისას აუცილებელია ისეთი სამართლებრივი პროცედურის დანერგვა, რომელიც ხელს შეუწყობს სასამართლოს მიერ მხარეთა შორის წარმოშობილი დავის სწრაფ და ეფექტურ გადაწყვეტას და ამავდროულად, თანაბრად ხელმისაწვდომს გახდის საპროცესო საშუალებებს სამართალწარმოებაში მონაწილე სუბიექტებისათვის. დღესდღეობით ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში ჯეროვნად არ არის შესწავლილი და დამუშავებული

² (Evidence Law).

³ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 237.

სასამართლო მტკიცებულებები, მათი ყველა შესაძლო სახე, მტკიცების ის საშუალებები, რომლებიც წარმატებით გამოიყენება საერთო სამართლის ქვეყნების სასამართლო პრაქტიკაში – ვგულისხმობ მტკიცებულებების იმგვარ სახეებს, როგორებიცაა ინგლისისა და აშშ-ის მტკიცებითი სამართალში არსებული „აფიდევიტი“⁴ და „ჩვენება სხვისი სიტყვების“⁵ სახით, რომელთა შესწავლა და შემდგომ მათი დანერგვა, ვფიქრობ, დადებითად აისახება პრაქტიკაში. ისინი უფრო მეტ პროცესუალურ საშუალებას მისცემენ მხარეებს დაადასტურონ ან/და უარყონ სადავო ფაქტობრივი გარემოებები. ამ კუთხით კი, გაიზრდება მხარეთა აქტიურობისა და თვითინიციატივის ხელშემწყობი ფაქტორები.

წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია მტკიცების ტვირთის მნიშვნელობა სამართალწარმოების პროცესში ქართული და უცხოური სამართლის მიხედვით. ნაშრომში ნაჩვენებია თუ როგორ ხდება მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება და რა ზეგავლენას ახდენს იგი სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებსა და ინსტიტუტებზე.

სამართალწარმოებაში ამ საპროცესო მოქმედების შესრულების ან შეუსრულებლობის გადამწყვეტმა მნიშვნელობამ განაპირობა საკვლევი თემის შედარება უცხო ქვეყნების საპროცესო სამართლისა და მტკიცებულებითი სამართლის ნორმებთან, მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეების გამორკვევა და ქართული საპროცესო სამართლის თეორიისა და პრაქტიკისათვის საინტერესო სიახლეების გაზიარება.

ნაშრომში განხილული საკითხების ირგვლივ მსჯელობა მტკიცების ტვირთის სამართლებრივი ბუნების უკეთ შეცნობის ცდაა. დიდი ყურადღება ეთმობა ქართულ კანონმდებლობაში ბოლო დროს განხორციელებულ ცვლილებებსა და დამატებებს, მათ დადებით და უარყოფით მხარეს. საკვლევ თემასთან დაკავშირებით ვრცლადაა გაანალიზებული სასამართლო პრაქტიკა. „სამართლის მეცნიერებასა და სასამართლო პრაქტიკას შორის კავშირი აუცილებელია იმისათვის, რომ სამეცნიერო კვლევის შედეგები პრაქტიკოსისთვისაც გახდეს საინტერესო და გამოსაყენებელი“, ამიტომ ნაშრომში არის ცდა მიეცეს მას შემეცნებითი, ინფორმაციული ხასიათი და იმავდროულად, გაანალიზდეს პრაქტიკული მაგალითებიც⁶.

⁴ (affidavit) ეს არის წერილობითი, ფიცის ქვეშ გადმოცემული ჩვენება ან მოწმის სახეიმო განცხადება. იხ., Civil Evidence Act (1995) 32.15 (1).

⁵ (hearsay evidence) ეს არის ინფორმაცია საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტის შესახებ, რომელიც მიღებულია არა პირველწყაროდან, არამედ ინფორმაციის მატარებლისაგან, რომელიც ინფორმაციის შინაარსს აწარმოებს პირველწყაროდან. იხ., Federal Rules of Civil Procedure, 1997-98, Educational Edition, West Publishing Company, St. Paul, Minn, 1997, 958.

⁶ იხ., ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ, 2011, 26, 27.

ბ. კვლევის მიზანი და მეთოდი

ნაშრომის მიზანია მტკიცების ტვირთის არსის გარკვევა, მისი სამართლებრივი რეგლამენტაცია. ასევე საპროცესო სამართლის და თავად სასამართლოს როლის გარკვევა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაში და მტკიცების ტვირთის განაწილების თავისებურებათა წარმოჩენა პრაქტიკული მაგალითებით. კვლევის მიზანია წვლილი შეიტანოს სამოქალაქო სამართალწარმოებაში მტკიცების ტვირთის ახლებურ გააზრებასა და საქმეში მონაწილე მხარეთა მიერ მტკიცების ტვირთის რეალიზებაში, მის პრაქტიკულ გამოყენებაში. მხარეთა მიერ მტკიცების ტვირთის რეალიზება და მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის სწორი გადანაწილება მნიშვნელოვანი საპროცესო მოქმედებაა სამართალწარმოებაში, რომლის როლი უფრო და უფრო იზრდება საქართველოში მიმდინარე სასამართლო რეფორმის ფარგლებში, რომლის ამოსავალი წერტილი არის მხარეთა თვითინიციატივისა და აქტიურობის ფარგლების გაფართოება. ნაშრომში განხილულია სასამართლო პრაქტიკის მასალები, იურიდიულ მეცნიერებაში არსებული დოქტრინები და შეჯამებულია მათი დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

ნაშრომში წარმოჩინებულია ქართული სამოქალაქო საპროცესო სამართლისათვის უცნობი მტკიცებულების სახეები, რომლებსაც ითვალისწინებს ინგლისისა და აშშ-ის მტკიცებითი სამართალი „აფიდევიტისა“ და „ჩვენება სხვისი სიტყვების“ სახით, რაც საინტერესოა ეროვნული სამართლისათვის. ჩვენთვის უცხო ინსტიტუტების გამოყენების მიზნებიდან გამომდინარე, ისინი უპირველესად უნდა განვიხილოთ სამეცნიერო ნაშრომის ფურცლებზე, ვიდრე უშუალოდ აისახება კანონმდებლობაში.

ნაშრომი შესრულებულია შედარებით-სამართლებრივი კვლევის მეთოდის გამოყენებით, რამაც შესაძლებელი გახდა მოგვეძიებინა და შეგვედარებინა კვლევის ობიექტი სხვა ქვეყნების კანონმდებლობაში არსებულ ანალოგიურ საკითხებსა, და პრობლემებთან. ეჭვგარეშეა, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი განიცდის კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სამოქალაქო საპროცესო სამართლის გავლენას. უფრო მეტიც, „კონტინენტური ევროპის იურისპრუდენციაში დღეს სიამაყით არის აღიარებული, რომ შორეულ რომის სამართალს თანამედროვე საქართველოს სამოქალაქო სამართალში აქვს ფესვები მყარად გადგმული“⁷. ამიტომ, გვერდს ვერ ავუვლი კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სამართლის ოჯახების (გერმანია, საფრანგეთი) კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის განხილვას საკვლევ თემასთან მიმართებით. აგრეთვე ყურადღებაა გამახვილებული საერთო სამართლის ქვეყნებში არსებულ გამოცდილებაზე. მართალია ამ ქვეყნებში არსებობს სრულიად განსხვავებული სამართლებრივი სისტემა, თუმცა, დღესდღეობით შეინიშნება საერთო სამართლისა და კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემებს შორის ინტეგრაცია და მათი დაახლოების გზები იმდენად თვალსაჩინოა,

⁷ ჰანტურია ლ, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ, 1997, 9.

რომ საკვლევ თემასთან მიმართებით წარმოჩინებულია სასამართლო მტკიცების ის განსხვავებული წესები და მტკიცებულებათა საშუალებები, რომლებსაც ითვალისწინებს ინგლისსა და აშშ-ში მოქმედი სამართლებრივი აქტები, რაც საინტერესოა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისათვის, გამომდინარე იქიდან, რომ ისინი ხელს შეუწყობენ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლით გათვალისწინებული მტკიცების ტვირთის ახლებურ გააზრებასა და კონკრეტულ სადავო საკითხზე მტკიცების ტვირთის სათანადოდ რეალიზებისათვის საჭირო მტკიცებულებების იმეგარი საშუალებების გამოყენებასაც, რასაც ითვალისწინებს ინგლისში მოქმედი კანონი „სამოქალაქო საქმეებზე მტკიცებულებათა შესახებ“⁸ და აშშ-ში მოქმედი „ფედერალური წესები მტკიცებულებათა შესახებ“⁹.

გ. ნაშრომის სტრუქტურა

ნაშრომი შედგება შესავლის, ოთხი თავისა და დასკვნისაგან. ნაშრომს ერთვის ბიბლიოგრაფია. პირველი თავი ეძღვნება მტკიცების ტვირთის არსსა და მის მნიშვნელობას საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. მეორე თავში განხილულია მტკიცებულებათა კლასიფიკაცია და მისი სახეები ქართული და უცხოური სამართლის მიხედვით. ამ თავში განვიხილავთ გერმანიისა და საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, ინგლისისა და აშშ-ის მტკიცებით სამართალში მტკიცების ტვირთის ჩამოყალიბებას, მის ისტორიულ კანონზომიერებებსა და განვითარების დინამიკას. ისტორიულ საკითხებთან ერთად, განხილულია თუ როგორ ხდება მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება პრაქტიკული თვალსაზრისით და როგორ ზეგავლენას ახდენს მასზე სამართლის ამ დარგის ფუნდამენტური პრინციპები და ინსტიტუტები. მესამე თავში განხილულია სამართლის როლი და ფუნქცია მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებისას. მეოთხე თავი ეთმობა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურებათა ანალიზს. თავები შედგება პარაგრაფებისა და ქვეთავებისაგან.

⁸ Civil Evidence Act (1995) 32.15 (1); 1 (2) (a).

⁹ Federal Rules of Evidence (1995) article VIII.

თავი I

მტკიცების ტვირთის არსი და მისი მნიშვნელობა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში

§1. მტკიცების ტვირთის ბუნება და მისი ფილოსოფიური დახასიათება

შეუძლებელია მოიძებნოს იურისტი, რომელმაც უარყოს მტკიცებულებათა მნიშვნელობა სამოქალაქო, ადმინისტრაციული, საარბიტრაჟო, თუ სისხლის საპროცესო სამართალში. მტკიცებულებებს გააჩნიათ შინაარსი, ანუ სასარჩელო ფაქტების შესახებ ინფორმაცია; პროცესუალური ფორმა, რომელიც იწოდება მტკიცების კანონიერ ფორმად, დაბოლოს, მათ ახასიათებს მტკიცებულებითი ინფორმაციის მიღებისა და გამოკვლევის, და მტკიცების საშუალებების განსაზღვრული პროცესუალური წესრიგი. ეს სამი ნიშანი განსაზღვრავს სასამართლო მტკიცებულების სამართლებრივ ბუნებას. დასახელებული ნებისმიერი კომპონენტის არარსებობა განაპირობებს მთლიანად მტკიცებულების უკუგდებას. მტკიცებულება მოკლებული თავის შემეცნებით შინაარსს ან პროცესუალურ ფორმას არაა მტკიცებულება¹⁰.

სასამართლოს საქმიანობაში ყველაზე რთული საქმიანობა არის წანამძღვრების დადგენა და მათი ზუსტი გამოიყვანა. უნდა განისაზღვროს, ერთი მხრივ, მატერიალური სამართლის შესაბამისი ნორმა და, მეორე მხრივ, შესაფასებელი შემთხვევის ფაქტობრივი გარემოებები. საბოლოო ჯამში, სამართლის შემფარდებელი ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერება და დასაბუთება დამოკიდებულია მტკიცების პროცესისადმი საპროცესო და მატერიალური კანონმდებლობით ზუსტად განსაზღვრული მიდგომით.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი არ იძლევა მტკიცების ტვირთის საკანონმდებლო განსაზღვრებას.

მაინც რა არის მტკიცების ტვირთი?

– თეორიულად მტკიცების ტვირთს ვერ განვიხილავთ, როგორც „კანონით დადგენილ ვალდებულებას“¹¹, რადგან საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მისი შეუსრულებლობისათვის არ ითვალისწინებს სანქციას პირდაპირი მნიშვნელობით. „იერინგმა ჯერ კიდევ ასი წლის წინ შენიშნა, რომ: „სამართლის ცნება თავის თავში მოიაზრებს ორ სრულიად განსხვავებულ კატეგორიას: ბრძოლასა და მშვიდობას. პირველი წარმოადგენს მეორის მიღწევის შესაძლებლობას და ისინი ერთმანეთისაგან

¹⁰ იხ., *Треушников М. К.*, Доказательства и Доказывание Сов. Гражданском Процессе, М, 1982, 9.

¹¹ „იქ, სადაც არსებობენ წესები, მათი დაუცველობა მოასწავებს შეუწყნარებელ რეაგირებას ან სასამართლოს მიერ წესების დამრღვევი პირების მიმართ სანქციის გამოყენებას“. ამგვარად განმარტავს „კანონით დადგენილ ვალდებულებებს“ პარტი სამართლის კონცეფციაში. *Hart H. L. A.*, The Concept of Law, New York, 1994, 82, 84.

განუყოფელნი არიან...¹² პრაქტიკული თვალსაზრისით, მტკიცების ტვირთის არასათანადო რეალიზება წარმოადგენს პროცესის მონაწილე სუბიექტების მიმართ მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით არახელსაყრელი და არასასურველი გადაწყვეტილების მიღების წინა პირობას. ამ თვალსაზრისით, სასამართლო დავის საპროცესო შედეგი მთლიანადაა დამოკიდებული პროცესის მონაწილე სუბიექტების მტკიცებით საქმიანობასთან. სწორედ ამიტომ, მტკიცების ტვირთი წარმოგვიდგება, როგორც მოდავე მხარეთა შორის რისკების გადანაწილება, რომელსაც, უპირველეს ყოვლისა, აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა, გამომდინარე იქიდან, რომ მის გარეშე შეუძლებელია საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების იმგვარად დადგენა, როგორც ეს მოხდა სინამდვილეში.

კონკრეტულად რა მოქმედება უნდა შეასრულოს მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტმა იმისათვის, რომ მის მიმართ არ დადგეს რომელიმე საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტის დაუმტკიცებლობით გამოწვეული არახელსაყრელი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგი?

– მოსარჩელემ სასამართლოს უნდა მიუთითოს ყველა იმ გარემოებაზე, რომლებიც კანონის მიხედვით ასაბუთებს სასარჩელო მოთხოვნას. თუ მოსარჩელის მიერ მითითებული ფაქტობრივი გარემოებები არ აკმაყოფილებს სასარჩელო მოთხოვნას, მაშინ სარჩელი უკვე ამის საფუძველზე არ უნდა დაკმაყოფილდეს; ხოლო რაც შეეხება მოპასუხეს, თუ სარჩელში მითითებულია ყველა იმ გარემოებაზე, რომლებიც კანონის მიხედვით ადასტურებს მოსარჩელის მოთხოვნის არსებობას, მაშინ უკვე მოპასუხეზეა დამოკიდებული საქმის განხილვის საბოლოო შედეგი (რეზულტატი), გამომდინარე იქიდან, რომ თუ მოპასუხე დაეთანხმება მოსარჩელის მიერ წარდგენილ ფაქტობრივ გარემოებებს ან, თუ აღნიშნულთან დაკავშირებით, მოპასუხემ თავისი საფუძვლიანი მოსაზრება არ გამოთქვა (რაც ფაქტობრივად ნიშნავს, რომ იგი სარჩელში მითითებულ გარემოებებს არ ხდის სადავოდ), მაშინ ამ გარემოებებთან დაკავშირებით აღარ არის საჭირო მტკიცებულებათა შეგროვება.¹³ უდავო ფაქტობრივი გარემოებები შესაძლებელია მიხნეულ იქნეს დადგენილად (რაც სასამართლოს შეფასების საგანია). შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი წესი: პირველი, მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტმა თავისი მოვალეობის შესასრულებლად სასამართლოში უნდა წარმოადგინოს მტკიცებულება, იმ ფაქტის დადასტურების მიზნით, რომლის დამტკიცებაც მისი მოვალეობაა. ამით პროცესის მონაწილე მხარე ადასტურებს ყოველგვარ ეჭვს, გამორიცხავს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებათა ურთიერთშორის წინააღმდეგობას¹⁴.

¹² Haft, Fritjof, Verhandlung und Mediation, in: Haft, Fritjof./von Schlieffen, Katherina, (Hrsg.) Handbuch Mediation, 2. Aufl., München 2009, 79. ვეთითებ: *ცერცვაძე გ.* მედიატია დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული ფორმა (ზოგადი მიმოხილვა) თბ, 2010, 30. მიხედვით.

¹³ იხ., *თოდუა მ., ქურდაძე მ.* ცალკეული კატეგორიის საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდთა, თბ, 2005, 82.

¹⁴ „Beweisvereitelung“ durch beweisbelastete Partei und Nachholbarkeit in der Berufungsinstanz, NJW, 1991, 2069 <<http://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%5Czeits%5Cnjw%5C1991%5Ccont%5Cnjw.1991.2069.1.htm&pos=5&hlwords=beweislastumkehr#xhlhit>> (17.10.2010).

ყოველ სამოქალაქო საქმეზე დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღების შემცნების ერთდერთ გზას მტკიცება წარმოადგენს და იგი განიმარტება, როგორც საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებების დადგენა.¹⁵ მტკიცებაში მოიაზრება პროცესის მონაწილე სუბიექტების იმგვარი საქმიანობა, რომელიც მიმართულია საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების არსებობის ან არარსებობის დასადგენად¹⁶. ლიტერატურაში ეს ფაქტობრივი მონაცემები განიხილება, როგორც რეალური სინამდვილის ფაქტები, რომლებსაც კავშირი აქვს დასადგენ გარემოებებთან ან მათ შესახებ მონაცემებთან¹⁷.

მტკიცებულებათა თეორიაში მტკიცების ქვეშ მოიაზრება სასამართლოსა და სხვა პირების მტკიცებითი საქმიანობა, რომელიც მოიცავს შემდეგ სტადიებს: მტკიცების საგნის განსაზღვრას, მტკიცებულებათა შეგროვებას (მტკიცებულებათა გამოვლენა, მათი შეკრება და სასამართლოში წარდგენა), მტკიცებულებათა სასამართლოში გამოკვლევას, მტკიცებულებათა შეფასებას¹⁸. მტკიცებას ექვემდებარება ის გარემოებები, რომლებიც ასაბუთებს სასარჩელო მოთხოვნას და სარჩელის ფაქტობრივ გარემოებებს, ასევე მოწინააღმდეგე მხარის მიერ სარჩელის ფაქტობრივი გარემოებებისა და სასარჩელო მოთხოვნის უარყოფას, ასევე სხვა გარემოებები, რომლებიც მნიშვნელოვანია საქმის გადაწყვეტისათვის. სარჩელის სამოტივაციო ნაწილი უნდა შეიცავდეს მითითებას იმის შესახებ, თუ რაში მდგომარეობს უფლების დარღვევა ან მოსარჩელის უფლებისა და კანონით დაცული ინტერესების დარღვევის საშიშროება. მოსარჩელემ უნდა მოიხმოს ყველა ის მტკიცებულება, რომლითაც დაადასტურებს სარჩელში მითითებულ გარემოებებს, ხოლო, თავის მხრივ, მოპასუხემ შესაგებელში უნდა ჩამოაყალიბოს საპასუხო შეხედულება სარჩელის ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით. მტკიცების საგნის განსაზღვრა და წარმოსადგენი მტკიცებულებების დასაშვებობა თავდაპირველად განისაზღვრება სარჩელში და შესაგებელში. მოსარჩელის მიერ მისი წილი მტკიცების ტვირთის შეუსრულებლობის შემთხვევაში, გადაწყვეტილება გამოტანილი იქნება საქმის ნამდვილი ფაქტობრივი გარემოებებისა და მოსარჩელის ინტერესების გათვალისწინების გარეშე. სწორედ ამაში მდგომარეობს მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტის მიერ მტკიცების ტვირთის შეუსრულებლობით დამდგარი უარყოფითი შედეგი.

ამდენად, საპროცესო და მატერიალური კანონმდებლობით გათვალისწინებული სავალდებულო, დასაბუთებული პოზიციის არარსებობამ შესაძლებელია მხარეები მიიყვანოს უარყოფით შედეგებამდე, რაც მოსარჩელისათვის მდგომარეობს სარჩელის დაკმაყოფილებაზე სრულ ან ნაწილობრივ უარის თქმაში, ხოლო მოპასუხისათვის მის მიმართ წარდგენილი მოთხოვნის სრულ ან ნაწილობრივ დაკმაყოფილებაში.

¹⁵ იხ., *Треушников М. К.*, Доказательства и Доказывание Советском Гражданском Процессе, М, 1982, 22.

¹⁶ იხ., *Юдельсон К. С.*, Проблема Доказывания в Сов. Гражданском Процессе, М, 1951, 33.

¹⁷ იხ., *Воложанин В. П., Земченко Н. А.*, Сов. Гражданский Процесс, М, 1988, 194, 195.

¹⁸ იხ., Комментарий к Гражданскому Процессуальному Кодексу РФ, под редакцией *Жилин Г. А.*, М, 2008, 135-137.

გარდა ამისა, უნდა ითქვას ისიც, რომ მხოლოდ მტკიცებულების წარმოდგენა არ ნიშნავს, რომ მხარემ უკვე შეასრულა თავისი მოვალეობა. საქმე ისაა, რომ წარმოდგენილი მტკიცებულება უნდა პასუხობდეს მტკიცებულებათა განკუთვნილობისა და დასაშვებობის შესახებ კანონით გათვალისწინებული პრინციპების მოთხოვნებს. ამავე დროს, სასამართლოში წარმოდგენილი მტკიცებულებები ისეთ კავშირში უნდა იყოს დასადგენ გარემოებასთან, რომ შეიძლებოდეს ამ გარემოების არსებობა-არარსებობის შესახებ უტყუარი დასკვნის გაკეთება. მაგალითად, ერთ-ერთ სამოქალაქო საქმეზე სს „კ.ს.ბ-ს“ სააპელაციო საჩივრის გამო, მოწინააღმდეგე მხარის, გ.ბ-ის მიმართ, დავის საგანზე – ჩუქების ხელშეკრულების ბათილად ცნობა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული ნორმის დანაწესიდან გამომდინარე, რომელიც შეიცავს ზოგად დებულებას მხარეთა მტკიცების ტვირთთან დაკავშირებით, სასამართლომ მიუთითა, რომ სს „კ.ს.ბ“ როგორც მოსარჩელე, ვალდებული იყო მიეთითებინა და წარედგინა მტკიცებულებები იმ გარემოების დასადასტურებლად, რომ გ.ბ-სა და მის არასრულწლოვან შვილს შორის დადებული გარიგება იყო მოჩვენებითი ხასიათის, რაც შეიძლება განპირობებული ყოფილიყო მოპასუხის მიერ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისათვის თავის არიდებით. ამ გარემოებების არსებობის დამადასტურებელი მტკიცებულებები, ანუ მტკიცების ტვირთი, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 56-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული ნორმის მაკვალიფიცირებელი გარემოებების არსებობის დასადასტურებლად, ეკისრებოდა მოდავე მხარეს¹⁹.

საქმეში მონაწილე მხარის საპროცესო მოქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტის დადასტურებას უნდა შეესაბამებოდეს კანონს. შესრულდა თუ არა სამართალურთიერთობის სუბიექტზე დაკისრებული დამტკიცების მოვალეობა სასამართლოს შეფასების საგანია. პირველ რიგში, სასამართლო იკვლევს წარმოდგენილი მტკიცებულების შინაარსს და განსაზღვრავს მის იურიდიულ მნიშვნელობას, კერძოდ, აფასებს თუ რა დასკვნა შეიძლება გაკეთდეს წარმოდგენილი მტკიცებულების საფუძველზე იმ გარემოებასთან მიმართებით, რომლის დასამტკიცებლადაც იგი წარმოადგინეს²⁰. სასამართლო მსჯელობს იმის თაობაზე, დასტურდება თუ არა ესა თუ ის სადავო ფაქტობრივი გარემოება იმ მტკიცებულებით, რომლის დასადასტურებლადაც იგი წარმოადგინეს თუ, დასტურდება რაიმე სხვა გარემოება, რომელიც, თავის მხრივ, შესაძლებელს ხდის ზემოთ აღნიშნულ დასამტკიცებელ გარემოებასთან დაკავშირებით ლოგიკური დასკვნების გაკეთებას. ამ შემთხვევაში, საუბარია ირიბ მტკიცებულებაზე, კერძოდ, დამხმარე ფაქტობრივ გარემოებებზე, რომლებიც არაპირდაპირ, მაგრამ საბოლოო ჯამში, მაინც ადასტურებს სადავო ძირითადი გარემოების არსებობას (ნამდვილობას). ამასთან, ე.წ. შინაგანი

¹⁹ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 19 მარტის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/2795-09; სუსგ. 2011 წლის 1 ნოემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-715-674-2011. ხელმისაწვდომია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

²⁰ იხ., *Leo levin A, Shuchman P, Yablon C, Cases and Materials on Civil Procedura*, 1997 Supplement, successor edition, Westbury, New York, 1997, 237, 238.

გარემოებების, ანუ რაიმეს ცოდნა ან განზრახვა, დამტკიცება პრაქტიკულად შესაძლებელია მხოლოდ ირიბი მტკიცებულების საფუძველზე; ხოლო საკითხი იმის შესახებ აქვს თუ არა იურიდიული მნიშვნელობა ამა თუ იმ ირიბ მტკიცებულებას, ემყარება მოსამართლის პირად გამოცდილებას. სწორედ სასამართლოს შეფასების საგანია\ ამა თუ იმ ირიბი მტკიცებულების სარწმუნოება, რაშიც სასამართლოს ეხმარება შინაგანი რწმენა.

სამართლებრივი დავისას სამოქალაქო საქმეთა განმხილველი სასამართლო მხოლოდ კანონის ნების აღმსრულებლად და კანონის შემფარდებლად არ გვევლინება. სასამართლოს ამოცანა უფრო მეტია ვიდრე კანონის შეფარდება. სასამართლომ სამართლიანობა უნდა აღადგინოს, სასამართლომ თავის გადაწყვეტილებაში უნდა გადმოსცეს ის, თუ მოდავე მხარეთა შორის რეალურად რა ურთიერთობას ჰქონდა ადგილი. ამ მიზნის მისაღწევად მოსამართლეს ორი დაბრკოლება აქვს დასაძლევ: პირველ რიგში, მან უნდა გამოარკვიოს, თუ რა მოხდა სინამდვილეში, რაც ხშირად არც ისე იოლია, ვინაიდან მოსარჩელის ახსნა-განმარტება არ არის მკაფიო და ხშირ შემთხვევაში, საჭიროებს დაზუსტებას; ამავდროულად, იგი არ ემთხვევა მოპასუხის ახსნა-განმარტებას. შემდგომ, მოსამართლემ სამართლებრივად უნდა შეაფასოს განსახილველი საქმის ფაქტობრივი გარემოებები და დაადგინოს, არსებობს თუ არა სასარჩელო მოთხოვნის საფუძველი. „როული და სახიფათოა წანამძღვრების დადგენა და არა მათგან დასკვნის გაკეთება; დასკვნა გარდაუვლად და თავისთავად კეთდება, მაგრამ წანამძღვრების პოვნა წარმოადგენს სირთულეს და აქ გვეტოვებს ჩვენ ლოგიკა. იურიდიული გადაწყვეტილებები მიიღება წანამძღვრების ძიების, გამოიჭვნის, დადგენისა და ფორმალურ-ლოგიკური აზროვნების ურთიერთკავშირის შედეგად“²¹. საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დადგენილად მიჩნევა განეკუთვნება შეფასებით კატეგორიას, რაც გულისხმობს, რომ ფაქტის სადავოდ თუ უდავოდ მიჩნევა მხოლოდ სამოსამართლო უფლებამოსილების სფეროა. ამდენად ფაქტი მიიჩნევა დადგენილად მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლო მას ასეთად მიიჩნევს, თუ სასამართლო დარწმუნდება ამ ფაქტის არსებობაში. მოსამართლისათვის ამგვარი რწმენის შექმნა იმ პირთა მოვალეობაა, რომლებსაც ყოველ კონკრეტულ საქმეში ეკისრებათ მტკიცების ტვირთი. პრაქტიკული თვალსაზრისით, შესაძლებელია ისეთი შემთხვევაც, როდესაც შინაგანი რწმენა მოსამართლეებისა არ აღმოჩნდება უტყუარი, როდესაც იგი დარწმუნდება იმაში, რაც სინამდვილეს არ შეესაბამებოდა და ამის გამო საქმეს არასწორად გადაწყვეტს. ასეთ შემთხვევაში, საქმის არასწორი გადაწყვეტა, იმით კი არ არის გამოწვეული, რომ მოსამართლის ღრმა, საფუძვლიანი შინაგანი რწმენა ყალბი აღმოჩნდა, არამედ იმით, რომ მოსამართლე ჯეროვნად ვერ ჩასწვდა საქმის ყველა გარემოებას მათ ერთობლიობაში და თავისი დასკვნა მხოლოდ ზედაპირულად მიღებულ

²¹ Schopenhauer A, Vorlesungen über die gesamte Philosophie, Erster Teil, Cap. 3 (Werke, hrsg. v. P. Deussen, Bd. 9, 1913, 361). კუთითებ: *ციკლეიუხი რ*, იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, მე-10 გადამუშავებული გამოცემა, მიუნხენი, 2006. (*თარგმანი ქართულ ენაზე – თოთლაძე ლ, სამეცნიერო რედაქტორი ტურაბა მ.* (2009)), 109. მიხედვით.

შთაბეჭდილებას დააფუძნა. ასეთ შემთხვევაში, შთაბეჭდილების შინაგან რწმენად მიიჩნევა შეცდომაა. ამიტომ, თუკი მოსამართლეს არა აქვს შექმნილი მტკიცე რწმენა, თუ მან ვერ გააქარწყლა თუნდაც მცირედი ეჭვი, მაშინ საქმის გარემოებები დამტკიცებულად არ უნდა მიიჩნიოს და გადაწყვეტილება არ უნდა მიიღოს²². ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლოს გადაწყვეტილების გაუქმების საფუძველად საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ საქმეზე შეკრებილი მტკიცებულებების არასწორი სამართლებრივი შეფასება მიიჩნია და მიუთითა, რომ საქმის განმხილველმა სასამართლომ დაარღვია საქართველოს სსკ-ის 105-ე მუხლის მეორე ნაწილის მოთხოვნა, რომლის თანახმად, სასამართლო აფასებს მტკიცებულებებს თავისი შინაგანი რწმენით, რომელიც უნდა ემყარებოდეს სასამართლო სხდომაზე მათ ყოველმხრივ, სრულ და ობიექტურ განხილვას, რის შედეგადაც სასამართლოს გამოაქვს დასკვნა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების არსებობის ან არარსებობის შესახებ. საკასაციო პალატის მოსაზრებით, საქმის განმხილველმა სასამართლომ არასწორად განმარტა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლის მესამე ნაწილი: „საქმის გარემოებები, რომლებიც კანონის თანახმად უნდა დადასტურდეს გარკვეული სახის მტკიცებულებებით, არ შეიძლება დადასტურდეს სხვა სახის მტკიცებულებებით“. პალატის განმარტებით, კანონის ეს მოთხოვნა ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევას, როცა ამა თუ იმ გარემოების დასამტკიცებლად კანონით გათვალისწინებულია მტკიცების სტანდარტი – სპეციალური მტკიცებულება. კონკრეტულ შემთხვევაში, მხარეთა შორის წარმოშობილი სამართლებრივი ურთიერთობა გათვალისწინებული იყო საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1484-ე მუხლით, რომელიც ადგენდა მემკვიდრეთა პასუხისმგებლობას მამკვიდრებლის კრედიტორთა წინაშე და ამ მუხლიდან წარმოშობილი კანონისმიერი ვალდებულებების დადასტურებისათვის კანონით რაიმე სპეციალური ფორმა ან მტკიცებულება გათვალისწინებული არ ყოფილა²³. ამიტომ, ამ მუხლზე, კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლის მესამე ნაწილზე მითითებით მოწმეთა ჩვენებების უარყოფა არ გამომდინარეობდა კანონიდან²⁴.

ამოსავალი წერტილი ერთია: მოსამართლემ საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებებს საქმეში მონაწილე ორივე მხარის პოზიციიდან უნდა შეხედოს. საქმის ნამდვილი გარემოებების დანახვა და მხარეთა რეალური ურთიერთობების გარკვევა შესაძლებელია მხოლოდ

²² „იმ ქვეყნებში, რომლებიც ადრევე გახდნენ ევროკავშირის წევრები (ჩეხეთი, პოლანდია, უნგრეთი) მთავარ პრობლემად სასამართლო სისტემის მიკერძოებულობა კი არ მიიჩნევა, არამედ უფრო მეტად მოსამართლეთა პროფესიონალიზმი და თავად სისტემის ეფექტურობა“. იხ., *The Case Law of Central and Eastern Europe. Enforcement of Contracts*, Vol. 1, *Ed. by Mussman S, Tajti T*, Germany, 2009, 14.

²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებებში გამოყენებულ ნორმათა განმარტებანი, თბ, 2010, 17, 18.

²⁴ სუსგ. 2002 წლის 4 მარტი, სამოქალაქო საქმე №3კ/441-01. გადაწყვეტილება გამოქვეყნებულია სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებათა კრებულში.

ასეთ შემთხვევაში²⁵. ცხადია, ამ დროს მოსამართლეზე მოქმედებს ძლიერი ემოციური ფონი, მაგრამ მთავარი ამ ემოციის არსებობა როდია, მთავარია ის, აქვს თუ არა ადგილი ამ ემოციის მართვას და საბოლოო ჯამში, ჩამოყალიბდება თუ არა ყოველგვარი ემოციისაგან განთავისუფლებული შინაგანი რწმენა.

გამომდინარე იქიდან, რომ მტკიცების ტვირთის რეალიზება საბოლოოდ გააგლენას ახდენს საქმის განმხილველი სასამართლოს შინაგანი რწმენის ჩამოყალიბებაზე, „მტკიცების ტვირთი“ უნდა განიმარტოს, როგორც მოდავე მხარეთა იმგვარი საპროცესო მოქმედება, რომლის შესრულებაზე ან პირიქით, შეუსრულებლობაზეა დამოკიდებული სასამართლოს მიერ სამოქალაქო საქმეზე მოდავე მხარეთათვის ხელსაყრელი თუ, არახელსაყრელი შემჯამებელი გადაწყვეტილების მიღება²⁶.

§2. მტკიცების როლი და მისი მნიშვნელობა სამართალწარმოებისას

საპროცესო მოქმედებებს შორის მტკიცების განსაკუთრებული როლის ხაზგასასმელად, პირველ რიგში, მტკიცება უნდა დავახასიათოთ იურიდიულ ლიტერატურაში არსებული მოსაზრებების მიხედვით.

სასამართლო მტკიცების არსის შესახებ იურისპრუდენციაში გამოიყოფოდა განსხვავებული თვალსაზრისი. კერძოდ, მტკიცება განისაზღვრებოდა, როგორც საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული ხერხებითა და საშუალებებით განხორციელებული მოქმედება, რაც მდგომარეობდა ფაქტების არსებობის ან არარსებობის შესახებ ობიექტური ჭეშმარიტების პრინციპის დადგენაში.²⁷

თანამედროვე სამოქალაქო სამართალწარმოებაში სასამართლოს მიერ ობიექტური ჭეშმარიტების მიღწევის პრინციპმა შეწყვიტა არსებობა. ახალი სამართლებრივი კონცეფციით სასამართლო მოქმედებს არა სასამართლო აქტივობის პრინციპის შესაბამისად, რაც დამახასიათებელი იყო საბჭოური სამართლებრივი კონცეფციისათვის, არამედ სასამართლო მხოლოდ ხელმძღვანელობს მხარეთა შორის წარმოებულ დავას. ამდენად, მოხდა სასამართლო აქტიურობის პრინციპის ტრანსფორმაცია სასამართლო ხელმძღვანელობად²⁸.

²⁵ იხ., *Leo levin A, Shuchman P, Yablon C*, Cases and Materials on Civil Procedura, Westbury, New York, 1992, 516.

²⁶ იხ., *Othmar J*, Zivilprozessrecht, München, 1993, 179-210; *Rosenberg L, Schwab K, Gottwald P*, Zivilprozessrecht, München, 2009, 638-735.

²⁷ იხ., *Юдельсон К. С*, Судебные доказательства и практика их использования в Гражданском Процессе, М, 1956, 78; *Лилуашвили Т. А*, Предмет и бремя доказывания в Гражданском Процессе, Тб, 1957, 55.

²⁸ იხ., *ქორია გ*, სასამართლო გადაწყვეტილებათა გადასინჯვის თეორიულ-პრაქტიკული კომენტარები საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, თბ, 2002, 29.

თანამედროვე კონცეფციის თანახმად, მოსამართლე „შეზღუდულია“ მხარეთა მითითებებით და გამოსაყენებელი სამართლის ნორმით. მოსამართლე არ არის თავისუფალი ახალი ქცევის წესების დადგენაში.

ზემოთ აღნიშნული მსჯელობისაგან აბსოლიტურად განსხვავებულ შეხედულებას ავითარებდნენ თავისუფალი სკოლის მიმდევრები: კანტოროვიჩი, ფუქსი, ერლიხი, ისეი, რომელთა აზრით, „მოსამართლე გადაწყვეტილებას დებულობს არა კანონის საფუძველზე, არამედ „რეალური ცხოვრებისეული ურთიერთობებიდან“ გამომდინარე. სამართლის ნორმის ავტორია არა სახელმწიფო, არამედ მოსამართლე, მოსამართლე კანონზე მაღლა დგას. თავისუფალი სკოლა უარყოფდა ხელისუფლების დანაწილებას, ასევე კანონის მიერ მოსამართლის შეზღუდვის პრინციპებს.²⁹

„მოსამართლის „ბოჭკასა“ და მის მიერ ახალი ქცევის წესების განსაზღვრის თავისუფლებასთან მიმართებით საერთო პარალელები ახასიათებს კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემებსა და ინგლისურ სამართალს. ძირითადი განსხვავება, ცხადია ისაა, რომ მოსამართლის „ბოჭკა“ არა კანონთან, არამედ წინა პრეცედენტებთან მიმართებით არის განსაზღვრული“³⁰. მოსამართლის შეზღუდვა პრეცედენტით თანამედროვე პერიოდში არ ატარებს იმგვარ იმპერატიულ ხასიათს, როგორიც მას ჰქონდა მე-19 საუკუნის მიწურულს. მაგალითად, „ღორდთა პალატა უფლებას იტოვებს საჭიროების შემთხვევაში, კერძოდ, უსამართლო გადაწყვეტილების მიღების თავიდან აცილებისა და სამართლის შემდგომი განვითარების ინტერესებიდან გამომდინარე არსებული პრეცედენტისაგან განსხვავებული გადაწყვეტილებები მიიღოს“.³¹

ქართული სასამართლო რეფორმის შედეგად სამოქალაქო სამართალწარმოებაში ძირფესვიანად შეიცვალა მხარეთა აქტიურობის მასშტაბი. დღეს მოქმედი საპროცესო კანონმდებლობით უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება მოდავე მხარეთა თვითინიციატივას, შეჯიბრებითობის პრინციპს, რომლის ამოსავალი წერტილი არის სწორედ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დამტკიცების ტვირთის მოდავე მხარეთა მიერ რეალიზება. გამომდინარე იქიდან, რომ თანამედროვე სამოქალაქო საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობის პრინციპის მოქმედების პირობებში, სწორედ მტკიცების ტვირთის რეალიზებასა და მის ხარისხზე დამოკიდებული მხარეთა შორის წარმოშობილი დავის (კონფლიქტის) საპროცესო შედეგი, შესაბამისად, სამართალწარმოებისას გადამწყვეტი ფაქტორია მხარეთა მიერ მტკიცების ტვირთის რეალიზება.

მტკიცების ტვირთის მნიშვნელობა თვალსაჩინოა მტკიცებულებათა შეფასების პროცესშიც, იმ მიზეზით, რომ მტკიცებულებათა შეფასების დასრულებისას სასამართლოსათვის მტკიცების საგანი ან დადასტურებულია, ან არა. თუკი საქმის განმხილველი მოსამართლე მტკიცების საგანს არ მიიჩნევს დადასტურებულად, ეს აისახება იმ მხარის

²⁹ იხ., *ხუბუა გ.*, სამართლის თეორია, თბ, 2004, 181.

³⁰ იხ., *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ, 2009, 70.

³¹ *Zweigert/Kötz, Rechtsvergleichung*, 1996, §18 II, 225 f. ვუთითებ: *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ, 2009, 72. მიხედვით.

საზიანოდ, რომელსაც აღნიშნული გარემოების დასადასტურებლად ეკისრებოდა მტკიცების საგანში შემაჯავლი ფაქტების დამტკიცების ტვირთი.

სასამართლო გადაწყვეტილებაზე, ასევე აისახება მტკიცების ტვირთის შებრუნების შედეგები³², გამომდინარე იქიდან, რომ როდესაც იმ მხარის განმარტება, რომელსაც ეკისრება მტკიცების ტვირთი გაქარწყლებულია, სახეზეა ფაქტობრივი გარემოება იმის თაობაზე, რომ მხარემ ვერ დაადასტურა მის მიერ მითითებული გარემოებები სარწმუნო მტკიცებულებებით.

§3. მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები

ა. მოსარჩელე და მოპასუხე მხარეები, როგორც მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები

დაისმის კითხვა – ვინ უნდა წარმოადგინოს მტკიცებულება სასამართლოში, ვის ეკისრება მტკიცების ტვირთი.

სასარჩელო წარმოებაში მონაწილეობს ორი ურთიერთდაპირისპირებული იურიდიული ინტერესის მქონე მხარე: მოსარჩელე და მოპასუხე. მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტია პროცესის მონაწილე ის მხარე, რომლის უფლებებსა და ვალდებულებებზე შესაძლოა იმოქმედოს სასამართლო გადაწყვეტილებამ. ასეთ პირებს კი, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენენ მოსარჩელე და მოპასუხე. ისინი ვალდებული არიან წარმოადგინონ სასამართლოში სარჩელში ან/და შესაგებელში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებების დამადასტურებელი მტკიცებულებები, რომ არ დადგეს მათ მიმართ მათ მიერვე მითითებული ფაქტობრივი გარემოებების დაუდასტურებლობით გამოწვეული არახელსაყრელი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგი.

პრაქტიკულად, მტკიცებულებების შეგროვებისაკენ მიმართული მოქმედება უნდა დაიწყოს ჯერ კიდევ საქმის აღძვრამდე, რაც ნიშნავს იმას, რომ სასარჩელო წარმოების დაწყებამდე მოსარჩელე ან მოსარჩელის წარმომადგენელი უნდა დარწმუნდეს სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლიანობასა და სასარჩელო ფაქტების დასადასტურებლად შესაბამისი მტკიცებულებების არსებობაში. თუმცა, ძირითადი მოქმედება აუცილებელი მტკიცებულებების მოსაძიებლად იწყება საქმის სასამართლო განხილვისათვის მომზადების ეტაპზე, როდესაც მხარეები იღებენ სრულ ინფორმაციას სასარჩელო მოთხოვნის მატერიალური საფუძვლისა და სარჩელის უარყოფის შესახებ. როგორც წესი, ამ ეტაპზე მხარეებმა უნდა ჩაატარონ დოკუმენტების გონივრული ძიება სადავო ფაქტის დადასტურებისა თუ უარყოფის მიზნით, რომელიც მათთვის ცნობილი ხდება შეჯიბრებითი დოკუმენტების (საბუთების) გაცვლის შედეგად. ყველა სადავო

³² მტკიცების ტვირთის შებრუნებაზე საუბარია ნაშრომის მე-6 პარაგრაფში, ამიტომ ამ საკითხზე აქ არ შევჩერდები.

ფაქტის მტკიცების ტვირთი, რომელიც მიზნად ისახავს საქმის ირგვლივ დაკავშირებული გარემოებების გამოკვლევას, არ ეკისრება პროცესის მონაწილე მხოლოდ ერთ სუბიექტს. მტკიცების ვალდებულების მქონე სუბიექტები არიან პროცესის მონაწილე მხარეები, რომელთა უფლებებსა და ვალდებულებებზე უშუალოდ მოქმედებს საქმის განხილვის საპროცესო შედეგი, თუმცა საკითხი იმის შესახებ, როგორი წესით ნაწილდება ამ სუბიექტებს შორის მტკიცების ტვირთი განხილულია ნაშრომის მესამე თავში.

ბ. მესამე პირები, როგორც მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები

საკითხის ამ კუთხით გაშუქებისას უნდა შევხვით სამართალწარმოებაში მონაწილე იმ სუბიექტების დამოკიდებულებას მტკიცების ტვირთის რეალიზებასთან, როგორიცაა მესამე პირი. იმის მიხედვით თუ როგორია მესამე პირის იურიდიული ინტერესი კონკრეტული დავის მიმართ, მესამე პირები იყოფიან ორ ჯგუფად: მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნით და მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნის გარეშე.

დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნის მქონე მესამე პირები შედიან მხარეთა შორის იმ დროისათვის დაწყებულ პროცესში სარჩელის შეტანის გზით. ცხადია, სარჩელის შეტანისას მესამე პირების დამოუკიდებელი მოთხოვნა სადავოა, რამდენადაც კითხვაზე: სარგებლობენ თუ არა მესამე პირები სადავოდ ქცეული უფლებით, პასუხობს სასამართლო შემაჯამებელ გადაწყვეტილებაში³³. გამომდინარე იქიდან, რომ საქმეზე გამოტანილი გადაწყვეტილება შესაძლოა შეეხოს მესამე პირის უფლებებს და საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დაუმტკიცებლობით დამდგარი არახელსაყრელი შეიძლება გავრცელდეს მესამე პირზე, უნდა დავასკვნათ, რომ დამოუკიდებელი მოთხოვნის მქონე მესამე პირიც წარმოადგენს მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტს. შესაბამისად, იგი ფლობს ყველა იმ უფლებებს და მას ეკისრება ის საპროცესო ვალდებულებები, როგორიც ზოგადად ეკისრებათ მხარეებს.

საინტერესოა გაირკვეს საკითხი იმის შესახებ ეკისრება თუ არა მტკიცების ტვირთი მესამე პირს იმ შემთხვევაში, თუ მას არა აქვს ადრული სარჩელი დამოუკიდებელი მოთხოვნით.

დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირის ამ ვალდებულებასთან დაკავშირებით საკითხის გაშუქება უპრიანი იქნება არსებული სასამართლო პრაქტიკის მაგალითით, რომელიც შეეხება სამოქალაქო საქმეს ლ. ფ-ს სარჩელზე, მოპასუხე ნოტარიუს მ. ბ-სა და მესამე პირის, ი. კ-ს მიმართ, სამკვიდრო მოწმობის გაცემის შესახებ მოთხოვნაზე. საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მიხედვით, 20.02.2000 წელს გარდაცვლილი მოსარჩელის დედას ჰყავდა ორი პირველი რიგის მემკვიდრე.

³³ შეად. გაბელაია კ. მესამე პირები სამოქალაქო სამართლის პროცესში, ლილუაშვილი თ. საიუბილეო კრებული „75“, თბ., 256.

მთლიანი სამკვიდრო ქონება ფაქტობრივი ფლობით მიღებული ჰქონდა მხოლოდ ერთ-ერთ პირველი რიგის მემკვიდრეს – მესამე პირს ი.კ.-ს. მოსარჩელე სადავოდ ხდიდა მესამე პირის მიერ სამკვიდროს ფაქტობრივი ფლობით მიღების ფაქტს. საკასაციო პალატის მსჯელობის საგანს წარმოადგენდა საკითხის გარკვევა იმის შესახებ, შესაძლებელი იყო თუ არა ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოს დაედგინა დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირის მიერ სამკვიდროს ფლობის ფაქტი. საკასაციო პალატამ მიუთითა საქართველოს სკ-ის 1421-ე მუხლის მეორე ნაწილზე, რომლის თანახმად, სამკვიდრო მიღებულად მიიჩნევა თუ მემკვიდრე ფაქტობრივად შეუდგება სამკვიდროს ფლობას ან მართვას, რაც უდავოდ მოწმობს, რომ მან სამკვიდრო მიიღო. პალატამ განიმარტა, რომ სამკვიდროს მიღება ცალმხრივი გარიგებაა, რომლის არსებობის ფაქტის წარდგენის უფლებამოსილება, აქვს მესამე პირსაც დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე. იმისათვის რომ, სასამართლოში წარდგენილ იქნეს ფაქტობრივი ფლობით სამკვიდროს მიღების დამადასტურებელი მტკიცებულება, რომლითაც განისაზღვრება მემკვიდრის უფლებრივი შინაარსი, არ არის აუცილებელი ამის შესახებ მან აღძრას სარჩელი და მოითხოვოს სამკვიდროს ფაქტობრივი ფლობით მიღების დადასტურება. აღნიშნული მოთხოვნით სარჩელის აღძვრა არის მისი უფლება, რაც დაცულია დისპოზიციურობის პრინციპით. იმ შემთხვევაში, თუ მესამე პირს არა აქვს აღძრული სარჩელი დამოუკიდებელი მოთხოვნით, იგი უფლებამოსილია, დაადასტუროს მის მიერ სამკვიდროს მიღების ფაქტი, რითაც განისაზღვრება მოსარჩელის სასარჩელო მოთხოვნის დაკმაყოფილების ფარგლები³⁴. აღნიშნული პრაქტიკული მაგალითი თვალსაჩინოდ წარმოაჩენს მესამე პირის საპროცესო ვალდებულებას მტკიცების პროცესთან დაკავშირებით, მიუხედავად იმისა, გააჩნია თუ არა მას თავისი დამოუკიდებელი მოთხოვნა.

დაისმის კითხვა: თუკი მესამე პირს არა აქვს გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლება, განსხვავებით პროცესში მონაწილე სხვა სუბიექტებისაგან, მაშინ რატომ ეკისრება მას მტკიცების ტვირთი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, თუკი მტკიცების ტვირთის რეალიზებასა და გადაწყვეტილებით დამდგარ მატერიალურ-სამართლებრივ შედეგს შორის არსებობს პირდაპირი კავშირი, მაშინ რატომ ეკისრებათ ამ პროცესულადური ვალდებულების შესრულება პროცესის იმ მონაწილე სუბიექტებს, რომლებსაც საპროცესო კანონმდებლობით არა აქვთ მინიჭებული გადაწყვეტილების გასაჩივრების პროცესულადური უფლებამოსილება.

- მესამე პირების ინსტიტუტისათვის დამახასიათებელი ეს თავისებურება განპირობებულია იმ იურიდიული ინტერესით, რომელიც მათ გააჩნიათ კონკრეტული დავის მიმართ. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე მესამე პირების მტკიცებითი საქმიანობა მთლიანადაა განპირობებული იმ ინტერესების დაცვით, რისთვისაც ისინი ერთგვებიან მხარეთა შორის იმ დროისათვის დაწყებულ

³⁴ სუსგ 2008 წლის 17 სექტემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-63-347-08. გადაწყვეტილება გამოქვეყნებულია სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებათა კრებულში.

პროცესში. მესამე პირების მიერ მტკიცების ვალდებულების შესრულება გარკვეულწილად განსაზღვრავს საქმეზე გამოტანილი გადაწყვეტილებით დამდგარ მატერიალურ-სამართლებრივ შედეგს.

გ. მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები კანონისმიერი და სახელშეკრულებო წარმომადგენლობისას

ინტერესს იწვევს საკითხი კანონისმიერი და სახელშეკრულებო წარმომადგენლობისას მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტების თაობაზე. აღნიშნული საკითხი დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობისაა, რაც ვლინდება მტკიცებითი პროცესის რეალიზაციაში, კერძოდ, საინტერესოა წარმომადგენლის მეშვეობით პროცესში მონაწილე მხარის ახსნა-განმარტება, როგორც მტკიცებულება.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი იცნობს კანონიერ და სახელშეკრულებო წარმომადგენლობას. სამოქალაქო კოდექსის 103-ე და 104-ე მუხლების ერთობლივი ანალიზით, სასამართლო წარმომადგენლობად მიიჩნევა იმგვარი ურთიერთობა, რომლის ძალითაც ერთი მხარე (წარმომადგენელი) ასრულებს საპროცესო მოქმედებას სხვისი სახელითა და სხვისი ინტერესების სასარგებლოდ, ხოლო უფლებები და მოვალეობები წარმოეშობა წარმოდგენილ პირს.

„კანონისმიერ წარმომადგენლებად“³⁵, როგორც ცნობილია, გვევლინებიან მშობლები, მშვილებლები, მეურვე, მზრუნველი, აგრეთვე ორგანიზაცია, რომელიც ვალდებულია მეთვალყურეობა გაუწიოს არასრულწლოვანსა თუ ქმედუნაროდ აღიარებულ პირს. კანონიერი წარმომადგენლები წარმოსადგენ პირთა სახელით ასრულებენ ყველა საპროცესო მოქმედებას, რომელთა შესრულების უფლებაც მინიჭებული აქვთ წარმომდგენთ კანონით გათვალისწინებული შეზღუდვებით.

მოქალაქეებსა და იურიდიულ პირებს შეუძლიათ აწარმოონ თავიანთი საქმე სასამართლოში წარმომადგენლის მეშვეობით დავალების ხელშეკრულებით (სკ-ის 709-ე მუხლი). სასამართლო წარმომადგენლობად მიიჩნევა იმგვარი ურთიერთობა, რომლის ძალითაც ერთი მხარე (წარმომადგენელი) ასრულებს საპროცესო მოქმედებას სხვისი სახელითა და სხვისი ინტერესების სასარგებლოდ, კერძოდ, სამოქალაქო სამართალწარმოების მხარეების (მარწმუნებლები) სასარგებლოდ. ამ გზით, უფლებამოსილება სასამართლოში საქმის წარმოების შესახებ უფლებას აძლევს წარმომადგენელს მარწმუნებლის სახელით შეასრულოს ყველა საპროცესო მოქმედება, გარდა კანონში ჩამოთვლილი ისეთი მოქმედებისა,

³⁵ „კანონისმიერი წარმომადგენლობა იდეალური ან სულაც, ერთადერთი შესაძლო სამართლებრივი ცნებაა, რომლის მეშვეობით ქმედუნარო ფიზიკური პირები არასრულწლოვანთა, მეურვეობის ქვეშ მყოფთა და სულით ავადმყოფთა სახით, მონაწილეობენ სამართლებრივ ურთიერთობებში.“ იხ., *ცვაიგერტი კ. კოტცი კ.* შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი I, (თარგმანი ქართულ ენაზე – სუმბათაშვილი ე. მეცნიერული რედაქცია ნინიძე თ.), თბ, 2000, 39.

რომელიც უშუალოდ მარწმუნებელმა უნდა შეასრულოს, თუ ამის შესახებ სპეციალურად არის აღნიშნული მარწმუნებლის მიერ გაცემულ მინდობილობაში.

საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებების დაუმტკიცებლობით არახელსაყრელი შედეგი (მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით) წარმომადგენლის მიმართ არ დგება. შესაბამისად, წარმომადგენელი არ არის მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტი. სასამართლო წარმომადგენელი სასამართლოში ადასტურებს ყველა იმ ფაქტს, რომელთა მტკიცების ტვირთი ეკისრება იმ მხარეს, რომელსაც ის წარმოადგენს (მარწმუნებელი).

ამდენად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დამტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტები მარწმუნებლები არიან და არა მათი წარმომადგენლები. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 127-ე მუხლით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ მტკიცებულებას „მხარეთა ახსნა-განმარტებას“ წარმოადგენს სწორედ კანონისმიერი თუ სახელშეკრულებო წარმომადგენლების მიერ გაკეთებული განმარტება მათთვის ცნობილი და საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების შესახებ. უნდა ითქვას ისიც, რომ მტკიცებულების ამ ფორმას გააჩნია როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარე. ერთი მხრივ, დისპოზიციურობის პრინციპის მოქმედების ფარგლებში სასამართლო შეზღუდულია უშუალოდ საქმეში მონაწილე მხარისაგან მიიღოს ახსნა-განმარტება საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებათა შესახებ; ხოლო, მეორე მხრივ, საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოების შესახებ წარმომადგენლის ახსნა-განმარტებით შინაარსობრივი კუთხით შეიცავს გარკვეულ რისკს, ვინაიდან, წარმომადგენლის ახსნა-განმარტებით დამდგარი პროცესუალური შედეგი დგება უშუალოდ წარმოდგენილი პირის მიმართ.

დ. პროკურორი, როგორც მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტი, თუ როგორც სახელმწიფოს წარმომადგენელი

მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტების განხილვისას შეუძლებელია არ შევეხოთ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში აქტუალურ საკითხს, სამართალწარმოების ერთ-ერთი სუბიექტის - პროკურორის მტკიცების ვალდებულებასთან დაკავშირებით. სამართალწარმოების ამ სუბიექტის მტკიცების მოვალეობის ფარგლები განსხვავდება სხვა სუბიექტების მტკიცების ვალდებულების ფარგლებისაგან.

პროკურორის მონაწილეობა სამოქალაქო საქმის განხილვაში და მით უფრო, მისთვის სარჩელის აღძვრის უფლების მინიჭება არის ინოვაცია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. ამგვარი სიტუაცია დამახასიათებელი იყო მხოლოდ საბჭოთა სამოქალაქო საპროცესო

სამართლისათვის, სადაც მტკიცების ვალდებულების სუბიექტები იყვნენ არამართო მხარეები, არამედ საქმეში მონაწილე სხვა პირები, რომლებიც სარგებლობდნენ საპროცესო უფლებებითა და მოვალეობებით. მათ, როგორც იურიდიულად დაინტერესებულ სუბიექტებს მინიჭებული ჰქონდათ უფლებები, რომლის ძალით აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდნენ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში, აღძრავდნენ სარჩელს, შეეძლოთ გავლენა მოეხდინათ პროცესის მსვლელობასა და განვითარებაზე. საუბარია პროკურორებზე, რომელთა განცხადების საფუძველზე საქართველოს სსრ სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-4 მუხლის მე-2 ქვეპუნქტის თანახმად, სასამართლო შეუდგებოდა საქმის განხილვას. თანამედროვე ქართული სამართლებრივი სისტემისაგან განსხვავებით, რომელმაც რეფორმის შემდეგ (1997წ.) უარი თქვა სოციალისტური სამართლებრივი სისტემისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების გათვალისწინებაზე და განვითარების რომაულ-გერმანული მოდელი აირჩია. რუსეთის ფედერაციის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მტკიცების ვალდებულების სუბიექტებს, საბჭოთა პერიოდიდან მოყოლებული, დღემდე წარმოადგენენ პროკურორები³⁶, რომლებიც აქტიურ მონაწილეობას ღებულობენ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში.

პროკურორის ყველა საპროცესო უფლებამოსილება 1997 წლის საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსიდან ამოღებულია 2005 წლის 20 დეკემბრამდე, როდესაც ძალაში შევიდა საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XLIV¹ თავი, რომელიც შეეხება რეკვერტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებულ წარმოებას, სადაც სამართალწარმოების სუბიექტს წარმოადგენს პროკურორი.

ვალდებულია თუ არა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში მონაწილე პროკურორი დაამტკიცოს ფაქტები ე.ი. ეკისრება თუ არა მას მტკიცების ტვირთი?

– სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 356² მუხლის თანახმად, რეკვერტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემის თაობაზე სარჩელს აღძრავს პროკურორი. ამ კატეგორიის საქმეთა განხილვისას საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობით მტკიცების ტვირთი გადანაწილებულია მოსარჩელის სასარგებლოდ, კერძოდ, მოსარჩელემ უნდა მიუთითოს მხოლოდ საფუძველიანი ეჭვის არსებობის შესახებ ფაქტობრივ გარემოებაზე, ხოლო საპირისპირო მტკიცების ტვირთი სადავო ქონების

³⁶ იხ., Комментарий к Гражданскому Процессуальному Кодексу РФ, под редакцией Жилин Г. А. М, 2008, 111-115.

დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით, საბოლოოდ ეკისრება მოპასუხე მხარეს, ამიტომ, სარჩელში მითითებული დაუდასტურებელი ფაქტები მოწინააღმდეგე მხარის სასარგებლოდ არ გადაწყდება.

აღნიშნულიდან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ პროკურორი, რომელიც სასამართლოს მიმართავს სარჩელით, ასევე სარგებლობს მოსარჩელის უფლებებით და ეკისრება ვალდებულებები, მაგრამ არასასურველი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები, რომლებიც შეიძლება გამოიწვევდეს საქმის აღძვრის ინიციატორის მიერ მტკიცების ვალდებულებების შეუსრულებლობით არ ვრცელდება პროკურორზე, რის გამოც, პროკურორს, მიუხედავად იმისა, რომ იგი არის სარჩელის აღძვრის ინიციატორი, ვერ განვიხილავთ მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტად.

ე. სასამართლო მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტი?

პროცესუალური თვალსაზრისით, სასამართლოებს (პირველი ინსტანციის სასამართლოები) მინიჭებული აქვთ განსაზღვრული უფლებები, კერძოდ, მათ შეუძლიათ შესთავაზონ მხარეებს წარმოადგინონ დამატებითი მტკიცებულებები საქმის მომზადების სტადიაზე. თუ მხარეებმა ამა თუ იმ მიზეზით ვერ შეძლეს მტკიცებულებების უშუალოდ მიღება და მათი სასამართლოში წარდგენა, მხარეთა შუამდგომლობით სასამართლოებს შეუძლიათ თავად გამოითხოვონ მტკიცებულებები, ვისთანაც არ უნდა იმყოფებოდეს ისინი. სასამართლო არ მიიღებს, არ გამოითხოვს ან საქმიდან ამოიღებს მტკიცებულებებს, რომლებსაც საქმისათვის მნიშვნელობა არა აქვთ, დაბოლოს, მას, ერთადერთს, შეუძლია შეაფასოს საქმეზე შეგროვილი მტკიცებულებები, მათი უტყუარობის თვალსაზრისით. საპროცესო მოქმედებების შესრულების ეს არც ისე მცირე უფლებამოსილება საფუძვლიანად ბადებს კითხვას: ხომ არ არის სასამართლო მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტი, ხომ არ ეკისრება სასამართლოს ტვირთი იმ ფაქტების მტკიცებისა, რომელთაც აქვს მნიშვნელობა საქმის არსებითად გადაწყვეტისათვის?

– ამ კითხვაზე შეიძლება ორი სხვადასხვა პასუხის გაცემა. ერთი მხრივ, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ სასამართლო არის მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტი, რომ იგი დადგენილად მიიჩნევა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივ გარემოებებს. ამ მოსაზრების საპირისპიროდ შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ მტკიცებაში სამოქალაქო პროცესი მოიაზრებს პროცესის მონაწილე სუბიექტების იმგვარ საპროცესო მოქმედებას, რომელიც მიმართულია საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დასადგენად მტკიცებულებების მოპოვებაში და სასამართლოში წარმოდგენაში.

შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ სასამართლო არ არის დამტკიცების მოვალეობის მქონე სუბიექტი. სასამართლოს მტკიცებითი

საქმიანობა განსხვავდება დამტკიცების მოვალეობის სუბიექტების საქმიანობისაგან. ეს განსხვავება იმაში გამოიხატება, რომ სასამართლოს საქმიანობა განპირობებულია კონკრეტულ საქმეზე მართლმსაჯულების განხორციელებით, კონკრეტულ საქმეზე დასაბუთებული და სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღებით, ხოლო დამტკიცების მოვალეობის სუბიექტების საქმიანობა მოტივანადაა განპირობებული იმ ინტერესების დაცვით, რისთვისაც მათ სასამართლოში წარადგინეს სარჩელი ან/და შესაგებელი.

ამასთან, დამტკიცების ტვირთის სუბიექტმა სასამართლოს უნდა წარუდგინოს ისეთი მტკიცებულებები, რომლებიც დაადასტურებს იმ ფაქტების არსებობას ან არარსებობას, რომლის დამტკიცება მისი მოვალეობაა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებების დაუმტკიცებლობით დამდგარი არახელსაყრელი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგის თავიდან ასაცილებლად. სასამართლოს კი, არ შეიძლება ფაქტის დაუმტკიცებლობით რაიმე არახელსაყრელი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგი დაეკისროს. სასამართლოს ევალება პროცესის ხელმძღვანელობა. საგულისხმოა, რომ თუ სასამართლო არ მიიღებს ყველა ზომას მტკიცების საგანში შემაჯალი ფაქტების დასადგენად ე.ი. არ გამოიკვლევს მხარეთა უფლება-მოვალეობებს, ზემდგომი ინსტანციის სასამართლო გააუქმებს გადაწყვეტილებას. თუმცა, ეს იმიტომ კი არ ხდება, რომ სასამართლომ ვერ შეასრულა სადავო ფაქტობრივი გარემოების დამტკიცების მოვალეობა, არამედ იმიტომ, რომ სათანადოდ ვერ განახორციელა მართლმსაჯულება, სწორად ვერ დაადგინა საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებები, რაც მიღებული გადაწყვეტილების კანონიერების შეფასების ქვაკუთხედია.

სასამართლო პრაქტიკაში არსებობს შემთხვევები, როდესაც რომელიმე მხარეთაგანი მოკლებულია შესაძლებლობას წარადგინოს მისი მოთხოვნის დამადასტურებელი მტკიცებულებები. ასეთ შემთხვევაში, სასამართლოს მხარეთა შუამდგომლობით შეუძლია თვითონ გამოითხოვოს, მტკიცებულებები ვისთანაც არ უნდა იყოს ისინი. ამასთან, სასამართლოს მხრიდან აღნიშნული ქმედებების განხორციელება მკაცრად რეგლამენტირებულია საპროცესო კანონმდებლობით. მსგავს შემთხვევებში, ამოსავალი პრინციპი ერთია – სასამართლო მოქმედებს დისპოზიციურობისა და მხარეთა თანასწორობის პრინციპებით დადგენილ ფარგლებში ე.წ. „ოქროს შუალედში“ სასამართლოს პასიურ როლსა და მხარეთა აქტიურ როლს შორის. სასამართლოს ისეთი ქმედება, როგორიცაა მტკიცებულებათა შეგროვება არ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სასამართლოს მტკიცებითი საქმიანობა, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში, სასამართლო თავად იქნება მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტი.

მტკიცებითი საქმიანობაში მოსამართლის როლი საქართველოში რეგულირებულია ისე, როგორც გერმანულ საპროცესო სამართალში, სადაც დომინირებს მტკიცებულებათა თავისუფალი შეფასების პრინციპი³⁷. მტკიცებულებათა შეგროვების, კერძოდ, მოწმის დაკითხვის, ექსპერტიზის ჩატარების, ადგილზე დათვალიერებისა და სხვა წერილობითი მტკიცებულებების წარმოდგენის შემდეგ, მოსამართლე აფასებს მათ

³⁷ ZPO, §286, Гражданское Процессуальное Уложение Германии, *первод с немецкого*, М, 2006, 95, 96.

თავისი შინაგანი რწმენით. მტკიცებულებათა შეფასების დროს მხედველობაში მიიღება არა მხოლოდ მტკიცებულებათა გამოკვლევის შედეგები, არამედ ზოგადად მოელი სამართალწარმოების განხორციელების შედეგი. მოსამართლე მტკიცებულებათა გამოკვლევისა და სამართალწარმოების ჩატარების შედეგად წყვეტს საკითხს საქმის ფაქტობრივი გარემოებების სისწორისა და უსწორობის შესახებ. მტკიცებულებათა თავისუფალი შეფასების პრინციპის შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ სასამართლო დამოუკიდებელია მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების უტყუარობის შეფასებაში³⁸.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტს არ წარმოადგენს სასამართლო. ამასთან, სასამართლოს მიერ მტკიცებულებათა შეფასება არ ექცევა და არც უნდა მოექცეს მტკიცების საზღვრებში და ამდენად იგი არ წარმოადგენს მტკიცების არსებით შემადგენელ ნაწილს.

§4. მტკიცების ცნება და მისი შინაარსი

ა. მტკიცების ცნება, როგორც „მტკიცების ტვირთის“ შემეცნების საშუალება

პრობლემათა გადაწყვეტაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს იურიდიული ცნებები. იურიდიული ცნებების ერთობლიობა, სამართლებრივი დებულებების გაწონასწორებული სტრუქტურა, რომელიც პრობლემათა გადაწყვეტაში მონაწილეობს, ემსახურება ჯერ კიდევ ზოგადად წარმოდგენილი სწორი შედეგის ახსნას, დაზუსტებას და ხშირად, შესწორებასაც.

„ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით, ცნებას ხშირად განსაზღვრავენ როგორც „სიტყვის მნიშვნელობას“. მართლაც, უსიტყვო ცნება არ არსებობს. ცნებას ადამიანი განიცდის, როგორც სიტყვის მნიშვნელობას, მაგრამ სიტყვის მნიშვნელობის ყოველი განცდა როდია ცნება. ცნება ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით, მხოლოდ ლოგიკური, ანუ მეცნიერული ცნებაა ე.ი. იმის რეალური ფსიქიკური განცდაა (ფსიქოლოგიური ეკვივალენტი ანუ „კორელატი“), რასაც ლოგიკაში ცნება ეწოდება. ასეთ ცნებას მეცნიერება აყალიბებს სათანადო მოვლენათა შესწავლისა და მათი არსებითი ნიშნების დადგენის შედეგად. ამიტომ, ნამდვილ ცნებებს „მეცნიერულს“ უწოდებენ. ადამიანი ცნებებს სწავლობს, ეუფლება მათ სათანადო ცოდნის შეძენის პროცესში. იმისათვის, რომ ადამიანი დაეუფლოს ნამდვილ ცნებას, რომ შეძლოს სათანადო მოვლენათა გააზარება კონკრეტული ცნების სახით ე.ი. ამ მოვლენათა არსებითი

³⁸ იხ., Heinz Thomas, Klaus Reichold, Hans Putzo, Rainer Husstegeb, Zivilprozessordnung, 24, neubearbeitete Auf, München, 2002, 495.

ნიშნების ერთობლიობის სახით, აუცილებელია ინტელექტუალური განვითარების საკმაოდ მაღალი დონე; სახელდობრ, ამისათვის ადამიანს განვითარებული უნდა ჰქონდეს აზროვნების ის მაღალი ფორმა, რასაც ლოგიკური, ანუ ცნებითი აზროვნება ეწოდება.³⁹

თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში, ასევე სასამართლო პრაქტიკაში ხშირად მიმართავენ ცნებათა იურისპრუდენციაზე დაფუძნებულ მსჯელობის მეთოდებს. ცნებათა იურისპრუდენციის თანახმად, იურიდიული აზროვნების სტილს ლოგიკა განსაზღვრავს. „ცნებების პირამიდა აგებულია ლოგიკის კანონების მიხედვით“. ცნებათა პირამიდას აქვს სამართლის წარმოების უნარი. სამართლის ნორმა გამომდინარეობს სამართლებრივ ცნებათა ლოგიკური დასკვნებიდან – სამართლის ნორმა სამართლებრივი ცნებების ლოგიკის შედეგია.⁴⁰

სასამართლოში ყოველი კონკრეტული სამოქალაქო საქმის გადაწყვეტა უკავშირდება გარკვეული ფაქტების დადგენას. ფაქტების დადგენის აუცილებლობა გამოწვეულია სამართლით რეგულირებული ურთიერთობებიდან მხარეთა შორის წარმოშობილი კონფლიქტის (დავის) განხილვითა და გადაწყვეტილების მიღებით. სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა იურიდიული ფაქტების საფუძველზე ე.ი. ისეთი ფაქტების საფუძველზე, რომლებსაც სამართლის ნორმა გარკვეულ იურიდიულ შედეგს უკავშირებს. სამოქალაქო საქმეზე სასამართლო ადგენს იმ გარემოებების არსებობას ან/და არარსებობას, რომლებიც ასაბუთებს ან აქარწყლებს მხარეთა მოთხოვნებს. სასამართლო ვერ გადაწყვეტს ვერც ერთ სამოქალაქო საქმეს, თუ მან წინასწარ არ დაადგინა საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებები. ამავე დროს, სასამართლოს ამოცანა მდგომარეობს საქმის არა უბრალოდ გადაწყვეტაში არამედ არსებითად და სამართლიანად გადაწყვეტაში. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამ მხრივ, მართლმსაჯულება სამოქალაქო საქმეზე ემსახურება პროცესის სამართლიან დასრულებას. ამ მიზნის მიღწევის წინა პირობად განიხილება სასამართლოს მიერ საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ყველა გარემოების შემეცნება და მათი დადგენა.

სადავო სამოქალაქო საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დადგენა, მათი გამოკვლევა და ბოლოს, მათი შემეცნება ხორციელდება უმთავრესად მტკიცების გზით. ამ თვალსაზრისით, მტკიცების პროცესი, რომელიც მიმდინარეობს საერთო „გნოსეოლოგიურ“⁴¹ კანონზომიერებათა შესაბამისად წარმოადგენს შემეცნების ერთ-ერთ სახეს.

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი განიცდის კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სამოქალაქო საპროცესო სამართლის გავლენას, საკვლევ საკითხთან მიმართებით საინტერესოა თუ რას მოიაზრებს მტკიცების ცნებაში გერმანული საპროცესო სამართლის თეორია:

³⁹ შეად. პედაგოგიური ფსიქოლოგია, ნაწილი I, რედ. ჩხარტიშვილი შ, თბ, 1962, 121-123.

⁴⁰ შეად. ხუბუა გ, სამართლის თეორია, თბ, 2004, 180.

⁴¹ გნოსეოლოგია (ბერძ. gnosis ცოდნა და logos მოძღვრება) – ფილოსოფიური მოძღვრება მეცნიერული შემეცნების შესაძლებლობათა და საშუალებათა შესახებ; შემეცნების თეორია. იხ., უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შემდგენელი ჭაბაშვილი მ, თბ, 1964, 91.

„მხარეებისა და სასამართლოს საქმიანობა, რომელიც მიმართულია მტკიცებულებათა წარმოდგენის, შეგროვების, გამოკვლევისა და შეფასებისაკენ გერმანულ მტკიცებულებათა თეორიაში იწოდება მტკიცებად“⁴². „დაამტკიცო - ნიშნავს დაარწმუნო სასამართლო წარმოდგენილი ფაქტების სისწორეში“⁴³. „ფაქტის სისწორის კვალდაკვალ მოსამართლე რწმუნდება ფაქტობრივი გარემოებების სისწორეშიც. მოსამართლის დარწმუნებაში გერმანული სამართალწარმოება მოიაზრებს „სრულ დარწმუნებას“⁴⁴.

ზემოაღნიშნული გვაძლევს საფუძველს დავასკვნათ, რომ მტკიცება სამოქალაქო საქმეში მონაწილე სუბიექტთა და სასამართლოს იმგვარი საქმიანობაა, რომელიც მიმართულია საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებების დასადგენად მტკიცებულებათა შეგროვებისა და გამოკვლევისათვის.

ა. მტკიცება, როგორც საქმის გარემოებების დადგენის საპროცესო მოქმედება და არა როგორც საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების მიღწევის საშუალება

ადამიანის ცნობიერება განუსაზღვრელია, რის გამოც, აბსოლუტური ჭეშმარიტების მიღწევა სასამართლო პროცესულურ შემეცნებაში, როგორც ადამიანთა შემეცნების ერთ-ერთ სახეობაში, ყოველთვის არ არის შესაძლებელი. ამიტომ, პრაქტიკული მუშაობისას აუცილებელი არ არის საქმეზე არსებული მონაცემების აბსოლუტური სიზუსტით დადასტურება. მთავარია, მხოლოდ ვარაუდის იმგვარი ხარისხი, რომელიც ნათელს მოჰფენს განსახილველ საქმეს და გაფანტავს ეჭვებს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ ვარაუდი, რომელიც საფუძველად უდევს კონკრეტულ ფაქტებს არ შეიძლება საფუძველად დაედოს სასამართლოს გადაწყვეტილებას⁴⁵. საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოება შეიძლება საფუძველად დაედოს სასამართლო გადაწყვეტილებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოსამართლე დარწმუნდება ამ ფაქტობრივი გარემოების ნამდვილობაში. არ უნდა შეგვეკმნას შთაბეჭდილება, თითქოს მოსამართლე ინდივიდუალურად აფასებს წარდგენილ ფაქტობრივ გარემოებებს, ანუ მათი შეფასება არ ექვემდებარება რაციონალურ კონტროლს. მოსამართლის წინაშე არსებული ამოცანა უფრო მეტია, ვიდრე წარდგენილი იურიდიული ფაქტების (მტკიცებულებების) სუბიექტური შეფასება. სწორედ ობიექტური გარემოებები წარმართავს მოსამართლის

⁴² იხ., *Елисеев Н. Г.*, Гражданское процессуальное право зарубежных стран, М, 2004, 246.

⁴³ იხ., *ხოფერია ნ.*, მტკიცებულებათა თეორია გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, *ლილუაშვილი თ.*, საიუბილეო კრებული „75“, თბ., 340.

⁴⁴ შეად. *Rosenberg, L.*, Die Beweislast, 5 aufl., München, Berlin, 1965, 4. მითითებულია დისერტაციიდან: *Frohlich, D.*, Beweisvereitelung im Zivilprozess. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Wurde eines Doc. iuris der Julius-Maximilians-Universität, Würzburg, 2008, 2. ხელმისაწვდომია <<http://opus.bibliothek.uni-wuerzburg.de/volltexte/2009/3706/pdf/dissFroehlich.pdf>> (22.10.2010).

⁴⁵ იხ., *Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г.*, М, 2008, 58.

შინაგანი რწმენის ჩამოყალიბებას⁴⁶. მტკიცების როლი ერთნაირადაა ქართული და გერმანული საპროცესო სამართლის თეორიაში. კერძოდ, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის §286(1) თანახმად, სასამართლომ სხდომის ოქმების, წარდგენილი მტკიცებულებების გათვალისწინებით და თავისი შინაგანი რწმენით უნდა განსაზღვროს, საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოება დადგენილად. სასამართლოს გადაწყვეტილებაში უნდა მიეთითოს ის საფუძვლები, რომლითაც იხელმძღვანელა სასამართლომ⁴⁷. გერმანული სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თეორია ერთმანეთისაგან განასხვავებს მტკიცებას ვიწრო გაგებით და მტკიცებას პროცესუალური გაგებით. ვიწრო გაგებით მტკიცებაში მოიაზრება მოსამართლის პრაქტიკული საქმიანობა, რომლის შედეგად, მოსამართლეთა შინაგანი რწმენა ყალიბდება არა ინტუიციის, უანგარო გრძნობის, ინსტიქტის, შინაგანი ხმის სახით, არამედ არის შეგნებული დაჯერება საქმის გარემოებებში, საქმეზე გადაწყვეტილების სისწორეში, დაჯერება დაფუძნებული ობიექტურ საფუძველზე, საიდანაც გამომდინარეობს სახელდობრ მხოლოდ ასეთი და არა სხვა რომელიმე გადაწყვეტილება. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ქართული და გერმანული საპროცესო სამართლისაგან რადიკალურად განსხვავებული როლით ხასიათდება მტკიცება საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, მით უფრო იმის ფონზე, რომ საფრანგეთში მოქმედი სამართლებრივი სისტემა, იურიდიულ ლიტერატურაში მიღებული კლასიფიკაციის თანახმად, მიეკუთვნება რომაულ-გერმანულ სამართლებრივ სისტემას:

თანამედროვე ფრანგული სამოქალაქო საპროცესო სამართალი მტკიცებით საქმიანობაში ხასიათდება მოსამართლის აქტიური როლით. საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-2 მუხლიდან პირდაპირ გამომდინარეობს მოსამართლის მიერ ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის ვალდებულება⁴⁸. მტკიცებად იწოდება ისეთი საპროცესო მოქმედება, რომლის მიზანი მდგომარეობს სასამართლოს მიერ სადავო ობიექტზე ჭეშმარიტების შემეცნებაში. საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-10 მუხლით დადგენილია პროცესის მონაწილეთა ვალდებულება დაეხმაროს სასამართლოს ჭეშმარიტების დადგენაში. თავის მხრივ, ჭეშმარიტების დადგენა დამოკიდებულია მტკიცების საგნის განსაზღვრაზე ანუ, იმ ფაქტების ერთობლიობაზე, რომლებსაც სამართლის შესაბამისი ნორმა უკავშირებს განსაზღვრულ იურიდიულ შედეგს⁴⁹. იქედან გამომდინარე, რომ შეჯიბრებითობა გულისხმობს მტკიცების პროცესში მხარეთა აქტიური შესაძლებლობის უზრუნველყოფას, სადაც გადაწყვეტილებას პროცესუალურ „შეჯიბრში“ მონაწილეობის თაობაზე

⁴⁶ იხ., *Hans-Joachim Musielak*. Grundkurs ZPO, 2 Auf, 1993, 252.

⁴⁷ ZPO, §286 (1), *Гражданское Процессуальное Уложение Германии, перевод с немецкого*, М, 2006, 96.

⁴⁸ იხ., *Code de Procedure Civile*. Centime Edition. avec le concours de Isabelle Despres. Laurent Darget. Redacteur aux Editions Dalloz. 2009, 4, 5.

⁴⁹ იქვე: 18, 19.

ღებულობს თვითონ მხარე, ამიტომ ძნელია გაგამართლოთ აღნიშნული თეზისის ლოგიკურობა⁵⁰.

ქართული და გერმანული საპროცესო სამართლის შედარება ფრანგულ საპროცესო სამართალთან, გვაძლევს საფუძველს ვამტკიცოთ, რომ განსხვავებით ფრანგული საპროცესო სამართლისაგან, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მტკიცება, როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და ძირეული საპროცესო მოქმედება, წარმოგიდგება, როგორც განსახილველი საქმის გარემოებების დადგენის საპროცესო მოქმედება და არა როგორც საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების მიღწევის საშუალება⁵¹. უნდა ითქვას ისიც, რომ მტკიცების როლის ამგვარი შინაარსი აბსოლიტურ შესაბამისობაშია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მოქმედი შეუზღუდავი შეჯიბრებითობის პრინციპთან, რომლის მოქმედების პირობებში, მართლმსაჯულება ყოველ კონკრეტულ საქმეზე გულისხმობს არა ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას, არამედ პროცესის სამართლიან დასრულებას.

გ. მტკიცებულებათა შეფასება, როგორც მტკიცების ტვირთის გაღებულების შესრულება თუ, საქმის ფაქტობრივი გარემოებების შემეცნების აუცილებელი წინა პირობა

მტკიცებულებათა შეფასება მოიცავს მოსამართლის აზროვნების პროცესს და ექვემდებარება იმ წესებს, რომლებიც არ შეიძლება გახდეს სამართლებრივი რეგულირების საგანი, იგულისხმება მოსამართლის შინაგანი რწმენა. შეუძლებელია ერთ პროცესუალურ კატეგორიაში გაავერთიანოთ მტკიცებულებათა „შეგროვება“ და მათი „შეფასება“.

მტკიცებულებათა თავისუფალი შეფასების პრინციპი მოქმედებს გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობაში და მისი მოქმედება ვლინდება მხარეთა მიერ მტკიცების საგნის განსაზღვრაშიც⁵². კერძოდ, საქმის ფაქტობრივი გარემოებები შესაძლოა საფუძველად დაედოს სასამართლოს გადაწყვეტილებას, თუ მოსამართლე დარწმუნებულია მათ სისწორეში. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ მოსამართლე ეყრდნობა რაციონალურ

⁵⁰ მაგრამ როგორ დავიცვათ სუბიექტური უფლება (თავისუფლება, ინტერესები) მათი რეალურად არსებობის, მათი დარღვევის დადგენისაგან დამოუკიდებლად? არ შეიძლება დავიცვათ სიცარიელე, მოტყუებითი შეხედულება, რომელსაც ქმნის ეკონომიკურად უფრო ძლიერი და იურიდიულად შეიარღვეული მხარე. გარკვევით უნდა გვესმოდეს, რომ ზიანს არ გამოიწვევს არც ბრიტანეთის, არც საფრანგეთის მათლმსაჯულება თუ მისი მისწრაფება იქნება ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა. იხ., Jolowicz J. A, The Woolf report and the Adversary System, CIQ, Vol, 15, 1996, 201.

⁵¹ საწინააღმდეგო მოსაზრებას ავითარებდა პროფ. თ. ლილუაშვილი, რაც გამოწვეული იყო 1964 წლის საქართველოს სსსკ-ის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში განმტკიცებული ფუნდამენტური პრინციპებით. შეად. ლილუაშვილი თ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ, 1992, 126.

⁵² შეად. ხოფერიბა ნ, მტკიცებულებათა თეორია გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, ლილუაშვილი თ, საიუბილეო კრებული „75“, თბ, 347.

კონტროლს დაუქვემდებარებელ თვითშეფასებას. წარმოდგენილი იურიდიული ფაქტების (მტკიცებულებების) უტყუარობის საკითხის გარკვევისას სასამართლოს ამოცანა სცდება სუბიექტური შეფასების ჩარჩოებს და შინაგანი რწმენა ყალიბდება ობიექტურ საფუძველზე⁵³.

მტკიცებულებათა შეგროვებისა და მათი გამოკვლევის მიზნით განხორციელებული საქმიანობა ემიჯნება მტკიცებულებათა შეფასებას. თავის მხრივ, მტკიცებულებათა შეფასება, რომელიც არ ემორჩილება მხოლოდ და მხოლოდ აზროვნების ობიექტურად არსებულ წესებს, წარმოადგენს საქმის ფაქტობრივი გარემოებების შემეცნების აუცილებელ წინა პირობას. საგულისხმოა, რომ კონკრეტულ სადავო საქმეზე დადგენილი გარემოებების შემეცნებისათვის მხოლოდ აზროვნების წესების დაცვა საკმარისი არ არის. ამისათვის, ასევე აუცილებელია სწორი, თანამიმდევრული, დასაბუთებული და ყოველგვარი სუბიექტური ფაქტორებისაგან განთავისუფლებული მსჯელობა. უნდა აღნიშნოს ისიც, რომ სინამდვილის შემეცნებისათვის მნიშვნელოვანია აგრეთვე, ლოგიკური აზროვნების უნარიც. გამომდინარე იქიდან, რომ აზროვნების წესები ეს არის ობიექტურად არსებული კანონები, ისინი ნორმატიულ რეგულირებას არც ექვემდებარება და ამას არც საჭიროებს; ნორმატიული აქტები და, კერძოდ, ის აქტები, რომლებიც მტკიცებულებათა შეფასების საკითხებს არეგულირებს გადამწყვეტ როლს ასრულებს სასამართლო მტკიცების პროცესში.

ლოგიკურად მტკიცებულებათა შეფასება არის სადავო საქმის ნამდვილი ფაქტობრივი გარემოებების დადგენისა და შემდგომ მათი სამართლებრივი დასაბუთების თანამიმდევრული პროცესი. თუმცა, სასამართლო მტკიცების ცნების ამგვარი გაგება, თავის მხრივ, ეწინააღმდეგება სამოქალაქო საპროცესო სამართლის კანონმდებლობით დადგენილ იმ დებულებას, რომლის თანახმად, მტკიცების ტვირთი (მოვალეობა) ეკისრებათ მოდავე მხარეებს, მტკიცებულებათა წარმოდგენა, ასევე შეუძლიათ საქმეში მონაწილე სხვა პირებს, ხოლო მათი შეგროვება შეუძლია მხოლოდ სასამართლოს, რომელიც, ამავედროულად, აფასებს წარმოდგენილ მტკიცებულებებს თავისი შინაგანი რწმენით. კანონის აღნიშნული დებულება გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ სასამართლო მტკიცება ობიექტურად არსებული სინამდვილის შემეცნების პროცესია და მიუხედავად იმისა, რომ ამ პროცესის სხვადასხვა მონაწილე სხვადასხვა ფუნქციას ასრულებს, ყველა მათგანის საქმიანობა მიმართულია ერთი მიზნისაკენ – გაირკვეს და დადგინდეს განსახილველი სამოქალაქო საქმის ფაქტობრივი გარემოებები.

ობიექტური სინამდვილის შემეცნება შესაძლებელია ორი გზით მოვახდინოთ, კერძოდ, უშუალო ან/და შუალობითი შემეცნებით.

უშუალო შემეცნება დაკავშირებულია შეგრძნებასთან, აღქმებთან. იმასთან, რასაც ჩვენ ვხედავთ, ვისმენთ, ვყნოსავთ, შევცხებით და სხვა გარე სინამდვილის საგნები და მოვლენები ახდენს რა ზემოქმედებას ჩვენი გრძნობის ორგანოებზე, ცნობიერებაში აღქმის ფორმით აისახება. აღქმა ჩვენი ცოდნის, ჩვენი გამოცდილების ერთ-ერთი ყველაზე ძირითადი წყაროა

⁵³ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 69, 70.

ინფორმაციისა. ინფორმაცია აზროვნების აღქმაში მოცემულ მასალას უნდა დაემყაროს, რომ გრძნობადი სამყაროს საფუძველში არსებულ კანონზომიერებას მისწვდეს. მეხსიერებასაც არაფერი ექნებოდა გასაკეთებელი, რომ იგი აღქმიდან არ დებულობდეს შთაბეჭდილებებს მისთვის დამახასიათებელი პროცესებისათვის. სწავლა პირადი დაკვირვების საგანს ეხება თუ იგი საკაცობრიო გამოცდილებას, სულ ერთია, იგი ყოველთვის აღქმით იწყება: მოვლენა თვალთ უნდა ენახოს, ინფორმაცია ყურით უნდა მოვისმინოთ. უშუალო ცოდნა ეყრდნობა ცოცხალ განჭვრეტას, რომელიც გვაძლევს ცოდნას სინამდვილის მოვლენების გარეგანი, ზედაპირული თვისებების შესახებ. მაგრამ, როდესაც ამა თუ იმ მოვლენის დადგენა უშუალო შემეცნების გზით შეუძლებელია, მაშინ მიმართავენ ე.წ. შუალობით შემეცნებას, როდესაც ჯერ წინასწარ დგინდება გარკვეული გარემოებები, ხოლო შემდეგ მათი მეშვეობით - სხვა, ჩვენთვის საინტერესო გარემოებები⁵⁴.

სასამართლო შემეცნების ფორმების თვალსაზრისით საქმის არსებითად გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებები შეიძლება დავეყთ ორ ჯგუფად:

1. გარემოებები, რომლებიც განაგრძობენ არსებობას სასამართლოს მიერ საქმის განხილვა-გადაწყვეტისას (ე.ი. აწმყოს ფაქტები) და ამიტომ, შესაძლებელია მათი დადგენა გრძნობადი აღქმის გზით;

2. გარემოებები, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა წარსულში და ამიტომ, შეუძლებელია მათი დადგენა უშუალო შემეცნების გზით. ასეთი ფაქტები შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ გაშუალებული გზით, მტკიცებულების გამოყენებით.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა ითვალისწინებს ზემოთ აღნიშნულ ორივე სახის გარემოებათა დადგენის წესს. უნდა აღნიშნოს ისიც, რომ კანონმდებელი მთელ რიგ სამართლებრივ პრინციპებთან ერთად, მხედველობაში იღებს თვით დასადგენი გარემოების ხასიათს და მისი შემეცნების ფორმების თავისებურებას. მაგალითად, თუ დასადგენ გარემოებას ადგილი აქვს აწმყოში, საქმის სასამართლოში განხილვის მომენტში და ამასთან ერთად, მისი გრძნობადი აღქმა შესაძლებელია, კანონი ითვალისწინებს ფაქტის ასეთი გზით დადგენის შესაძლებლობას და წესს. კერძოდ, საქართველოს სსკ-ის 159-ე მუხლი ითვალისწინებს ნივთიერ მტკიცებულებათა ადგილზე დათვალიერებას, რომელსაც მოახდენს პირველი ინსტანციის სასამართლო ერთპიროვნულად, ხოლო სააპელაციო სასამართლო – კოლეგიური შემადგენლობით. ადგილზე დათვალიერების შედეგები შეიტანება სასამართლო სხდომის ოქმში, რომელსაც, ასევე დაერთვის დათვალიერების დროს შედგენილი გეგმები, ნახაზები, სურათები. სასამართლოს მიერ საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების გრძნობადი აღქმის გზით დადგენის დასაშვებობა შეიძლება იმით დასაბუთდეს, რომ ასეთი აღქმისას საჭირო არ არის ლოგიკური, აზრობრივი პროცესის ჩარევა, რადგან ზედაპირულ საფეხურზე ხდება ფაქტის მხოლოდ კონსტატაცია. ეს ფაქტი ერთნაირად აღიქმება, როგორც სასამართლოს, ისე საქმეში მონაწილე პირების მიერ, რის გამოც, მათ არ

⁵⁴ შეად. პედაგოგიური ფსიქოლოგია, ნაწილი I, რედ. ჩხარტიშვილი შ, თბ, 1962, 37.

შეიძლება დაებადოთ ეჭვი აღქმის შესაბამისობაში აღსაქმელ საგანთან. არასდროს არ დგას სინამდვილესთან ადამიანის ფსიქიკა ისე ახლოს, როგორც ამ სინამდვილის აღქმის შემთხვევაში: აქ სინამდვილე პირდაპირ მოქმედებს ჩვენზე და აღქმამ ამ სინამდვილის მაქსიმალურად უშუალო ასახვა უნდა მოგვცეს⁵⁵. საგულისხმოა ისიც, რომ გრძნობადი აღქმის შესაძლებლობები შეზღუდულია გრძნობის ორგანოების ბუნებრივი შესაძლებლობით. მაგალითად, ჩვენ არ შეგვიძლია გავიგონოთ ძლიერი, მაგრამ ჩვენგან გარკვეული მანძილით დაშორებული ხმა. შეზღუდულია, აგრეთვე მხედველობითი აღქმა და ა.შ. ადამიანი, მართალია, შეზღუდულია თავისი გრძნობების ორგანოების ფიზიოლოგიური საზღვრებით, მაგრამ ამის გამო, სავსებით არ არის შეზღუდული თავის შემეცნებაში. ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით ის აფართოებს თავის აღქმასა და შემეცნებას დაუსრულებლად ბუნებრივი შესაძლებლობების საზღვრებს იქით⁵⁶. სწორედ უშუალო აღქმის შესაძლებლობების შეზღუდულობის გამო, შემეცნების მთავარი გზა აზროვნებაა, რაც სინამდვილის გაშუალებულ ასახვას წარმოადგენს. სასამართლო მტკიცება სწორედ გაშუალებული ასახვაა სინამდვილისა.

სამართალწარმოებაში არამარტო უშუალო შემეცნება, არამედ მტკიცების პროცესიც, როგორც გაშუალებული შემეცნება, რეგულირდება კანონით. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლით დადგენილი მტკიცების ტვირთის განაწილების ზოგადი რეგულაციით, რომლის დანაწესით, თითოეულმა მხარემ უნდა დაამტკიცოს ის გარემოებები, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებსა და შესაგებელს.

აღნიშნული გვაძლევს საფუძველს დავასკვნათ, რომ სასამართლო მტკიცება ისეთი საპროცესო მოქმედებაა, რომელიც მოიცავს მტკიცებულებათა შეგროვებას, შემოწმებასა და შეფასებას. სასამართლოსა და საქმეში მონაწილე სუბიექტების ეს საპროცესო მოქმედება მოწესრიგებულია საპროცესო კოდექსით და მისი მიზანია საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების დადგენა. სასამართლო ახდენს ფაქტების შეფასებას სამართლის ნორმის საფუძველზე, ხოლო შინაგანი რწმენა საფუძვლად უდევს მტკიცებულებების შეფასებას. საგულისხმოა ისიც, რომ მტკიცებულებების შეფასება ხდება ძირითადად ორი თვალსაზრისით, კერძოდ, მათი უტყუარობის და იმ თვალსაზრისით თუ რა მსჯელობა გამომდინარეობს მათ საფუძველზე დასადგენი სამართლებრივი ფაქტის არსებობა-არარსებობის შესახებ. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი განსაზღვრავს მტკიცებულებათა შეფასების ზოგად წესს, ვინაიდან, მტკიცებულებათა შეფასება ეფუძნება აზროვნების ობიექტურ წესებს, რომლებსაც სწავლობს ლოგიკა და, რომლებიც არ საჭიროებს ნორმატიულ-სამართლებრივ რეგულირებას.

⁵⁵ იხ., *უზნაძე დ.*, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 1980, 463.

⁵⁶ იხ., *მეგრელიძე კ.* აზროვნების სოციოლოგიის ძირითადი პრობლემები, თბ., 1965, 218.

§5. მტკიცების ტვირთისა და მტკიცების საგნის მჭიდრო ურთიერთკავშირი და მათი ურთიერთგამიჯვნის პრობლემა (ქართული და უცხოური სამართლის მიხედვით)

ა. მტკიცების საგანი და მისი მნიშვნელობა სამართალწარმოებისას

ზოგადი წესის თანახმად, „საჭიროა ზედმეტი საპროცესო ღონისძიებების თავიდან აცილება, რადგან ისინი ზედმეტად ტვირთავენ მხარეებსა და სასამართლოებს და ეწინააღმდეგებიან პროცესის ეკონომიის პრინციპს“⁵⁷, რომლის მიხედვითაც, სასამართლო მტკიცებულების სახით მიიღებს მხოლოდ იმ ფაქტებს, რომლებიც საბოლოო ჯამში, საფუძვლად უნდა დაედოს სასამართლო გადაწყვეტილებას. ეს მოკლე მონახაზი მიგვანიშნებს სასარჩელო განცხადებასა და გადაწყვეტილებას შორის არსებულ კავშირზე. სასარჩელო განცხადება უნდა შეესაბამებოდეს მატერიალური მოთხოვნის საფუძველს. მასში ისე ნათლად უნდა იყოს წარმოჩენილი მოსარჩელისათვის სასურველი საპროცესო მიზანი, რომ სასამართლომ შესძლოს მისი გათვალისწინება. ამიტომ, მხედველობაშია მისაღები მტკიცების საგნის ზუსტი ფორმულირება და შესაბამისად, მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება.

დაისმის კითხვა – რა კრიტერიუმების საფუძველზე შეირჩევა ის ფაქტები, რომლებიც მნიშვნელოვანია საქმის გადაწყვეტისათვის?

– საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 104-ე მუხლის შესაბამისად, დაუშვებელია მტკიცებულებათა შეგროვება იმ ფაქტობრივ გარემოებებზე, რომლებსაც მნიშვნელობა არა აქვს საქმეზე გადაწყვეტილების გამოტანისათვის. ეს წესი ვრცელდება არა მხოლოდ მტკიცებულებათა შეგროვებაზე, არამედ მხარეთა მიერ მოხსენებული საქმის ფაქტობრივ გარემოებებზეც. იგი მოქმედებს, როგორც მხარეთა სასარგებლოდ (იცავს მათ ზედმეტი დროის ხარჯვისა და სასამართლო ხარჯებისაგან), ისე მართლმსაჯულების ინტერესების სასარგებლოდ, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ზედმეტი საპროცესო ღონისძიების განხორციელება.

მხარეები საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მოხსენებით მოსამართლეს წინასწარ ბოჭავენ და თავადვე განსაზღვრავენ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების შემეცნების ფარგლებს (მასშტაბებს). მიუთითებენ იმაზე თუ საქმის რომელ ფაქტობრივ გარემოებებზე უნდა იქნეს გამოტანილი გადაწყვეტილება. თავის მხრივ, გადაწყვეტილება შედგება ძირითადად ორი ნაწილისაგან: კონკრეტული საქმის (შემთხვევის) ფაქტობრივი გარემოებებისა და ნორმის აღწერილობითი ნაწილისაგან, რომლის შეფარდება სამოსამართლო უფლებამოსილების სფეროს განეკუთვნება. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 178-ე მუხლის „თ“

⁵⁷ იხ., ბილინგი პ. ლუტრიზაუხი პ. შატერაშვილი ლ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის სისტემური ანალიზი, თბ, 2005, 163.

ქვეპუნქტი კი, ავალდებულებს მოსარჩელეს, სარჩელში მიუთითოს იმ სამართლებრივ საფუძვლებზე, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებს, თუმცა ასეთის მიუთითებლობა ან ფაქტობრივი გარემოებების არასწორი სამართლებრივი შეფასება არ შეიძლება იყოს სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველი. მხარის მიერ სარჩელში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებების კონკრეტულ მატერიალურ-სამართლებრივ ნორმასთან შესაბამისობის დადგენა სასამართლოს უფლებაა და ვალდებულებაც. დავის სამართლებრივი შეფასებისას მოსამართლე სრულიად დამოუკიდებელია, განსხვავებით პროცესის ფაქტობრივ საფუძვლებზე მუშაობისაგან და არ არის შებოჭილი დისპოზიციურობის ან შეჯიბრებითობის პრინციპებით. შეჯიბრებითობისა და დისპოზიციურობის პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებს შეუძლიათ თავად განსაზღვრონ, აღძრან თუ არა დავა სასამართლოში, როგორ წარმართონ ან როგორ დაასრულონ იგი. მათ, ასევე შეუძლიათ თავად გადაწყვიტონ საქმის რომელი ფაქტობრივი გარემოებები მოახსენონ და რომელი მტკიცებულებები წარუდგინონ სასამართლოს. მხარეთა მიერ წარდგენილი მოთხოვნებისა და მოხსენებული ფაქტობრივი გარემოებების სამართლებრივი შეფასება კი, მხოლოდ სასამართლოს პრეროგატივაა.⁵⁸

ყველა ამ ზემოთ ჩამოთვლილ საპროცესო მოქმედებათა შორის უმთავრესია მტკიცების საგნის განსაზღვრა, ანუ იმ ფაქტობრივი გარემოებების კლასიფიკაცია, რომლებსაც სუბსუმცია, ანუ იურიდიული კვალიფიკაცია უნდა მიენიჭოს. მაგალითისათვის მოვიყვანოთ მოთხოვნის კლასიკურ საფუძველს, რომელიც ფორმულირებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 477-ე მუხლში, როდესაც ნასყიდობის ხელშეკრულებით გამოყიდველი მოვალეა გადასცეს მყიდველს საკუთრების უფლება ქონებაზე... და მიაწოდოს საქონელი. ეს ფორმულირება შეიცავს ფაქტობრივ გარემოებას და ადგენს სამართლებრივ შედეგსაც. სწორედ ამ შედეგის დადგენაში გვეხმარება მტკიცების საგანი, რომელსაც საბოლოო ჯამში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაში.

საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების ჯგუფი განისაზღვრება განკუთვნილობის პრინციპის საფუძველზე, რომლის თანახმად, საქმესთან დაკავშირებულად მიიჩნევა მხოლოდ ისეთი ფაქტები, რომლებსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს მხარეთა უფლებებისა და მოვალეობების გამოსავლენად და დასადგენად.

მაინც რა კრიტერიუმები განსაზღვრავს მტკიცების საგანს?

– მტკიცების საგნის განსაზღვრისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონეა სარჩელში და შესაგებელში მითითებული სადავო, იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტები, მაგრამ თუ ამ ფაქტებს შორის არის ისეთებიც, რომლებიც შემხებლობაში არ არიან

⁵⁸ იურიდიული კვალიფიკაციისას მოსამართლე ადგენს მოცემულია თუ არა კონკრეტულ შემთხვევაში ამ ნორმისა და მოთხოვნის საფუძვლის შემადგენელი ნიშნები. მოსამართლე აგრეთვე, ამოწმებს, ემთხვევა თუ არა მის მიერ გადასაწყვეტი კონკრეტული საქმის ფაქტობრივი გარემოება იმ კანონის აბსტრაქტული ნორმის შემადგენლობას, რომელსაც იგი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში იყენებს.

მხარეთა მოთხოვნებისა თუ, შესაგებლის შინაარსთან, ისინი არ შეიცანება მტკიცების საგანში.

ამასთან, მიგვაჩნია, რომ სარჩელის საგანი (მოთხოვნა) და მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმა არ შედის მტკიცების საგანში. ეს ორივე კომპონენტი ეხმარება სასამართლოს განსაზღვროს სარჩელისა და შესაგებლის საფუძვლად მითითებული იმ სადავო ფაქტების იურიდიული მნიშვნელობა, რომლებიც შედის მტკიცების საგანში.

ამდენად, მტკიცების საგნის ფორმირება ხდება არა მარტო სარჩელი, არამედ ასეთივე მნიშვნელობის მქონეა შესაგებელში მითითებული სადავო, იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტებიც. ხოლო, თავის მხრივ, მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტების იურიდიულ მნიშვნელობას განსაზღვრავს სასამართლო. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მტკიცების საგანში არ მოიაზრება ყველა ის ფაქტი, რომლებიც მნიშვნელოვანია საქმის „არსებითად სწორი“ გადაწყვეტისათვის, საქმეზე „ობიექტური ტეშმარიტების“ დადგენისათვის, არამედ მხოლოდ ის ფაქტები, რომლებზედაც მიუთითებენ თავად საქმეში მონაწილე მხარეები (მოსარჩელე, მოპასუხე, მესამე პირები დამოუკიდებელი მოთხოვნით და მესამე პირები დამოუკიდებელი მოთხოვნის გარეშე). შეჯიბრებითობის პრინციპიდან გამომდინარე, მხოლოდ მხარეებს აქვთ უფლება განსაზღვრონ, თუ რომელი ფაქტობრივი გარემოებები უნდა დაედოს საფუძვლად მათ მოთხოვნებს და შესაგებელს და, რომელი მტკიცებულებებით უნდა დადასტურდეს მათ მიერ მითითებული სადავოდ ქცეული ფაქტობრივი გარემოებები.

ბ. სასამართლოს როლი მტკიცების საგნის განსაზღვრაში

ყურადღება უნდა გამახვილდეს სასამართლოს როლზე იმ კუთხით, რომ სასამართლოს ყოველი გადაწყვეტილება აუცილებლად სამართლებრივ საფუძველს უნდა ეყრდნობოდეს. ამ პროცესში გადამწყვეტ როლს ასრულებს მტკიცების საგნის სწორი განსაზღვრა⁵⁹.

სამოქალაქო საპროცესო სამართალი ბოლო წლებში კონცეპტუალურად შეიცვალა. ახლა არავინ ითხოვს სასამართლოსაგან ობიექტური ტეშმარიტების დადგენას. ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით (1997წ.) სამოქალაქო საპროცესო წარმოება აგებულია არა სამძებრო, არა ინკვიზიციურ, არამედ შეჯიბრებითობისა და დისპოზიციურობის საწყისებზე. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-4 მუხლი განსაზღვრავს შეჯიბრებითობის პრინციპს, რომლის თანახმად, მტკიცების საგნის განსაზღვრა და მასში შემავალი ფაქტების დამტკიცების ტვირთი მთლიანად ეკისრებათ მხარეებს. „სამოქალაქო საპროცესო სამართლის დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები წარმოადგენენ პროცესში მონაწილე მხარეების

⁵⁹ იხ., *ბიოლინგი პ.* მოსამართლეთა სემინარი თემაზე: გადაწყვეტილების მიღების მეთოდოლოგია, ბაკურიანი, 2007, 14.

თვითინიციატივის გარანტიებს“.⁶⁰ დისპოზიციურობის პრინციპი მხარეებს ანიჭებს თავისუფლებას – განკარგონ თავიანთი მატერიალური და საპროცესო უფლებები. ადრე მოქმედი სამართლებრივი კონცეფციისათვის არსებით და უმთავრეს პრინციპთა შორის გახლდათ ე.წ. ობიექტური ჭეშმარიტების მიღწევის პროცესუალური პრინციპი, რაც იწვევდა არა მხოლოდ ზოგადად ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დარღვევას, არამედ კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობის ისეთი პრინციპების დარღვევასაც, როგორიცაა ნების გამოხატვისა და ნების ავტონომიურობის თავისუფლების დარღვევა. ობიექტური ჭეშმარიტების მიღწევის პრინციპის არსიდან გამომდინარე, სასამართლოს შეეძლო თავისი ინიციატივით გასულიყო სარჩელის საგნისა და სარჩელის საფუძვლის გარეთ. უფრო მეტიც, სასამართლოს უფლება ჰქონდა თვითონ აღედრა საქმე. ობიექტური ჭეშმარიტების პრინციპი წარმოადგენდა ქცევის ზოგად წესს და იგი განსხვავდებოდა თვით ობიექტური ჭეშმარიტებისაგან – ყოველი საქმის განხილვის პროცესის მიზნისაგან. ობიექტური ჭეშმარიტების საგანს წარმოადგენდა ობიექტური სინამდვილის კონკრეტული ფაქტები. ჭეშმარიტება არ შეიძლებოდა შერეულიყო სასამართლოს დარწმუნებაში. ჭეშმარიტებაში მოიაზრებოდა სასამართლოს დასკვნის შესაბამისობა ობიექტურ სინამდვილესთან, ხოლო სასამართლოს დარწმუნებაში – ის, რომ კონკრეტულ საქმეზე სასამართლოს დასკვნის შესაბამისობა ობიექტურ ჭეშმარიტებასთან ნამდვილად არსებობდა. ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენას ემსახურებოდა საბჭოთა საპროცესო კანონმდებლობის ყველა პრინციპი და მთელი პროცესი. ობიექტური ჭეშმარიტების პრინციპთან ერთად მოქმედებდა დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები, მაგრამ ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის მიზნიდან გამომდინარე, დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების დატვირთვა იყო სხვაგვარი, ვიდრე დღეს. მართლია, მოქმედებდა „ნების ბატობა“, „ნების ავტონომია“, მაგრამ ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის ფონზე საქმის გარემოებების განხილვა და გადაწყვეტილების გამოტანა არ იყო დამოკიდებული მხარეთა ნებაზე.

აღნიშნულ დებულების თეორიული დასაბუთების ბაზა შექმნეს მეცნიერ-პროცესუალისტებმა: მ. ელისეიკინმა, მ. შაქარიანმა, ე. მალცევემა, ი. პიატილევტოვმა, ვ. ბოიარინცევმა და სხვ. ისინი მიიჩნევდნენ, რომ მხარის გარდა, სამოქალაქო საქმის აღძვრის უფლება, სასამართლოსაც უნდა

⁶⁰ იხ., *ხოფერია ნ.* შეჯიბრებითობის პრინციპი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, 1999, 9.

მინიჭებოდა.⁶¹ აღნიშნულ ფაქტთან დაკავშირებით საბჭოთა პერიოდში სამეცნიერო წრეებში არ იყო ერთგვაროვანი მიდგომა^{62, 63, 64}.

ამჟამინდელი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი აგებულია შეჯიბრებით საწყისებზე, რომლის საფუძველზე, სასამართლოში საქმის წარმოების დაწყების უფლებამოსილების მქონე სუბიექტები არიან მოდავე მხარეები (მოსარჩელე და მოპასუხე). მტკიცებულებათა გამოვლენა და შეგროვება ევალებათ მხარეებს. შეჯიბრებით სამართალწარმოებაში თითოეულმა მხარემ უნდა დაამტკიცოს გარემოებანი, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებსა და შესაგებელს^{65, 66}. დავის საგანი განისაზღვრება მხარეთა მიერ და სასამართლოს უფლება არა აქვს მოახდინოს მისი ტრანსფორმირება. ახალმა კოდექსმა ეს საკითხი 248-ე მუხლით განსაზღვრა და დაადგინა ქცევის წესი, რომლის თანახმად, სასამართლოს უფლება არა აქვს მიაკუთვნოს თავისი გადაწყვეტილებით მხარეს ის, რაც მას არ უთხოვია ან იმაზე მეტი, ვიდრე ის მოითხოვდა.

⁶¹ იხ., *Елисейкин М.*, Право суда выйти за пределами требования, М, 1965; *Шакарян М.*, Субъекты Советского Гражданского процессуального права, М, 1970; *Мальцев Е.*, О праве суда (судья) на возбуждение Гражданских дел, Сборник учебных трудов Свердловского юридического института, Свердловск, 1975; *Пиаталетов И.*, Право суда выйти за пределы исковых требований, М, 1978; *Бояринцев В.*, Соотношение публичности и диспозитивности в судебном праве, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, М, 1987.

⁶² იმ პერიოდში სასამართლოსათვის საქმის აღძვრის უფლების მინიჭების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ გურვინი, შნდეგოვი და სხვები. იხ., *Гурвич М. А.*, Принципы Гражданского процессуального права (система и содержание), Советское государство и право №12, 1977; *Щеглов В. Н.*, Принципы искового производства, Вопросы теории и практики Гражданского процесса, Саратов, 1976, 33.

⁶³ ბონერი აღნიშნავდა, რომ სასამართლოსათვის ამ უფლების მინიჭების შემდგომ სამოქალაქო სამართალწარმოების უმთავრესი პრინციპი – დისპოზიციურობა – ფიქტობრივად იქცეოდა. იხ., *Боннер А. Г.*, Соотношение инициатива и активности сторон и суда в Советском Гражданском Судопроизводстве, советское государство и право, №8, 1983.

⁶⁴ საბჭოთა პროცესუალურ მეცნიერებაში უმრავლესობას შეადგენდა მეცნიერთა ის წრე, რომელშიც თეორიულად ასაბუთებდა მოსაზრებას, რომ სასამართლოს ჰქონოდა უფლება სასარჩელო მოთხოვნის და საქმის განხილვის ფარგლებს გარეთ გასვლისა. ამ დებულების მომხრეები იყვნენ ელისეიკინი, ბირკინი, პიატალეტოვი, მატიევსკი, იხ., *Елисейкин М.*, Право суда выйти за пределами требования, М, 1965; *Биркин М.*, Роль суда в обнаружения и собирания письменных доказательств по гражданским делам, М, 1977; *Пиаталетов И.*, Право суда выйти за пределы исковых требований, М, 1978; *Матиевский М.*, Осуществление диспозитивных правомочий в Свердловском Гражданском Процессе, Свердловск, 1980.

⁶⁵ იხ., *ჭორია გ.*, სასამართლო გადაწყვეტილებათა გადასინჯვის თეორიულ-პრაქტიკული კომენტარები საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, თბ, 2002, 27.

⁶⁶ საინტერესო გამოწვევასთან გვაქვს საქმე საქართველოს სსკ-ის XLIV¹ თავში, რომელიც ითვალისწინებს პროკურორის მონაწილეობას სამოქალაქო საქმის განხილვაში და მისთვის სარჩელის აღძვრის მინიჭების უფლებამოსილებას, რაც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულ ყველა თავისაგან გამოარჩევს აღნიშნულ თავს, რომელზედაც საუბარია ნაშრომის IV თავში.

გ. მტკიცების საგნის განსაზღვრა, როგორც მტკიცების ტვირთის რეალიზების აუცილებელი წინა პირობა

საქმის გადაწყვეტა უშუალოდ დაკავშირებულია იმ ფაქტების ჩამონათვალის სწორად განსაზღვრაზე, რომლებიც მტკიცების საგანია.

როგორ განისაზღვრება მტკიცების საგანი და თუ არსებობს მტკიცების საგნის განსაზღვრის წესთან დაკავშირებით ერთიანი მიდგომა საქართველოსა და გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თეორიაში?

– საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მტკიცების საგანს შეადგენს ის გარემოებები, რომლებსაც პროცესუალურ სამართალურთიერთობებში წარმოადგენს სამართლებრივი ფაქტები. პრაქტიკული თვალსაზრისით, სამართლებრივი ფაქტის მნიშვნელობა მხოლოდ განსახილველი საქმის ფაქტობრივი გარემოების ცნებასთან არ იგივდება. სამართლებრივი ფაქტი გულისხმობს იმასაც, თუ რა შედეგი მოჰყვა საქმის ფაქტობრივ გარემოებას. ამაზე ნათლად მეტყველებს სამართლებრივი ფაქტის სინონიმური მნიშვნელობით გამოყენებადი სიტყვა – საქმის ფაქტობრივი გარემოება, რომლის მნიშვნელობაზე მიუთითებს, აგრეთვე სინონიმური დანიშნულების მქონე სიტყვა – საქმის ფაქტობრივი შემადგენლობა. თუ სამივე სინონიმურ სიტყვას გავაერთიანებთ ერთ ცნებაში – ფაქტი, მაშინაც არ იქნება აღნიშნული ცნება სრულყოფილად განმარტებული, ვინაიდან იგი არ შეიცავს საპირისპიროდ არსებულს, აზრობრივად გაუთვითცნობიერებელს. სწორედ ამიტომ, ფაქტის ცნებას შეიძლება მიეწეროს ყველაფერი ის, რაც მატერიალურ სამყაროში არსებობს სინამდვილეში, მიუხედავად იმისა, ცნობილია თუ არა ჩვენთვის მისი არსებობა.

– საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებით, გერმანული საპროცესო სამართლის თეორია მტკიცების საგანში მოიაზრებს არა მხოლოდ ფაქტებს, არამედ ასევე უცხო ქვეყნების სამართლებრივ ნორმებსაც.

ფაქტები შეადგენს სასამართლოს სილოგიზმს⁶⁷; ეს არის კონკრეტული, დროსა და სივრცეში განსაზღვრული მოვლენა და გარეგანი სამყაროსა და ადამიანის სულის მდგომარეობა, რომლებიც სამართლებრივი ქმედების წანამდგურად ქმნიან ობიექტურ სამართალს⁶⁸.

ერთმანეთისაგან განსხვავებენ გარეგან და შინაგან ფაქტებს. შინაგან ფაქტებს წარმოადგენს განზრახვა, განსაზღვრული გარემოებების ცოდნა. სხვაობა შინაგან და გარეგან ფაქტებს შორის მდგომარეობს იმაში, რომ შინაგანი ფაქტები შესაძლოა მიუღწეველი იყოს და, როგორც წესი დგინდება გარეგანი ფაქტების მეშვეობით. მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტები კლასიფიცირდება დადებით და უარყოფით ფაქტებად. მათი

⁶⁷ სილოგიზმი (ბერძ. syllogismos) დედუქციური დასკვნა, რომელშიც ორი მოცემული მსჯელობიდან (წანამდგურიდან) გამოდის მესამე (დასკვნა). იხ., უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, *შემდგენელი ჭაბაშვილი მ.*, თბ, 1964, 350.

⁶⁸ იხ., Rosenbeg L, Schwab K, Gottwald P, Zivilprozessrecht, München, 2009, 638.

ამგვარი კლასიფიკაცია დამოკიდებულია მოვლენაზე ან ქმედებაზე, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა ან რომლებიც განხორციელდა, ან რომლებსაც ადგილი არ ჰქონია ან რომლებიც არ განხორციელებულა. გარდა ამისა, გერმანული საპროცესო სამართლის თეორიაში განსხვავებენ ფაქტებს, რომლებიც უშუალო კავშირშია გამოსაყენებელი ნორმის ფაქტობრივ შემადგენლობასთან და ირიბ ფაქტებს, რომლებსაც არა აქვს მნიშვნელობა საქმისათვის.⁶⁹

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მტკიცების საგანში მოიაზრება საზღვარგარეთის სამართალი (სხვა ქვეყნის გამოსაყენებელი სამართალი), თუკი იგი უცნობია სასამართლოსათვის⁷⁰. მსგავს შემთხვევებში, სასამართლო ყველზე უფრო ხშირად ნიშნავს ექსპერტიზას, საზღვარგარეთის სამართლის კონკრეტულ დარგში კვლევის ჩასატრებლად.

როგორც ვხედავთ, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თეორია მისთვის დამახასიათებელი სიზუსტით აღწერს მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტების რაობას და საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებით, მტკიცების საგანში მოიაზრებს არა მხოლოდ ფაქტებს, არამედ ასევე გამოსაყენებელი უცხო ქვეყნის სამართალსაც. რაც საინტერესოა საქართველოს საპროცესო სამართლისათვის არსებული გლობალიზაციის პირობებში, კერძოდ, ადგილობრივი ფიზიკური და იურიდიული პირები სახელშეკრულებო ურთიერთობებში შედიან უცხო ქვეყნის ფიზიკური და იურიდიულ პირებთან, რაც გარკვეულ შემთხვევებში წარმოშობს დავებს და შესაბამისად ქმნის, როგორც ეროვნული სამართლის, ისე უცხო ქვეყნის სამართლის გამოყენების გარდაუვალობას; სხვა ქვეყანაში მოქმედი სამართლის, ჩვეულებითი სამართლის, წესდების გამოყენება საჭიროებს მტკიცებას, იმ თვალსაზრისით, რომ ისინი უცნობია ეროვნული სასამართლოებისათვის. ამგვარი სამართლებრივი ნორმების შინაარსის დადგენის შემთხვევაში, სასამართლო არ არის შემოფარგლული მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით, სასამართლო უფლებამოსილია გამოიყენოს სხვა წყაროებიც.

მტკიცების საგნის სწორად განსაზღვრას აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა გამომდინარე იქიდან, რომ ერთი მხრივ, მტკიცების საგნის შევიწროება ნიშნავს საქმის არსებითი ხასიათის გარემოებათა ერთი ნაწილის დატოვებას ჯეროვანი გამოკვლევის გარეშე, რაც საბოლოოდ, გამოიწვევს საქმის განხილვის ცალმხრივობას, ხოლო მეორე მხრივ, მტკიცების საგნის უსაფუძვლო გაფართოება, გამოიწვევს საქმისათვის უმნიშვნელო მასალის შეკრებას – ძალისა და საშუალებების უნაყოფოდ ხარჯვას, სასამართლოს ყურადღების გაფანტვას უმნიშვნელო გარემოებებზე. საბოლოო ჯამში, საქმის გამოკვლევა-განხილვის სრულიად გაუმართლებელ გაჭიანურებას და ზედმეტი საპროცესო ხარჯების გაწევას.

მხარეთა მიერ მტკიცების ტვირთის რეალიზებასა და მტკიცების საგნის განსაზღვრას ახასიათებს მჭიდრო ურთიერთკავშირი გამომდინარე იქიდან, რომ სასამართლოში ყოველი კონკრეტული სამოქალაქო საქმის

⁶⁹ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 63.

⁷⁰ ZPO, §293, Гражданское Процессуальное Уложение Германии, перевод с немецкого, М, 2006, 97.

გადაწყვეტა დაკავშირებულია განსაზღვრული ფაქტების დადგენასთან. ფაქტების დადგენის აუცილებლობა გამოწვეულია სწორედ იმით, რომ სასამართლო იხილავს და გადაწყვეტს მხარეთა შორის სამართლით რეგულირებული ურთიერთობებიდან წარმოშობილ დავებს. საგულისხმოა, რომ სასამართლოში საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დადგენა უმთავრესად ხორციელდება დასადგენი ფაქტების დამტკიცების გზით, შესაბამისი მტკიცებულებების წარდგენით. მტკიცების საგანს სწორედ ის ფაქტები განსაზღვრავს, რომელთა დამტკიცება-დადასტურების მიზნითაც სასამართლოში უნდა განხორციელდეს მტკიცებითი საქმიანობა⁷¹. მტკიცების საგანი ემსახურება სადავო იურიდიული ფაქტების განსაზღვრას, კერძოდ, ამ ფაქტების არსებობის ან არარსებობის დადგენის აუცილებლობის გამორკვევას.⁷² ამიტომ, მტკიცების საგანს პროცესუალურ კანონმდებლობასა და პრაქტიკაში გააჩნია პრინციპული მნიშვნელობა.

ერთიმეორისაგან განსხვავდება მთავარი ფაქტი, რომელიც შეადგენს მტკიცების საგანს კონკრეტულ საქმეზე (ზიანის მიყენება, უსაფუძვლო გამდიდრება, ხელშეკრულების შესრულების ვადის დარღვევა) და მტკიცებითი ფაქტი, რომელიც სხვა ასეთივე ფაქტებთან კრებადობით ადასტურებს ან უარყოფს მტკიცების საგანში შემავალ მთავარ ფაქტს.

კონკრეტულ სამოქალაქო საქმეზე დასადგენი ფაქტები ერთმანეთისაგან განსხვავდება, როგორც ხასიათითა და შინაარსით, ასევე იმ შედეგით, რომლებსაც მათ უკავშირებს კანონი. ჯერ კიდევ სარჩელის წარმოებაში მიღების დროს სასამართლო ადგენს ისეთი გარემოებების არსებობას ან არარსებობას, რომლებსაც უკავშირდება მხოლოდ საპროცესო-სამართლებრივი შედეგი (სარჩელის წარმოებაში მიღება, უარი სარჩელის წარმოებაში მიღებაზე). მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სარჩელი მიღებულია წარმოებაში, წამოიჭრება მეორე საკითხი, კერძოდ, რომელი ფაქტები უნდა იქნეს დადგენილი იმისათვის, რომ სასამართლომ შეძლოს სწორად გადაწყვიტოს საქმე. ესენი, როგორც წესი, მატერიალურ-სამართლებრივი ფაქტებია, რადგან მათ უკავშირდებათ მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები, კერძოდ, მოსარჩელის მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის ან მოპასუხის მატერიალურ-სამართლებრივი შესაგებლის დასაბუთებულად ცნობა და დაკმაყოფილება, ან ასეთ დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა, იმის მიხედვით, დამტკიცდა თუ არა მოთხოვნის საფუძველში მითითებული ფაქტები (სარჩელის საფუძველი).

„ზემოთ აღნიშნული ფაქტების გარდა, სამოქალაქო პროცესში საჭიროა დადგინდეს და დადასტურდეს ასევე მტკიცებულებითი ფაქტები, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება საქმის არსებითად გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების არსებობა-არარსებობის დამტკიცება. მაშასადამე, კონკრეტული სამოქალაქო საქმის განხილვისა და გადაწყვეტისას, მოსარჩელემ უნდა დაადგინოს სხვადასხვა ხასიათის, შინაარსისა და შედეგების მქონე ისეთი ფაქტები, როგორიცაა:

⁷¹ იხ., *ძლიერიშვილი ზ.*, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, თბ., 2007, 11, 12.

⁷² იხ., *Малышев К.*, Судопроизводство, М., 1876, 123.

1. ფაქტები, რომლებსაც უკავშირდება მხოლოდ პროცესუალურ-სამართლებრივი შედეგი (სარჩელის წარმოებაში მიღება ან მიღებაზე უარის თქმა);
2. ფაქტები, რომლებსაც უკავშირდება მატერიალურ-სამართლებრივ შედეგი (სარჩელის დაკმაყოფილება ან მის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა);
3. მტკიცებულებითი ფაქტები, რომელთა მეშვეობითაც ხორციელდება საქმის არსებითად გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივი გარემოებების დადგენა⁷³.

გამოცდილება, რომელიც ეფუძნება ცხოვრებაზე ზოგადი ხასიათის ცოდნას, ბუნებითი სამართლის მეცნიერებას და ფსიქოლოგიას და ა.შ. არ ექვემდებარება დამტკიცებას. გამოცდილება შეიძლება იყოს როგორც ცხოვრებისეული, ასევე მეცნიერების, ხელოვნების დარგში სპეციალური წესები. გამოცდილება შეიძლება გახდეს მტკიცების საგანი, თუ ის გამოიხატება საერთო გადაწყვეტილების ფორმით, დაგროვებული ცხოვრებისეული გამოცდილების საფუძველზე ანალოგიური ფაქტებიდან, ანდა სპეციალური (პროფესიული) ცოდნიდან. კონკრეტული ფაქტებისაგან განსხვავებით, აქ საუბარია აბსტრაქტულ მოვლენებზე. ამ განსხვავების ცოდნა აუცილებელია, რადგან გამოცდილების შეფასების დროს ინფორმაცია შეიძლება მოპოვებული იქნეს ნებისმიერი წყაროდან და ნებისმიერი ხერხით (თავისუფლი მტკიცებულება), განსაკუთრებით ექსპერტის დასკვნიდან. ასევე, სპეციალური ლიტერატურის გაცნობით, ცნობების მოძიებით. სასამართლოს ეს მოქმედება კი დამოკიდებული არ არის მოდავე მხარეებზე. მაგალითად, ავტოსატრანსპორტო შემთხვევის შედეგად ზიანის ანაზღაურების შესახებ საქმის გახილვისას, უნდა დადგინდეს ფაქტობრივი გარემოება იმის თაობაზე, იყო თუ არა მოპასუხე მომხდარის დროს ნასვამ მდგომარეობაში? რა დოზის ალკოჰოლი ჰქონდა მას მიღებული? აღნიშნული კითხვები შეეხება კონკრეტულ ფაქტს, რომელიც შეიძლება დადგინდეს მხარეთა მიერ წარმოდგენილი ფაქტების საფუძველზე. ამ შემთხვევაში, სასამართლო დამოკიდებულია მხარეებზე. თუმცა, დასკვნით შედეგში, რომელიც შეეხება წარმოდგენილი ფაქტების შეფასებას სასამართლო დამოუკიდებელი და თავისუფალია მხარეებისაგან.

მტკიცების საგნის, როგორც მტკიცების ტვირთში შემავალი ფაქტების სწორად განსაზღვრის საპროცესო მნიშვნელობიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საკვლევი თემის ფარგლებში მტკიცების საგნის განსაზღვრის წესების შესწავლა ჩვენი ქვეყნის საპროცესო სამართლისაგან ძირფესვიანად განსხვავებული იმ ქვეყნების გამოცდილებისაგან, როგორებიცაა ინგლისი და აშშ.

ინგლისის მტკიცებით სამართალში არსებული შეხედულების მიხედვით, მტკიცების საგანი განისაზღვრება მოდავე მხარეების მიერ, რომელიც მოსარჩელისათვის - ფაქტია, რომელიც მან უნდა დაამტკიცოს საქმის მოგების მიზნებიდან გამომდინარე, მოპასუხისათვის კი, ფაქტი, რომელიც მან უნდა უარყოს. თუმცა, მტკიცების საგანს წარმოადგენს არა ყველა საშეჯიბრო ქაღალდებში მითითებული იურიდიული ფაქტები, არამედ

⁷³ იხ., *ძლიერიშვილი ზ*, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, თბ., 2007, 12, 13.

მხოლოდ ისინი, რომელთა არსებობასა თუ არარსებობაზე დავობენ მხარეები⁷⁴. ასე მაგალითად, მოპასუხე შეიძლება არ უარყოფდეს უშუალოდ მოქმედების შესრულების შესახებ ფაქტის არსებობას, რომლითაც ზიანი მიაყენა მოსარჩელეს და აღიარებდეს თავის ბრალს ამ ზიანის მიმყენებელი ქმედების დადგომაში, მაგრამ არ ეთანხმებოდეს ზიანის ოდენობას. ასეთ შემთხვევაში, სასამართლო განხილვაზე გამოტანილი იქნება საქმის მხოლოდ ის გარემოება, რომელთა შესახებ მხარეებმა ვერ მიაღწიეს თანხმობას, კერძოდ, თანხის ოდენობა, რომლითაც ფასდება მიყენებული ზიანის ოდენობა.

ინგლისის მტკიცებულებით სამართალში მსგავსად საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისა, არსებობს ფაქტები, რომლებიც თუმცა შედის მტკიცების საგანში მაგრამ დამტკიცებას არ საჭიროებს. მათ განეკუთვნება: 1. პრეიუდიციული ფაქტები; 2. პრეზუმფციები; 3. საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტები; 4. სასამართლოსათვის პერსონალურად ცნობილი ფაქტები⁷⁵. ამ ჩამონათვალიდან მხოლოდ მე-4 ქვეპუნქტი არ გვხვდება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, რის გამოც, სწორედ მასზეა მიპყრობილი ყურადღება: დებულება, რომლის თანახმად, დამტკიცებას არ ექვემდებარება ფაქტები, რომლებიც ცნობილია მხოლოდ სასამართლოსათვის, შეესაბამება ინგლისის სამართალწარმოებაში მტკიცების არსს.⁷⁶ ამ დებულების ამოსავალი წერტილი არის ის, რომ მტკიცებითი საქმიანობა ხორციელდება სასამართლოს წინაშე და მისი ამოცანა მდგომარეობს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების არსებობასა ან არარსებობაში სასამართლოს დარწმუნებაში, ხოლო, თუკი სასამართლოსათვის ესა თუ ის სადავო ფაქტი უკვე ცნობილია, მაშინ მისი არსებობის ან არარსებობის მტკიცება მოკლებულია ყოველგვარ დასაბუთებას. „ინგლისური სამართალი მეტისმეტი სიზუსტით უდგება სამართლებრივ საკითხებს. გარდა ამისა, ინგლისური სამართალი მოწიფულია, იგი სამართლის ტექნიკას ავითარებს ყოველდღიურად, ყოველი ახალი გადაწყვეტილების მიღებით“⁷⁷.

აშშ-ში მოქმედი სამოქალაქო პროცესის ფედერალური წესების თანახმად, მტკიცების საგნის შინაარსს შეადგენს მთავარი სადავო ფაქტები. ისინი იურიდიული ხასიათისაა ე.ი. დაინტერესებული პირებისათვის ატარებს სამართლებრივ შედეგს და ამიტომაც, მთავარი სადავო ფაქტები მითითებული უნდა იყოს მოსარჩელის მიერ ძირითადი მოთხოვნის ჩამოყალიბებისას და მოპასუხის მიერ სარჩელის უარყოფისას⁷⁸.

⁷⁴ იხ., *Решетникова И. В.*, Доказательственное право Англии и США, Екатеринбург, 1997, 98.

⁷⁵ იქვე: 99.

⁷⁶ Federal Rules of Evidence (1975 წლის 01 ივლისი.). Rule 201. Judicial Notice of Adjudicative Facts. იხ., Federal Rules of Civil Procedure, 1997-98 Educational Edition, St. Paul, Minn, 1997, 944, 945.

⁷⁷ იხ., *Zimmerman R.*, Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today, New York, 2001, 177.

⁷⁸ სამოქალაქო პროცესის ფედერალური წესების მე-8 წესის სამართლებრივი ანალიზი ცხადყოფს, რომ სარჩელში მოკლედ უნდა იყოს მითითებული: სასარჩელო მოთხოვნა, მოსარჩელის მოთხოვნის იურიდიული საფუძვლები, ფაქტები, გარემოებები ან მოსაზრებები, და მტკიცებულებები, რომლებიც ადასტურებენ მოთხოვნას. მოსარჩელე ერთდროულად შეიძლება დაეყრდნოს სხვადასხვა სახის მტკიცებულებებს. Federal Rules of Civil Procedure,

შეჯიბრებით პროცესში მტკიცების საგანი განისაზღვრება მხარეების მიერ. ამასთან ერთად, არ შეიძლება ითქვას, რომ სასამართლო საერთოდ არ მონაწილეობს მისი განსაზღვრის პროცესში. მაგალითად, სასამართლოს შეუძლია განხილვისაგან მოსხნას საკითხი, რომელიც არ მიეკუთვნება მტკიცების საგანს. არცთუ იშვიათად, პროცესში შეიძლება გამოკვლეული იყოს განსხვავებული ფაქტები, რომლებსაც ერთი შეხედვით, კავშირი არა აქვს განსახილველ საქმესთან, თუმცა მათი გამოკვლევის შედეგად აღიჭურვებიან გარკვეული მნიშვნელობით და ამგვარად, ხდებიან სასარჩელო ფაქტები.

მტკიცებულებების შესახებ ფედერალური წესები აყალიბებს იმგვარი ფაქტების ჩამონათვალსაც, რომლებიც სასამართლოში არ საჭიროებს დამტკიცებას. მათ რიცხვს განეკუთვნება, პირველ რიგში ფაქტები, რომელთა ცოდნა სასამართლოს ევალება სამსახურებრივი ვალდებულების თანახმად. კერძოდ, წესების 201-ე წესის თანახმად, ფაქტები შეიძლება დადგენილად ჩათვალოს სასამართლომ, თუ ეს ფაქტი ცნობილია იმ ტერიტორიაზე, რომლის საზღვრებშიც მოქმედებს ამ საქმის განმხილველი სასამართლოს იურისდიქცია ან თუ მისი დადგენა შესაძლებელია იმ წყაროზე დაყრდნობით, რომლის ნამდვილობა არ იწვევს ეჭვს. ამ წესით სასამართლომ დადგენილად შეიძლება ცნოს ფაქტი როგორც თავისი ინციატივით, ისე მხარის განცხადებით და, ამასთან, საქმის განხილვის ნებისმიერ სტადიაზე.

ინგლისის მსგავსად, აქაც გვხვდება ეროვნული სამართლისაგან განსხვავებული ფაქტები, რომლებიც, თუმცა შედის მტკიცების საგანში, მაგრამ დამტკიცებას არ საჭიროებს. მათ განეკუთვნება ფაქტები, რომლებიც მოსამართლისათვის ცნობილია. მაგალითად, ავტოსატრანსპორტო შემთხვევის საქმეში მოსამართლე წყვეტს საკითხს მძღოლის დადლილობისა და მის მიერ ავტომანქანის ცუდად მართვის ფაქტის შესახებ. საკუთარი გამოცდილებით მოსამართლემ იცის, რომ მძღოლის დადლილობა ზეგავლენას ახდენს ავტომანქანის ცუდად მართვაზე. მოცემული ფაქტი მიეკუთვნება ადვილად დასადგენ ფაქტთა რიცხვს⁷⁹.

მტკიცებას დაუქვემდებარებელი ფაქტების რიცხვს მიეკუთვნება მხარის მიერ აღიარებული ფაქტები მაგალითად, მოსარჩელემ სარჩელის საფუძველად მიუთითა რამოდენიმე ფაქტი. მოპასუხემ თავის შეპასუებაში ამ ფაქტებიდან ზოგიერთი ცნო, აღიარა ე.ი. მასზე არ წამოიწყო დავა. ასეთ შემთხვევაში, მტკიცების საგანს მხოლოდ ის ფაქტები მოიცავს, რომელთა შესახებაც მხარეებს განსხვავებული მოსაზრებები აქვთ. ფაქტები, რომლებზეც მხარეები არ დავობენ ამოიღება მტკიცების საგნიდან.

გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ, თუ მოპასუხე სადავოდ ხდის ისეთ გარემოებას, რომელიც არ არის დაკავშირებული მოთხოვნის არსებობის კანონით გათვალისწინებულ წინა პირობასთან, მაშინ ეს არ არის მნიშვნელობის მქონე და, ამდენად, აღნიშნულთან დაკავშირებით

1937 (1966 წლის 01 ივლისი). იხ., Steven Baicker-Mckee, William M. Janssen, Jon B. Corr, A Student's guide to the Federal Rules of Civil Procedure, St. Paul, Minn, 1997, 139, 140.

⁷⁹ იხ., Решетникова И. В., Доказательственное право Англии и США, Екатеринбург, 1997, 119.

სასამართლო არ აგროვებს მტკიცებულებებს (საქართველოს სსკ-ის 104-ე მუხლის პირველი ნაწილი).

მტკიცების საგანში არ შედის ფაქტები, რომლებსაც სასამართლო საყოველთაოდ დადგენილად მიიჩნევს და ფაქტები, რომლებიც დადგენილია ერთ სამოქალაქო საქმეზე სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით, თუ სხვა სამოქალაქო საქმეების განხილვისას იგივე მხარეები მონაწილეობენ (საქართველოს სსკ-ის 106-ე მუხლი).

პრეიუდიციულად დადგენილ ფაქტებზე განსაკუთრებული ყურადღებაა გახვილებული ამ პარაგრაფში, რაც განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თეორიისაგან განსხვავებით, პრეიუდიციული ფაქტების ჯგუფში შემავალი ფაქტების რაობის დადგენა ხორციელდება განსაზღვრული წესების მიხედვით, რაც საინტერესოა ეროვნული საპროცესო სამართლის თეორიისათვის.

პრეიუდიციული ფაქტების მიმართ გამოიყენება ორი წესი:

- “res judicata”-ს⁸⁰ გამოყენება ითვალისწინებს შემდეგი პირობების დაცულობას: 1. გადაწყვეტილება უნდა იყოს საბოლოო; 2. გადაწყვეტილება გამოტანილი უნდა იყოს არსებით საკითხზე; 3. მოთხოვნები პირველ და მეორე პროცესში უნდა იყოს ერთნაირი; 4. მხარეები პირველ და მეორე პროცესში უნდა იყოს ერთი და იგივე. ამრიგად, ამ ინსტიტუტის გამოყენების მიზნებისათვის მოსარჩელე უფლებამოსილია მხოლოდ ერთხელ წარადგინოს სარჩელი, რომელიც გამომდინარეობს ერთი და იგივე გარემოებიდან.

- “collateral estoppel”-ის⁸¹ არ ეწინააღმდეგება სარჩელის წარდგენას, თუ ერთსა და იმავე მხარეებს შორის წარმოშობილ დავაზე რომელიმე საკითხი არ ყოფილა გადაწყვეტილი პირველ პროცესში. მითითებული წესი გამოიყენება შემდეგი პირობების დაცვით: 1. მტკიცების საგანი პირველ და მეორე პროცესში უნდა იყოს ერთი და იგივე; 2. ეს საკითხები უკვე წარმოადგენდა სასამართლოს განხილვის საგანს; 3. მიუხედავად იმისა, რომ

⁸⁰ Res judicata/res iudicata (RJ) (მომდინარეობს ლათ. ტერმინიდან "a matter [already] judged") გამოიყენება როგორც სამოქალაქო სამართალში, ისე საერთო სამართლის სისტემაში. RJ-ს წესი მიუთითებს, რომ კონკრეტული საკითხის მიმართ გამოტანილია საბოლოო გადაწყვეტილება და განხილული საკითხი განმეორებითი განხილვის საგანს აღარ წარმოადგენს; თუკი სადავო საკითხი შეეხება „res judicata“-ს ნიშნავს, რომ აღნიშნული საკითხი არ შეიძლება კვლავ გახდეს განხილვის საგანი. ეს წესი ვრცელდება, როგორც იმავე სასამართლოზე, რომელმაც აღნიშნულ საკითხზე იმსჯელა თავდაპირველად, ასევე სხვა სასამართლოზე. „res judicata“-ს გამოყენებით სასამართლოები უარყოფენ განხილული საკითხის ხელახლა გადასინჯვას. იხ., Joseph W. Glannon, A Student's guide to Understanding Civil Procedura, Boston, Toronto, 1987, 279, 280.

⁸¹ Collateral estoppel (CE), თანამედროვე ტერმინოლოგიაში ცნობილია როგორც საკითხი, რომელიც მტკიცებას არ საჭიროებს. საერთო სამართლის სისტემაში აღნიშნული დოქტრინა იცავს პირს სასამართლოში ამა თუ იმ ფაქტის შესახებ მტკიცებულებების წარდგენის მოვალეობისაგან. CE-ს პრინციპი მდგომარეობს იმაში, რომ ფაქტი, რომელიც ერთხელ იყო სასამართლოში განხილვის საგანი არ საჭიროებს ხელმეორედ განხილვას სხვა საქმეში, რომელშიც მონაწილეობენ იგივე მხარეები, რომლებიც მონაწილეობდნენ წინა პროცესში. ამ პრინციპის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ სამართალწარმოების პროცესში თავიდან იქნეს არიდებული რესურსების უსაფუძვლო ხარჯვა. იხ., Joseph W. Glannon, A Student's guide to Understanding Civil Procedura, Boston, Toronto, 1987, 279-280.

საკითხი უკვე იყო წინა პროცესის განხილვის საგანი collateral estoppel-ის ინსტიტუტი არ ეწინააღმდეგება ახალ განხილვას ვიდრე მოთხოვნა გადაწყვეტილი არ იქნება მოცემულ პროცესში⁸².

როგორც ვხედავთ, მტკიცების საგნის გასაზღვრის წყაროებია მატერიალურ-სამართლებრივი ფაქტები მითითებული შეჯიბრებით ქაღალდებში (სარჩელი, შესაგებელი), რომელთა დადგენაზე დამოკიდებული საქმის არსებითი განხილვა და მატერიალური სამართლის ნორმები.

§6. ფაქტებზე მითითების ტვირთისა და მტკიცების ტვირთის ურთიერთგამიჯვნის პრაქტიკული მნიშვნელობა

ა. ფაქტებზე მითითების ტვირთისა და მტკიცების ტვირთის თანაარსებობის საფუძველი

„სამოქალაქო საქმის განხილვაში მონაწილე მხარეებმა თვითონვე უნდა მიუთითონ, თუ რომელი ფაქტების საფუძველზე აყენებენ მოთხოვნას და შესაგებელს. სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს ისეთ ღონისძიებებს რომელთა მეშვეობით შესაძლებელია მხარის იძულება, მიუთითოს სარჩელის ან შესაგებლის ფაქტებზე.“⁸³ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მოქმედი დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების თანახმად, მხარეებს ევალებათ თვითონ მიუთითონ იმ გარემოებებზე, რომლებიც ასაბუთებს მათ მოთხოვნებს და შესაგებელს. კერძოდ, საქართველოს სსკ-ის მე-4 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მხარეები თვითონვე განსაზღვრავენ რომელი

⁸² Res judicata-ს და Collateral estoppel-ის ერთიმეორისაგან განსხვავების მიზნით, მოვიყვან მაგალითს: „ა“ სარჩელით მიმართავს სასამართლოს „ბ“-ს მიმართ იმ საფუძველით, რომ „ბ“ უნებართვოდ შეიჭრა „ა“-ს საკუთრებაში და მოჭრა ხე-ტყე. „ბ“-მ მოთხოვნა უარყო, რაც დაასაბუთა მის მიერ სასამართლოში წარდგენილი ნებართვით, რომელიც მას უფლებას რთავდა შესულიყო „ა“-ს მიერ მითითებულ ტერიტორიაზე და მოეჭრა ხე-ტყე. RJ წესი უკრძალავს „ა“-ს განმეორებით მიმართოს სასამართლოს „ბ“ წინააღმდეგ იმავე ხე-ტყის მოჭრის შემთხვევაზე დაყრდნობით. CE წესი კი, უკრძალავს „ა“-ს კვლავ გახადოს სადავოდ წინა სასამართლო განხილვის პროცესში დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები, მაგალითად „ბ“-ს მიერ წარდგენილი ნებართვა ხე-ტყის მოჭრის შესახებ. თუკი „ბ“-ს კვლავ მოჭრის ხე-ტყეს და „ა“ კვლავ მიმართავს სასამართლოს „ბ“ წინააღმდეგ RJ წესის მოქმედების ძალით მას არ ეკრძალება სარჩელის წარდგენა, გამომდინარე იქიდან, რომ მისი სარჩელის საფუძველს წარმოადგენს „ბ“-ს ახალი მოქმედება (ხე-ტყის მეორედ მოჭრა). თუმცა, ამ მეორე სარჩელში „ა“ არ არის უფლებამოსილი სადავოდ გახადოს „ბ“ მიერ წარდგენილი ნებართვა ხე-ტყის მოჭრის შესახებ, თუმცა უფლებამოსილია დაეყრდნოს სხვა გარემოებებს, როგორიცაა მაგალითად, ნებართვით სარგებლობის გადასახადის გადაუხდელობა და ა.შ, რომლებზეც არ იყო ნამსჯელი წინა სასამართლო პროცესზე. მაგალითი მოყვანილია Joseph W. Glannon, A Student's guide to Understanding Civil Procedure, Boston, Toronto, 1987, 280. მიხედვით.

⁸³ იხ., ძლიერიშვილი ზ, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, თბ, 2007, 14, 15.

ფაქტები უნდა დაედოს საფუძვლად მათ მოთხოვნებს ან რომელიმე მტკიცებულებებით უნდა დადასტურდეს ეს ფაქტები. კოდექსის 178-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, სარჩელში უნდა აღნიშნოს კონკრეტული ფაქტები და გარემოებები, რომლებზედაც მოსარჩელე ამყარებს თავის მოთხოვნებს. 368-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ვ“ ქვეპუნქტის თანახმად, სააპელაციო საჩივარი უნდა შეიცავდეს მითითებას გარემოებებზე, რომლებიც ასაბუთებს სააპელაციო საჩივარს და მტკიცებულებებზე, რომლებიც ადასტურებენ ამ გარემოებებს.

ამდენად, მოქმედი კანონდებლობით თავად მხარეები განსაზღვრავენ სამართლებრივი დავის ფაქტობრივ შინაარსს და მათვე ევალებათ გამოთქვან მოსაზრება საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტობრივ გარემოებებთან დაკავშირებით. „საუბარია ე.წ. მხარეთა ტვირთზე მიუთითონ ფაქტებზე, ანუ ფაქტების მითითების ტვირთზე“⁸⁴. დამტკიცების ტვირთის (მოვალეობის) გვერდით საროცესო სამართლის მეცნიერება და პრაქტიკა ადრეული პერიოდიდან მოყოლებული დღემდე იცნობს ისეთ ცნებასაც, როგორიცაა ფაქტების მითითების ტვირთი⁸⁵.

ამასთან, საკმარისი არ არის, რომ მხარემ ზოგადად გამოთქვას მოსაზრება საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებაზე, მაგალითად, განაცხადოს, რომ იგი მოლიანად უარყოფს მეორე მხარის მიერ მოხსენებულ საქმის ფაქტობრივ გარემოებებს. მხარის მიერ წარმოდგენილი მოსაზრებები კონკრეტულად და დეტალურად უნდა ჩამოყალიბდეს და ეხებოდეს საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე ყველა გარემოებას. მხარეთა მიერ წარმოდგენილი ახსნა-განმარტებები უნდა იყოს დასაბუთებული და ეხებოდეს იმ გარემოებებს, რომლებსაც უშუალო კავშირი აქვს დავასთან. ზოგადი ხასიათის მტკიცება ან ზოგადი ხასიათის უარყოფა დასაშვებია მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში. მაგალითად, თუ მხარე აღწერს როგორი გულისხმიერებით შეფუთა გასაგზავნი საქონელი და ამტკიცებს, რომ გადამზიდველს შესაბამისი მითითებები მისცა როგორ უნდა განხორციელებულიყო საქონლის ტრანსპორტირება. ასეთ შემთხვევაში, დაზიანებული საქონლის მიმღები უფლებამოსილია ზოგადად უარყოს მტკიცების პირველი პუნქტი და მიუთითოს, რომ საქონლის მიღებისას მან თავად ნახა როგორ იყო იგი შეფუთული; თუმცა, შემდეგ დეტალურად უნდა აღწეროს შეფუთვის მდგომარეობა. რაც შეეხება გამგზავნსა და გადამზიდველს შორის შემდგარ საუბრებს, მას, ასევე შეუძლია ამ გარემოების ზოგადი უარყოფით შემოიფარგლოს და უბრალოდ აღნიშნოს, რომ მას ამ გარემოებების შესახებ არც უნდა სცოდნოდა.

დაისმის კითხვა – არის თუ, არა ფაქტებზე მითითების ტვირთი ისეთი იურიდიული მოვალეობა, რომლის შეუსრულებლობას შეიძლება მოჰყვეს არახელსაყრელი გადაწყვეტილება იმ პირის მიმართ, ვინც ეს მოვალეობა არ შეასრულა?

⁸⁴ ბიოლინგი პ. ჭანჭურია ლ., სამოქალაქო საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდოლოგია, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 2004, 30.

⁸⁵ (ფაქტების მითითების ტვირთი - *onus proferendi*) იხ., ლილუაშვილი თ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ, 1992, 125,

– სამოქალაქო სამართალწარმოების არც ერთი მხარე არ არის ვალდებული, გამოხატოს თავისი მოსაზრება ამა თუ იმ ფაქტებთან დაკავშირებით. მოქმედი დისპოზიციურობის პრინციპიდან გამომდინარე, სასამართლო ვერ აიძულებს პროცესის მონაწილე რომელიმე მხარეს განახორციელოს აღნიშნული მოქმედება. სამართალწარმოების სუბიექტების ამგვარი იძულება ეწინააღმდეგება შეჯიბრებითობისა და დისპოზიციურობის პრინციპებს. თითოეულმა მხარემ თავად უნდა განსაზღვროს მიიღოს თუ არა პროცესში მონაწილეობა და რა მოცულობით. მაგალითად, მხარეს უფლება აქვს უარი განაცხადოს ახსნა-განმარტების მიცემაზე და ცნოს მოსარჩელის მოთხოვნა. ასევე, მას შეუძლია არ გამოთქვას მოსაზრება დავის საგანთან დაკავშირებით.

შესაბამისად, ზემოთ დასმულ კითხვას დადებითად უნდა ვუპასუხოთ. თანამედროვე საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ფუძემდებლური დისპოზიციურობის პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეები ვალდებული არიან მიუთითონ ისეთ ფაქტებზე, რომლითაც შესაძლებელი გახდება მათი სასარჩელო მოთხოვნისა თუ შესაგებლის დადასტურება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფაქტების მითითების ტვირთი განეკუთვნება საქმეში მონაწილე მხარის დამატებით მოვალეობებს. სწორედ ამიტომ, სასამართლო ვერ აიძულებს პროცესის მონაწილე მხარეს შეასრულოს ეს მოვალეობა. თუკი მხარე არ მიუთითებს ფაქტებზე თავისი მოთხოვნის (შესაგებლის) დასაბუთების მიზნით, იგი წააგებს პროცესს, სხვაგვარად, თუკი მხარე არ წარმოადგენს ახსნა-განმარტებას კონკრეტულ ფაქტთან დაკავშირებით, მაშინ პროცესუალური თვალსაზრისით, იგი აღმოჩნდება წამგებიან მდგომარეობაში. მაგალითად, ხელშეკრულება მოწინააღმდეგე მხარესთან დადებულიად, ხოლო შესაბამისი ფაქტი უდავოდ ჩაითვლება და მისი შემდგომი მტკიცების შესაძლებლობა მხარეს აღარ მიეცემა. სასამართლო ამ გარემოებას დადგენილად მიიჩნევს და საფუძვლად დაუდებს გადაწყვეტილებას.

კონკრეტულ ფაქტებზე მითითება და მათზე განმარტებების წარდგენის მოვალეობა განეკუთვნება მხარეთა ფაქტობრივ გარემოებებზე მითითების ტვირთს. თუ მხარეთა მიერ წარმოდგენილი ახსნა-განმარტება არ აკმაყოფილებს ფაქტობრივ მოვალეობისათვის დადგენილ მოთხოვნებს, ჩაითვლება, რომ ახსნა-განმარტება არ არის დეტალურად ჩამოყალიბებული, არ წარმოადგენს მოწინააღმდეგე მხარის მიერ მოხსენებული ფაქტობრივი გარემოების ნამდვილ უარყოფას და იგი არ იქნება გათვალისწინებული.

რა მოქმედება უნდა შეასრულოს მხარემ მისთვის დაკისრებული მტკიცების ტვირთის რეალიზებისათვის და პროცესის რომელ მონაწილეს ეკისრება ფაქტების მითითების ტვირთი?

– მხარემ სასამართლოში უნდა წარადგინოს მტკიცებულებები იმ ფაქტის დადგენის მიზნით, რომლის დამტკიცების მოვალეობაც მას ეკისრება და, ამასთან, მის მიერ წარდგენილი მტკიცებულებები ისეთ კავშირში უნდა იყოს სადავო საქმეზე დასადგენ გარემოებასთან, რომ შეიძლებოდეს ამ გარემოების არსებობა-არარსებობის შესახებ უტყუარი დასკვნის გაკეთება.

ამ შემთხვევაში, მოქმედებს შემდეგი ცალსახა წესი: ფაქტების მითითების ტვირთი და მტკიცების ტვირთი თანაარსებობენ (მატერიალური

ნორმებით განსაზღვრული ზოგიერთი საგამონაკლისო შემთხვევების გარდა). სწორედ ამიტომ, თითოეულმა მხარემ უნდა მიუთითოს მის სასარგებლოდ მოქმედ გარემოებაზე და თუ სადავო გახდება, დაამტკიცოს იგი. აღნიშნული წესი გამომდინარეობს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე პირველი ნაწილიდან, რომელიც ადგენს მტკიცების ტვირთის განაწილების წესს და ანალოგიის წესით შესაძლოა მისი მოქმედება გავავრცელოთ მითითების ტვირთზე.

ამრიგად, ის მხარე, რომელიც ამტკიცებს, რომ დადებულია ხელშეკრულება ან სავარუდოა, რომ მოწინააღმდეგე მხარემ არ შეასრულა ნაკისრი ვალდებულებები, რაც უფლების წარმოშობის საფუძველია, კონკრეტულად უნდა მიუთითოს შესაბამისი ფაქტები და მანვე უნდა დაამტკიცოს ისინი.

ბ. მხარეთა შორის ფაქტებზე მითითების ტვირთის და მათი დამტკიცების ტვირთის გამიჯვნის მატერიალურ-სამართლებრივი საფუძვლები

მატერიალური კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ზოგიერთ საგამონაკლისო შემთხვევებში, ფაქტების მითითების ტვირთი და დამტკიცების ტვირთი ერთმანეთს უნდა გაემიჯნოს. ეს ის საგამონაკლისო შემთხვევებია, როდესაც სამართალწარმოება ძირითადად მოწინააღმდეგე მხარის მტკიცების ტვირთი უნდა იყოს. სამაგალითო კლასიკური დავები შეეხება მკურნალობის დროს ექიმის მიერ დაშვებულ შეცდომებს და წუნდებული პროდუქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების შესახებ მოთხოვნებს.

სამართალწარმოების იმ თავისებურებებით დაინტერესება, რომლებიც შეეხება სამოქალაქო დავებს მკურნალობის დროს ექიმის შეცდომით მოქალაქეთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის ზიანის ანაზღაურების შესახებ, განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ჯანმრთელობის დაცვის სექტორი, როგორც ეს საყოველთაოდ არის აღირებული, წარმოადგენს მაღალი რისკის სფეროს, ვინაიდან პირდაპირი კავშირი აქვს ადამიანის ძირითად უფლებასთან - სიცოცხლესა და ჯანმრთელობასთან, რომელიც დაცულია ადამიანის უფლებათა სფეროში არსებული საერთაშორისო სამართლებრივი აქტებით და ქვეყნის შიდა კანონმდებლობით, როგორც დაცვის უმაღლესი სტანდარტი. ყოველ კონკრეტულ დავაში, მკურნალობის არასასურველი შედეგის სწორი სამედიცინო და იურიდიული შეფასება, როგორც წესი, გარკვეულ სირთულეებს იწვევს და ამიტომ, მდგომარეობა უფრო რთულდება, როდესაც პაციენტმა უნდა შეასრულოს პროცესუალური ვალდებულება დაშვებული სამკურნალო შეცდომის დამტკიცების კუთხით⁸⁶.

⁸⁶ სამწუხაროდ, საქართველოში ექიმის შეცდომით მოქალაქეთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის ზიანის ანაზღაურების თაობაზე სასამართლო პრაქტიკა არ არის განზოგადებული. თუმცა, ამ დარგში წარმოშობილი ურთიერთობების მეცნიერულ კვლევასთან და მის იურიდიულ შეფასებასთან დაკავშირებით დღეისათვის უკვე არსებობს

პაციენტს (მის ნათესავს) სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების შედეგად წარმოეშობა მოთხოვნის უფლება ექიმის ან/და სამკურნალო დაწესებულების მიმართ. ექიმს ან/და სამკურნალო დაწესებულებას შეიძლება პასუხისმგებლობა დაეკისროს იმ შემთხვევაშიც თუ მას არავითარი ხელშეკრულება არ გაუფორმებია პაციენტთან, გამომდინარე იქიდან, რომ მას ეკისრება ვალდებულება, კანონით დადგენილ ფარგლებში დაიცვას და შეინარჩუნოს პაციენტის ჯანმრთელობა და სიცოცხლე⁸⁷. ექიმის ან/და სამკურნალო დაწესებულების მიერ ჩატარებული მცდარი მკურნალობა, როგორც წესი, ხელშეკრულების დარღვევაც არის და დელიქტიც. მოთხოვნის საფუძველები შესაძლებელია იყოს როგორც სახელშეკრულებო, ასევე არასახელშეკრულებო ვალდებულებები.

სახელშეკრულებო ზიანის გადახდევინებისას კრედიტორმა უნდა დაამტკიცოს მხოლოდ ხელშეკრულების არსებობა. მოვალის საქმეა დაამტკიცოს, რომ ხელშეკრულების შეუსრულებლობა გამოწვეულია გარეშე გარემოებებით, რომელთა შეცვლა მოვალეს არ შეეძლო.

დელიქტური ვალდებულებების დროს კი, პირიქით, დაზარალებული (კრედიტორი) ვალდებულია დაამტკიცოს მოპასუხის ბრალი⁸⁸. საქართველოს სკ-ის 992-ე მუხლი არეგულირებს დელიქტური ზიანის ანაზღაურების წესებს, რომლის საკანონმდებლო დანაწესით, პირს ზიანის ანაზღაურება ეკისრება, თუ არსებობს ზიანის მიყენებისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების პირობები, კერძოდ, თუ სახეზეა ზიანი, ზიანი მიყენებულია მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით, მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებასა და ზიანს შორის არსებობს მიზეზობრივი კავშირი და ზიანის მიმყენებელს მიუძღვის ბრალი.

ერთ-ერთ სამოქალაქო დავაში, რომელიც შეეხებოდა მკურნალობის დროს ექიმის მიერ დაშვებული შეცდომის გამო ზიანის ანაზღაურების შესახებ მოთხოვნას, სასამართლომ მიიჩნია, რომ არც ექსპერტიზის დასკვნით და არც საქმის მასალებით არ დგინდებოდა, რომ პირველი ოპერაციის შემდგომი გართულებები უხარისხო სამედიცინო მომსახურებით იყო გამოწვეული. სასამართლოს მოსაზრებით, თ.ჯ-ს შპს „... ..სა“ და ოპერატორ ი.კ-ს მართლსაწინააღმდეგო ბრალეული ქმედების შედეგად ზიანი არ მიდგომია, რადგან დელიქტური ვალდებულების არსებობისათვის აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირი არამართლზომიერ ქმედებასა და

ფართომასშტაბიანი და მეტად მნიშვნელოვანი სამეცნიერო კვლევა. იხ., *კვანტალიანი ნ.*, „პაციენტის უფლებები და ჯანმრთელობის დაცვის პერსონალის სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველები“. დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2012.

⁸⁷ BGB-ის §823 პირველი ნაწილის მიხედვით, შესაბამისი პასუხისმგებლობა ითვალისწინებს იმ წინა პირობას, რომ ექიმმა ბრალეულად და მართლსაწინააღმდეგოდ დააზიანა პაციენტის სხეული ან ჯანმრთელობა. მოთხოვნის საფუძველად შესაძლებელია პასუხისმგებლობა, აგრეთვე BGB-ის §823 მე-2 ნაწილისა და ასევე დაცვის სპეციალური კანონის ნორმებიდან გამომდინარე. სპეციალური დაცვის კანონი არის ამ შემთხვევაში სისხლის სამართლის ნორმები სხეულის დაზიანების შესახებ. იხ., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (*ქართულ ენაზე თარგმნა ზ. ჭეჭელაშვილმა*), თბ., 2010.

⁸⁸ სახელშეკრულებო და არასახელშეკრულებო ვალდებულებათა შორის განსხვავებაზე აქ აღარ შევჩერდები, რადგან ეს არ არის ჩვენი კვლევის საგანი. აღნიშნული საკითხი დეტალურადაა განხილული ნ. კვანტალიანის ზემოთხსენებულ სადისერტაციო ნაშრომში.

მიყენებულ ზიანს შორის, რაც მოცემულ შემთხვევაში არ დადასტურდა პირველი ინსტანციის სასამართლომ საბოლოოდ მიიჩნია, რომ მოსარჩელე თ.ჯ-მ საქართველოს სკ-ის 992-ე, 1007-ე მუხლებით განსაზღვრული ზიანის არსებობა ვერ დაადასტურა.⁸⁹

ზემოთ მოყვანილი მაგალითი გვიჩვენებს, რომ ფაქტებზე მითითების ტვირთი და მათი მტკიცების ტვირთი პროცესის მონაწილე მხოლოდ ერთ მხარეს დაეკისრა, რომლისთვისაც შეუძლებელი აღმოჩნდა ამ პროცესუალური ბარიერის გადალახვა.

მკურნალობის დროს ექიმის შეცდომით მოქალაქეთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენების გამო, სამოქალაქო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის წარმოშობის პირობები იგივეა, როგორც ყველა სხვა დელიქტურ ვალდებულებებში, რაც ნიშნავს იმას, რომ ერთდროულად უნდა დადგინდეს შემდეგი ფაქტობრივი გარემოებები: ა) არის თუ არა ზიანი მიყენებული პაციენტის ჯანმრთელობისათვის და ამავედროულად, უნდა განისაზღვროს მიყენებული ზიანის ხარისხი; ბ) დგინდება თუ არა პირდაპირი ან ირიბი მიზეზობრივი კავშირი ზიანსა და მართლსაწინააღმდეგო ქმედებას შორის; გ) დასტურდება თუ არა ექიმის ან/და სამკურნალო დაწესებულების მართლსაწინააღმდეგო ქმედება; დ) დასტურდება თუ არა ექიმის ან/და სამკურნალო დაწესებულების ბრალი. გარდა ამისა, ნორმის შემადგენლობის თითოეული ნიშნის სპეციფიკა სამედიცინო საქმიანობის ხასიათით განისაზღვრება. პაციენტს ეკისრება როგორც ფაქტების სრულყოფილად და დამაჯერებლად წარდგენისა და დასაბუთების ვალდებულება, აგრეთვე მტკიცების ტვირთი იმის დასადასტურებლად, რომ ადგილი ჰქონდა სამკურნალო შეცდომას. თუ პაციენტის განმარტებები არ დადასტურდება, მაშინ სამკურნალო შეცდომა პაციენტის მოთხოვნის საწინააღმდეგოდ არ მიიჩნევა დადგენილად.

დაზარალებულის მტკიცებასთან დაკავშირებით არსებული სასამართლო პრაქტიკიდან საინტერესოა სამოქალაქო საქმე დ.კ-ას სარჩელისა მოპასუხეების, შპს „ს. და ი. დ. ინსტიტუტისა“ და გ.კ-ს მიმართ, თანხის ანაზღაურების შესახებ, იმ საფუძველით, რომ 2002 წლის 24 სექტემბერს ერთწლიანი გამოკვლევების შედეგად შპს „ს. და ი. დ. ინსტიტუტში“ მოწვეული ქირურგის პროფესორ გ.კ-ს მიერ მოსარჩელეს ჩაუტარდა ზემო-წინა შუასაყრის სიმსივნე თიმობის თიმოქთომია სტერნოტომული მიდგომით, წინა შუასაყრის დრენაჟირება. ოპერაციის შემდგომ პერიოდში, 2002 წლის 8 ოქტომბერს მას ამოეთესა ბაქტერია სეუდომონას ერუგინოსა, რომლის საშიშროებასა და თვისებებზე მისთვის ცნობილი არ იყო და არც ექიმებს განუმარტავთ სათანადოდ. საგადმოფოოდან გაწერის შემდეგ პაციენტის მდგომარეობა გაუარესდა, რის გამოც, 2002 წლის 29 აპრილს, იგი მოათავსეს ონკოლოგიის ნაციონალურ ცენტრში, სადაც დაუდგინეს მეკრდუკანა ჯირკვლის სიმსივნე გართულებული მიასთენიით, ოპერაციის შემდგომი გართულება, მეკრდის ძვლის ნეკროზის ოსტეომელიტი. ამის შედეგად მას ჩაუტარდა განმეორებითი

⁸⁹ სუსგ. 2007 წლის 27 ნოემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-537-879-07. გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/11-2007.pdf>> (10.07.2011).

ოპერაცია, ხოლო მე-3 ოპერაცია – 2003 წლის 29 აპრილს ქ. მოსკოვში. ზემოთ მითითებულ სარჩელის ფაქტობრივ გარემოებებში შემაჯავლი ფაქტების დამტკიცების მიზნით, მოსარჩელემ მიუთითა, რომ მის ორგანიზმში პირველი ოპერაციის შედეგად, რომელიც შპს „სხივური და ინტერვენციული დიაგნოსტიკის ინსტიტუტში“ ჩატარდა ხარვეზით, შეჭრილმა ჰოსპიტალურმა ბაქტერიამ ოპერაციებისა და ტრავმების შედეგად მისი ჯანმრთელობა საგრძნობლად გააუარესა, რამაც არსებითად შეუმცირა მას შრომის უნარი (ფაქტებზე მითითების ტვირთის რეალიზება). სასამართლომ იხელმძღვანელა სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზის №კ/30 დასკვნით, რომლის თანახმად, ავადმყოფ დ.კ-ს სწორად დაუდგინდა დიაგნოზი და ჩატარდა რადიკალური ოპერაცია-თიმექტომია ირგვლივ მდებარე ქსოვილებთან ერთად. თიმობა ნებისმიერ შემთხვევაში იწვევს იმუნოდეფიციტს, რაც შეიძლება იყოს ოპერაციის შემდგომი გართულების ერთ-ერთი მიზეზი. დ.კ-ს პლევროპნევმონიის დიაგნოზი დაესვა დროულად, მკურნალობა ამ მიმართულებით ჩატარდა ადეკვატურად, რამაც ხელი შეუწყო ანთების სწრაფ კუპირებას. ფსევდონომა აეროგინეზა წარმოადგენს არამაფერმინტირებულ გრამ-გრამ უარყოფით ბაქტერიას, რომელიც წარმოქმნის ეგზოტიქსინს და ხასიათდება მაღალი ვირულენტობით. განსაკუთრებით გავრცელებულია სტაციონარულ-სამკურნალო დაწესებულებებში, ვინაიდან აქ ხდება იმუნიტეტდაქვეითებული მძიმე ავადმყოფების თავმოყრა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სამედიცინო დაწესებულების ხარვეზი, რაზედაც (ფაქტებზე მითითების ტვირთის რეალიზების ფარგლებში) მიუთითებდა მოსარჩელე მხარე (პაციენტი) და რასაც შეეძლო გამოეწვია მის ჭრილობაში ჰოსპიტალური ბაქტერიის შეჭრა, არ დადასტურდა. შესაბამისად, სასამართლომ მიიჩნია, რომ მოსარჩელემ ვერ შეძლო მტკიცების ტვირთის სათანადოდ რეალიზება ე.ი. იმ გარემოებების დამტკიცება, რომლებზედაც იგი ამყარებდა თავის მოთხოვნებს. აქედან გამომდინარე, არ გამოიკვეთა სამოქალაქო პასუხისმგებლობის წარმოშობის ის საფუძველი, როგორიცაა ვნების მიმყენებლის მართლსაწინააღმდეგო, ბრალეული ქმედება და მიზეზობრივი კავშირი ამ ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის, რის გამოც მოსარჩელე დ.კ-ს უარი ეთქვა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე⁹⁰.

ზემოთ განხილული პრაქტიკული მაგალითი თვალსაჩინოდ მიუთითებს, რომ მხოლოდ ფაქტებზე მითითების ტვირთი არ წარმოადგენს სასურველი საპროცესო შედეგის მიღწევის წინა პირობას, ასეთივე დოზითაა აუცილებელი მითითებული ფაქტების დამტკიცების ტვირთის რეალიზება. სასამართლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ სამედიცინო მომსახურებით უკმაყოფილო პაციენტების მიერ შეფასებული ზიანის ოდენობა მეტია, ვიდრე სასამართლო გადაწყვეტილებით დაკისრებული კომპენსაციის ოდენობა. გამომდინარე იქიდან, რომ მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოსარჩელეს, სარჩელში პაციენტის (დაზარალებულის) ჯანმრთელობისათვის მიყენებული ზიანის ფაქტი და მიყენებული ზიანის

⁹⁰ სუსგ. 2005 წლის 14 სექტემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-874-1146-05. გადაწყვეტილება გამოქვეყნებულია სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებათა კრებულში.

ხარისხი იურიდიულად დამაჯერებლად უნდა იყოს დასაბუთებული. ეს შესაძლებელია მხოლოდ სათანადო მტკიცებულებების წარდგენის გზით. ამ გარემოებათა მტკიცების ტვირთი ეკისრება პაციენტს. სამოქალაქო საქმის განხილვისას პირველ რიგში, უნდა დადგინდეს არა მხოლოდ პაციენტის ჯანმრთელობის დაზიანების ფაქტი, არამედ ასეთივე დოზითაა აუცილებელი დადგინდეს პაციენტის ჯანმრთელობის დაზიანების გამო დამდგარი უარყოფითი შედეგის არსებობა. ვინაიდან, ანაზღაურებას ექვემდებარება ის ზიანი, რომლის რეალური არსებობა დასტურდება სათანადო მტკიცებულებებით. ამგვარი ფაქტების მითითებისა და მათი დამტკიცების ტვირთი, მათივე სირთულიდან გამომდინარე, ერთმანეთს უნდა გაემიჯნოს და არ უნდა დაეკისროს პროცესის მხოლოდ ერთ მონაწილე მხარეს.

საკითხის ამ კუთხით გაშუქებისას დაისმის კითხვა: ხომ არ უნდა შექმნას სასამართლო პრაქტიკამ პაციენტისათვის მტკიცების ტვირთის შემამსუბუქებელი საშუალებები ანუ ამგვარი კატეგორიის დავებში ერთმანეთს ხომ არ უნდა გაემიჯნოს ფაქტობრივი გარემოებების მითითების ტვირთი მათი დამტკიცების ტვირთს.

– მეკურნალობის ეტაპზე დაშვებულ შეცდომებთან დაკავშირებით პაციენტის სასარგებლოდ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ე.წ. პრეზუმფცია. აქ საუბარია იმაზე, დადგენილი სამეკურნალო შეცდომის შემთხვევაში, გამოგვაქვს თუ არა დასკვნა ბრალის ან/და მიზეზობრივი კავშირის არსებობის შესახებ. მიზეზობრივი კავშირის დადგენის მიზნით, გამოყენებულ უნდა იქნეს მიზეზობრივი კავშირის ზოგადი კრიტერიუმები, რაც ნიშნავს, იმას, რომ პირველ რიგში, უნდა გაირკვეს არის თუ არა პაციენტის (დაზარალებულის) ჯანმრთელობისათვის მიყენებული ზიანი ექიმის ან/და სამეკურნალო დაწესებულების ქმედების (უმოქმედობის) შედეგი. სასამართლო პრაქტიკასთან ახლოსაა პირდაპირი და არაპირდაპირი მიზეზობრივი კავშირის თეორია, რომლის თანახმად, ამგვარი კავშირის დასადგენად უმნიშვნელოვანესია მოვლენებს შორის ობიექტური კავშირის დადგენის აუცილებლობა. ექიმის ან/და სამეკურნალო დაწესებულების მართლსაწინააღმდეგო ქმედება მხოლოდ მაშინაა ზიანის გამომწვევი მიზეზი, თუკი იგი უშუალოდ უკავშირდება პაციენტის (დაზარალებულის) ჯანმრთელობისათვის მიყენებულ ზიანს. ამასთან, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენაზეა დამოკიდებული პაციენტისათვის (დაზარალებულისათვის) მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ წარდგენილი ყოველი კონკრეტული სარჩელის დაკმაყოფილება.

გამომდინარე იქიდან, რომ ვეერდნობით ვარაუდს, ექიმს ან/და სამეკურნალო დაწესებულებას ევალება, გააქარწყლოს აღნიშნული ვარაუდი (ე.წ. პრეზუმფცია). მან უნდა დაამტკიცოს, რომ რეალურად საქმე გვაქვს არა ტიპიურ შემთხვევასთან. მტკიცების ტვირთის შებრუნებას ესაჭიროება სამი წინაპირობა:

ა) პაციენტის მდგომარეობის/ანამნეზის⁹¹ გამოსწორება ვერ უნდა იქნას მიღწეული სწორი მეკურნალობით;

⁹¹ (ბერძ. anamnesis მედიცინის ენაზე (მოგონება)). ცნობები ავადმყოფობის ცხოვრების პირობათა შესახებ დაავადებამდე და ავადმყოფობის განვითარების ისტორია; ადგენს ექიმი

ბ) საკმაო საფუძველი არსებობს დაშვებისათვის, რომ ექიმის მიერ პაციენტის მდგომარეობის/ანამნეზის სწორი შეფასება შესაბამის სასურველ შედეგს მოიტანდა;

გ) პაციენტის მდგომარეობის/ანამნეზის უყურადღებოდ დატოვება ძირეული დიაგნოსტიკური შეცდომაა.

სამკურნალო პროცედურებისა და მისი შედეგების შესახებ არსებული დოკუმენტაციის ნაკლმა გავლენა უნდა მოახდინოს ექიმისა ან/და სამკურნალო დაწესებულების მტკიცების ტვირთზე, ვინაიდან ექიმმა, მიუხედავად სამედიცინო დოკუმენტაციის არასათანადოობისა, უნდა ამტკიცოს მისი ქმედების (დიაგნოზი, მკურნალობა, ჩატარებული გამოკვლევების სისწორე) მართებულობა. ამიტომ თუკი არ მოხდება ისეთი სადიაგნოზო, სამკურნალო ან ქირურგიული მოქმედებების წერილობითი ასახვა, რომელთა წერილობით გაფორმება სავალდებულოა, გამომდინარეობს არაპირდაპირი დასკვნა იმისა, რომ ის, რაც არ არის წერილობით დაფიქსირებული სინამდვილეში არც მომხდარა.

ამიტომ, ექიმმა ან/და სამკურნალო დაწესებულებამ უნდა დაამტკიცოს, რომ მათ ჩაატარეს სწორი მკურნალობა ან ჩაატარეს სრულყოფილი და ზუსტი გამოკვლევა. სწორედ ექიმმა ან/და სამკურნალო დაწესებულებამ უნდა იზრუნოს სამედიცინო დოკუმენტაციის სათანადოდ გაფორმებაზე (პაციენტის მიმართვიდან მომსახურების დასრულებამდე პერიოდზე), რისი დარღვევაც ართულებს საქმეზე ობიექტურად არსებული ვითარების დადგენას. ამგვარი დოკუმენტების გამოკვლევით ხდება შესაძლებელი დადგინდეს თუ რა კონკრეტული სადიაგნოზო, სამკურნალო ან/და ქირურგიული მოქმედება განახორციელა ექიმმა ან/და სამკურნალო დაწესებულებამ და რამდენად სწორად და დროულად განხორციელდა სამედიცინო ჩარევა. აღნიშნული ვალდებულების შეუსრულებლობა ცალსახად მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ დაზარალებულს უნდა შეუმსუბუქდეს მკურნალობის შეცდომასა და ჯანმრთელობის ან/და სიცოცხლისათვის მიყენებულ ზიანს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის მტკიცების ტვირთი.

ამდენად, პაციენტის მკურნალობის თითოეული ეტაპის არასწორად ასახვა უნდა იქცეს პაციენტზე დაკისრებული მტკიცების ტვირთის შემამსუბუქებელ გარემოებად.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თუ ექიმი ან/და სამკურნალო დაწესებულება საყოველთაოდ აღიარებული სამეცნიერო სტანდარტებისა და მითითებებისაგან განსხვავებულად იქცევა, მაშინ იგულისხმება, რომ მკურნალობაში დაშვებულია შეცდომა. ამ შემთხვევაში, ექიმს ან/და სამკურნალო დაწესებულებას შეუძლია თავისი საქციელის იურიდულად არგუმენტირებული დამაჯერებლობით გაიმართლოს თავი. ერთ-ერთ სამოქალაქო საქმეში საკასაციო სასამართლომ გაიზიარა კასატორის მითითება, რომ აცრის ჩატარებისას დარღვეული იყო სამედიცინო დოკუმენტაციის წარმოება (ჩატარებული აცრის სათანადო წესით რეგისტრაცია, ექიმის მიერ პაციენტის მდგომარეობის შესახებ ჩანაწერების

ავადმყოფის ან მისი მახლობლების ჩვენებათა მიხედვით. იხ., უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, *შემდგენელი ჭაბაშვილი მ.*, თბ., 1964, 38.

არაკვალიფიციური შესრულება, ვაქცინის არასთანადო საბუღალტრო აღრიცხვა).⁹² ამდენად, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დასადგენად მნიშვნელოვანია სამედიცინო დოკუმენტაციის შესწავლა, მით უფრო იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ ხშირ შემთხვევაში, სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზა შეიცავს ისეთ მითითებებს, რაც, თავის მხრივ, გამორიცხავს კატეგორიული დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას. უმეტეს შემთხვევებში, სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველია პაციენტისათვის არასასურველ შედეგსა და ექიმის ან/და სამედიცინო დაწესებულების მოქმედებას შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დაუდგენლობა. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ამ პრობლემის არსებობა მაშინ, როდესაც პაციენტი დროულად არ ზრუნავს უფლების დაცვის სასარჩელო ფორმის გამოყენებისას დროულად მოიძიოს მტკიცებულებები და სათანადოდ შეასრულოს მისთვის დაკისრებული მტკიცების საპროცესო ვალდებულება.

პაციენტის სასარგებლოდ არსებობს, აგრეთვე მტკიცების ტვირთის შემსუბუქებისა და მტკიცების ტვირთის შებრუნების შესაძლებლობა სამკურნალო შეცდომის მიზეზებთან დაკავშირებით – უხეში შეცდომის შემთხვევაში. „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის „ო“ ქვეპუნქტით, მცდარ სამედიცინო ქმედებად განმარტებულია ექიმის მიერ უნებლიედ პაციენტის მდგომარეობისათვის შეუსაბამო სადიაგნოზო ან/და სამკურნალო ღონისძიებების ჩატარება, რაც მიყენებული ზიანის უშუალო მიზეზი გახდა.⁹³ „პაციენტთა უფლებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-10 მუხლით, პაციენტს ან მის კანონიერ წარმომადგენელს უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს და მოითხოვოს: ა) კომპენსაცია ქონებრივი და არაქონებრივი ზიანისა, რომლებიც გამოწვეულია: ა.ა) პაციენტის უფლებების დარღვევით; ა.ბ) მცდარი სამედიცინო ქმედებით.⁹⁴

დამკვიდრებული პრაქტიკის თანახმად, პაციენტისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურებისას, როგორც წესი, უნდა დადგინდეს ექიმის ბრალეულობა.⁹⁵ რაც გულისხმობს მის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების

⁹² სუსგ. 2011 წლის 27 ივნისი, სამოქალაქო საქმე №ა-260-244-11. გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/06-2011.pdf>> (10.02.2012).

⁹³ საქართველოს კანონი „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“ (10.12.1997წ. საქართველოს პარლამენტი №1139).

⁹⁴ საქართველოს კანონი „პაციენტის უფლებების შესახებ“ (05.05.2000წ. საქართველოს პარლამენტი №283).

⁹⁵ „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ საქართველოს კანონის“ 50-ე მუხლის დანაწესში (ნორმის დისპოზიცია: მცდარი სამედიცინო ქმედებისათვის ექიმი პასუხს აგებს კანონმდებლობით დადგენილი წესით) ქმედების ცალსახად განსაზღვრული სუბიექტია ექიმი. ამ თვალსაზრისით, ყურადღებას იპყრობს ნ. კვანტალიანის მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ „პაციენტისათვის არასასურველი შედეგი შეიძლება დადგეს არა მხოლოდ ექიმის, არამედ სხვა სამედიცინო პერსონალის (მედიკოსი, სანიტარი) მცდარი სამედიცინო ქმედების საფუძველზეც. არ არის გამორიცხული ზიანი მათ მიერ განხორციელებულ სამკურნალო ღონისძიებას მოჰყვეს. თუმცა კანონი არ აძლევს უფლებას პაციენტს ზიანი მოითხოვოს სხვა სამედიცინო პერსონალისაგან. დაწვრილებით იხ., *კვანტალიანი ნ.* „პაციენტის უფლებები და ჯანმრთელობის დაცვის პერსონალის

აუცილებელი გულისხმიერებისა და ყურადღების გარეშე განხორციელებას. გულისხმიერებასა და ყურადღებობაში იგულისხმება ექიმის მიერ საჭირო სამედიცინო ქმედებების ზედმიწევნით ხარისხიანად, აღიარებული სამედიცინო სტანდარტების შესაბამისად შესრულება, რაც საკმაოდ რთული სამტკიცებელია დაზარალებულისათვის. საქართველოს სკ-ის 1007-ე მუხლით, ზიანის მიმყენებელი თავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, თუ დაამტკიცებს, რომ ზიანის დადგომაში მას ბრალი არ მიუძღვის. ამიტომ, მსგავსი კატეგორიის დავებში ფაქტებზე მითითების ტვირთი და მათი დამტკიცების ტვირთის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა პრაქტიკული თვალსაზრისით აუცილებელია.

ფაქტების მითითების ტვირთისა და მტკიცების ტვირთის გამიჯვნის აუცილებლობა არანაკლებ თვალსაჩინოა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის იმ მუხლში, რომელიც არეგულირებს წუნდებული პროდუქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას და მტკიცების ტვირთს აკისრებს დაზარალებულ მხარეს. ამ კატეგორიის დავებზე არსებული სამართალწარმოების თავისებურებებზე განსაკუთრებული ყურადღება იქნა გამახვილებული, რაც ძირითადად განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ქვეყანაში არსებული მდგომარეობით ირღვევა პროდუქტის მომხმარებელთა უფლებები, არ ტარდება რაიმე სახის ქმედითი ღონისძიებები. აღნიშნული კი, იწვევს სასამართლო დავების განხილვის გარდაუვლობას. რა პირობებში შეუძლია დაზარალებულს ადრას სარჩელი ზიანის ანაზღაურების შესახებ წუნდებული პროდუქტის მწარმოებლის წინააღმდეგ?

– სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს მწარმოებლის პასუხისმგებლობას, მიუხედავად იმისა, არსებობს თუ არა მასსა და დაზარალებულს შორის ხელშეკრულება⁹⁶. გამყიდველის ვალდებულება აანაზღაუროს ზიანი, დამოკიდებულია მისი ბრალის არსებობაზე საქონლის უხარისხობასთან კავშირში. მიუხედავად წარმოების ტექნოლოგიური მიღწევებისა, პროდუქციის ხარისხი რჩება არაადეკვატური და ცვალებადი. პროდუქტი მიიჩნევა წუნდებულად⁹⁷, თუ იგი არ უზრუნველყოფს იმ საიმედოობას, რომელიც ყველა გარემოების გათვალისწინებით მოსალოდნელი იყო ამ პროდუქტისაგან. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით პროდუქტად მიიჩნევა ყველა მოძრავი ნივთი და ნივთთან დაკავშირებული მომსახურება, თუნდაც ეს ნივთი იყოს სხვა მოძრავი ან უძრავი ნივთის შემადგენელი ნაწილი. მწარმოებლად მიიჩნევა პირი, ვინც აწარმოა საბოლოო პროდუქტი, ძირითადი ელემენტი ან პროდუქტის ნაწილი. მწარმოებლად მიიჩნევა ასევე ყველა, ვინც საკუთარი სახელით, სასაქონლო ან სხვაგვარი განმასხვავებელი ნიშნით გამოდის, როგორც მწარმოებელი. მწარმოებლად მიიჩნევა აგრეთვე პირი, რომელსაც პროდუქტი გააქვს გაყიდვის, გაქირავების ან სხვა ფორმით, სამეურნეო მიზნით თავისი საქმიანობის სფეროში ამ კოდექსით გათვალისწინებული

სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები“. დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ, 2012. 104.

⁹⁶ იხ., ზოიძე ბ, ქართული ვალდებულებითი სამართლის სისტემა და პრინციპები, ჟურნ. ქართული სამართლის მიმოხილვა, 2000, 3/4 კვ, 119.

⁹⁷ წუნდებული (სპეც.) წუნის მქონე, - ცუდი, უხარისხოდ წარმოებული საქონელი. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რედ. ა. ჩიქობავა, თბ, 1986, 566.

პირობების დაცვით. წუნდებული პროდუქტის მწარმოებელი პასუხს აგებს ამ პროდუქტით გამოწვეული ზიანისათვის. ზოგადი წესის თანახმად, ზიანის მიმყენებლის ბრალეულობა წარმოადგენს აუცილებელ პირობას იმისათვის, რომ დაკმაყოფილდეს მოთხოვნა ზიანის ანაზღაურების თაობაზე. უპირატესად, უნდა განიმარტოს ტერმინი „მწარმოებელი“, რომ გასაგები იყოს თუ ვინ არის პასუხისმგებლობის სუბიექტი იმ შემთხვევაში, როდესაც მომხმარებელს ადგება ზიანი წუნდებული პროდუქტის მოხმარების შედეგად. „მწარმოებლად მიიჩნევა საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით ჩამოყალიბებული საწარმო, რომლის საქმიანობის მიზანს შეადგენს პროდუქციის დამზადება, წარმოება და გასაღება“⁹⁸. პასუხისმგებლობის ზოგადი საფუძვლები მოცემულია საქართველოს სკ-ის 992-ე მუხლში, რომლის თანახმად, პირი, რომელიც სხვა პირს მართლსაწინააღმდეგო, განზრახი ან გაუფრთხილებელი ქმედებით მიაყენებს ზიანს ვალდებულია აუნაზღაუროს მას ეს ზიანი. 1012-ე მუხლის თანახმად, წუნდებული პროდუქტით მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობისას მტკიცების ტვირთი ეკისრება დაზარალებულს. აღნიშნული მუხლის დანაწესით, დაზარალებულმა უნდა ამტკიცოს ფაქტობრივი გარემოება იმის შესახებ, რომ მას მიაღება ზიანი და რომ მის მიერ გამოყენებული პროდუქტი წუნდებული იყო.

წუნდებული პროდუქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ წარმოებული დავისას, ფაქტების მითითების ტვირთისა და მტკიცების ტვირთის მხოლოდ მოსარჩელე მხარეზე დაკისრების თვალსაჩინო მაგალითია სამოქალაქო საქმე ნ.რ-ის სარჩელის გამო მოპასუხე, შპს „ი-ის“ მიმართ⁹⁹. საქმის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, მოსარჩელემ 28.06.2004წ-ს მაღაზიაში შეიძინა პური. საუზმობიდან ერთი საათის შემდეგ გახდა ცუდად. იგი გადაყვანილ იქნა ინფექციური პათოლოგიისა და იმუნოლოგიის ცენტრში. მაღაზიაში ნაყიდი პურით მოწამელის ფაქტის დადასტურებას მოსარჩელე შეეცადა ვირსალაძის სახელობის სამედიცინო პარაზიტოლოგიისა და ტროპიკული მედიცინის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის პროფ. გ-ის მიერ 21.03.2005წ-ს გაცემული წერილით, რომელშიც ექიმი მიუთითებდა, რომ მის მიერ გასინჯული იყო მრგვალი თეთრი პურის ნაჭერი, რომელიც ცხვებოდა „.....ში“. შემოწმების შედეგად დადგინდა, რომ პურში აღმოჩნდა ვირთაგვის ექსკრემენტები, რამაც გამოიწვია ნ.რ-ის მოწამელა. ინფექციური პათოლოგიის, შიდსისა და კლინიკური

⁹⁸ იხ., *შოთაძე თ.*, უხარისხო პროდუქტით მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობის სამართლებრივი პრობლემა ქართულ და ევროპულ კანონმდებლობაში, *ქურნ. მართლმსაჯულება*, №2 (2007), 66.

⁹⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში 2012 წლის 08 მაისის №6151-IX საქართველოს კანონით სამოქალაქო კოდექსში შევიდა ცვლილება, რომლითაც უხარისხო პროდუქტს ეწოდა წუნდებული პროდუქტი. საკვლევი თემის ირგვლივ საინტერესო დებულებას, რომელიც შეეხება ამ კატეგორიის დავაში მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებას ცვლილება არ განუცდია. ამიტომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში აღნიშნული ცვლილების შესვლამდე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილებები, რომლებიც მოხმობილია ნაშრომში და აღწერილია უხარისხო პროდუქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ დავაში დაზარალებულის ვალდებულება, ამტკიცოს სარჩელში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებები, პრაქტიკული კუთხით კვლავ საინტერესოა.

იმუნოლოგიის სამეცნიერო პრაქტიკული ცენტრიდან წარმოდგენილი ამონაწერით მოსარჩელემ დაადასტურა, რომ იგი მოწამლული იყო და ჩაუტარდა გარკვეული სახის მეურნეობა. თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს 04.04.2005წ-ის გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა, რაც უცვლელად იქნა დატოვებული სააპელაციო წესით გასაჩივრების შედეგად, გამომდინარე იქიდან, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში, ადგილი ჰქონდა საქართველოს სკ-ის 992-ე მუხლით გათვალისწინებულ გარემოებას, რის გამოც მოპასუხე ვალდებული იყო აენაზღაურებინა მის მიერ მიყენებული ზიანი¹⁰⁰.

ამ კატეგორიის დავებში დაზარალებულის მტკიცებასთან დაკავშირებით არსებული სასამართლო პრაქტიკიდან ასევე საინტერესოა სამოქალაქო საქმე ლ.ჩ-ის სარჩელის გამო, მოპასუხე, „...ს.ი.დ.ი-სა“ მიმართ, მორალური და მატერიალური ზიანის ანაზღაურების შესახებ. საქმის გარემოებების თანახმად, 2001 წლის მარტში მოსარჩელეს საკეისრო კვეთის შედეგად ქუთაისის №2 სამშობიარო სახლში შეეძინა ვაჟი. ლ.ჩ-ეს დასჭირდა სისხლის გადასხმა. მისმა ნათესავებმა სისხლის ბანკში შეიძინეს 600 გრამი ერთროცითი მასა და კრიოპლაზმა, რაც გადაესხა მოსარჩელეს. ბავშვის დაბადებიდან 2-3 თვის შემდეგ ლ.ჩ-ის შვილი, ხოლო ორი წლის შემდეგ თავად მოსარჩელე დაავადდა. ინფექციური პათოლოგიის, შიდსისა და კლინიკური იმუნოლოგიის სამეცნიერო-პრაქტიკული ცენტრის გამოკვლევით დადგინდა, რომ მოსარჩელის ვაჟს ვირუსი გადაეცა დედის რძესთან ერთად. სპეციალისტთა განმარტებების თანახმად, შიდსის ვირუსით დაინფიცირების დადგენის უზუსტესი მეთოდი ცენტრში ხდება, თუმცა ამ მეთოდის სიძვირის გამო, იგი დონორთა სისხლის შემოწმებისას არ გამოიყენება. ცხადია, ლ.ჩ-ის ახლო ნათესავები მოსარჩელისათვის საჭირო სისხლის შეძენისას ვარაუდობდნენ, რომ იძენდნენ ნამდვილად საიმედო, ხარისხიან პროდუქტს და ისინი ნივთის ვარგისიანობის შესაძლო ნაკლზე არავის გაუფრთხილებია. სწორედ ამ საფუძველით არ იქნა გაზიარებული მოპასუხე ორგანიზაციის მოსაზრება, რომ სარეალიზაციო პროდუქტის გატანის დროს არსებული მეცნიერულ-ტექნოლოგიური დონის გათვალისწინებით შეუძლებელი იყო პროდუქტის ნაკლის აღმოჩენა, რის გამოც საზოგადოების ბრალი არ არსებობდა, რაც მის პასუხისმგებლობას გამორიცხავდა. მოპასუხე ვალდებული იყო, ეწარმოებინა და გაესხვისებინა მხოლოდ უსაფრთხო სისხლი იმ გარემოებათა გათვალისწინებლად, თუ რა ღირებულების გამოკვლევები ესაჭიროებოდა აღნიშნულს¹⁰¹.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1010-ე მუხლის საკანონმდებლო დანაწესი ხარისხის კრიტერიუმად მიიჩნევს მის საიმედოობას. ამიტომაც პროდუქტის წუნის მითითების (ფაქტების მითითების ტვირთის რეალიზება) შემდგომ მისი დამტკიცება (მტკიცების ტვირთის რეალიზება) სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილისათვის და განსაკუთრებით, არამეწარმე

¹⁰⁰ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2006 წლის 21 სექტემბრის განჩინება, სამოქალაქო საქმე №23/256-06. მისი გაცნობა შესაძლებელია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

¹⁰¹ სუსგ. 2007 წლის 25 სექტემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-296-624-07. გადაწყვეტილება გამოქვეყნებულია სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებათა კრებულში.

მომხმარებლისათვის რთულია; ზოგიერთ შემთხვევაში შეუძლებელიცაა განისაზღვროს თურამდენად საიმედოა ესა თუ ის პროდუქტი. ბუნებრივია, ხელშეკრულების მხარეს, რომელიც სთავაზობს მომხმარებელს ამა თუ იმ პროდუქციას, მართებს გულისხმიერი დამოკიდებულება მის საიმედოობასთან მიმართებაში. ამგვარი გულისხმიერი დამოკიდებულების მოთხოვნა მომეტებულია იმ შემთხვევაში, როდესაც პირი ახდენს ისეთი პროდუქციის რეალიზაციას, რომელიც გარკვეულწილად რისკთანაა დაკავშირებული. ამასთან, პროდუქტის ხარისხი განსაზღვრავს მის ფასს და კონტრაქტის ინტერესს მოცემული პროდუქტისადმი. შესაბამისად, სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილეებს შორის პროდუქტის ხარისხზე შეთანხმების არარსებობა არ გამოირიცხავს წუნდებული პროდუქტის მწარმოებლის პასუხისმგებლობას. იმ შემთხვევაში, როდესაც მწარმოებელი თავისი საქმიანობიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს მიერ გაცემული სპეციალური ნებართვის საფუძველზე აწარმოებს სპეციფიკურ პროდუქტს და მის რეალიზაციას მომხმარებელს მწარმოებლის მიმართ გააჩნია განსაკუთრებული ნდობა. იგო განპირობებულია საქმიანობის ამ სფეროში კონტრაქტის მზადყოფნის პრეზუმფციით, როგორც პროფესიონალი კადრებით, ისე სათანადო ტექნიკური აღჭურვილობით. „მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებულია მომხმარებლის უფლება მოითხოვოს რომ პროდუქცია იყოს უსაფრთხო მისი სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და გარემოსათვის.

სამოქალაქო კოდექსის 1009-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, წუნდებული პროდუქტის მწარმოებელი პასუხს არ აგებს იმ ნაკლისათვის, რომლის აღმოჩენა შეუძლებელი იყო მეცნიერებისა და ტექნიკის იმ დონის გათვალისწინებით, რომელიც არსებობდა სარეალიზაციოდ პროდუქტის გატანის დროს. მწარმოებელი, რომელიც პრეტენზიას აცხადებს ამა თუ იმ პროდუქციის წარმოება-რეალიზაციის კომპეტენციაზე, ვალდებულია საწარმოს სათანადო ტექნიკით აღჭურვაზე, ხოლო ტექნიკის სიძვირე და იშვიათობა მწარმოებლის პასუხისმგებლობის გამომრიცხავ გარემოებად ვერ იქნება მიჩნეული. გამომდინარე იქიდან, რომ მწარმოებელი ახდენს ისეთი პროდუქციის რეალიზაციას, რომელიც პირდაპირ მოქმედებს ადამიანის უფლებაზე – სიცოცხლესა და ჯანმრთელობაზე და რომლის ხარისხის სრულყოფილი გამოკვლევა მეცნიერებისა და ტექნიკის არსებული დონის გათვალისწინებით გარკვეულ პრობლემებთანაა დაკავშირებული, ამიტომ მწარმოებელი ვალდებულია, მომხმარებელს მისცეს ინფორმაცია აღნიშნულის თაობაზე და გააფრთხილოს სავარაუდო თანამდევ შედეგებზე. პროდუქტის საშიში თვისებების შესახებ ინფორმაციის არასრული მითითება (მომხმარებლის სრული ინფორმირება), რომლის ცოდნის შემთხვევაში, დაზარალებულ მხარეს ექნებოდა არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა, თავისთავად წარმოადგენს აუცილებელ ფაქტორს პროდუქტის უხარისხოდ მიჩნევისათვის.

ამ პრობლემის თვალსაჩინოებისათვის უპრიანი იქნება მაგალითის მოყვანა უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკიდან, რომელიც წარმოაჩენს პროდუქტის საშიში თვისებების შესახებ ინფორმაციული ნაკლის არსებობას. აღნიშნული გადაწყვეტილებით ხაზგასმულია პროდუქტის

ინფორმაციული ნაკლით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების საფუძვლები. აღნიშნულ საქმეში უხარისხო პროდუქტს წარმოადგენდა ე.წ. კორეული წარმოშობის ვაქცინა, რომელიც ჰუმანიტარული მისიით საქართველოში შემოიტანა გაეროს ბავშვთა ფონდის საქართველოს წარმომადგენლობამ. 18.03.2002წ-ს 12 წლის გ.ქ.-ს გაუკეთდა B-ჰეპატიტის საწინააღმდეგო პროფილაქტიკური აცრა. აცრას წინ უსწრებდა გამოკვლევა, რომლითაც დადგინდა, რომ ბავშვი აცრის მომენტიდან იყო ჯანმრთელი. აცრიდან მესამე დღეს, კერძოდ, 20.03.2002წ-ს გ.ქ.-ს განუვითარდა ტეტრაპარეზი (ზედა და ქვედა კიდურების პარალიზი) და ჩავარდა კომაში. ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა ემყარებოდა იმ გარემოებას, რომ პროდუქტს – ვაქცინას, თან არ ახლდა გაფრთხილება გვერდითი მოვლენების შესახებ. „წამლისა და ფარმაცევტული საქმიანობის შესახებ“ კანონის 26.4 მუხლის შესაბამისად, სამკურნალო საშუალებების მიმოქცევისა და გამოყენების სუბიექტები ვალდებული არიან წამლის სააგენტოს მიაწოდონ ინფორმაცია სამკურნალო საშუალების სხვა ურთიერთქმედების თავისებურებათა შესახებ, რომელიც მითითებული არ არის ინსტრუქციაში.

სამკურნალო საშუალების მიმოქცევა, ამავე კანონის 11 მუხლის მე-18 ნაწილის შესაბამისად, მოიცავს სამკურნალო საშუალების მომზადება-წარმოებას. მითითებული ნორმებიდან გამომდინარე და იმის გათვალისწინებით, რომ „გ. კორპორეიშენის“ მიერ წარმოდგენილი არ იყო არც ერთი მტკიცებულება, რომელიც დაადასტურებდა მითითებული ინფორმაციის მიწოდების ფაქტს, სასამართლოს მოსაზრებით, სახეზე იყო უმოქმედოობით გამოწვეული ზიანი, რომელიც საქართველოს სკ-ის 992-ე მუხლის შესაბამისად ქმნიდა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საფუძველს¹⁰².

ზიანის დადგომის შესახებ ფაქტობრივი გარემოების დამტკიცება მომხმარებლისათვის პრობლემას არ წარმოადგენს, ხოლო პროდუქტის წუნის დამტკიცება, ანუ იმ გარემოების დამტკიცება, რომ კონკრეტული პროდუქტის წარმოებისას შეცდომა იქნა დაშვებული ძნელი დასამტკიცებელია მომხმარებლის მხრიდან, რადგან მომხმარებელს საკმარისი ცოდნა არ გააჩნია ამისათვის. აქედან გამომდინარე, არ არის მართებული, რომ დაზარალებულს, რომელსაც წარმოდგენა არა აქვს წარმოების ტექნოლოგიურ პროცესზე, ეკისრება მტკიცების ტვირთი; დაზარალებული ვერ შესძლებს იმის დამტკიცებას, რომ კონკრეტული პროდუქტის წარმოებისას დაშვებული იყო რაიმე სახის შეცდომა. დაზარალებულის მტკიცების ტვირთი უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ იმ ფაქტობრივი გარემოების მითითებით, რომ ნამდვილად პროდუქტის წარმოებისას დაშვებული შეცდომით მიადგა მას ზიანი. მტკიცების ტვირთი უნდა გადანაწილდეს დაზარალებულის სასარგებლოდ და საქართველოს სკ-ის 1012-ე მუხლით წუნდებული პროდუქტით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ დავებზე მიყენებული ზიანისათვის

¹⁰² სუსგ. 2005 წლის 26 ივლისი, ადმინისტრაციული საქმე №ბს-434-25(3კ-05). გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე < <http://prg.supremecourt.ge/DetailViewAdmin.aspx> > (10.02.2012).

პასუხისმგებლობისას მტკიცების ტვირთი უნდა დაეკისროს პროდუქტის მწარმოებელს. მტკიცების ტვირთის ამგვარი გადანაწილებით კი უკეთესად იქნება დაცული მომხმარებელთა უფლებები.

ფაქტების მითითების ტვირთისა და მათი მტკიცების ტვირთის ერთმანეთისაგან გამიჯვნის აუცილებელი გამოწვევის შემთხვევების კვლევა წარმოდგენილია ე.წ. ნეგატიური ფაქტების გარეშე. კერძოდ, კანონი სამართლებრივ შედეგს უკავშირებს შემდეგ გარემოებას: რაღაც არ მომხდარა ან არ არსებობს, რისი დამტკიცებაც საკმაოდ რთულია. თეორიულად შესაძლებელია მრავალი საპირისპირო პოზიტიური შესაძლებლობის დაუსრულებლად მოფიქრება. არც ერთ მხარეს არ მოეთხოვება, რომ ყველა სავარაუდო შესაძლებლობა უარყოს და მათ შესახებ ახსნა-განმარტება მისცეს. ამ შემთხვევაშიც, ფაქტებზე მითითების ტვირთი, რომელიც ფაქტის პოზიტიურ შესაძლებლობებს შეეხება და მოსარჩელის მოთხოვნებს გამორიცხავს მოწინააღმდეგე მხარეს ეკისრება, ხოლო ამ უკანასკნელის მიერ მითითებული არარსებული შესაძლებლობის მტკიცების ტვირთი – მოსარჩელეს. ეს საკითხი შესაძლოა უფრო თვალნათელი გახდეს შესაბამისი მაგალითით: იმ შემთხვევაში, თუ მოსარჩელე მოპასუხის მიმართ აყენებს მოთხოვნას უსაფუძვლო გამდიდრების შესახებ საქართველოს სკ-ის 976-ე მუხლის პირველი ნაწილი „ა“ ქვეუნიქტის საფუძველზე და მიუთითებს, რომ თანხის გადახდა შემთხვევით განხორციელდა, რადგან სინამდვილეში არ არსებობდა მოპასუხის ნამდვილი მოთხოვნა, მაშინ მოპასუხემ სავარაუდო სამართლებრივი საფუძველი უნდა დაასახელოს ზუსტად და მხოლოდ პასუხის (შესაგებლის) წარდგენით არ უნდა შემოიფარგლოს. მოპასუხემ უნდა მიუთითოს, რომ შესრულებისათვის არსებობდა სათანადო მატერიალურ-სამართლებრივი საფუძველი. მოპასუხის მიერ ამ გარემოებებზე მითითების შემდეგ კი მოსარჩელემ უნდა დაამტკიცოს, რომ მოპასუხის მიერ მითითებული მატერიალურ-სამართლებრივი საფუძველი არ არსებობდა და სხვა თეორიულ, შესაძლო სამართლებრივ საფუძველზე ფიქრით აღარ უნდა დაკავდეს. ამ შემთხვევაშიც, ფაქტებზე მითითების ტვირთი და მტკიცების ტვირთი ერთმანეთს ემიჯნება. ამ თვალსაზრისით, სასურველია გავითვალისწინოთ გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსისათვის დამახასიათებელი დისპოზიციურობის პრინციპიდან გადახვევა. თუ სასამართლო აღიჭურვება უფლებამოსილებით და ფორმულირებას მისცემს მტკიცების საგანს მტკიცების ტვირთის შესაბამისად მაშინ მოსამართლის ეს საპროცესო მოქმედება საქმეში მონაწილე მხარეებისათვის თვალსაჩინო გახდის, რომელ დასამტკიცებელ ფაქტთან დაკავშირებით უნდა ჩამოაყალიბოს თავისი შეხედულება. სასამართლოს ამ უფლებამოსილებით თავიდან იქნება აცილებული ზედმეტი საპროცესო ღონისძიებები.

თავი II

მტკიცებულებათა კლასიფიკაცია და მათი სახეები ქართული და უცხოური სამართლის მიხედვით

§1. მტკიცებულებათა სახეების უცხოური სამართლის მიხედვით განხილვის დასაბუთება

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლის მეორე ნაწილი აღგენს მტკიცებულების შემდეგ სახეებს: მხარეთა (მესამე პირთა) ახსნა-განმარტება, მოწმეთა ჩვენება, წერილობითი და ნივთიერი მტკიცებულება და ექსპერტის დასკვნა¹⁰³.

გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობა ითვალისწინებს მტკიცებულების ხუთ სახეს: დათვალიერება, დოკუმენტური მტკიცებულება, მოწმის ჩვენება, ექსპერტიზის დასკვნა და მხარეთა ახსნა-განმარტება¹⁰⁴.

საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მეშვიდე თავი არეგულირებს მტკიცების წესებს და მტკიცებულებათა ცალკეულ სახეებს: მხარეთა და მესამე პირთა ახსნა-განმარტებები¹⁰⁵, მხარეთა ჩვენებები¹⁰⁶, მოწმის ჩვენებები¹⁰⁷, სპეციალისტის მონაწილეობის ფორმა – დათვალიერება, კონსულტაცია, ექსპერტიზა¹⁰⁸, წერილობითი მტკიცებულებები¹⁰⁹, ფიცი¹¹⁰.

გერმანული და ფრანგული საპროცესო კანონმდებლობა არ შეიცავს მტკიცებულების განსხვავებულ სახეს, რომელიც კვლევის ფარგლებში საინტერესოა ეროვნული სასამართლო პრაქტიკისათვის. ამ მხრივ, ყურადღებაა გამახვილებული საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებში მოქმედი მტკიცებითი სამართლის იმ ნორმებზე, რომლებიც ახდენს მტკიცებულებათა კლასიფიკაციას და განსაზღვრავს მტკიცებულების იმეგარ სახეებს, რომლებიც საინტერესოა ეროვნული სასამართლო პრაქტიკისათვის, იმ თვალსაზრისით, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი უნიფიკაციის გზაზე საჭიროებს პროცესის მონაწილეთა თვითინიციატივისა და შეჯიბრებითობის დამატებით

¹⁰³ იხ., ლილუაშვილი თ, ხრუსტალი ვ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ, 2007, 230-298.

¹⁰⁴ ZPO, §372-455, Гражданское Процессуальное Уложение Германии, *первод с немецкого*, М, 2006, 128-150.

¹⁰⁵ იხ., Code de Procedure Civile. Centime Edition. avec le concours de Isabelle Despres. Laurent Darget. Redacteur aux Editions Dalloz, 2009, (la comprution personelle des Parties; les declartions des tiers) Art. 184-199.

¹⁰⁶ იხ., Code de Procedure Civile. Centime Edition. avec le concours de Isabelle Despres. Laurent Darget. Redacteur aux Editions Dalloz, 2009, (les attestations) Art. 200-203.

¹⁰⁷ იქვე: (la preuve testimoniale) Art. 204-231.

¹⁰⁸ იქვე: (les constatations), (la cnsultation), (l' expertize) Art. 232-284.

¹⁰⁹ იქვე: (les preuveslitteraes) Art. 285-316.

¹¹⁰ იქვე: (le sermenT judiciaire) Art. 317-322.

გარანტიებს, რაც, ბუნებრივია, საჭიროებს მტკიცების დამატებითი საშუალებების გათვალისწინებასაც. ისეთ პირობებში, როდესაც მოსამართლე ხელმძღვანელობს მხოლოდ მხარეთა შორის წარმოშობილ დავას და განსახილველი საქმის საპროცესო შედეგი მთლიანადაა დამოკიდებული მოდავე მხარეთა თვითინციატივასა და აქტიურობაზე, გადაწყვეტი საპროცესო მოქმედება სადავო ფაქტებისა ან/და შესაგებლის ფაქტების მტკიცების ტვირთის რეალიზაციაა. მით უფრო, ისეთ პირობებში, რომ მტკიცებულებების ამა თუ იმ სახის გამოყენება ყველაზე ნაკლებადაა დამოკიდებული თავად მხარეებსა და სასამართლოზე. იგი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გარემოებაში წარმოიშვა და განვითარდა ფაქტები, რომლებთანაც დაკავშირებულია სამართალურთიერთობები, სად დატოვეს მათ (ფაქტებმა) კვალი – ადამიანთა შემეცნებასა თუ საგნებზე. რიგ შემთხვევებში, მოსამართლის შემეცნება არასაკმარისია ფაქტების სწორი აღქმისა და შეფასებისათვის და აუცილებელია ექსპერტის ან/და სპეციალისტის დახმარება. მომდევნო პარაგრაფში ყურადღებაა გამახვილებული ინგლისისა და აშშ-ის მტკიცებით სამართალზე, რომელშიც მტკიცებულებებით სამართლის თეორია ატარებს გამოყენებით ხასიათის, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი მიმართულია მტკიცებულებების შესახებ მხოლოდ პრაქტიკული წესების შემუშავებისაკენ და ლიტერატურაში ძნელად შევხვდებით გულახდილ სამეცნიერო კამათს სასამართლო მტკიცებულებებისა თუ მტკიცებულებითი სამართლის შესახებ, მტკიცებულებათა განკუთვნიადობისა თუ დასაშვებობის შესახებ. მტკიცებულებითი სამართლის შინაარსი ამოიწურება პრაქტიკული დანიშნულებით. „მართლმსაჯულების მიერ შექმნილი დაუწერელი სამართლის უზენაესობა თავად ინგლისელი მოსამართლის სულშია ღრმად ჩაბეჭდილი“¹¹¹.

§2. მტკიცებულებათა კლასიფიკაცია და მტკიცების განსხვავებული საშუალებები ინგლისის მტკიცებით სამართალში

ინგლისის მტკიცებით სამართალში მტკიცებულებად მიჩნეულია ნებისმიერი მასალა, რაც მოსამართლეს ეხმარება დარწმუნდეს ამა თუ იმ ფაქტის სისწორესა თუ უსწორობაში¹¹². ინგლისის მტკიცებითი სამართლის თეორია ერთმანეთისაგან განასხვავებს მტკიცებულებას და მტკიცებულების უშუალო მატარებელს. მტკიცებულების მატარებელი შეიძლება იყოს დოკუმენტი, ნივთი, მოწმე, ხოლო თავად მტკიცებულება – მტკიცებულების უშუალო მატარებელში ბუნებრივად დამაგრებული ინფორმაცია; ამ მხრივ, გამოარჩევენ მტკიცებულებების შემდეგ სახეებს: 1. ინფორმაცია, რომელიც დამაგრებულია დოკუმენტებში (წერილობითი მტკიცებულებები), 2.

¹¹¹ იხ., Roderick Munday, The Common Lawyer's Philosophy of Legislation (1983) 14 Rechtstheorie, ვეითიყებ: Zimmerman R, Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today, New York, 2001, 201, მიხედვით.

¹¹² შეად. Murphy P. A, Practical Approach to Evidence, 3-rd Edition, London, 1988, 1.

ინფორმაცია, რომელიც დამაგრებულია მოწმეთა ჩვენებებში (ზეპირი მტკიცებულებები), 3. ექსპერტის დასკვნა, 4. „ჩვენება სხვისი სიტყვების სახით“, 5. ნივთიერი მტკიცებულება, 6. „აფიდევიტი“.

თავის მხრივ, წერილობითი მტკიცებულება იყოფა კერძო და საჯარო მტკიცებულებად. საჯარო მტკიცებულებას მიეკუთვნება დოკუმენტები, რომლებიც იქმნება საზოგადოებრივი გამოყენებისა და საჯარო მოხმარებისათვის¹¹³, ესენია:

1. ოფიციალური ჩანაწერები, რეესტრი, დოკუმენტები, რომლებიც გამოცემულია უფლებამოსილი სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ორგანოების მიერ საჯარო ინტერესების მქონე საკითხებზე, კერძოდ, სამოქალაქო მდგომარეობის შესახებ აქტები, ქორწინების რეგისტრაციის, გარდაცვალების, დაბადების ფაქტის შესახებ ჩანაწერი და ა.შ..

2. სხვა სახის საჯარო ხასიათის დოკუმენტები და მასალები, კერძოდ, განსაზღვრული სასამართლოების პროტოკოლები, შეთანხმებები, სამეფო გრანტები, შეწყალება, მინდობილობა.

3. გამოქვეყნებული ნაშრომები, რომლებიც შეეხება საჯარო ინტერესების მქონე საკითხებს (ისტორიული, სამეცნიერო ნაშრომი, ლექსიკონი, რუკა).

კერძო მტკიცებულებას მიეკუთვნება ინფორმაცია საზოგადოების პირადი ცხოვრების კონკრეტული დეტალების შესახებ, რომელიც გადმოცემულია წერილებში ან სხვა დოკუმენტებში.

წერილობით მტკიცებულებებს მიეკუთვნება არა მხოლოდ ინფორმაცია ბუნებრივად დამაგრებული მტკიცებულების მატარებელზე სხვადასხვა ნიშნის დახმარებით, როგორიც შეიძლება იყოს: ასო, ციფრი, იეროგლიფი, არამედ სხვა სახის ინფორმაცია ასახული სურათებზე, ნახაზზე, სქემაზე, გრაფიკზე, გეგმაზე, რუკაზე, მაგნიტურ ფირზე, რომლებშიც ხმები ან სხვა ინფორმაცია არ არის ხილვადი და მისი ნახვა შეიძლება რაიმე სხვა მოწყობილობის დახმარებით ან მის გარეშე, ასევე ფილმებში მოცემული ინფორმაცია (მიკროფილმები), ნეგატივები ან სხვა მოწყობილობაში, რაშიც განსახიერებულია ერთი ან რამდენიმე გამოსახულება¹¹⁴.

ზეპირ მტკიცებულებად მიჩნეულია მოწმეთა ჩვენებები. ნიშანდობლივია, მოწმის ჩვენების მნიშვნელობის განსაკუთრებული ხასიათი მტკიცებულებათა სახეებს შორის. ეს განსაკუთრებულობა მდგომარეობს იმაში, რომ მოწმე შეიძლება გამოძახებულ იქნეს სასამართლოში და დაექვემდებაროს ჯვარედინ დაკითხვას¹¹⁵. საგულისხმოა ისიც, რომ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებით, ინგლისის კანონმდებლობა არ ადგენს ასაკობრივ შეზღუდვას მოწმედ გამოსაძახებელი და დასაკითხი პირების მიმართ. ამდენად, პროცესში მოწმედ შეიძლება დაშვებულ იქნეს არასრულწლოვნებიც. მთავარია, მათ შეეძლოთ ფიცის არსისა და მნიშვნელობის გააზრება ჰქონდეთ კომპეტენცია, ანუ უნარი აღიქვან მოვლენა და დაიმახსოვრონ იგი. მოწმეები მიჩნეული არიან სრული ინფორმაციის მქონე სუბიექტებად¹¹⁶.

¹¹³ წერილობითი მტკიცებულებების მიმართ გამოიყენება ტერმინი “document”.

¹¹⁴ Civil Evidence Act (1995) მუხლი მე-10 (1).

¹¹⁵ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 222.

¹¹⁶ იქვე: 222.

მტკიცებულება არ შეიძლება დაუშვებლად იქნეს მიჩნეული იმ მოტივით, რომ ის წარმოადგენს მხოლოდ ჩვენებას სხვისი სიტყვების მიხედვით. 1995 წლის კანონი „სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ“¹¹⁷ დასაშვებად მიიჩნევს „სხვისი სიტყვებით ჩვენებას“, როგორც განცხადებას, რომელიც გაკეთებულია სხვა პირის მიერ და არა იმ პირის მიერ ვინც უნდა მისცეს ზეპირი ჩვენება სასამართლოში¹¹⁸. მტკიცების ეს საშუალება უცხოა ეროვნული სამართალწარმოებისათვის, რის გამოც მასზე განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაპყრობ.

„ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ არის ინფორმაცია საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტის შესახებ, რომელიც მოწოდებული არ არის პირველწყაროდან¹¹⁹. „ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ შესაძლებელია მოწოდებული იყოს პირველი ან მეორე პირის მიერ. ამის მიხედვით მტკიცებულების აღნიშნული სახე ერთმანეთისაგან განსხვავდება. ამავედროულად, ინფორმაციის პირველწყაროს შეიძლება წარმოადგენდეს არა ადამიანი, არამედ რაიმე დოკუმენტი, რომლის სასამართლო სხდომაზე წარმოდგენა შეუძლებელია. „ჩვენებას სხვისი სიტყვებით“ შეიძლება წარმოადგენდეს ასევე ინფორმაცია, რომელიც შეიცავს მოწმის წერილობით ჩვენებას, იმ პირობით, რომ განცხადების გამკეთებელი პირი (მოწმე) არ იქნება გამოძახებული სასამართლოში ზეპირი ჩვენების მისაცემად, ფაქტობრივად „ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ არის წარმოებული მტკიცებულების ანალოგი¹²⁰. სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ კანონი ადგენს მტკიცებულების ამ სახის გამოყენების წინა პირობებს. კერძოდ, მტკიცებულების ამ სახეზე, ისევე როგორც ჩვეულებრივი მოწმის ჩვენებაზე, ვრცელდება მოთხოვნა კომპეტენტურობის შესახებ. აღნიშნული გულისხმობს, რომ ინფორმაცია, რომელიც დამაგრებულია მტკიცებულების ამ სახეობაში, უნდა გაკეთდეს იმ პირის მიერ, რომელიც განცხადების გაკეთების დროისათვის ფლობდა კომპეტენტურობას ყოფილიყო მოწმე¹²¹.

ნივთიერ (რეალურ) მტკიცებულებებს მიეკუთვნება ისეთი ინფორმაცია, რომელიც არსებობს მატერიალურად, მაგალითად, კომპაქტდისკი, ინფორმაციის მატარებელი და სხვ. ნიშანდობლივია, რომ ინგლისის მტკიცებულებითი სამართალი ნივთიერი მტკიცებულებების გაცილებით ფართო ჩამონათვალს იცნობს, ვიდრე საქართველოს სამოქალაქო

¹¹⁷ „ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ 1968 წლის „სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ“ კანონისაგან განსხვავებით (Civil Evidence Act), რომელიც „სხვისი სიტყვებით ჩვენებას“ დასაშვებად მიიჩნევდა მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში ან მხარეთა თანხმობის შემთხვევაში, ამჟამად მოქმედი 1995 წლის კანონი Civil Evidence Act (კანონი სამოქალაქო საქმეზე მტკიცებულებათა შესახებ) არ შეიცავს ასეთ შეზღუდვებს.

¹¹⁸ Civil Evidence Act (1995) 1(2)(a).

¹¹⁹ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 224, 225.

¹²⁰ იხ., Teeven M. K, A History of The Anglo-American Common Law of Contract, New-York, London, (Series Editor – Murphy P, L, Number 59), First published in USA in 1990, 87.

¹²¹ მოწმედ ყოფნის კომპეტენცია ნიშნავს, რომ პირი არ უნდა განიცდიდეს ისეთ ფსიქიკურ და ფიზიკურ ავადმყოფობას, რომელიც მას გახდის არაკომპეტენტურს ან/და პირს უნდა ესმოდეს შესრულებული მოქმედების მნიშვნელობა Civil Evidence Act (1995) მე-5 (1) მუხლი.

საპროცესო სამართალი. ნივთიერ (რეალურ) მტკიცებულებებს მიეკუთვნება ინფორმაცია, რომელიც ნივთის გარეგნული გამოხატულებიდან ირკვევა. რეალური მტკიცებულებების წყაროდ მიიჩნევა, როგორც უშუალოდ დავის ობიექტი, ასევე განყენებული საგნები, რომლებიც თავის თავში აირეკლავს დამდგარ მოვლენას. ნივთიერ მტკიცებულებებს განეკუთვნება ინფორმაცია, რომელიც აღიქმება არა მხოლოდ გარეგნული დათვალიერებით, არამედ ხმით (როდესაც მტკიცებულების წყაროა მუსიკალური ინსტრუმენტი), შეხებით, ყნოსვით¹²².

მტკიცებულების განსაკუთრებულ სახეს ინგლისურ სამართალწრმოებაში წარმოადგენს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისათვის უცნობი მტკიცებულების სახე, როგორიცაა „აფიდევიტი“. „აფიდევიტი“ არის წერილობითი, ფიცის ქვეშ გადმოცემული ჩვენება ან მოწმის საზეიმო განცხადება. ჩვენება გადმოცემული უნდა იყოს „აფიდევიტის“ ფორმით¹²³. მოწმეს სხვა შემთხვევებშიც შეუძლია ჩვენების მიცემა „აფიდევიტის“ ფორმით. „აფიდევიტი“ შესაძლებლობას იძლევა მიღებულ იქნეს ინფორმაცია მოწმისაგან ან/და პროცესის სხვა მონაწილეებისაგან, რომლებიც ვერ ცხადდებიან პროცესზე ჩვენების მისაცემად¹²⁴. მოწმის ჩვენების „აფიდევიტის“ ფორმით მიცემის შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს სასამართლო ან მხარე. პირი, რომელიც იძლევა ჩვენებას „აფიდევიტის“ ფორმით ან საზეიმო ვითარებაში იწოდება დეპონენტად. დოკუმენტი ხელმოწერილ უნდა იყოს უფლებამოსილი პირისა და დეპონენტის მიერ¹²⁵. ჩვენება შეძლებისდაგვარად უნდა გადმოიცეს საკუთარი სიტყვებით, პირველ პირში.

„აფიდევიტი“, როგორც წერილობითი დოკუმენტი, შედგება სამი ნაწილისაგან: პირველი ნაწილია შესავალი, რომელიც შეიცავს განსახილველი სამოქალაქო საქმის დასახელებას, რომლისთვისაც ხდება ჩვენების აღება, პროცესის ყველა დაინტერესებული მონაწილის დასახელებას. მითითებული უნდა იყოს მხარეები, რომლის ინტერესებშიც ხდება „აფიდევიტის“ მიცემა. დეპონენტის რეკვიზიტები, დოკუმენტის შედგენის თარიღი. მეორე ნაწილი ინფორმაციული ხასიათისაა, კერძოდ, მასში მოცემულია ის ცნობები, რომლებსაც მოწმე აწოდებს სასამართლოს. დეპონენტმა უნდა მიუთითოს თავისი პროფესია და საქმიანობა. თუკი დეპონენტი თავის ჩვენებაში ეყრდნობა ნივთიერ მტკიცებულებებს ან დოკუმენტს, მან უნდა აღწეროს ისინი მათთვის დამახასიათებელი ინდივიდუალური ნიშნებით. მესამე დასკვნითი ნაწილი უნდა შეიცავდეს განცხადებას, რომლითაც დადასტურდება „აფიდევიტი“. დასკვნაში მიეთითება იმ პირის რეკვიზიტი, რომლის წინაშეც მიცემულ იქნა ჩვენება „აფიდევიტის“ ფორმით.

¹²² იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 231.

¹²³ Civil Evidence Act (1995) 32.15-ე მუხლი.

¹²⁴ იხ., Решетникова И. В, Доказательственное право Англии и США, Екатеринбург, 1997, 121.

¹²⁵ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 223.

§3. მტკიცებულების განსხვავებული სახე „მტკიცებულებების შესახებ აშშ-ის ფედერალური წესების“ მიხედვით

მტკიცებულებათა სახეების განხილვისას შეუძლებელია არ შევეხოთ „სხვისი სიტყვებით ჩვენებას“, რომელიც წარმოგიდგება, როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სახე მტკიცებულებისა, რომელსაც ინგლისის მტკიცებულებითი სამართლის მსგავსად, ითვალისწინებს აშშ-ში მოქმედი „მტკიცებულებების შესახებ ფედერალური წესები“.

მტკიცებულების ამ სახის გამოყენებისას დაცული უნდა იქნეს ძირითადი წესი, რომლის თანახმად, საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ამა თუ იმ ფაქტის დასადასტურებად დაუშვებელია მტკიცებულების წარმოებული სახის გამოყენება. სასამართლო პროცესზე უშუალოდ უნდა დაიკითხონ ის პირები, რომლებმაც აღიქვეს მომხდარი ფაქტი და დაუშვებელია ამა თუ იმ ფაქტის არსებობა-არარსებობის შესახებ გარემოების დასადასტურებლად საკმარისად იყოს მიჩნეული ამ პირების მიერ ნებისმიერი ფორმით, არასამართალწარმოების პროცესში გაკეთებული განმარტება. ამიტომ, მტკიცებულების ამ სახის გამოყენების წინაპირობად მიჩნეულია შემდეგი წესების დაცვა: 1. განმარტება არ უნდა იყოს გაკეთებული სამართალწარმოების პროცესში; 2. განმარტება უნდა შეეხებოდეს ინფორმაციას, რომლის ნამდვილობაში დარწმუნება აუცილებელია.

აღნიშნული წესის ფორმირება მოხდა საერთო სამართლის ნორმებში, რომლის არსი მდგომარეობს შემდეგში: სამართალწარმოების პროცესში გაკეთებული განცხადებისაგან, აღიარებისაგან, დადასტურებისაგან განსხვავებით, რომლის დროსაც პირის დაკითხვა უშუალოდ ხდება მოსამართლის მიერ და აუცილებლობის შემთხვევაში, შესაძლებელია დამატებითი შეკითხვების დასმა, სამართალწარმოების გარეთ გაკეთებული განცხადება მოკლებულია ყოველივე აღნიშნულს. მიუხედავად ამისა პრინციპული მნიშვნელობისაა მიზანი, რომელიც განაპირობებს მტკიცებულების ამ სახის გამოყენებას. მაგალითად, მოწმე იძლევა ჩვენებას სასამართლოში იმის თაობაზე, რომ ის იყო კოლორადოში და ესაუბრებოდა კმას, რომელიც იმყოფებოდა ნიუ-იორკში და აცნობა, რომ ნიუ-იორკში წვიმდა. თუკი მოცემული ჩვენების დახმარებით აუცილებელია დადასტურდეს ფაქტი პირის ნიუ-იორკში ყოფნის შესახებ, მაშინ ეს დასაშვები მტკიცებულებაა, ხოლო ნიუ-იორკში წვიმის არსებობის შესახებ ფაქტის დასადგენად ეს არის „ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ და შესაბამისად, დაუშვებელი მტკიცებულება. აღნიშნულიდან გამომდინარე ამ მტკიცებულების გამოყენება სამართალწარმოებაში დაუშვებელია მხოლოდ იმ მიზნით, რომ დადასტურდეს ფაქტი, რომლის თაობაზეც ცნობილი ხდება არასასამართლო აღიარებაში.¹²⁶ „სხვისი სიტყვებით ჩვენება“ გამოიყენება

¹²⁶ Federal Rules of Evidence (1975 წლის 01 ივლისი). Article VIII. Hearsy. Rule 801. იხ., Federal Rules of Civil Procedura, 1997-98, Educational Edition, West Publishig Company, St. Paul, Minn, 1997, 958-963.

მხოლოდ საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დასადგენად^{127,128}. მტკიცების ეს საშუალება ვრცელდება მხოლოდ ისეთ განცხადებებზე, რომლებიც არ არის გაკეთებული სამართალწარმოების პროცესში და შეეხება იმგვარ ინფორმაციას, რომლის ნამდვილობაშიც აუცილებელია მოსამართლის დარწმუნება. აქვე ყურადღებას გავამახვილებ იმ მნიშვნელოვან საკითხზე, რომელიც შეეხება მტკიცებულებათა განკუთვანადობას, გამომდინარე იქიდან, რომ როგორც ნებისმიერი სხვა მტკიცებულება, ისე მტკიცებულების ეს სახეც უნდა პასუხობდეს განკუთვანადობის წესს¹²⁹. „სხვისი სიტყვებით ჩვენებაში“ მხოლოდ ზეპირი ჩვენება არ იგულისხმება, მასში ასევე მოიაზრება წერილობითი განცხადებები, სხვა პირის მიერ წერილში, ანდერძში, განკარგულებაში, დღიურებში და ა.შ.

„სხვისი სიტყვებით ჩვენების“ შესახებ ფედერალური წესი ითვალისწინებს გამონაკლისების რამოდენიმე ჯგუფს, რომლის თანახმად, „სხვისი სიტყვებით ჩვენებაში“ არ მოიაზრება:

ა) განცხადება, გაკეთებული განმცხადებლის წინააღმდეგ;

ბ) ამა თუ იმ მოვლენის აღწერისა ან/და განმარტების შესახებ დასაშვებია გაკეთდეს განცხადება, ამ მოვლენის აღქმის პროცესში ან განმცხადებლის მიერ დაუყოვნებლივ ამ მოვლენის დამთავრებიდან. ასევე, დასაშვებია გაკეთდეს განცხადება იმ პირის მიერ, რომელმაც აღიქვა ესა თუ ის მოვლენა ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში, რაც გამოიწვია მოცემულმა მოვლენამ. მსგავსი განცხადებებისა და გამოხატულებებისადმი მაღალი ნდობის გარანტიად თვლიან იმას, რომ ის ატარებს სპონტანურ ხასიათს. ძლიერი სულიერი აღელვება რომელიც ხელს უშლის ფაქსიფიკაციას¹³⁰;

გ) სტატისტიკური ჩანაწერები, რომლებიც ეხება შობადობას, გარდაცვალებას, ბავშვების სიკვდილიანობას, ქორწინების რეგისტრაციას შესრულებული უფლებამოსილი სახელმწიფო მოხელის მიერ, ასევე მიიღება სასამართლოს მიერ ამ ქაღალდების შემდგენელი პირების დაკითხვის გარეშე¹³¹;

დ) რელიგიური ორგანიზაციის მიერ გაკეთებული ჩანაწერები დაბადების, ქორწინების, განქორწინების, გარდაცვალების შესახებ, ასევე

¹²⁷ იხ., *Steven Baicker-McKee, William M. Janssen, Jon B. Corr, A Student's guide to the Federal Rules of Civil Procedure*, St. Paul, Minn, 1997, 71.

¹²⁸ მტკიცებულებების შესახებ ფედერალური წესები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მტკიცებულებითი სამართლის სტანდარტი როგორც ფედერაციაში, ისე შტატებში. მასში მოცემული ნორმატიული რეგულირება შეეხება სამოქალაქო საქმეებზე ყველა საპროცესო მოქმედების ჩატარებას აშშ-ის რაიონულ სასამართლოებში. ფედერალური წესების მიღებამდე მხოლოდ ოთხ შტატში მოქმედებდა მტკიცებულებათა კოდექსი – კალიფორნიაში, ნიუ-ჯერსიში, კანზასში, იუტაში. იხ., *Muller C, Kirkpatrick L. C, Evidence*, Boston, New York, Toronto, London, 1995, 4.

¹²⁹ იხ., *Best A, Evidence, Examples and Explanations*, Boston, New York, Toronto, London, 1994, 3.

¹³⁰ იხ., *Federal Rules of Civil Procedure*, 1997-98, Educational Edition, West Publishing Company, St. Paul, Minn, 1997, 959.

¹³¹ იქვე: 962.

სხვა ფაქტების მიიღება სასამართლოს მიერ მითითებული აქტების შემდგენელი პირების დაკითხვის გარეშე¹³²;

ე) თორმეტ წელზე მეტი სიძველის მქონე დოკუმენტებში მოცემული განცხადებები მიიჩნევა სანდოდ¹³³.

„სხვისი სიტყვებით ჩვენების“ წესებიდან არსებობს გამოჩენისების სხვა ჯგუფიც¹³⁴, რომელიც შეეხება მხოლოდ მოწმეს და გამოიყენება ისეთ შემთხვევებში, როდესაც მას: 1. კანონიერი უფლება აქვს უარი თქვას ჩვენების მიცემაზე ან სარგებლობს ე.წ. პრივილეგიით¹³⁵; 2. უარს აცხადებს ჩვენების მიცემაზე მიუხედავად სასამართლოს მოთხოვნისა და ჩვენების მიცემის აუცილებლობისა; 3. ეყრდნობა მეხსიერების დაქვეითებას; 4. მიუწვდომელია სასამართლოსათვის.

სსენებული საფუძვლების არსებობისას დასაშვებია, რომ ამა თუ იმ ფაქტის დასამტკიცებლად მხარეებმა გამოიყენონ წარმოებული მტკიცებულებები. თუმცა, ისეთ შემთხვევაში, თუ ზემოთ ჩამოთვლილ გარემოებებს მოწმე შეგნებულად ეყრდნობა, მისი უშუალოდ დაკითხვის თავიდან აცილების მიზნით, მაშინ მხარეს ერთმევა უფლება ხელმძღვანელობდეს წარმოებული მტკიცებულებით.

¹³² იხ., Federal Rules of Civil Procedura, 1997-98, Educational Edition, West Publishig Company, St. Paul, Minn, 1997, 960.

¹³³ იქვე: 965.

¹³⁴ იქვე: 962.

¹³⁵ იხ., Steven Baicker-Mckee, William M. Janssen, Jon B. Corr, A Student's guide to the Federal Rules of Civil Procedura, St. Paul, Minn, 1997, 346-348.

თავი III

სამართლის როლი და ფუნქცია მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებისას

§1. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების მნიშვნელობა

აღრე მოქმედ კანონმდებლობაში დამკვიდრებული პრინციპების მოქმედების პირობებში მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება წარმოადგენდა საქმეზე ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის აუცილებელ წინა პირობას. „სწორედ ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა იყო მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების ინსტიტუტის საპროცესო დანიშნულება¹³⁶“, რაც რადიკალურად შეიცვალა საქართველოს ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღებით. ყველა სამოქალაქო დავის განხილვისას არ მიმდინარეობს სასამართლო მტკიცების პროცესი. მტკიცების პროცესის ინიცირება ხდება იმ მოპასუხის მიერ, რომელიც არ ცნობს მის წინააღმდეგ მიმართულ სასარჩელო მოთხოვნას. იმ შემთხვევაში, თუ მოპასუხის მხრიდან არ არსებობს წინააღმდეგობა, მაშინ მოსარჩელე განთავისუფლებულია სასარჩელო ფაქტების დამტკიცებისაგან. ასეთ შემთხვევაში, ეს უკანასკნელი არ არის ვალდებული წარმოადგინოს და გამოაქვეყნოს მის ხელთ არსებული მტკიცებულებები¹³⁷.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში გამოყოფილი და გამოკვლეული არ არის მტკიცების ტვირთის მოქმედება საპროცესო სამართალურთიერთობებში. მტკიცების ტვირთის როლის განუზომლად ზრდა გამოწვეულია სასამართლოების საქმიანობით და არა მეცნიერული დოქტრინების განვითარებით¹³⁸. მტკიცების ტვირთის განაწილების პრინციპის მრავალგვარი ფუნქცია განაპირობებს სამოსამართლეო სამართალში მის გამოყენებას სამართლიანი შედეგების დადგომისათვის და

¹³⁶ იხ., *ლილუაშვილი თ.*, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ., 1992, 127.

¹³⁷ ასეთ შემთხვევაში, სასამართლოს გამოაქვს დაუსწრებელი გადაწყვეტილება და აკამაყოფილებს სარჩელს მოთხოვნის არსებითად განხილვის გარეშე.

¹³⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისში ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით, შენარჩუნებულია აზროვნების წესი, რომელიც გამორჩეულად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სასამართლო პროცედურას. კონტინენტურ ევროპაში აღზრდილი იურისტი სასამართლოში სოციალური წესრიგის პრინციპებს ხედავს, იგი სასამართლოს აფასებს ამ პრინციპების შუქზე. ლაპარაკობს პოლიტიკური თავისუფლების პრინციპებზე; საკუთრების თუ ხელშეკრულებათა სიწმინდეზე, სოციალურ უფლებებზე, ამ პრინციპების ცხოვრებაში გატარებას კი პრაქტიკოსებს უტოვებს საზრუნავად. ეს მაშინ, როცა ინგლისელი იურისტი ერთგვარი მემკვიდრეა პრაქტიკოსების. უნდობლობით ეკიდება იმას, რაც ფუჭ სიტყვებად მიაჩნია. რა ფასი აქვს რომელიმე სამართლებრივ დებულებას ან პრინციპს, თუკი პრაქტიკაში მათი განხორციელების შესაძლებლობა არ არსებობს. ინგლისელი იურისტების მთელი ყურადღება საუკუნეების მანძილზე მიპყრობილი იყო სასამართლო პროცედურაზე. იხ., *Zweigert, H. Kötz, An Introduction to Comparative Law, Third Edition, Translated from the German by Tony Weir. Clarendon Press – Oxford, 1998, 204-217.*

აშკარად უსამართლო შედეგის თავიდან აცილებისათვის. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი შეეხება მხოლოდ სადავო იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტების დადგენას. მტკიცების ტვირთი ვრცელდება მატერიალურ ფაქტებზე. ამასთან, ერთმანეთისაგან განსხვავდება ის ფაქტები, რომლებიც მტკიცებას არ საჭიროებს და ისინი, რომელთა დასადასტურებლად სავალდებულოა მტკიცებულებათა წარდგენა.¹³⁹ ფაქტების დამდგენმა სასამართლომ (პირველი ინსტანცია, სააპელაციო სასამართლო) მხოლოდ ის ფაქტები უნდა დაადგინოს, რომლებიც სავალდებულოა კონკრეტულ საქმეზე გადაწყვეტილების მიღებისა და სამართლებრივი შედეგის დადგომისათვის. ამას უკავშირდება საქმის მონაწილე სუბიექტთა და სასამართლოს საპროცესო მოქმედებები: მტკიცებულებათა წარდგენა, მტკიცებულებათა შეფასება და ა.შ. სასამართლომ გადაწყვეტილებას საფუძვლად უნდა დაუდოს მხოლოდ მის მიერ ნამდვილად მიჩნეული ფაქტები. საჭირო არ არის მტკიცებულებათა წარდგენა ყველა შემთხვევაში. კერძოდ, საქართველოს სსკ-ის 106-ე მუხლი ამოდის იქიდან, რომ ფაქტის ნამდვილობა შესაძლებელია ყოველგვარი მტკიცებულებების წარდგენის გარეშე დადგინდეს, როდესაც საქმე ეხება საყოველთაოდ ცნობილ ფაქტებსა და პრეიუდიციულად დადგენილ ფაქტებს.

სამოქალაქო საპროცესო სამართალში არ არის წინასწარი მოკვლევისა და გამოძიების ორგანოები. სასამართლო პროცესში როლების დანაწილება სწორედ იქითკენ არის მიმართული, რომ სხვადასხვა სადავო საქმის შემადგენლობები იქნეს გამოკვლეული. მაგალითად, მოსარჩელესა და მოპასუხეს, თითოეულს თავისი თვალსაზრისიდან გამომდინარე, საკუთარი წვლილი შეაქვს იმაში, რომ სასამართლოს არც ერთი შესაბამისი კანონი და არგუმენტი არ გამორჩეს მხედველობიდან. შესაბამისად, სამართლიანობის თვალსაზრისით, მტკიცების ტვირთის დაკისრება საქმეში მონაწილე ერთ რომელიმე პირზე არ არის მიზანშეწონილი. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება წარმოებს საქართველოს სსკ-ის 102-ე მუხლის დებულებათა შესაბამისად, რომლის თანახმად, თითოეულმა მხარემ უნდა დაამტკიცოს გარემოებანი, რომლებზეც ის ამყარებს თავის მოთხოვნებსა და შესაგებელს. ერთ-ერთ საქმეში სასამართლომ ფაქტობრივი გარემოებების მტკიცების ტვირთი გადააკისრა მოწინააღმდეგე მხარეს, რომელმაც სასამართლოს ვერ წარუდგინა იმის დამადასტურებელ მტკიცებულებები, რომ იგი პასუხს არა აგებდა მოსარჩელისათვის დაბალი ძაბვის (უახარისხო) ელექტროენერგიის მიწოდებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაზე¹⁴⁰.

მტკიცების ტვირთის განაწილების ძალით ერთი მხარე, რომელმაც გარკვეული სახის ფაქტები უნდა დაამტკიცოს, თავისუფლდება იმ ფაქტების

¹³⁹ იხ., *Peter Gottwald*, Beweislast und Beweisführung im Wettbewerbsprozeß, Rechtsvergleichende Untersuchung zum deutschen, amerikanischen und schwedischen Recht, GRUR Int 1982, 695. <<http://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%5Czeits%5Cgrurint%5C1982%5Ccont%5Cgrurint.1982.695.1.htm&pos=19&hlwords=beweislastumkehr#xhlhit>> (17.10.2010)

¹⁴⁰ სუბგ. 2008 წლის 19 მარტი, სამოქალაქო საქმე №ას-766-1092-07. გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/03-2008.pdf>> (10.02.2012).

დამტკიცებისაგან, რომელიც მოპასუხე მხარემ უნდა დაამტკიცოს და პირიქით. გამომდინარე იქიდან, რომ მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი მიუთითებს ორ ძირითად ფაქტორზე, კერძოდ, პროცესის მონაწილე რომელმა მხარემ რა ფაქტები უნდა დაამტკიცოს და რომელი ფაქტების დადგენის მოვალეობისაგან თავისუფლდება პროცესის მონაწილე ესა თუ ის მხარე, ამდენად, უნდა დავასკვნათ, რომ მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება წარმოადგენს სამოქალაქო სამართალწარმოებაში მხარეთა თანასწორუფლებიანობის პრინციპის რეალიზებას.

მტკიცების ტვირთის განაწილების მნიშვნელობა დიდია იმ თვალსაზრისითაც, რომ იგი სტიმულს აძლევს მხარეთა აქტიურობას მოიძიონ და წარუდგინონ სასამართლოს მტკიცებულებები იმ ფაქტების დასადგენად, რომელთა დამტკიცების მოვალეობა მათ ეკისრებათ, რაც, თავის მხრივ, საქმეზე დასაბუთებული და სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღების აუცილებელი პირობაა. ამ კუთხით, ყურადსაღებია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 201-ე მუხლი, რომელიც ეხება სასამართლოს დავალებებს მოპასუხისადმი, კერძოდ, აღნიშნული მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, საქმის სასამართლო განხილვისათვის მომზადების მიზნით, მოსამართლე დაუნიშნავს მოპასუხეს ვადას იმისათვის, რომ მან წერილობით შეადგინოს თავისი პასუხი (შესაგებელი) სარჩელსა და მასში დასმულ საკითხებზე, აგრეთვე მოსაზრებები სარჩელისათვის დართული დოკუმენტების შესახებ და წარუდგინოს ისინი სასამართლოს. როგორც ვხედავთ, მტკიცების ტვირთის სუბიექტად მხოლოდ მოსარჩელე როდი წარმოგვიდგება, რადგან მტკიცების ტვირთი მოპასუხე მხარესაც ეკისრება.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება გაკეთდეს მეორე დასკვნა, რომლის თანახმად, სწორედ დასაბუთებული და სამართლიანი გადაწყვეტილების მიღებაა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების მიზანი.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებას აქვს არა მარტო საპროცესო-სამართლებრივი, არამედ მატერიალურ-სამართლებრივი მნიშვნელობაც. აღნიშნული მდგომარეობს იმაში, რომ ფაქტის დაუმტკიცებლობით დამდგარი არახელსაყრელი შედეგები დაეკისრება იმ მხარეს, რომელსაც ამ ფაქტის დამტკიცება ევალებოდა. სწორედ არახელსაყრელი გადაწყვეტილების გამოტანის მუქარა წარმოადგენს იმ გადამწყვეტ ფაქტორს, რომელიც უზრუნველყოფს მხარეთა აქტიურობას, დაამტკიცოს შესაბამისი ფაქტები. ერთი მხრივ, მოსარჩელეს ეკისრება იმ გარემოებათა დაამტკიცება, რაც მოპასუხისადმი წაყენებული მოთხოვნის ცალსახა დადასტურებამდე მიიყვანს სასამართლოს, მეორე მხრივ, კი მოპასუხეს, ეკისრება მის მიმართ წაყენებული მოთხოვნის გაქარწყლება, მისივე წარდგენილი (პასუხით) შესაგებლად.

მტკიცების პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება დამაჯერებლად დასაბუთების უნარს. პროცესის მონაწილე სუბიექტს ჩამოყალიბებული უნდა ჰქონდეს შესაბამისი პოზიცია. საჭიროა გააჩნდეს საკუთარი მოსაზრება. დამაჯერებელი დასაბუთების ერთ-ერთი წინა პირობაა საქმის ირგვლივ

არსებული სხვადასხვა მოსაზრებების განხილვა და შემდეგ ერთ-ერთზე დაყრდნობით მყარი პოზიციის ჩამოყალიბება; დასაბუთება უნდა იყოს ლოგიკური, თანამიმდევრული და გასაგები.

მტკიცების ტვირთის მხარეთა შორის განაწილება გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა. შეცდომა მის განაწილებაში იწვევს მცდარ გადაწყვეტილებას. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების მნიშვნელობის თვალსაჩინო მაგალითია სამოქალაქო საქმე გ.რ-ის სარჩელის გამო მოპასუხე „...ს.ბ-ის“ მიმართ, ანაბრის სახით შეტანილი 33 000 აშშ დოლარის დაბრუნების თაობაზე. ფაქტობრივ გარემოებად მოსარჩელე მიუთითებდა, რომ 17.09.2001წ.-ს ბანკში შეიტანა 15 000 აშშ დოლარი 3 თვის ვადით, თუმცა 10 დღის შემდეგ ბანკის მმართველთან მოლაპარაკების შედეგად თანხა დაუბრკოლებრივ დაუბრუნდა. 17.06.2002წ.-ს მოსარჩელემ კვლავ შეიტანა ბანკში 33 000 აშშ დოლარი, რაც დროზე ადრე გამოიტანა. 17.09.2002წ.-ს მოსარჩელემ აღნიშნული თანხა ისევ მიაბარა მოპასუხე მხარეს. მოგვიანებით გ.რ-მა მიაკითხა ბანკის მმართველს თანხის გამოსატანად, სადაც შეიტყო, რომ მოპასუხე საზოგადოების ყოფილი მმართველის თვითმკვლელობის შემდეგ ბანკს ახალი ხელმძღვანელობა ჰყავდა, ხოლო მის მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტების მიხედვით „...ს.ბ-ის“ ფილიალში შესაბამისი თანხა არ ირიცხებოდა. ქ. თბილისის გლდანი-ნაძალადევის რაიონული სასამართლოს 09.06.2003წ.-ის გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა, იმ საფუძველით, რომ მოსარჩელემ დაადასტურა ფულადი თანხის შენახვის ხელშეკრულების დადების ფაქტი, ხოლო თანხის შენატანის დამადასტურებელი ქვითრის წარმოდგენის ვალდებულება გადაეკისრა მოპასუხე მხარეს¹⁴¹. აღნიშნული გადაწყვეტილება გაუქმდა სააპელაციო წესით გასაჩივრების შედეგად, გამომდინარე იქიდან, რომ მოსარჩელე მხარეზე გადანაწილდა არა მხოლოდ შენახვის ხელშეკრულების დადების ფაქტის დადასტურების ტვირთი, არამედ, ასევე ბანკისათვის ფულადი თანხების ჩაბარების დადასტურების ტვირთიც, რომლის დამადასტურებელი მტკიცებულების წარმოდგენა ე.ი. მტკიცების ტვირთის ამ კუთხით რეალიზება მოსარჩელემ ვერ უზრუნველყო¹⁴². საბოლოოდ, დავა დასრულდა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებით, რომლითაც განსხვავებულად გადანაწილდა მოდავე მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთი, რამაც საბოლოოდ განაპირობა გ.რ-ს სარჩელის დაკმაყოფილება. „...ს.ბ-ს“ დაეკისრა გ.რ-ს სასარგებლოდ 33 000 აშშ დოლარის გადახდა.¹⁴³ საკასაციო პალატამ გაიზიარა, რომ ფულადი თანხის ბანკში მიბარების დასამტკიცებლად საქართველოს ეროვნული ბანკის №66ა ბრძანების მე-13 მუხლის თანახმად, მხარეს უნდა წარმოედგინა სალაროს

¹⁴¹ თბილისის გლდანი-ნაძალადევის რაიონული სასამართლოს 2003 წლის 09 ივლისის გადაწყვეტილება. სამოქალაქო საქმე №2/607. ხელმისაწვდომია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

¹⁴² თბილისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატის 2003 წლის 3 ნოემბრის გადაწყვეტილება. სამოქალაქო საქმე №2ბ/2297-03. ხელმისაწვდომია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

¹⁴³ სუსგ. 2004 წლის 20 აპრილი, საქმე №ას-97-402-04. გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/samoq2004-4-uni.pdf>> (10.01.2012).

შემოსავლის ორდერი და მიუთითა, რომ მხარეებს შორის გაფორმებული შეთანხმება მიბარების ხელშეკრულებას წამოადგენდა და შესაბამისად, მასთან დაკავშირებული ღირებულება უნდა დარეგულირებულიყო ამ ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმებით. საქართველოს სკ-ის 770-ე მუხლი აწესებს შემნახველის ვალდებულებას, მიმბარებლის მოთხოვნისთანავე დააბრუნოს მიბარებული ნივთი. გამომდინარე იქიდან, რომ მოსარჩელემ უზრუნველყო მასსა და საკრედიტო დაწესებულებას შორის გაფორმებული ბეჭდიანი ხელშეკრულების წარდგენა, რაც საკმარის მტკიცებულებას წამოადგენდა სადავო თანხის ბანკში ჩაბარების დასადასტურებლად პალატამ მტკიცების საგნიდან ამორიცხა თანხის ბანკში შესანახად ჩაბარების დამადასტურებელი საღაროს შესაბამისი ქვითრის წარდგენის ვალდებულება და საღაროს მეურნეობის მოუწესრიგებლობა საბანკო დაწესებულებათა შიდა ორგანიზაციულ პრობლემად განიხილა, რაც გავლენას ვერ მოახდენდა მესამე პირთა მოთხოვნებზე. როგორც ვხედავთ, მტკიცების ტვირთის მხარეთა შორის არასწორმა განაწილებამ აღნიშნულ საქმეზე მცდარი გადაწყვეტლების მიღება განაპირობა, რაც საბოლოოდ გასწორდა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ.

სამართალწარმოებაში მოქმედებს პრეზუმფცია, რომლის თანახმად, მოპასუხეზე არ შეიძლება გავრცელდეს პასუხისმგებლობა, თუკი მოსარჩელე არ დაამტკიცებს გარემოებებს, რომლებიც ადასტურებს მის მოთხოვნას. მართალია მტკიცებულებითი პრეზუმფცია მოსარჩელეს არ ათავისუფლებს მტკიცებულებების წარმოდგენისაგან, მაგრამ სწორედ პრეზუმფციით ხდება მტკიცების ტვირთის მოპასუხეზე გადანაწილება. შესაბამისად, პრეზუმფცია წარმოგვიდგება, როგორც მტკიცების საშუალება¹⁴⁴. სამართალწარმოებაში მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება სასამართლო მტკიცების საუკეთესო ორგანიზაციის წინა პირობაა, რომელიც ხელს უწყობს დაინტერესებული პირების ინიციატივის განვითარებას და უზრუნველყოფს სრული მტკიცებულებითი მასალის წარმოდგენას

§2. დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები, როგორც მტკიცების ტვირთის განაწილების საფუძველი

იურიდიულ ლიტერატურაში მართებულად აღინიშნება, რომ მტკიცების ტვირთის რეალიზებისა და მისი განაწილების წესის სამართლებრივი ბუნების ზუსტი ახსნა შეუძლებელია მოდავე მხარეთა თანასწორუფლებიანობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპების გათვალისწინების გარეშე¹⁴⁵. შესაბამისად, „მხარეთა შორის მტკიცების

¹⁴⁴ შეად. Egbert Peters, Beweislastpraxis im Privatrecht, NJW 1997, 1495 <<http://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%5Czeits%5Cnjw%5C1997%5Ccont%5Cnjw.1997.1495.2.htm&pos=3&hlwdrds=beweislastumkehr#xhlhit>>(18.10.2010).

¹⁴⁵ შეად. თოდრია თ, ფაქტობრივი გარემოებების მნიშვნელობა საკასაციო სასამართლოში თბ, 2011, 273.

ტვირთის განაწილება სამოქალაქო საპროცესო სამართალწარმოებაში მხარეთა თანასწორუფლებიანობის პრინციპის კონკრეტული გამოვლენაა¹⁴⁶. „ადამიანთა (პირთა) კანონის წინაშე თანასწორობის აღიარებას საფუძველი ჩაუყარა ბუნებითმა სამართალმა¹⁴⁷. ბუნებითი მოვალეობები, ისევე როგორც ბუნებითი უფლებები ყველა ადამიანისათვის ყოველთვის თანასწორი უნდა იყოს. ეს თანასწორობა საზოგადოებრივი ურთიერთობების ნებისმიერ სფეროში უნდა აისახოს და გავრცელდეს¹⁴⁸“. მათ შორის, რა თქმა უნდა, საპროცესო სამართლებრივ ურთიერთობებშიც. ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ ამ თანასწორობამ უდიდესი როლი შეასრულა სამოქალაქო საპროცესო სამართალურთიერთობის განვითარებაში¹⁴⁹. საქართველოს სსკ-ის მე-4 მუხლის დანაწესით, სამართალწარმოება მიმდინარეობს შეჯიბრებითობის საფუძველზე, რაც გულისხმობს რომ მხარეები სარგებლობენ თანაბარი უფლებებითა და შესაძლებლობებით – დაასაბუთონ თავიანთი მოთხოვნები, უარყონ ან გააქარწყლონ მეორე მხარის მიერ წამოყენებული მოთხოვნები, მოსაზრებები თუ მტკიცებულებები. მატერიალურ სამართალში გაბატონებულმა ნების ავტონომიის პრინციპმა შესატყვისი გამოვლინება პოვა საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობის პრინციპის სახით. დისპოზიციურობა მოქმედებს პროცესის ყველა სტადიაზე და ვლინდება სხვადასხვა ფორმით¹⁵⁰. კერძოდ, პირს, რომელსაც აქვს ესა თუ ის უფლება, შეუძლია გამოიყენოს უფლება, ისარგებლოს ამ უფლებით, მაგრამ შეუძლია არ გამოიყენოს იგი. დისპოზიციურობის პრინციპს სპეციალური მუხლი ეძღვნება ამჟამად მოქმედ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში. კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად, მხარეები იწყებენ საქმის წარმოებას სასამართლოში, ამ კოდექსში ჩამოყალიბებული წესების შესაბამისად... ამრიგად, დისპოზიციურობის პრინციპი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში ნიშნავს მხარეთა თავისუფლებას განკარგონ თავიანთი არა მარტო მატერიალური, არამედ საპროცესო უფლებებიც.

ამდენად, პირს, რომელსაც აქვს ესა თუ ის უფლება, შეუძლია გამოიყენოს უფლება, ისარგებლოს ამ უფლებით, მაგრამ შეუძლია არ

¹⁴⁶ იხ., *ლილუაშვილი თ.*, სამოქალაქო საქმეთა წარმოება სასამართლოში პრაქტიკული სახელმძღვანელო, მე-2 გამოცემა, თბ, 2001, 156.

¹⁴⁷ *Gschnitzer F*, Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts, 2. neubearbeitete Auf. Springer-Verlag. Wien/New-York 1992, 11-12. ვუთითებ: *ბურდული ი.*, სამეწარმეო (სავაჭრო) სამართლის განვითარება საქართველოში და გერმანიაში (შედარებითი სამართლებრივი კვლევა), თბ, 2007, 21. მიხედვით.

¹⁴⁸ *Seelmann K*, Rechtsphilosophie, 2. Auf. München 2001, 65. ვუთითებ: *ბურდული ი.*, სამეწარმეო (სავაჭრო) სამართლის განვითარება საქართველოში და გერმანიაში (შედარებითი სამართლებრივი კვლევა), თბ, 2007, 21. მიხედვით.

¹⁴⁹ იხ., *მერებაშვილი ი.*, სასამართლოში სამოქალაქო საქმეთა განხილვისას მხარეთა შეჯიბრებითობისა და მოსამართლეთა აქტიურობის პრინციპების მოქმედება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“ №4 (23), 2009, 26.

¹⁵⁰ დისპოზიციურობა ლათ. სიტყვაა (dispositivus) და ნიშნავს „განკარგვას“. აქედან გამომდინარეობს იურიდიული ტერმინი „დისპოზიციურობა“, რომელიც შესაბამისად ნიშნავს სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილეთა იურიდიულ თავისუფლებას გამოიყენონ თავიანთი უფლებები. იხ., ხოფერია ნ, დისპოზიციურობა საქართველოს ახალი სამოქალაქო მატერიალური და საპროცესო სამართლის მიხედვით, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 1998, 74-76.

გამოიყენოს იგი. უფლების გამოყენება არაა ვალდებულება. უფლების გამოყენება რომ ვალდებულება იყოს, მაშინ იგი, უფლება კი არა ვალდებულება იქნებოდა, რომლის შესრულება ყოველთვის დაუკავშირდება გარკვეულ შედეგს და რომლის შეუსრულებლობა უზრუნველყოფილი იქნება სახელმწიფოს იძულებითი მექანიზმით. თუ პირს შეუძლია განკარგოს თავისი მატერიალურ-სამართლებრივი უფლება ისე, როგორც ეს მას მიაჩნია მიზანშეწონილად, მაშინ შეუძლია ითმინოს ან არ ითმინოს ამ უფლების დარღვევა სხვა პირის მიერ. ეს იმას ნიშნავს, რომ არავის არ აქვს უფლება აიძულოს პირი, რათა მან მიიღოს ზომები თავის დარღვეული თუ სადავოდ გამხდარი უფლების დასაცავად.

საქართველოს სკ-ის მე-7 და მე-8 მუხლები უზრუნველყოფს სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლებას. პირს შეუძლია ისარგებლოს ამ სიკეთით, გაასხვისოს თავისი უფლება ან საერთოდ უარი თქვას მასზე. ნების ავტონომია, რომელზეც აგებულია კერძო სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც აღვნიშნეთ, თავის უშუალო ზეგავლენას ახდენს სამოქალაქო პროცესზე, რაც, ძირითადად შემდეგში ვლინდება: პირს შეუძლია უფლების დამრღვევისაგან მოითხოვოს ანაზღაურება იმ ოდენობით, რამდენსაც თვითონ მიიჩნევს საჭიროდ და მიზანშეწონილად.

ამდენად, ზემოთ აღნიშნული სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე:

1. თვით სამოქალაქო სამართლებრივი უფლებით აღჭურვილ პირზეა დამოკიდებული იმის გადაწყვეტა მიმართოს თუ არა სასამართლოს დარღვეული უფლების დასაცავად;
2. თვით დაინტერესებული პირის ნება-სურვილზეა დამოკიდებული იმ გარემოებების დადასტურება, რომლებიც მიიყვანს მას სასურველ მატერიალურ-სამართლებრივ შედეგებამდე.

აგრეთვე მნიშვნელოვანია სამოქალაქო სამართალწარმოებაში მოქმედი შეჯიბრებითობის პრინციპი, რომელიც სამართლიანი და დასაბუთებული გადაწყვეტილების მიღების მიზნებიდან გამომდინარე, სადავო საქმეზე ფაქტობრივი გარემოებების მოპოვების, ანუ მტკიცების ტვირთის გარანტიას წარმოადგენს.

სამოქალაქო სამართალწარმოებაში შეჯიბრებითობის პრინციპის მოქმედება გულისხმობს, რომ სასამართლოში ფაქტებს წარადგენენ მხარეები, რომელთა გამოკვლევისა და შეფასების შედეგად მიიღება საბოლოო, შემაჯამებელი გადაწყვეტილება. საქართველოს ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღებამდე სამოქალაქო სამართალწარმოებაში გაბატონებული იყო საგამოძიებო (ასევე შეიძლება ეწოდოს მოკვლევის, ინკვიზიციურობის, ოფიციალობის პრინციპი)¹⁵¹ პრინციპი. 1964 წლის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-11 მუხლი შეიცავდა მოთხოვნას, რომლის თანახმად, სასამართლო მოვალე იყო არ

¹⁵¹ ლათ. *officium* – საჯარო; ლათ. *inquisitio* – გამოძიება, დაკითხვა. ოფიციალობის ან ინკვიზიციის პრინციპი არის პროცესუალური პრინციპი, რომლის მიხედვითაც, სასამართლოს შეუძლია გამოიკვლიოს ფაქტები საკუთარი უფლებამოსილების საფუძველზე. იხ., *ციპელიუხი რ.*, იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, მე-10 გადამუშავებული გამოცემა, მიუნხენი, 2006. (*თარგმანი ქართულ ენაზე – თოთლაძე ლ., სამეცნიერო რედაქტორი ტურაბა მ.* (2009)) 119.

დაყრდნობოდა მხოლოდ მხარეთა მიერ წარმოდგენილ მასალას და ახსნა-განმარტებებს და მიეღო კანონით გათვალისწინებული ყველა ზომა, რათა ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოერკვია საქმის ნამდვილი გარემოებანი და მხარეთა უფლება-მოვალეობანი. ამავე კოდექსის 52-ე მუხლის თანახმად, თუ წარმოდგენილი მტკიცებულებები საკმარისი არ იყო, სასამართლო მხარეებს და საქმეში მონაწილე სხვა პირებს წინადადებას აძლევდა წარმოედგინათ დამატებითი მტკიცებულებები ან შეეგროვებინათ ისინი საკუთარი ინიციატივით¹⁵². ამ პრინციპის მოქმედების პირობებში იკვეთებოდა რიგი უარყოფითი ტენდენციებისა, შესუსტებული იყო მხარეთა აქტივობა, კერძოდ, ისინი დიდად აღარ ზრუნავდნენ იმ ფაქტების სრულად და ამომწურავად მითითებაზე, რომლებიც ასაბუთებდნენ მათ მოთხოვნებსა და შესაგებელს; ისინი აღარ იჩენდნენ აქტიურობას მტკიცებულებათა მოძიებასა და სასამართლოსათვის წარდგენაზე¹⁵³.

შეჯიბრებითობის პრინციპი თანამედროვე ქართულ სამართალწარმოებაში არ გვხვდება სუფთა სახით. იგი გამოხატულებას პოულობს საპროცესო სამართლის სხვადასხვა ნორმაში და მდგომარეობს შემდეგში:

1. გადაწყვეტილებას შეიძლება საფუძვლად დაედოს მხოლოდ მხარეთა მიერ წარმოდგენილი ფაქტები;
2. მტკიცების ტვირთი ეკისრებათ საქმეში მონაწილე მხარეებს;
3. გადაწყვეტილება შეიძლება გამოტანილი იქნეს მხოლოდ მხარეთა მიერ სადავოდ გამხდარი გარემოებების სარწმუნოდ დადასტურების შედეგად.

შეჯიბრებითობის პრინციპი მოიცავს მხარეთა საქმიანობას მხოლოდ საქმის ფაქტობრივი გარემოებებისა და მტკიცებულებების სფეროში. მხარეთა მოთხოვნებისა თუ შესაგებლის ფაქტობრივი დასაბუთება ეკისრებათ თავად მხარეებს. მხარეებმა თვითონ უნდა განსაზღვრონ, რომელი ფაქტები დაედოს საფუძვლად მათ მოთხოვნებს და რა კონკრეტულ გარემოებებს ემყარება მათი შესაგებელი. შეჯიბრებითობის პრინციპის კონკრეტული გამოვლენაა საქართველოს სსკ-ის 102-ე მუხლის დებულება, რომლის თანახმად, თითოეულმა მხარემ უნდა დაამტკიცოს გარემოებანი, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებსა და შესაგებელს.

¹⁵² ინკვიზიციურობის პრინციპმა არსებობა შეწყვიტა საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსშიც 2010 წლის 01 ოქტომბრიდან. მოქმედი კოდექსი მოსამართლეებს განსაკუთრებულ როლს აკისრებს, კერძოდ, ისინი სამართალწარმოებაში მონაწილეობენ როგორც არბიტრები, არ ემხრობიან არც ერთ პროცესის მონაწილე მხარეს – არც სახელმწიფო ბრალდების მხარეს და არც დაზარალებულ მხარეს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს ბევრი საერთო ჰქონდა რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის საპროცესო სამართალთან, რაც განპირობებული იყო იმ ისტორიული რეალობით, რომ ათწლეულების მანძილზე საქართველოს სამართლებრივი სისტემა წარმოადგენდა სოციალისტური სამართლებრივი სისტემის შემადგენელ ნაწილს. თუმცა, უფრო ადრე, ვიდრე საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი გადავიდოდა შეჯიბრებითობის პრინციპზე, 2002 წლის 01 ივლისს რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი გადავიდა შეჯიბრებით პრინციპზე და არსებითი სახეცვლილებით წარმოადგინა მტკიცებულებებისა და მტკიცების პრობლემა. იხ., *Шейфер С. А., Доказательства и докзывание по уголовным делам*, М., 2009, 38-48.

¹⁵³ შეად. *ლილეაშვილი თ.*, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ., 2005, 83.

შეჯიბრებითობის პრინციპის კონკრეტული გამოვლენაა საქართველოს სსკ-ის 232¹ მუხლი, რომლის შესაბამისად, მოპასუხის მიერ 201-ე მუხლის მე-2 ნაწილით დადგენილი ვადაში პასუხის (შესაგებლის) წარმოდგენლობისას, თუ ეს გამოწველია არასაპატიო მიზეზით, მოსამართლეს ზეპირი მოსმენის გარეშე გამოაქვს დაუსწრებელი გადაწყვეტილება. ამასთანავე, სასამართლო დააკმაყოფილებს სარჩელს, თუ სარჩელში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებები იურიდიულად ამართლებს სასარჩელო მოთხოვნას; წინააღმდეგ შემთხვევაში, სასამართლო ნიშნავს მთავარ სხდომას, რის შესახებაც ეცნობება მხარეებს 70-78-ე მუხლებით დადგენილი წესით. სხდომის ჩატარების შემთხვევაში, მოპასუხისაგან მტკიცებულებათა მიღება არ ხდება და სასამართლო მოისმენს მოპასუხის მხოლოდ სამართლებრივ მოსაზრებებს სასარჩელო მოთხოვნასთან დაკავშირებით.

ქართული საპროცესო სამართალი ყველაზე ახლოსაა გერმანულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალთან, მაგრამ დისპოზიციურობის პრინციპიდან დაშვებულია გამონაკლისი. საუბარია სასამართლოს ჩარევაზე კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში. კერძოდ, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მტკიცების პროცესი შედგება ორი სტადიისაგან: 1. მტკიცებულებების წარმოდგენა მტკიცების განსაზღვრული საშუალებებით; 2. მტკიცებულებების შეგროვება, გამოკვლევა და შეფასება. ამ პროცედურაში, გერმანელი მოსამართლე უფლებამოსილია თავისი ინიციატივით დაკითხოს მხარეები, დანიშნოს ექსპერტიზა, დაავალოს მხარეებს წარმოადგინონ მათ ხელთ არსებული დოკუმენტები. სასამართლოს უფლება აქვს მხარეთა შუამდგომლობის გარეშე და მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების გარეშე კონკრეტული ფაქტის ირგვლივ დაკითხოს პროცესის მონაწილე ერთ-ერთი ან ორივე მხარე¹⁵⁴. აღნიშნული უფლებამოსილებით სასამართლო სარგებლობს იმ შემთხვევაში, თუ მტკიცებულების შეგროვება, გამოკვლევა და შეფასება (თუკი ასეთ საპროცესო მოქმედებას ჰქონდა ადგილი) არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ სამართლის შემფარდებელი ორგანო დარწმუნდეს დასამტკიცებელი ფაქტის სისწორეში¹⁵⁵.

ქართული და გერმანული საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებული თავისებურება ახასიათებს ფრანგულ საპროცესო სამართალს, სადაც მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის გადანაწილების წესი მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმებითაა განსაზღვრული¹⁵⁶. საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი მხარეებს აღჭურავს უფლებამოსილებით აქტიური მონაწილეობა მიიღონ საქმის განხილვაში. სასამართლო პროცესი არის სასამართლოს წინაშე მიმდინარე მხარეთა შეჯიბრი, რომლის დასრულების შემდგომ სასამართლოს მხოლოდ გადაწყვეტილება გამოაქვს. შესაბამისად, სამოქალაქო სამართალწარმოებაში, განსხვავებით სისხლისა და ადმინისტრაციული

¹⁵⁴ შეად. Lutz Michalski, Bayreuth, “Beweisvereitelung” durch beweisbelastete Partei und Nachholbarkeit in der Berufungsinstanz, NJW 1991, 2069. <http://beckonline.beck.de/?vpath=bibdata%5Czeits%5Cnjw%5C1991%5Ccont%5Cnjw.1991.2069.1.htm&pos=5&hlwords=beweislastumkehr#xhlhit> (17.10.2010).

¹⁵⁵ შეად. Гражданское Процессуальное Уложение Германии, перевод с немецкого, М, 2006, 94.

¹⁵⁶ იხ., Vincent J, Gulnchard S, Procedure Civile, 27 Ed, Paris, Dalloz, 2003, 57.

სამართალწარმოებისაგან, პროცესუალური ინიციატივა მინიჭებული აქვთ მხარეებს¹⁵⁷. შეჯიბრებითობა საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში ხასიათდება მხარეთა აქტიურობით და სასამართლოსათვის დამახასიათებელი პასიური როლით. მტკიცების ტვირთის განაწილების ზოგადი წესი განმტკიცებულია საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-9 მუხლში, რომლის დანაწესით ყოველი მხარე ვალდებულია კანონით გათვალისწინებული წესით დაამტკიცოს ფაქტები მისი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. პროცესში ყოველი მხარე ამტკიცებს ფაქტებს, რომელზედაც ამყარებს თავის მოთხოვნას მოწინააღმდეგე მხარის მიმართ. წმინდა შეჯიბრებითობის პროცესში მოსამართლე პასიური ფიგურაა. იგი არ მიიღებს ფაქტებს, რომელზეც არ მიუთითებენ მხარეები ან, რომლებიც არ წარმოუდგენიათ მხარეებს. მსგავსი წესი საფრანგეთისათვის არასოდეს არ იყო დამახასიათებელი. მოსამართლეს სამართალწარმოებაში ყოველთვის უხდებოდა აქტიური როლის შესრულება¹⁵⁸. მოქმედი კანონმდებლობით მოსამართლეს უფლება აქვს თავისი ინიციატივით შეაგროვოს მტკიცებულებები. მოსამართლე უფლებამოსილია: 1. დანიშნოს ექსპერტიზა¹⁵⁹; 2. გამოიძახოს მხარეები ახსნა-განმარტების მისაცემად¹⁶⁰; 3. ფაქტების აღქმის მიზნით მონაწილეობა მიიღოს დათვალიერებაში¹⁶¹; 4. გამოითხოვოს ერთ-ერთ მხარესთან ან მესამე პირთან არსებული დოკუმენტები¹⁶². ყურადსაღებია საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-11 მუხლი, რომლის დანაწესით, სასამართლომ და პროცესში მონაწილე მხარეებმა უნდა ითანამშრომლონ მტკიცებულებათა შეგროვებისა და მტკიცების პროცესში. ამასთან ერთად, სასამართლო უფლებამოსილია მხარის შემდგომლობის საფუძველზე მხარისაგან ან მესამე პირისაგან მოითხოვოს მტკიცებულებების წარმოდგენა. ამ მითითების შესრულების დაყოვნებისათვის სასამართლო უფლებამოსილია გამოიყენოს ყოველდღიურად მზარდი ჯარიმა¹⁶³. საფრანგეთის კანონმდებლობა ითვალისწინებს დებულებას, რომლის თანახმად, ყოველი მხარე ვალდებულია წარუდგინოს მეორე მხარეს მტკიცებულებები გასაცნობად. ამ ვალდებულების შეუსრულებლობა ითვალისწინებს ჯარიმას¹⁶⁴.

შევვიძლია ჩამოვაყალიბოთ ერთგვარი ხედვა მოსამართლის აქტიურობის ფარგლების გაფართოებისა და შინაარსის დადგენის კუთხით: ქართულ სამოქალაქო საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობის პრინციპის ზედმეტად ხისტმა დაცვამ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, რომ არ გამოიწვიოს მცდარი გადაწყვეტილებების მიღება და არ შეიზღუდოს ზოგადად სამართლის შემდგომი განვითარება, ამიტომ სასამართლო არ უნდა

¹⁵⁷ იხ., *Phylippe Georges*, La Juridiction Administrative, Paris, 1998, 112.

¹⁵⁸ იხ., *Кейлин А. Д.*, Судостроительство и Гражданский Процесс Капиталистических Государств, М, 1950, 248, 249.

¹⁵⁹ იხ., *Code de Procedure Civile*. Centime Edition. avec le concours de Isabelle Despres. Laurent Darget. Redacteur aux Editions Dalloz. 2009, Art. 322.

¹⁶⁰ იქვე: Art. 84-198..

¹⁶¹ იქვე: Art. 295.

¹⁶² იქვე: Art. 138-142.

¹⁶³ იქვე: Art. 11.

¹⁶⁴ იქვე: Art. 132-137.

იქოს მხოლოდ მხარეთა პროცესუალური ორთაბრძოლის პასიური ზედამხედველი და მონაწილეობის მიუღებლად არ უნდა ელოდოს მათი შეჯიბრის შედეგს. დამოუკიდებლობის, ობიექტურობისა და მიუკერძოებლობის შენარჩუნებით სასამართლომ უნდა შეასრულოს პროცესის ხელმძღვანელობა. მხარეთა შეჯიბრებითობის მართვის პროცესში სასამართლომ უნდა განუმარტოს საქმეში მონაწილე პირებს მათი უფლებები და მოვალეობები, გააფრთხილოს ისინი საპროცესო მოქმედებების შესრულებისა და შეუსრულებლობის შესაძლო შედეგების შესახებ, თანამშრომლობა გაუწიოს მათ უფლებების რეალიზაციაში, შექმნას საქმის გარემოებების დასადგენად მტკიცებულებათა ყოველმხრივი და სრული გამოკვლევისა და კანონმდებლობის სწორი გამოყენების წინა პირობები. მოსამართლის აქტიურობის ფარგლების განსაზღვრას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა გააჩნია პროცესის სამართლიან დასრულებაში, თუმცა, არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ ამ თუ იმ სამოქალაქო დავების სპეციფიკიდან გამომდინარე, მოსამართლის აქტიურობის ფარგლების განსაზღვრა შეუძლებელია საქმეზე მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი სიტუაციის ანალიზის გარეშე.

ზემოთ აღნიშნული მოსაზრების გამყარების მიზნით, მოვიხმოვ ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის მიერ 1994 წლის 13 ოქტომბრის რეკომენდაციას მოსამართლეთა ეფექტიანობისა და როლის გაზრდის შესახებ, რომლის თანახმად, „მოსამართლის მოვალეობაა, მართლმსაჯულების ინტერესების გათვალისწინებით, მისცეს მხარეებს მიუკერძოებელი ახსნა-განმარტება საპროცესო საკითხების შესახებ“.¹⁶⁵ მით უფრო, ქონებრივ-სამართლებრივ დავებში მხარეებს, რომლებიც წარმოდგენილი არ არიან ადვოკატების მიერ, ხშირად ესაჭიროებათ პროცედურული საკითხების განმარტება¹⁶⁶. ასეთ შემთხვევაში, სამოქალაქო დავის განმხილველმა სასამართლომ უნდა უზრუნველყოს, რომ მხარეები საკმარისად იყვნენ ინფორმირებული პროცესის ჯეროვნად წარმართვაში. სასამართლოს ეს უფლებამოსილება, რეალიზებულ უნდა იქნეს ძირითადად პირველი ინსტანციის სასამართლოების მიერ, გამომდინარე იქიდან, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლო არის ფაქტების დამდგენი და ამავედროულად, საქმის მომზადების ეტაპზე იგი პროცედურულად არ არის შეზღუდული მოუწოდოს მხარეს საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე რომელ ფაქტობრივ გარემოებაზე გაამახვილოს ყურადღება და წარმოადგინოს სათანადო მტკიცებულებები მის დასადასტურებლად.

ამასთან ერთად, გამოყენებულ უნდა იქნეს ის ნორმატიული აქტები, მათ შორის, ევროპული კონვენცია და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, რომლებსაც არ იშველიებს

¹⁶⁵ რეკომენდაცია №R (94) 12, მოსამართლე და მართლმსაჯულება, საქართველოს უზანაესი სასამართლო, ადამიანის უფლებათა ცენტრი, თბ., 2001, 28.

¹⁶⁶ იხ., Gardley J, Foundation of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford, 2006, 116.

პროცესის მონაწილე მხარე, თუკი მათი გამოყენება ხელს შეუწყობს პროცესის სამართლიან დასრულებას¹⁶⁷.

ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა აშშ-ის მოდელი, სადაც სასამართლო წყვეტს საკითხს იმის შესახებ, თუ რომელმა მხარემ რომელი გარემოება უნდა დაამტკიცოს¹⁶⁸. დარწმუნების ტვირთი, რომელსაც ხშირად ეძახიან დაურწმუნებლობის რისკს, სხვაგვარად მოქმედებს¹⁶⁹. მხარე, რომელსაც ეკისრება დარწმუნების ტვირთი, წააგებს პროცესს, თუკი ვერ შესძლებს მოსამართლისა და მსაჯულების დარწმუნებას ფაქტობრივ გარემოებებში სათანადო მტკიცებულებების წარდგენით¹⁷⁰. მტკიცებულებათა შესახებ ფედერალურ წესებში ვერ შევხვდებით მტკიცების ტვირთის განაწილების მარეგულირებელ სამართლებრივ ნორმებს¹⁷¹. დასახელებული ნორმები ფორმულირდება შტატების პროცესუალურ კანონმდებლობასა და დოქტრინაში. სამოქალაქო პროცესის ფედერალური წესების მოთხოვნაა, რომ მხარემ, სარჩელის სასამართლოში წარდგენისას, მიუთითოს მოთხოვნის საფუძვლებზე. სასამართლო საბოლოოდ განსაზღვრავს, რომელ მხარეს ეკისრება მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთი¹⁷².

როგორც ვხედავთ, კონტინენტურ-ევროპულ სამართალში შეინიშნება საერთო სამართლის ქვეყნების კანონმდებლობის რეცეფცია. მიუხედავად საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული შეჯიბრებითობის პრინციპებისა, საფრანგეთისა¹⁷³ და გერმანიის კანონმდებლობა შეიცავს, ასევე ნორმებს, რომლებიც ხაზს უსვამს ე.წ. ინკვიზიციური სამართალწარმოების ნიშნების არსებობასაც. ეს გასაკვირი არ არის, რადგან აშკარად სახეზეა შეჯიბრებითობისა და ინკვიზიციური პროცესების დაახლოების გზები.

§3. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი

მტკიცების ტვირთის სწორად განაწილება, კერძოდ, განსაზღვრა იმისა თუ რომელ მხარეს რა ფაქტების დამტკიცება ევალება და აქედან გამომდინარე, რა ფაქტების დამტკიცების მოვალეობისაგან თავისუფლდება

¹⁶⁷ შეად., *კონსტანტინე კ.* როგორ გუზრუნველყოთ საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვა ევროპული სტანდარტებით, თბ, 2010, 54.

¹⁶⁸ იხ., *Steven Baicker-McKee, William M. Janssen, Jon B. Corr, A Student's guide to the Federal Rules of Civil Procedure*, St. Paul, Minn, 1997, 148.

¹⁶⁹ შეად. *Levin L, Shuchman A, Yablon P, Charles M, Cases and Materials in Civil Procedure*. Westburg, New York, 1997, 83.

¹⁷⁰ იხ., *Federal Rules of Civil Procedure*, 1997-98, Educational Edition, St. Paul, Minn, 1997, 07. მტკიცებულებების შესახებ ფედერალური წესები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მტკიცებულებითი სამართლის სტანდარტი როგორც ფედერაციაში, ისე შტატებში. ფედერალური წესების მიღებამდე მხოლოდ ოთხ შტატში მოქმედებდა მტკიცებულებათა კოდექსი – კალიფორნიაში, ნიუ-ჯერსიში, კანზასში, იუტაში. იხ., *Muller C, Kirkpatrick L. C, Evidence*, Boston, New York, Toronto, London, 1995, 4.

¹⁷¹ იხ., *Joseph W, Glannon, A Student's guide to Understanding Civil Procedure*, Boston, Toronto, 1987, 199-205.

¹⁷² იხ., *Mary Kay Kane, Civil Procedure In a Nutshell*, Third Addition, St. Paul, Minn, 1991, 158-160.

¹⁷³ იხ., *Vincent J, Gunichard, S, Procedura Civile*, 27 edition, Paris, Dalloz, 2003, 231-233.

ესა თუ ის მხარე, უდიდესი მნიშვნელობისაა სამოქალაქო სამართალწარმოებაში. შესაბამისად, თუკი მხარეს დაევალება იმ ფაქტების არსებობის ან/და არარსებობის დასაბუთება, რომლებიც მტკიცების ტვირთის სხვაგვარი გადანაწილების შემთხვევაში მას არ უნდა დაედგინებინა საქმეზე გამოტანილი იქნება დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილება.

სამოქალაქო სამართალწარმოებაში არსებობს მტკიცების ტვირთის განაწილების სპეციალური და ზოგადი წესები. ზოგიერთ შემთხვევაში, მტკიცების ტვირთის განაწილების წესები ჩამოყალიბებულია მატერიალურ-სამართლებრივ ნორმებში და გამოხატულია იმპერატიული ფორმით. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ზოგიერთი ნორმა, მატერიალურ-სამართლებრივი ქცევის წესებთან ერთად, შეიცავს პროცესუალურ-სამართლებრივ კომპონენტებსაც. ასეთ ნორმებს წარმოადგენს ისეთი სამოქალაქო-სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც შინაარსობრივად მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაზე მიუთითებს. თვალსაჩინოებისათვის განხილულია ორი მაგალითი:

ა) საქართველოს სკ-ის 687-ე მუხლის დანაწესით, გადამზიდველს ეკისრება იმის მტკიცების ვალდებულება, რომ ტვირთის დაკარგვა, დაზიანება ან მიტანის ვადის გადაცილება უფლებამოსილი პირის ბრალით, ანდა ამავე პირის ისეთი მითითებით მოხდა, რომელზედაც გადამზიდველი პასუხს არ აგებს; აგრეთვე, თუ ტვირთის ნაკლი ისეთი გარემოებებითაა გამოწვეული, რომელთა თავიდან აცილებაც გადამზიდველს არ შეეძლო და არც მათი შედეგები შეიძლებოდა აეცილებინა თავიდან. „გამყიდველის კანონისმიერი გარანტიის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ გაყიდული საქონელი ვარგისია ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სარგებლობისათვის, ასევე არ გააჩნია ის ნაკლი, რომელიც მნიშვნელოვნად ამცირებს მის ღირებულებას, ანუ მყიდველს, რომ სცოდნოდა ამის შესახებ, ან საერთოდ არ დადებდა ხელშეკრულებას, ან მოითხოვდა გასაყიდი ფასის შემცირებას (საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1641-ე მუხლი, გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების 434-ე პარაგრაფი)“.¹⁷⁴

ბ) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს მოვალის პასუხისმგებლობას მის მიერ ხელშეკრულების შესრულების ვადის გადაცილების შემთხვევებში. საქართველოს სკ-ის 402-ე მუხლის მეორე წინადადების თანახმად, მოვალე პასუხს აგებს შემთხვევითობისთვისაც, თუ არ დაამტკიცებს, რომ ზიანი შეიძლებოდა დამდგარიყო ვალდებულების დროული შესრულების მომენტშიც. ამდენად, ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით აღძრულ სარჩელში მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი გათვალისწინებულია თავად მატერიალური სამართლის ნორმით, რომლის დისპოზიცია ადგენს მოვალის პასუხისმგებლობას შემთხვევითობისთვისაც, თუ მოვალე არ დაამტკიცებს, რომ ზიანი შეიძლებოდა დამდგარიყო ვალდებულების დროული შესრულების შემთხვევაშიც. ამ დროს მტკიცების ტვირთი მატერიალური

¹⁷⁴ იხ., *ძლიერი შვილი* ზ. ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბ, 2010, 125.

სამართლის ნორმას თავად გადააქვს ერთი მხარიდან მეორეზე – მოსარჩელიდან მოპასუხეზე.

მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების ძირითადი წესი ერთგვაროვანია საქართველოსა და გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. ორივე ქვეყნის სამართალწარმოებაში ადგილი აქვს დისპოზიციურობის პრინციპიდან გადახვევის კანონით დაშვებულ გამონაკლისებს. საუბარია სასამართლოს ჩარევაზე კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში. მაგალითად, სასამართლოს შეუძლია თავისი ინიციატივით დაკითხოს მხარეები, დანიშნოს ექსპერტიზა, დაავალოს მხარეებს წარმოადგინონ მათ ხელთ არსებული დოკუმენტები^{175,176}. სასამართლოს უფლება აქვს მხარეთა შუამდგომლობის გარეშე და მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების გარეშე კონკრეტული ფაქტის ირგვლივ დაკითხოს პროცესის მონაწილე ერთ-ერთი ან ორივე მხარე. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ სასამართლოს ამ უფლებამოსილებას გააჩნია საპროცესო კანონმდებლობით მკაცრად რეგლამენტირებული ხასიათი. უფლებამოსილების რეგლამენტაცია გამოიხატება იმაში, რომ სასამართლოს ამ ინიციატივას ესაჭიროება საპროცესო კოდექსით დადგენილი წინა პირობების დაცულობა. კერძოდ, აღნიშნული უფლებამოსილებით სასამართლო სარგებლობს იმ შემთხვევაში, თუ: ა) მტკიცებულების შეგროვება, გამოკვლევა და შეფასება (თუკი ასეთ საპროცესო მოქმედებას ჰქონდა ადგილი) არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ სამართლის შემფარდებელი ორგანო დარწმუნდეს დასამტკიცებელი ფაქტის სისწორეში. ბ) მოსამართლეს უფლება აქვს შეკითხვები მისცეს მხარეებს, რომლებიც ხელს შეუწყობს საქმის გადაწყვეტისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების სრულად და ზუსტად განსაზღვრას, მათ დასადასტურებლად მტკიცებულებათა გამოვლენას და სასამართლოში წარდგენასა და უტყუარობის გამორკვევას. გ) თუ საქმის განხილვასთან დაკავშირებულ საკითხზე მოსამართლეს სპეციალური ცოდნა არ გააჩნია, სასამართლოს შეუძლია თავისი ინიციატივით დანიშნოს ექსპერტიზა საქმის განხილვის ნებისმიერ სტადიაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ აღნიშნული საკითხის განმარტებას არსებითი მნიშვნელობა აქვს საქმის გადაწყვეტისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოსა და გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალს აქვს საერთო პრინციპები და შეიცავს ერთგვაროვან დებულებებს, თეორიული სახის განსხვავებები მაინც არსებობს მტკიცების ტვირთის განაწილების ქართულსა და გერმანულ მოდელებს შორის, სახელდობრ, გერმანულ სამართალწარმოებაში ერთმანეთისაგან განასხვავებენ მტკიცების ობიექტურ და სუბიექტურ ტვირთებს.

ობიექტური მტკიცების ტვირთი გულისხმობს ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ პროცესის მონაწილე რომელ მხარეს ეკისრება მტკიცების ტვირთი, ანუ რომელი მხარე ატარებს რისკს, ისეთი შემთხვევისათვის

¹⁷⁵ იხ., *ლილუაშვილი თ., ხრუსტალი ვ.* სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2007, 198, 199, 232, 234, 280.

¹⁷⁶ ZPO, §142, §144, §448, Гражданское Процессуальное Уложение Германии, *первод с немецкого*, М., 2006, 55-57.

როდესაც საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოება დარჩება დაუმტკიცებელი.

სუბიექტური მტკიცების ტვირთი განსაზღვრავს იმას, თუ რომელი მხარეა ვალდებული წარმოადგინოს მტკიცებულება სასამართლოში. ცხადია სუბიექტური მტკიცების ტვირთი არავითარ როლს არ თამაშობს მტკიცებულებათა შეგროვებაში, რადგან მტკიცებულებებს წარმოადგენენ პროცესის მონაწილე მხარეები, ხოლო სასამართლო მათი მნიშვნელობის გათვალისწინებით წარმოდგენილ მტკიცებულებებს საფუძვლად დაუდებს გადაწყვეტილებას¹⁷⁷.

– გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართლის თეორია მტკიცების პროცესს ყოფს ორ ეტაპად, კერძოდ: 1. მტკიცებულებების წარმოდგენა მტკიცების განსაზღვრული საშუალებებით; 2. მტკიცებულებების შეგროვება, გამოკვლევა და ბოლოს, მათი შეფასება.

გერმანული მოდელის მსგავსად, საქართველოს მოქმედ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსშიც¹⁷⁸ გამოიკვეთა მტკიცების სტადიები, კერძოდ, კოდექსის ამჟამინდელი რედაქციით მოსამართლე არ მიიღებს სარჩელს წარმოებაში, თუკი მასში არ არის აღნიშნული მტკიცებულებები, რომლებიც ადასტურებს მოსარჩელის მიერ მითითებულ გარემოებებს; რაც შეეხება უშუალოდ ამ მტკიცებულებების სასამართლოში წარუდგენლობას სარჩელის წარმოებაში მიღების საწყის ეტაპზე, აღნიშნული არ წარმოადგენს სარჩელის წარმოებაში მიღებაზე უარის თქმის საფუძველს, თუკი მოსარჩელე მიუთითებს მათი წარუდგენლობის საპატიოობაზე. გამომდინარე იქიდან, რომ მოსარჩელე სარჩელის დასაშვებობის ეტაპზევე აწყდება მოთხოვნის ფაქტობრივ გარემოებებზე მითითებისა და შესაბამისი მტკიცებულებების წარდგენის ტვირთს, ხოლო უშუალოდ სარჩელის წარმოებაში მიღების შემდგომ ადგილი აქვს მტკიცებულებების შეგროვებას, გამოკვლევასა და მათ შეფასებას, ამიტომ, შეიძლება ითქვას, რომ თეორიული თვალსაზრისით, სასარჩელო წარმოებაში არსებობს მტკიცების ორი ეტაპი: 1. მტკიცებულებების წარმოდგენა სარჩელის წარმოებაში მიღებამდე; 2. მტკიცებულებების შეგროვება, გამოკვლევა და ბოლოს, მათი შეფასება სარჩელის წარმოებაში მიღების შემდგომ.

ქართული და გერმანული საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებით, მტკიცების წესებზე დეტალური მითითებებით გამოირჩევა საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებში მოქმედი მტკიცებითი სამართალი. ეს გასაკვირი არ უნდა იყოს, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებში (ინგლისი, აშშ-ში) მტკიცების პროცედურას და ზოგადად მტკიცებულებებს განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კონტინენტური ევროპის სისტემის ქვეყნებისაგან (საქართველო, გერმანია, საფრანგეთი) განსხვავებით. აღნიშნული საკითხები რეგულირდება ცალკე სამართლის დარგით – „მტკიცებითი სამართალი“

¹⁷⁷ შეად. ხოფერიან ნ, მტკიცებულებათა თეორია გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, *ლილუაშვილი თ*, საიუბილეო კრებული „75“, თბ, 346.

¹⁷⁸ საქართველოს კანონი საქართველოს ზოგიერთ საკანონმდებლო აქტში ცვლილებების შეტანის შესახებ. ამოქმედდა 01.01.2012წ.-დან №5667-რს.

ინგლისის მტკიცებითი სამართალში ერთმანეთისაგან განასხვავებენ მტკიცების ტვირთს და მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთს. პირველი დაკავშირებულია მატერიალური სამართლის ნორმებთან, ხოლო მეორე ძირითადად – ამ საპროცესო ვალდებულების მქონე სუბიექტებთან. მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთი მოქმედებას იწვებს სამართალწარმოების საწყის ეტაპზე და მიზნად ისახავს პროცესის დასაწყებად საკმარისი მტკიცებულების წარმოდგენას. მოსარჩელე ამ ეტაპზე აწვდება ორი სახის ბარიერს. დასაწყისში მან უნდა წარმოადგინოს საკმარისი მტკიცებულებები. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოსამართლე შეწყვეტს საქმეზე სამართალწარმოებას. თუკი მოსარჩელე გადალახავს ამ ბარიერს, მას ელოდება შემდგომი ბარიერი. კერძოდ, დამტკიცების ტვირთი, რომელიც მდგომარეობს სარჩელში მითითებულ ფაქტობრივ გარემოებებში მოსამართლის დარწმუნებაში¹⁷⁹.

ამდენად, ინგლისური კანონმდებლობა დასაშვებად მიიჩნევს მტკიცებულებათა შეგროვებასა და გამოქვეყნებას სასამართლოში საქმის წარმოების დაწყებამდე. მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთის ამოცანა დავის არსის დადგენაში, დავის შემადგენელი ძირითადი საკითხების გამოვლენაში მდგომარეობს. მოსამზადებელ სტადიაზე ხდება დავის საგნის დადგენა და შეჯიბრებითი ქაღალდების გაცვლა, რაც ხელს უწყობს მხარეთა ინფორმირებულობას და სასამართლო სხდომაზე მოულოდნელობის ეფექტის თავიდან აცილებას¹⁸⁰. როგორც ვხედავთ ინგლისურ სამართალწარმოებაში მტკიცების ტვირთს ემიჯნება მტკიცებულებების წარმოდგენის ვალდებულება, რამდენადაც მისი შესრულება არ გულისხმობს რაიმე ფაქტის დამტკიცებას, აუცილებელია მხოლოდ მტკიცებულებათა „მოხმობა“. 1995 წლის სამოქალაქო სამართალწარმოების შესახებ წესები სასამართლო ხელმძღვანელობას ყოფს ორ ჯგუფად. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება სასამართლოს ვალდებულება მოუწოდოს მხარეებს ერთმანეთთან თანამშრომლობისაკენ და მეორე ჯგუფს მიეკუთვნება ინგლისის სასამართლოების ვალდებულება პროცესის წარმართვის შესახებ. ამ მიზნით, სასამართლომ სარჩელის წარდგენიდან მაქსიმალურად სწრაფად უნდა მოახდინოს: სადავო ასპექტების იდენტიფიცირება; მონაწილეობა მიიღოს მტკიცებულებათა შევსებაში, კერძოდ, ჩაატაროს მოსმენა და შეაგროვოს მტკიცებულებები სატელეფონო თუ სხვა კომუნიკაციის საშუალებით; გააგრძელოს ან შეამოკლოს საპროცესო მოქმედების შესრულების ვადა; შეაჩეროს საქმის განხილვა ამა თუ იმ მოვლენამდე ან ვადამდე; მოუწოდოს მხარეს ან მის წარმომადგენელს გამოცხადდეს სასამართლოში და ა.შ. უფრო მეტიც, ბრიტანეთის სამოქალაქო სასამართლო უფლებამოსილია გააკონტროლოს მტკიცებულებათა შეგროვების პროცესი სადავო საკითხსა და მათი

¹⁷⁹ იხ., Cross R, Wilkins N, Outline of the Law of Evidence, London, 1987, 27, 28.

¹⁸⁰ საქმის წინასწარი მომზადების სტადია მიზნად ისახავს მტკიცებულებათა წინასწარ გამოვლენას და გაცნობას. ამ სტადიის მეშვეობით ადვოკატი ქმნის მუშაობის სტრატეგიას და ტაქტიკას, შეიცნობს საკუთარი ან/და მოპასუხე მხარის ძლიერ და სუსტ მხარეებს, მუშაობს პოზიციის გასამყარებლად. იხ., Кейлин А. Д., Судостроительство и Гражданский Процесс Капиталистических Государств, М, 1950, 160.

სასამართლოში წარმოდგენის ხერხებზე მითითებით. პროცესის სასამართლო ხელმძღვანელობის ვალდებულება ემსახურება საქმის სამართლიან დასრულებას. ამ კუთხით შეიცვალა ინგლისში დომინირებული დისპოზიციურობის პრინციპის შინაარსი და საქმის განხილვა უკვე არ არის დამოკიდებული მხოლოდ დაინტერესებულ პირთა ნების გამოვლენაზე და მხარეთა დაპირისპირებისას, სადაც მოსამართლე მხოლოდ არბიტრის როლს ასრულებს დგინდება არა ობიექტური ჭეშმარიტება, არამედ დგება შედეგი, რომელიც პროცესის სამართლიან დასრულებას ემსახურება.

საქართველოში შეჯიბრებითობის პრინციპის მოქმედების ფარგლებში სასამართლოს როლი მტკიცებულებათა შეგროვებაში საკმაოდ შეზღუდულია და იგი შემოიფარგლება მხოლოდ, მხარის დასაბუთებული განცხადების შემთხვევაში, მტკიცებულებათა გამოთხოვით. აღნიშნული იმაზე მიუთითებს, რომ მხოლოდ მხარეები (მოსარჩელე, მოპასუხე, მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნით და მესამე პირები დამოუკიდებელი სასარჩელო მოთხოვნის გარეშე) არიან ვალდებული სასამართლოში წარმოადგინონ მტკიცებულებები. თუმცა, კანონით პირდაპირ განსაზღვრულ შემთხვევებში, სასამართლოს შეუძლია გამოითხოვოს მტკიცებულება ისეთი მხარისაგან, რომელიც არაა ვალდებული ეს ფაქტი დაამტკიცოს.

დაისმის კითხვა: რა ბერკეტებით აღჭურვა სასამართლო კანონმდებელმა ისეთი შემთხვევის თავიდან ასაცილებლად, როდესაც არ სრულდება სასამართლოს მოთხოვნა გამოთხოვილი მტკიცებულების წარმოდგენის შესახებ?

პასუხი კითხვაზე უნდა ვეძებოთ საქართველოს სსკ-ის 136-ე მუხლის დისპოზიციაში, რომლის სამართლებრივი ანალიზი ცხადყოფს, რომ თუ გამოთხოვილ წერილობით მტკიცებულებებს ფიზიკური და იურიდიული პირები არ გადაუგზავნიან სასამართლოს, ან არ შეატყობინებენ იმ საპატიო მიზეზების შესახებ, რომლის გამოც შეფერხებულია მტკიცებულებათა წარდგენა, სასამართლო, მოქალაქეს ან საწარმოს, დაწესებულების, ორგანიზაციის ხელმძღვანელს, ანდა შესაბამის, თანამდებობის პირს აჯარიმებს 150 ლარით, ხოლო წერილობითი მტკიცებულების განმეორებით წარუდგენლობის შემთხვევაში, სასამართლო აჯარიმებს შესაბამის პირს პირველი ჯარიმის სამმაგი ოდენობით. ამასთან, დაჯარიმება არ ათავისუფლებს შესაბამის პირს სასამართლოს მიერ გამოთხოვილი წერილობითი მტკიცებულებების წარდგენის მოვალეობისაგან.

უფრო მეტიც, წინამდებარე მუხლით მოსამართლე უფლებამოსილი ხდება იმ შემთხვევაში, თუ წერილობითი მტკიცებულების წარდგენაზე არასაპატიო მიზეზით უარს ამბობს ერთ-ერთი მხარე, რომელიც არ უარყოფს, რომ მტკიცებულება მის ხელთაა, მტკიცებულების გამოთხოვის შესახებ შუამდგომლობის აღმძვრელი პირი გაათავისუფლოს იმ ფაქტის მტკიცების ტვირთისაგან, რომელიც ამ მტკიცებულებით უნდა დაედასტურებინა და ასეთი ტვირთი გადააკისროს მხარეს, რომელიც უარს ამბობს წერილობითი მტკიცებულების წარდგენაზე.

როგორც ვხედავთ, სანქცია სწორედ მტკიცების ტვირთის გადანაწილებაში მდგომარეობს. შესაბამისად, სადავო ფაქტის დაუმტკიცებლობით გამოწვეული არახელსაყრელი მატერიალურ-

სამართლებრივი შედეგები არ დაეკისრება იმ მხარეს, ვისაც კანონის თანახმად ამ ფაქტის დამტკიცების მოვალეობა ეკისრებოდა, არამედ იმ მხარეს, რომელმაც არ წარმოადგინა სასამართლოს მიერ გამოთხოვილი მტკიცებულება.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი ითვალისწინებს მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების წესს, წარმოების ისეთი სახეების დროს, რომელიც შეეხება რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევასა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული საქმეების განხილვას. ასევე, პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის, მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვის წესებს.

წარმოების დასახელებულ კატეგორიაში მტკიცებულება გარკვეული ფაქტის დასადასტურებლად მოეთხოვება იმ მხარესაც, რომელსაც ამ ფაქტის დამტკიცების ტვირთი არ ეკისრება, რაც ცვლის მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების მანამდე დადგენილ წესს. აღნიშნული მდგომარეობს იმაში, რომ იმ ფაქტის დამტკიცების მოვალეობა, რომელიც ევალებოდა ერთ მხარეს, საბოლოო ჯამში გადაეკისრება მეორე მხარეს. სხვაგვარად, სადავო ფაქტის დამტკიცების მოვალეობის მქონე გახდება მეორე მხარე, თუ იგი არ შეასრულებს სასამართლოს მითითებას, მტკიცებულებათა წარმოდგენის შესახებ. როგორც ვხედავთ, დამტკიცების ტვირთი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში არის მოძრავი, იგი არაა მუდმივად მიჯაჭვული პრეზუმფციაზე. მტკიცების ტვირთი ეკისრება სწორედ პროცესის იმ მონაწილე მხარეს, რომლისთვისაც უფრო ადვილია მტკიცებულებათა წარმოდგენა.

მატერიალური სამართლის იმ ნორმების ანალიზი, რომლებიც შეიცავს მითითებას თუ რომელმა მხარემ რა ფაქტები უნდა დაამტკიცოს, საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ კანონმდებელი მტკიცების ტვირთის მხარეთა შორის განაწილების დროს სხვადასხვა მოსაზრებას ემყარება. მაგალითად, საქართველოს სკ-ის 651-ე მუხლის მეორე ნაწილი შეიცავს სპეციალურ ნორმას, რომლის თანახმად, მასალის შემთხვევითი დაღუპვის ან დაზიანების რისკი ეკისრება მასალის მიმცემ მხარეს. საკითხის ასეთი გადაწყვეტა დაფუძნებულია ცნობილ პრინციპზე, რომლის თანახმად ნივთის შემთხვევითი დაღუპვის ან დაზიანების რისკი ეკისრება მის მესაკუთრეს. ნორმა ითვალისწინებს მასალის მიმცემი მხარის უფლებას დაამტკიცოს, რომ მასალის დაღუპვა ან დაზიანება გამოწვეულია ხელშეკრულების მეორე მხარის ბრალით. საინტერესოა რა მოსაზრებით ხელმძღვანელობდა კანონმდებელი იმ შემთხვევებში, როცა მიუთითებდა, თუ რომელმა მხარემ რა ფაქტები უნდა დაადგინოს. კანონმდებლის მოსაზრების გარკვევა საშუალებას მოგვცემს შეუცდომლად გავანაწილოთ მტკიცების ტვირთი იმ შემთხვევაშიაც, როცა კანონი ასეთ მითითებას არ შეიცავს. საპროცესო სამართალში არსებული მოსაზრების თანახმად, „მტკიცებულებათა წარმოდგენის მოვალეობას საძიებელი ფაქტის დასადგენად კანონმდებელი

აკისრებს იმ მხარეს, რომლისათვისაც ეს უფრო ადვილი და მოსახერხებელია. ასე მაგალითად, დაამტკიცოს ხელშეკრულებით რაიმე ურთიერთობის წარმოშობის ფაქტი (ვთქვათ, სესხის მიცემის ფაქტი) გაცილებით უფრო ადვილია მოსარჩელისათვის (გამსესხებლისათვის), ვიდრე მოპასუხისათვის. მაგრამ, იმის დამტკიცება, რომ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულება მოპასუხემ შეასრულა (ვთქვათ, დაუბრუნა სესხი). უფრო ადვილია თვით მოპასუხისათვის, ვიდრე მოსარჩელისათვის¹⁸¹. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეში საქმის განმხილველმა სასამართლომ ნარდობის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული თანხის გადახდის დოკუმენტის წარდგენის ვალდებულება მოსარჩელის მტკიცების ტვირთად მიიჩნია და მიუთითა, რომ გადახდის დამადასტურებელი ქვითრები, ბუნებრივია, უნდა გააჩნდეს იმ მხარეს, რომელმაც გადაიხადა და არა მოწინააღმდეგე მხარეს¹⁸². სხვა შემთხვევაში, კანონმდებელი ხელმძღვანელობს ჩვენი საზოგადოების რეალური სინამდვილისა და რეალური ურთიერთობების განმაზოგადებელი დასკვნებით, ჩვენი სინამდვილის მუდმივად განმეორებადი ფაქტებით. კანონმდებელი თვითონ განსაზღვრავს რომელი ფაქტების არსებობისას შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა სხვა ფაქტების არსებობა - არარსებობის შესახებ. მაგალითად, თუ, დაზარალებული დაამტკიცებს, რომ მისი ქონება დაზიანდა, რომ ეს ქონება დააზიანა გარკვეულმა პირმა და განსაზღვრავს მის ოდენობას, კანონმდებელი აკეთებს დასკვნას, რომ ზიანის მიმყენებელი მოქმედებდა ბრალეულად. აქედან გამომდინარე, დაზარალებული არ არის ვალდებული დაამტკიცოს ზიანის მიმყენებლის ბრალი. ბრალის არარსებობას ამტკიცებს თვით ზიანის მიმყენებელი. ერთ-ერთ საქმეში, საქმის განმხილველმა სასამართლომ მიუთითა, რომ ანაზღაურებას ექვემდებარებოდა ნებისმიერი ზიანი, მიყენებული მოქალაქის ქონებისათვის, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს დაზარალებულის ქონების განადგურებით ან გაშვებული მოგების შემცირებით. ამასთან, დელიქტური პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი პრინციპი, რომელიც ზიანის სრულად ანაზღაურებაში მდგომარეობს ნიშნავს, რომ დაზარალებულს უნდა აუნაზღაურდეს ყველა ქონებრივი დანაკარგი როგორც რეალური, ასევე გაშვებული მოგება¹⁸³.

ამდენად, ერთი ჯგუფი ფაქტებისა ივარაუდება მოპასუხის სასარგებლოდ და ამიტომ, ისინი უნდა დაამტკიცოს მოსარჩელემ, ხოლო მეორე ჯგუფი ფაქტებისა ივარაუდება მოსარჩელის სასარგებლოდ და ისინი უნდა დაამტკიცოს მოპასუხემ.

დებულება იმის შესახებ, თუ რომელი მხარისათვის უფრო ადვილი და მოსახერხებელია დაამტკიცოს ესა თუ ის ფაქტი, აგრეთვე რომელი ფაქტების დამტკიცების საფუძველზე წარმოიშობა ვარაუდი ამა თუ იმ მხარის სასარგებლოდ, არ არის ზუსტად განსაზღვრული მატერიალური სამართლის ნორმებში და ეს ბუნებრივიცაა, რადგან „სამართალს არ

¹⁸¹ ლილეაშვილი თ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ., 2005, 231.

¹⁸² თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 05 ივლისის განჩინება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/874-11. ხელმისაწვდომია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

¹⁸³ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2012 წლის 07 თებერვლის განჩინება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/55-12. ხელმისაწვდომია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

შეუძლია და არც უნდა დააფიქსიროს უფლებებისა და მოვალეობების თანაფარდობის ყველა შესაძლო ვარიანტი და კომბინაცია. არ შეიძლება იმის დავიწყება, რომ სამართლის ნორმას, ქმნის რა მართლურთიერთობის მოდელს, შეუძლია განასახიეროს მხოლოდ ძირითადი ტიპური ნიშნები. ამიტომ არის, რომ სამართლის ნორმა ურთიერთობის მონაწილეებს, მათ სავალდებულო და შესაძლებელ ქცევას, მათი მოქმედებების შედეგებს განსაზღვრავს მხოლოდ აბსტრაქტული ფორმით. გარდა ამისა, სამართალი თავისი განვითარების პროცესში ჩამორჩება საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარებას. სამართლის ეს კონსერვატიზმი ობიექტურად საჭიროებს კომპენსაციას საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან მისი კონტაქტის პროცესში, მათი განვითარებისა და ურთიერთქმედების გარკვეულ ეტაპზე. ასეთ კომპენსაციურ ფუნქციას ასრულებს სასამართლო სამართლის შეფარდების პროცესში. სამართლის შემფარდებელი განსაზღვრულ სიტუაციებში ადგენს თუ რა უფლებებით შეიძლება სარგებლობდეს საპროცესო სამართალურთიერთობის თითოეული მონაწილე და რა მოვალეობა უნდა შეასრულოს თითოეულმა მათგანმა¹⁸⁴. ამ საკითხის მოწესრიგება მთლიანად მინდობილი აქვთ სასამართლოებს და ასეთ შემთხვევაში, მტკიცების ტვირთის განაწილება წარმოებს საქართველოს სსკ-ის 102-ე მუხლით დადგენილი ზოგადი რეგულაციით. ერთ-ერთ საქმეზე, რომელიც წარმოებდა დ.შ...-სა და ინდ. მენაშენეთა ამხანაგობა „ი...“-ს შორის, დავის საგანზე საცხოვრებელი ფართისა და ავტოფარეხის გადაცემა, სასამართლომ მიიჩნია, რომ პირველი ინსტანციის სასამართლომ არასწორად გაანაწილა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთი. აღნიშნულის გათვალისწინებით საქმის განმხილველმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ მოპასუხეს უნდა ემტკიცებინა მოსარჩელების მიერ გადახდილი თანხების არასაკმარისობა იმისათვის, რომ ეს უკანასკნელები აღიარებული ყოფილიყვნენ პირველი კატეგორიის მენაშენეებად, ხოლო თანხების სრულად გადახდის მტკიცების ტვირთი დააკისრა მოსარჩელებს¹⁸⁵.

ამასთან, საკითხი რთულდება იმითაც, რომ სამოქალაქო სამართალში არ არის პრეზუმფციების, ანუ მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების დასრულებული სისტემა. რიგ შემთხვევაში, კანონი არ შეიცავს პირდაპირ მითითებას იმაზე, თუ, რომელმა მხარემ კონკრეტულად რა ფაქტი უნდა დაამტკიცოს ან, რომელი ფაქტების დამტკიცების საფუძველზე წარმოიშობა ვარაუდი სხვა ფაქტების არსებობა - არარასებობის შესახებ. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების ზოგიერთ წესს ადგენს სასამართლო პრაქტიკა, რაც ავსებს კანონმდებლობაში არსებულ ხარვეზებს. ამ თვალსაზრისით, სწორედ სასამართლოა ის უფლებამოსილი ორგანო, რომელსაც უფლება ეძლევა დაწერილი კანონი შემდგომ განავითაროს. აღნიშნული შეიძლება განხორციელდეს არა მარტო კანონის ინტერპრეტაციის გზით, არამედ, ასევე

¹⁸⁴ იხ., გ. ხუბუა, სამართლის თეორია, თბ, 2004, 132.

¹⁸⁵ სუსგ. 2009 წლის 23 აპრილი, საქმე №ა-ს-861-1075-08. გადაწყვეტილება გამოქვეყნებულია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/2009aprili.pdf>> (11.02.2012).

კანონის ხარვეზის შევსების გზით. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე თბილისის საქალაქო სასამართლომ მოსარჩელე ბ.ა-სა და მოპასუხე, სს „ს.ბ.-ს“ შორის უსაფუძვლოდ გადახდილი თანხის დაბრუნების შესახებ დავაზე ძირითადი მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევის არარსებობის მტკიცების ტვირთი და მოვალის გადახდისუუნარობის დადასტურების მტკიცების ტვირთი, რაც სარჩელის დაკმაყოფილების საფუძველი იქნებოდა მოპასუხე მხარეს გადააკისრა. სარჩელის ფაქტობრივ გარემოებად მითითებული იყო, რომ ბანკმა მოსარჩელეს, როგორც სოლიდარულ მოვალეს, სახელფასო ანაგარიშიდან ჩამოეჭრა 6523.92 ლარი როგორც ძირითადი მოვალის, ისე სოლიდარულად პასუხისმგებელი მოვალის გაფრთხილების გარეშე¹⁸⁶.

რაც შეეხება საკითხს იმის შესახებ, გადადის თუ არა მტკიცების ტვირთი ერთი მხარიდან მეორეზე და როდის, უჭველად წამოიჭრება სამოქალაქო პროცესში და მას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. ასე მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე „ა“ ითხოვს 500 ლარის გადახდას „ბ“-სგან. ეს უკანასკნელი აცხადებს, რომ სურს აღნიშნული ვალდებულებისა და მის სასარგებლოდ „ა“-ს მიმართ არსებული ვალის დაბრუნების მოთხოვნის გაქვითვა, რომელიც ასევე შეადგენს 500 ლარს და შესრულების ვადა დამდგარია. „ა“ აცხადებს რომ მან სრულად დაუბრუნა „ბ“-ს ვალი. „ბ“ სათანადო ფორმით სადავოდ ხდის „ა“-ს განცხადებას. „ა“-ს სასამართლოსათვის მხოლოდ იმის დამტკიცება შეეძლო, რომ მან „ბ“-ს ვალის სახით 200 ლარი გადაუხადა. ამ შემთხვევაში მტკიცების ტვირთი „ა“-ს ეკისრება, ვინაიდან ვალის დაბრუნების ვალდებულების შესრულება მისთვის ხელსაყრელი ფაქტია. მაშასადამე, „ა“-ს ეკისრება იმის რისკი, რომ იგი ვერ ამტკიცებს დანარჩენი 300 ლარის გადახდის ფაქტს, რის შედეგადაც ვალის დაბრუნების მოთხოვნა გაქარწყლებულია მხოლოდ 200 ლარის ნაწილში¹⁸⁷.

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ მტკიცების ტვირთის მოდავე მხარეებზე განაწილება წარმოგვიდგება, როგორც სასამართლოს პასიური როლის გაფართოების წინა პირობა, ვგულისხმობთ „ფორმალური ჭეშმარიტების პრინციპს“, რომლის დანაწესით სასამართლო მხოლოდ ხელმძღვანელობს სამოქალაქო საქმის მოძრაობას.

§4. პრეზუმფციები, როგორც მტკიცების ტვირთის განაწილების საფუძველი

მტკიცების ტვირთის განაწილების საფუძველებს წარმოადგენს აგრეთვე სამოქალაქო სამართალში გათვალისწინებული ვარაუდები (ე.წ. პრეზუმფციები). მაგალითად, საქართველოს სკ-ის 506-ე მუხლით

¹⁸⁶ თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 13 იანვრის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/12789-10. ხელმისაწვდომია მხოლოდ სასამართლოს არქივში.

¹⁸⁷ იხ., *პენშელი ს.*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდთა, თბ., 2009, 26, 29.

განსაზღვრულია განგადებით ნასყიდობის ხელშეკრულების ფორმა, კერძოდ, იგი უნდა დაიდოს წერილობით. მაგრამ 507-ე მუხლის თანახმად, თუ გარიგების ფორმა დარღვეულია, მაშინ ხელშეკრულება დადებულია მიიჩნევა ნივთის გადაცემის მომენტიდან. ამ შემთხვევაში, მყიდველი ვალდებულია გადაიხადოს მხოლოდ ნივთის ფასი პროცენტების გარეშე. 677-ე მუხლიდან გამომდინარე, სანამ არ დამტკიცდება საპირისპირო, ივარაუდება, რომ ზედნადები (კონოსამენტი) არის იმის მტკიცებულება, რომ დადებულია გადაზიდვის ხელშეკრულება, განსაზღვრულია მისი შინაარსი და ტვირთი გადამზიდველს მიღებული აქვს. ასევე, საპირისპიროს დადასტურებამდე, არსებობს იმის პრეზუმფცია, რომ თუ ზედნადებში არ არის აღნიშნული გადაზიდვის პირობები, გადამზიდველის მიერ ტვირთის მიღებისას, ტვირთი და მისი შეფუთვა გარეგნულად კარგ მდგომარეობაში იყო და რომ ტვირთის ცალკობრივი რაოდენობა, მისი აღნიშვნები და ნომრები ემთხვევა ზედნადებში ჩაწერილ მონაცემებს. მოყვანილი ნორმების შინაარსიდან, შეიძლება გამოვიყვანოთ პრეზუმფციის დანიშნულება, კერძოდ, ივარაუდება ფაქტი X (გადაზიდვის ხელშეკრულების არსებობა) იწვევს გარკვეულ იურიდიულ შედეგს, ანუ მეორე მხარის პასუხისმგებლობას, თუ დამტკიცდება ფაქტი - ზედნადები, კონოსამენტი.

სამართალწარმოებაში პრეზუმფციების მოქმედების გზით ხდება ერთი სახის მტკიცების საგნის შეცვლა სხვა სახის მტკიცებულებით. ამასთან, თუ მხარე შესძლებს წარადგინოს ფაქტები, რომელთა საფუძველზე სასამართლო მიდის დასკვნამდე, რომ არსებობს გადაწყვეტილებისათვის მნიშვნელოვანი სხვა ფაქტები, მაშინ მეორე მხარეზე გადადის მტკიცების ტვირთი – გააქარწყლოს მოსამართლის ვარაუდი. ეს კი სხვა არაფერია, თუ არა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილება. გამომდინარე იქიდან, რომ ვარაუდები (ე.წ. პრეზუმფციები) გამომდინარეობს მატერიალური სამართლის ნორმებიდან და ამასთან ერთად, წარმოადგენს მტკიცების ტვირთის განაწილების საფუძველს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სამოქალაქო სამართლის პროცესში, „ერთი ჯგუფი ფაქტებისა ივარაუდება მოპასუხის სასარგებლოდ და ამიტომ, ისინი უნდა დაამტკიცოს მოსარჩელემ, ხოლო მეორე ჯგუფი ფაქტებისა ივარაუდება მოსარჩელის სასარგებლოდ და ისინი უნდა დაამტკიცოს მოპასუხემ. ფაქტები, რომელთა არსებობა (არარსებობა) ივარაუდება მოპასუხის სასარგებლოდ, ივარაუდება ასეთნაირად ყოველგვარი წინასწარი დამტკიცების გარეშე”¹⁸⁸. მაგალითად, მოსარჩელემ აღძრა სარჩელი ნივთის სხვისი უკანონო მფლობელობიდან გამოთხოვის შესახებ (ვინდიკაციური სარჩელი). ასეთ შემთხვევაში, მოპასუხე (ნივთის ფაქტობრივი მფლობელი) იგულისხმება სადავო ნივთის მესაკუთრედ. ამიტომ მას ჯერ-ჯერობით არაფრის მტკიცება არ სჭირდება. იგი ნივთს ფაქტობრივად ფლობს და იგულისხმება კიდევ ამ ნივთის მესაკუთრედ, ანუ მოპასუხის სასარგებლოდ ივარაუდება ფაქტების არსებობა რაიმე წინასწარი მტკიცებულებების წარმოდგენის გარეშე. რაც შეეხება მოსარჩელეს ე.ი ვინდიკაციური სარჩელის აღმძვრელ პირს, მის სასარგებლოდ ამჯერად არაფერი არ ივარაუდება. ამიტომ, მან წინასწარ უნდა დაამტკიცოს, რომ იგი არის

¹⁸⁸ ლილეა შვილი თ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ, 2005, 229.

მესაკუთრე იმ ნივთისა, რომელსაც მოპასუხე ფაქტობრივად ფლობს და, რომლის უკანონო მფლობელობიდან ნივთის გამოთხოვის შესახებ მან დააყენა სარჩელი.

მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მოსარჩელე დაამტკიცებს, რომ ნივთის მესაკუთრეა, წარმოიშობა პრეზუმფცია (ვარაუდი) იმის თაობაზე, რომ მოპასუხე ამ ნივთს უკანონოდ ფლობს. ასეთი ვარაუდის წარმოშობით კი მოპასუხეზე გადადის იმ ფაქტის დამტკიცების მოვალეობა, რომ იგი ამ სადავო ნივთს ფლობს კანონიერი საფუძველით, ანუ წარმოადგენს სადავო ნივთის მართლზომიერ მფლობელს. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეზე საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ მიუთითა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 429-ე მუხლის პირველ ნაწილზე, რომლის თანახმად, კრედიტორი ვალდებულია მოვალის მოთხოვნით შესრულების მთლიანად ან ნაწილობრივ მიღების შესახებ გასცეს ამის დამადასტურებელი დოკუმენტი. ვალდებულების შესრულების თაობაზე დავის შემთხვევაში, მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოვალეს. სწორედ მოვალემ უნდა დაამტკიცოს, რომ ვალი გადაიხადა და ამით ვალდებულება შეწყდა¹⁸⁹. როგორც ვხედავთ, იმის ზუსტად განსაზღვრა, თუ როდის და რა მომენტიდან გადადის მტკიცების ტვირთი ერთი მხარიდან მეორეზე, არის უაღრესად მნიშვნელოვანი საკითხი, რომლის არასწორად გადაწყვეტას შეიძლება მოჰყვეს უსამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა.

კანონები, ხშირ შემთხვევაში, შეიცავს ვარაუდებს (ე.წ. პრეზუმფციებს) ფაქტების არსებობის თაობაზე. თუ არსებობს კანონით გათვალისწინებული საქმის გარემოებებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები ფაქტის პრეზუმფციისათვის, მაშინ ნავარაუდევია ფაქტი მტკიცებას არ საჭიროებს. მაგალითად, პროცენტების გადახდის ვალდებულება შეიძლება წარმოიშვას ისეთი საფუძველებიდან, რომლებიც საერთოდ არ წარმოშობს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას. გერმანიის სამოქალაქო სჯულდების §288-ე თანახმად, მოვალის მიერ ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილების შემთხვევაში, კრედიტორს ყოველგვარი დამატებითი მტკიცებულებების წარმოდგენის გარეშე შეუძლია მოითხოვოს პროცენტების გადახდა¹⁹⁰. პრეზუმფცია წარმოადგენს ვარაუდს ამა თუ იმ ფაქტის არსებობის შესახებ. ასეთი ვარაუდი კი შეიძლება წარმოიშვას მხოლოდ გარკვეული ფაქტების საფუძველზე, რომლებიც წინასწარ ცნობილია ან უნდა დადგინდეს¹⁹¹. საქართველოს სკ-ის 158-ე მუხლის დებულებათა შესაბამისად, ივარაუდება, რომ მოძრავი ნივთის მფლობელი არის მისი მესაკუთრე. უძრავ ნივთზე კი, საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის ფაქტი წარმოშობს საკუთრების ვარაუდს. ყველა შემთხვევაში, ამ ვარაუდის გასაქარწყლებლად მოწინააღმდეგე მხარემ უნდა დაამტკიცოს, რომ სადავო ნივთის მესაკუთრე არაა ის პირი, ვის სასარგებლოდაც მოქმედებს ვარაუდი,

¹⁸⁹ სუსგ. 2002 წლის 4 მარტი. საქმე №3კ/441-01. გადაწყვეტილება ხელმისაწვდომია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ოფიციალურ ვებ-გვერდზე <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/samoq2002-5-uni.pdf>> (11.02.2012).

¹⁹⁰ იხ., *ძლიერიშვილი ზ*, ფულადი ვალდებულების შესრულების თავისებურებანი, თბ, 2005, 45, 46.

¹⁹¹ იხ., *ლილეაშვილი თ*, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ, 2005, 228, 229.

არამედ თვითონ. ასევე, გარემოება იმის შესახებ, რომ ტვირთი არაა დაკარგული. ყველა შემთხვევაში დასაშვებია საპირისპირო მტკიცება.

მტკიცებას საჭიროებს ის ფაქტი, რომელიც ვარაუდს ასაბუთებს ასევე, ნორმის შემადგენლობა, რომელიც პრეზუმფციას შეიცავს. ამის საპირისპიროდ, მოწინააღმდეგე მხარემ კანონმდებლობით დაშვებულ ფარგლებში უნდა ამტკიცოს საწინააღმდეგო, კერძოდ, რომ არ არსებობს ნაგარაუდვეი ფაქტი.

ნორმას, რომელიც პრეზუმფციას შეიცავს ხშირად მატერიალური სამართალი ითვალისწინებს და შესაბამისი პროცესისათვისაა განკუთვნილი. პრეზუმფციების მატერიალურ-სამართლებრივი თვისება გულისხმობს გარკვეული მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგის დადგომას მატერიალურ სამართალურიერთობის სუბიექტებისათვის. ამდენად, დავის შემთხვევაში, მოქმედებს მატერიალურ-სამართლებრივი პრეზუმფციების პროცესუალურ-სამართლებრივი ფუნქციები. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, მოწმდება სამოქალაქო სამართლებრივ ნორმაში არსებული პრეზუმფცია განეკუთვნება თუ არა ინტერესის სფეროს.

კონსტიტუციური პრინციპის ცალკეულ გამოვლინებას წარმოადგენს სისხლის სამართლის პროცესის ფუძემდებლური პრინციპი, რომლის თანახმად, ადამიანი უდანაშაულოდ ითვლება, ვიდრე მისი დამნაშაულობა არ დამტკიცდება კანონით დადგენილი წესით და კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით.¹⁹² როგორც ცნობილია, ამ პრინციპს უდანაშაულობის პრეზუმფციას უწოდებენ. საინტერესოა როგორია უდანაშაულობის პრეზუმფციის საპროცესო მნიშვნელობა? უდანაშაულობის პრეზუმფციის საპროცესო მნიშვნელობა მთლიანად ამოიწურება მტკიცების ტვირთის განაწილებით. კერძოდ, არავინ არ არის ვალდებული ამტკიცოს თავისი უდანაშაულობა, ბრალდების მტკიცების მოვალეობა ეკისრება ბრალმდებელს. ამდენად, მას, ვინც ბრალს სდებს ადამიანს დანაშაულის ჩადენაში, ვალდებულია დაამტკიცოს ეს ბრალეულობა.¹⁹³

სამოქალაქო პროცესში არის ორი ერთმანეთისადმი დაპირისპირებული მხარე, კერძოდ, მოსარჩელე და მოპასუხე. შესაბამისად, ერთი ნაწილი მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტებისა ივარაუდება მოსარჩელის სასარგებლოდ, ხოლო დანარჩენი ნაწილი – მოპასუხის სასარგებლოდ. ის, რაც მოსარჩელის სასარგებლოდ ივარაუდება უნდა დაამტკიცოს მოპასუხემ, ხოლო ის, რაც მოპასუხის სასარგებლოდ ივარაუდება პირიქით, უნდა დაამტკიცოს მოსარჩელემ. ეს იმას ნიშნავს, რომ პრეზუმფციები სასამართლოში მტკიცების მოვალეობისაგან კი არ ათავისუფლებს მხარეს, არამედ წარმოადგენს მხარეთა შორის მტკიცების განაწილების საფუძველს¹⁹⁴. მოსარჩელე ვალდებულია დაამტკიცოს მტკიცების საგანში შემავალი გარკვეული ფაქტების ნაწილი, ხოლო ამ

¹⁹² საქართველოს კონსტიტუციის მე-40 მუხლი (24.08.1995).

¹⁹³ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ამიტომაცაა ჩაწერილი, რომ სასამართლოს, პროკურორს, გამომძიებელს უფლება არა აქვთ მტკიცების ტვირთი ბრალდებულს დააკისრონ.

¹⁹⁴ იხ., *ლილეუაშვილი თ.*, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ., 2005, 228-233.

ფაქტების მეორე ნაწილი ვალდებულია დაამტკიცოს მოპასუხემ. ნორმები, რომლებიც შეიცავს პრეზუმფციებს, წარმოადგენენ კანონის პირდაპირ მითითებას იმის შესახებ, რომელმა მხარემ კონკრეტულად რა ფაქტები უნდა დაამტკიცოს სამოქალაქო პროცესში.¹⁹⁵

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებით, სადაც ზოგადად არის განმარტებული პრეზუმფცია და მის საფუძველზე მტკიცების ტვირთის განაწილების წესი, ინგლისის მტკიცებით სამართალში განსხვავებენ ხუთი სახის პრეზუმფციას:

„პირველი სახე – დარწმუნებითი პრეზუმფცია. „ა“ ფაქტის დასამტკიცებლად სასამართლო პრეზუმირებს, რომ „ბ“ ფაქტი ნამდვილად არსებობს. ეს შესადავებელი პრეზუმფციაა. მხარე, რომელიც ამ პრეზუმფციას ედავება, ატარებს სამართლებრივ ტვირთს. მაგალითად, პრეზუმირდება, რომ ყველა ადამიანი ფსიქიკურად ჯანმრთელია, ვიდრე საწინააღმდეგო არ დამტკიცდება.

მეორე სახე – დამტკიცებითი პრეზუმფცია. აქ სასამართლო დასკვნას აკეთებს, რომ „ბ“ ფაქტი არსებობს, რამდენადაც დამტკიცებულია „ა“ ფაქტი. ესეც შესადავებელი პრეზუმფციაა. შესადავებლად საკმარისია დამტკიცდეს, რომ „ბ“ ფაქტი შეიძლება მიჩნეულ იქნეს როგორც არსებულად, ისე არარსებულად. ხსენებული პრეზუმფცია მხარეს აკისრებს მისი უარყოფის მტკიცების ტვირთს.

მესამე სახე – უდავო პრეზუმფციები, რომლებსაც ითვალისწინებს სტატუტები.

მეოთხე სახე – ნებადართული პრეზუმფციები. „ა“ ფაქტის დამტკიცება ნებას რთავს სასამართლოს ჩათვალოს ფაქტი „ბ“ დასამტკიცებულად. ეს პრეზუმფციებიც ასახულია სტატუტებში.

მეხუთე სახე – ფაქტის პრეზუმფცია, რომელიც წარმოადგენს ყოველდღიურ გამოცდილებას. რაც ნიშნავს იმას, რომ ყველა მოსამართლე გააკეთებს ერთსა და იმავე დასკვნას ერთი და იმავე ფაქტის მიმართ. მაგალითად, პრეზუმფცია ცხოვრების ხანგრძლივობაზე. ამ პრეზუმფციის თანახმად, ივარაუდება რომ ადამიანები ცხოვრობენ გონივრული დროის მანძილზე“¹⁹⁶.

¹⁹⁵ თუმცა, ცალსახად არც ეს შეიძლება ითქვას, რადგან საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში არსებობს მტკიცების ტვირთის განაწილების თავისებურებანი, რომელიც განხილულია წინამდებარე დისერტაციის IV თავში.

¹⁹⁶ პრეზუმფციის რამოდენიმე მაგალითი ინგლისური სამართლიდან:

1) ქორწინების კანონიერების პრეზუმფცია – პრეზუმფცირდება, რომ ქორწინების რეგისტრაცია იყო კანონიერი. ფორმალური კანონიერების პრეზუმფცია რეგისტრაციის არაკანონიერების ტვირთს აკისრებს იმ მხარეს, რომელიც ადასტურებს რეგისტრაციის არაკანონიერებას. ქორწინების რეგისტრაციის ძირითადი ფაქტის დამტკიცება ეკისრება იმ მხარეს, რომელიც ადასტურებს ქორწინების კანონიერებას.

2) რეგისტრირებულ ქორწინებაში დაბადების პრეზუმფცია – პრეზუმფცირდება, რომ ბავშვი, დაბადებული ან ჩასახული ქორწინების განმავლობაში არის კანონიერი ქორწინების დროს დაბადებული. ძირითადი ფაქტი, რომელიც უნდა დადასტურდეს არის ის, რომ ბავშვის ჩასახვისა, თუ დაბადების დროს ბავშვის დედა დაქორწინებული იყო. ბავშვის მამად პრეზუმფცირდება ამ ქალბატონის ქმარი. იხ., *Решетникова И. В.*, Доказательственное право Англии и США, Екатеринбург, 1997, 108, 109.

თავი IV. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით ბათვალისწინებული მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურებანი

§1. მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურება საოჯახო საქმეთა განხილვისას

კანონმდებლობაში ინოვაციათა დანერგვა მის სრულყოფას უკავშირდება. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში შეტანილი უახლესი ცვლილებები მოიცავს სამოქალაქო საპროცესო სამართლისათვის ადრე უცნობ ინსტიტუტს. მასში მოიაზრება ახალი ცნებები, იდეები, კატეგორიები. სიახლეები ხელს შეუწყობს სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას სამართლებრივი სახელმწიფოს ფარგლებში, რაც აუცილებელია ქვეყნისათვის.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი არეგულირებს სასარჩელო და არასასარჩელო წარმოების სახეებს.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მეშვიდე კარში ვხვდებით სამოქალაქო სამართალწარმოებისათვის უცნობ ინსტიტუტებს, რომლებიც განსხვავდება სამოქალაქო საპროცესო სამართლით რეგულირებული უფლებების დაცვის დანარჩენი სასარჩელო ფორმისაგან. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მეშვიდე კარში მოქცეული კატეგორიის საქმეები შეეხება საოჯახო, ადმინისტრაციული, სახელმწიფო-სამართლებრივი ურთიერთობიდან წარმოშობილი, რომელიც რეგულირებულია საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსით და რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გაერცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევასა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული საქმეების, ასევე პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე დაკავშირებული საქმეების განხილვის თავისებურებებს.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მეშვიდე კარით რეგულირებული სამართალწარმოებისათვის დამახასიათებელი თავისებურებებით დაინტერესება გამოწვეულია ამ კატეგორიის საქმეებზე „მტკიცების ტვირთის განაწილების არატრადიციული, არაკლასიკური სახით, რომელიც წარმოდგენილია შერეული ფორმით“¹⁹⁷, რაც საკვანძო ადგილს იკავებს ნაშრომის კვლევაში.

¹⁹⁷ იხ., *ქირია გ.*, რეკეტული ქონების ან ქურდული სამყაროს წევრის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული წარმოების კომენტარი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი, თბ, 2006, 29.

აღნიშნულ სამართალწარმოებაში მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის გადანაწილების პრაქტიკული მაგალითების შესწავლის გზით მიმოვიხილავთ სამართალწარმოების აღნიშნული ფორმის შესაძლო ყველა მხარეს და მათ პროცესუალურ პრინციპებთან შეთავსების პრობლემას.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი არეგულირებს განსხვავებული უფლებებისა და ინტერესების სასამართლო დაცვის წესს. ამ საქმეების მატერიალურ-სამართლებრივი ბუნება ხშირ შემთხვევაში, გავლენას ახდენს მათი განხილვის პროცედურასა და ფორმაზე.

საოჯახო-სამართლებრივი ურთიერთობიდან წარმოშობილი საქმეების განხილვა ცალკე თავის სახით არის გამოყოფილი, რადგან მას ახასიათებს გარკვეული თავისებურებები. ამ თავისებურებას განპირობებს საოჯახო ურთიერთობების სპეციფიკა, რომელიც უპირატესად პირადული და განგრძობადი ხასიათისაა. ერთ-ერთ ფუნდამენტურ თავისებურებას, სხვა კატეგორიის საქმეთა განხილვისაგან განსხვავებით, წარმოადგენს სამძებრო პრინციპის უფრო ფართოდ გამოყენება. მართალია, საოჯახო-სამართლებრივი ურთიერთობები განეკუთვნება კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობების სფეროს, მაგრამ მათი განვითარებითა და სიმტკიცით დაინტერესებულია მთელი საზოგადოება¹⁹⁸. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სასამართლოს, რომელიც იხილავს კონკრეტულ საოჯახო-სამართლებრივ დავას, „მინიჭებული აქვს უფლება საქართველოს სსკ-ის მე-4 მუხლის მე-2 ნაწილისა და 354-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, არ დასჯერდეს მხოლოდ მხარეთა მიერ წარმოდგენილ მტკიცებულებებს და თავისი ინიციატივით განსაზღვროს იმ გარემოებათა წრე, რომელთა დადგენის გარეშე შეუძლებელია საქმის სწორად გადაწყვეტა (მტკიცების საგანი), ასევე მხარეთა ახსნა-განმარტების მოსმენის შემდეგ თვითონ გამოითხოვოს მტკიცებულებები, რომელზედაც მხარეებს არ მიუთითებიათ, მაგრამ ამ მტკიცებულებებს მნიშვნელობა აქვს მტკიცების საგანში შემავალ დასადგენ გარემოებათა დასადასტურებლად. მაშასადამე, საქართველოს სსკ-ის 354-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული დებულება არის სპეციალური ნორმა და მას უპირატესობა ენიჭება 103-ე მუხლით გათვალისწინებულ ზოგად ნორმასთან შედარებით”¹⁹⁹.

ამ კატეგორიის საქმეთა განხილვისას სასამართლოს შეუძლია:

ა) თავად განსაზღვროს მტკიცების საგანი ე.ი. იმ გარემოებათა წრე, რომელთა დადგენის გარეშე შეუძლებელია საქმის სწორად გადაწყვეტა; ბ) თავისი ინიციატივით გამოითხოვოს მტკიცებულებები, რომლებზეც მხარეებს არ მიუთითებიათ, მაგრამ აქვთ მნიშვნელობა მტკიცების საგანში შემავალი ფაქტების დასადგენად.

საოჯახო საქმეთა განხილვისას პროცესის გაჭიანურების თავიდან აცილების მიზნით, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი

¹⁹⁸ „ოჯახთა განვითარების ისტორიაში ორიგინალური ფენომენია რომაული ოჯახი. ეს არის სამოქალაქო ოჯახი, რომელიც აგებული იყო არა იმდენად სისხლით ნათესაობის პრინციპზე, რამდენადაც მამის ძალაუფლების ქვეშ გაერთიანების პრინციპზე. ოჯახის არსებას აფუძნებდა მამის ძალაუფლება“. იხ., *ზოიდე* ბ, ძველი ქართული მემკვიდრეობითი სამართალი, თბ, 2000, 31.

¹⁹⁹ იხ., *ძლიერი შეილი* ზ, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, თბ, 2007, 97.

სასამართლოს აძლევს უფლებას გაუძღვეს საქმისწარმოებას. ეს ნიშნავს, რომ სასამართლო არსებით გავლენას ახდენს საქმის მიმდინარეობაზე და პროცესის შედეგზე. სასამართლო საქმის მიმდინარეობის ნებისმიერ ეტაპზე უზრუნველყოფს, რომ მხარეებმა წარადგინონ განმარტებები და შესაბამისი შუამდგომლობები²⁰⁰. სასამართლოს ეკისრება ვალდებულება, მხარეებს მისცეს განმარტებები, რომლითაც ისინი გადალახავენ დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპებიდან გამომდინარე სიძნელეებს. თუმცა, იმავდროულად, მხარეები თავისუფლად გადაწყვეტენ აპირებენ თუ არა მოსამართლის განმარტებების გათვალისწინებასა და გამოყენებას²⁰¹.

შეჯიბრებითობის პრინციპის პარალელურად, სასამართლოს გადაცემული აქვს პროცესის მატერიალური ხელმძღვანელობის უფლებამოსილება. თუმცა, აქ დგება ამ ორი პრინციპის, მხარეთა შეჯიბრებითობისა და სასამართლოს აქტიურობის პროპორციის საკითხი. საინტერესოა რა დოზით უნდა მოხდეს ამ ორი პრინციპის შერწყმა და გამოყენება საქმის განხილვისას²⁰².

მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპი არ უნდა იქნეს გაგებული უკიდურესი ფორმით და სასამართლომ ისე არ უნდა დაიცვას პირის უფლებები და ინტერესები, რომ გასცდეს მის ნება-სურვილს, სასამართლომ არ უნდა სცადოს პირთა იმ უფლებების რეალიზაცია, რაც არ ყოფილა მოთხოვნილი.

ამასთან, შეჯიბრებითობის პრინციპი არ უნდა იქნეს გაგებული, როგორც სასამართლოს უკიდურესი პასიურობა. საპროცესო კანონმდებლობით სასამართლოს შეუძლია თავისი ინიციატივით შეაგროვოს მტკიცებულებები, თუ ამას საქმის გარემოებები მოითხოვს ან მხარეები შუამდგომლობენ ამის შესახებ. მტკიცების ტვირთის მხარეებზე განაწილებისას, სასამართლოს არ ერთმევა უფლება, მხარეებს შესთავაზოს, წარმოადგინონ დამატებითი მტკიცებულებები²⁰³, მაგალითად, თუკი დავა შეეხება მეუღლეთა თანსაკუთრებაში არსებული ქონების გაყოფას, აქ გადამწყვეტია ის, ხომ არ რეგულირდება მეუღლეებს შორის ქონებრივი უფლებები საქორწინო კონტრაქტით, გამომდინარე იქიდან, რომ ასეთის არსებობის შემთხვევაში, საკითხი გადაწყდება საქორწინო კონტრაქტის შესაბამისად²⁰⁴.

ამდენად, საკითხი უნდა გადაწყდეს შეჯიბრებითობისა და ინკვიზიციურობის პრინციპებს შორის ზომიერი ბალანსის სასარგებლოდ. შესაბამისად, მხარეები არც შეზღუდული იქნებიან სასამართლოს აქტიურობით და არც დაიზარებიან იმის გამო, რომ სასამართლოს

²⁰⁰ შეად. Grunsky W, Zivilprozessrecht, München, 11 Aufl, 2003, 36.

²⁰¹ შეად. Luke W, Zivilprozessrecht, München, 8 Aufl, 2003, 5.

²⁰² ამ საკითხის გადასაჭრელად პროცესი უნდა აიგოს შეჯიბრებითობის პრინციპის საფუძველზე. თუმცა, სასამართლოს ჩარევა დასაშვებია უნდა იყოს იმ დოზით, რითაც არ დაირღვევა დისპოზიციურობის პრინციპი, ანუ სასამართლომ არ უნდა შეზღუდოს მხარეები თავიანთ უფლებებში, არ აიძულოს ისინი დაცვის ამა თუ იმ საპროცესო ფორმის გამოყენებაზე და არც დამოუკიდებლად, თავად არ გამოიყენოს ეს ფორმები მხარეების ნების საწინააღმდეგოდ. იხ., Васильковский Е. В, Курс Гражданского Процесса, Т. I. М., 1913, 157.

²⁰³ იხ., კობახიძე ა, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბ, 2003, 43, 44.

²⁰⁴ იხ., Kaye P, Civil Jurisdiction and Inforcement of Foreign Judgments, Oxford, 1987, 613.

ნეიტრალური როლი ექნება მინიჭებული საქმის გარემოებების გამოკვლევაში.

„სასამართლომ აქტიურად და კვალიფიციურად უნდა გამოიყენოს მისთვის საპროცესო კანონმდებლობით მინიჭებული უფლებები, იმისათვის, რომ უზრუნველყოს დარღვეული ან სადავოდ გამხდარი უფლების დასაცავად სასამართლოში მისულ პირთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დაცვა“²⁰⁵.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საოჯახო-სამართლებრივი ურთიერთობიდან წარმოშობილი საქმეების განხილვისას გამოიყენება დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპები და მათ პარალელურად, ამ კატეგორიის საქმეების განხილვისათვის დამახასიათებელი თავისებურებების გამო, აქ აგრეთვე გამოიყენება სამძებრო, ანუ ინკვიზიციური პრინციპი.

სამძებრო პრინციპის მოქმედების ფარგლებში, საოჯახო საქმეების განხილვის დროს, სასამართლოს მატერიალური ნორმების გათვალისწინებით შეუძლია თავისი ინიციატივით განსაზღვროს დასადგენ გარემოებათა წრე (მტკიცების საგანი) და მხარეთა ახსნა-განმარტებების შემდეგ თვითონ გამოითხოვოს მტკიცებულებები, რომლებზედაც მხარეებს არ მიუთითებიათ.

განქორწინების საქმეთა მომზადების სტადიაზე სასამართლო განსაზღვრავს მტკიცების საგანს, კერძოდ:

სარჩელის საფუძველად მითითებულ ფაქტებს;

შესაგებლის ფაქტებს, ე.ი. ფაქტებს, რომლებსაც მოსარჩელის მიერ აღძრული მოთხოვნების საწინააღმდეგოდ ემყარება მოპასუხე;

სხვა ფაქტებს, რომლებსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს საქმის გადაწყვეტისათვის.

ზოგჯერ საქმის ობიექტურად განხილვას სჭირდება დამატებითი მასალების შეკრება სასამართლოს მიერ. ასეთ შემთხვევაში, არ შეიძლება ბავშვის დატოვება სათანადო მატერიალური უზრუნველყოფის გარეშე. ამ მიზნით, განქორწინებისა და შვილების სასარგებლოდ ალიმენტის გადახდევინების საქმის განხილვისას მოსამართლემ თავისი ინიციატივით უნდა გამოარკვიოს, მონაწილეობს თუ არა მოპასუხე შვილების რჩენაში. თუ სასამართლო დაადგენს, რომ მოპასუხე არ ასრულებს ამ ვალდებულებას საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 355-ე მუხლის შესაბამისად, სასამართლო აღჭურვილია უფლებამოსილებით მხარეთა შუამდგომლობის საფუძველზე მიიღოს დროებითი განკარგულება (განჩინების სახით) საქმის საბოლოო განხილვამდე, რათა მოაწესრიგოს მშობლებსა და შვილებს შორის ურთიერთობის საკითხი.

საქორწინო-საოჯახო ურთიერთობებიდან წარმოშობილ საქმეთა განხილვისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები, ასევე მოქმედებს დაუსწრებელი გადაწყვეტილების ინსტიტუტის გამოყენების შემთხვევაში.

²⁰⁵ იხ., *მერებაშვილი ი.*, სასამართლოში სამოქალაქო საქმეთა განხილვისას მხარეთა შეჯიბრებითობისა და მოსამართლეთა აქტიურობის პრინციპების მოქმედება, *ქურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“*, საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, №4 (23), 2009, 26.

ზოგადი წესის თანახმად, კანონით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას სასამართლო უფლებამოსილია გამოცხადებული მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე, გამოუცხადებელი მხარის დაუსწრებლად განიხილოს საქმე. მოსარჩელის გამოუცხადებლობის დროს დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანისას სასამართლო არ აფასებს არც საქმეში არსებულ მტკიცებულებებს და არც საქმეს ფაქტობრივი თვალსაზრისით. საქმის ფაქტობრივი გარემოებები დადგენილად მიიჩნევა მხარის გამოუცხადებლობის გამო და არა მათი არსებითად განხილვის შედეგად. ამ თვალსაზრისით, დაუსწრებელი გადაწყვეტილების ინსტიტუტი წარმოადგენს მხარეთა პასუხისმგებლობის დონის ამაღლების დამატებით გარანტიას, რომელიც ხელს უწყობს დავების გადაწყვეტის დაჩქარებას და სასამართლოების განტვირთვას. დაუსწრებელი გადაწყვეტილების მიღების ერთ-ერთ პირობას იმის ვარაუდი წარმოადგენს, რომ მოპასუხემ ცნო სარჩელი, ამიტომ დაკარგა თავდაცვის ინტერესი. ამ შემთხვევაში, დაუსწრებელი გადაწყვეტილების მიღება ლოგიკურია და გამართლებულია. თუმცა იმ მოპასუხის მიმართ, რომლის გამოუცხადებლობაც სასამართლოს ვერ შეუქმნა ამგვარი რწმენა, დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანა გაუმართლებელია.

აღნიშნული წესი საოჯახო საქმეების სასამართლო განხილვისას არ უნდა იქნეს გამოყენებული. კანონმდებელი გვთავაზობს განსხვავებულ რეგულაციას, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ საოჯახო საქმეების განხილვისას, სხვა სასარჩელო წარმოებისაგან განსხვავებით, მოსარჩელის გამოუცხადებლობა სასამართლოს მთავარ სხდომაზე არ იძლევა მის მიერ სარჩელზე უარის თქმის ვარაუდის საფუძველს. ამას განაპირობებს ის გარემოება, რომ ამ წარმოებაში სასამართლომ თავად უნდა გამოითხოვს მტკიცებულებები, რომლებზედაც მხარეებს არ მიუთითებიათ, მხარეთა გამოუცხადებლობა არ აბრკოლებს საკითხის გადაწყვეტას. სასამართლოს მიერ თავისი ინიციატივით მტკიცებულებათა გამოთხოვის გამო, მოპასუხის მთავარ სხდომაზე გამოუცხადებლობა არ წარმოადგენს სარჩელში მითითებული ფაქტობრივი გარემოებების აღიარებისა და სარჩელის ცნობის ვარაუდს. ამიტომ, სასამართლომ გამოუცხადებელი მხარის გარეშე, საქმეში არსებული მასალების საფუძველზე უნდა განიხილოს და გადაწყვიტოს საოჯახო საქმე. თუ საქმის მასალები არ იძლევა დასაბუთებული გადაწყვეტილების გამოტანის შესაძლებლობას, სასამართლომ უნდა გამოითხოვოს შესაბამისი მტკიცებულებები, გადადოს საქმის განხილვა სხვა დროისათვის და მოცემულ საოჯახო დავასთან დაკავშირებით ყველა მტკიცებულების მოპოვების შემდეგ არსებითად გადაწყვიტოს დავა, ჩვეულებრივი და არა დაუსწრებელი გადაწყვეტილებით.

იმის გათვალისწინებით, რომ საოჯახო საქმეების განხილვის დროს სასამართლო თავისი ინიციატივით განსაზღვრავს დასადგენ გარემოებათა წრეს და მხარეთა ახსნა-განმარტებების შემდეგ თვითონ გამოითხოვს მტკიცებულებებს, რომლებზედაც მხარეებს არ მიუთითებიათ, სასამართლომ

მოპასუხე მხარე არ უნდა გააფრთხილოს პასუხის (შესაგებლის) წარმოდგენლობის შესაძლო შედეგების შესახებ²⁰⁶.

„სასამართლომ არა მარტო მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით, არამედ თავისი ინიციატივითაც მოპოვებული მტკიცებულებებით უნდა გადაწყვიტოს დავა“²⁰⁷. თავდაპირველად უნდა დადგინდეს გარემოებები, რომლებიც ექვემდებარება დამტკიცებას მთლიანად საქმეზე (მტკიცების საგანი), შემდეგ კი ის ფაქტები, რომლებიც უნდა დამტკიცდეს კონკრეტული მხარის მიერ (მტკიცების ტვირთი).

დამტკიცებას დაქვემდებარებული ფაქტები, გამომდინარეობს მატერიალური სამართლის ნორმის დისპოზიციიდან. ასეთი ნორმა მიუთითებს ისეთ ფაქტობრივ გარემოებებზე, რომლებიც უნდა დამტკიცდეს განსახილველი კატეგორიის ნებისმიერ საქმეზე. მაგალითად, მშობლის უფლების ჩამორთმევის საქმეზე სასამართლო გამოდის საქართველოს სკ-ის 1205-ე მუხლის დისპოზიციიდან.

ამასთან, ყველა საქმეს ახასიათებს თავისი სპეციფიკა, რომელიც გამომდინარეობს სარჩელიდან (განცხადებიდან) და შესაგებლიდან. სარჩელში (განცხადებაში), შესაგებელში ირკვევა ის კონკრეტული გარემოებები, რომლებიც უნდა დამტკიცდეს მოცემულ საქმეზე.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქმისათვის მნიშვნელობის მქონე გარემოებების განსაზღვრის მიზნით უნდა გამოვიყენოთ ორი წყარო:

- ა) მოცემული საქმის მარეგულირებელი მატერიალური სამართლის ნორმა;
- ბ) სარჩელისა და შესაგებლის საფუძვლები.

მტკიცების ვალდებულება მდგომარეობს მტკიცებულებების წარმოდგენაში, რომლებიც ადასტურებს იმ გარემოებებს, რომლებსაც ემყარება მხარე. ხშირად იურისტები ფიქრობენ, რომ მტკიცებულებების წარმოდგენა საკმარისია მტკიცების ტვირთის შესასრულებლად. ფორმალურად ეს ასეა, მაგრამ საქმის მოსაგებად მარტო მტკიცებულებების წარმოდგენა არ არის საკმარისი. მთავარია, როგორ წარმართავ მტკიცებულებების გამოკვლევას, რათა სასამართლო დარწმუნდეს მათ უტყუარობაში. ყოველი მხარე მოწინააღმდეგე მხარის მტკიცებულებას აქარწყლებს თავისი სამართლებრივი პოზიციით.

საოჯახო საქმეთა განხილვის თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ „მოსამართლე განსაზღვრავს თუ რომელ გარემოებებს აქვთ საქმისათვის მნიშვნელობა. განუმარტავს მხარეებს (მეუღლეებს, რომ თითოეულმა მათგანმა უნდა დაამტკიცოს ის გარემოებები, რომლებზეც, როგორც საფუძველზე, ისინი ამყარებენ თავიანთ მოთხოვნებსა და შესაგებელს. ამ მიზნით, მოსამართლემ მხარეებს უნდა განუმარტოს, რა

²⁰⁶ საქართველოს სსკ-ის 232¹ მუხლით გათვალისწინებულია მოპასუხის მიერ პასუხის (შესაგებლის) წარუდგენლობის შედეგები. ნორმის დანაწესით, მოპასუხის მიერ ამ კოდექსის 201-ე მუხლის მეორე ნაწილით დადგენილ ვადაში პასუხის (შესაგებლის) წარუდგენლობისას, თუ ეს გამოწვეულია არასაპატიო მიზეზით, მოსამართლეს ზეპირი მოსმენის გარეშე გამოაქვს დაუსწრებელი გადაწყვეტილება.

²⁰⁷ იხ., *ბახილაია ვ.* საოჯახო საქმეთა განხილვის თავისებურებანი და დაუსწრებელი გადაწყვეტილება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, №4 (23), 2009, 26.

მტკიცებულებებით შეუძლიათ მეუღლეებს მათ მიერ მითითებული გარემოებების დადასტურება“.²⁰⁸

ამ ზოგადი წესიდან გამონაკლისს წარმოადგენს პრეზუმფციის მოქმედება, რომელიც ერთ-ერთ ან ორივე მხარეს ათავისუფლებს ამა თუ იმ ფაქტების დამტკიცებისაგან. მაგალითად, საოჯახო სამართალში მოქმედებს ბავშვის დაქორწინებული მშობლებისაგან წარმოშობის ფაქტი²⁰⁹. აღნიშნული მაგალითი მიგვანიშნებს კანონისმიერი პრეზუმფციის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე. ეს უკანასკნელი მოსამართლეს მიუთითებს, თუ რით უნდა იხელმძღვანელოს მან იმ შემთხვევაში, როცა მას არ ძალუძს სიმართლის გარკვევა. ასეთ შემთხვევაში საჭიროა ორიენტირის აღება მტკიცების ტვირთზე. თითოეულმა მხარემ უნდა წარმოადგინოს და დაამტკიცოს ის ფაქტები, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნასა და შესაგებელს. აქ იგულისხმება ის ფაქტები, რომლებიც აუცილებელია და საჭიროა ნორმის აღწერილობითი ნაწილის შემადგენელი ცალკეული ელემენტების შესავსებად. ზოგიერთ შემთხვევაში კანონი ცვლის ამ წესს: გარკვეული ფაქტები მიიჩნევა არსებულად და მოწინააღმდეგე მხარემ ისინი სადავო არ უნდა გახადოს. კანონისმიერ პრეზუმფციებს ორი ფუნქცია აქვს: საპროცესო და მატერიალურ-სამართლებრივი. პირველი გამოხატება იმაში, რომ ეს პრეზუმფციები ცალკეულ შემთხვევაში ცვლის საქართველოს სსკ-ის 102-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ მტკიცების წესს და მტკიცების ტვირთს აკისრებენ მეორე მხარეს, რაც ამ უკანასკნელისათვის დაკავშირებულია რისკთან, რომ მან შეიძლება წააგოს პროცესი, თუ მტკიცებულება არ იქნა მიღებული. მატერიალურ-სამართლებრივი ფუნქცია კი, იმაში მდგომარეობს, რომ ნორმის აღწერილობითი ნაწილის ერთ-ერთი შემადგენელი კომპონენტი კონკრეტულ პროცესთან მიმართებაში და კონკრეტულ მხარეთა შორის მაშინაც მოცემულად ჩაითვლება, როცა ობიექტურად ვერ მოხერხდა ამ გარემოების დადგენა.

განქორწინების სასამართლო წესით განხილვა რთულ პროცედურასთანაა დაკავშირებული. საზღვარგარეთის ბევრ ქვეყანაში მოქმედებს თავისუფალი განქორწინების პრინციპი, თუმცა დღემდე არსებობს ისეთი ქვეყნებიც, რომელთა კანონმდებლობა დასაშვებად არ მიიჩნევს განქორწინებას. ესენი, უმეტეს შემთხვევაში, ის ქვეყნებია, სადაც შეინიშნება კათოლიკური ეკლესიის ზეგავლენა. მაგალითად, არგენტინა, კოლუმბია და სხვ.²¹⁰ საჭიროა საქმის დეტალურად შესწავლა, მეუღლეთა შორის წარმოშობილ ურთიერთობათა შინაარსში გარკვევა, მოწმეთა დაკითხვა, დოკუმენტების გამოთხოვა. მოსამართლემ განქორწინების საქმეზე უნდა განსაზღვროს მტკიცების საგანი:

დაქორწინების ფაქტი;

²⁰⁸ იხ., *ქურდაძე შ.* სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში, მე-2 გამოცემა, თბ., 2006, 828.

²⁰⁹ შეილის წარმოშობა დაქორწინებული მშობლებისაგან დასტურდება ჩანაწერით მშობელთა ქორწინების შესახებ. არარეგისტრირებული ქორწინების დროს გაჩენილი ბავშვის წარმოშობა დგინდება მამობის ნებაყოფლობითი აღიარების საფუძველზე გაკეთებული ჩანაწერით სამოქალაქო რეესტრის სააგენტოს ტერიტორიულ სამსახურში, ანდა მამობის დადგენის ფაქტით, რაც განმტკიცებულია სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

²¹⁰ შეად. *Зенин И. А.*, Гражданское и торговое право зарубежных стран, М., 2009, 197, 198.

განქორწინებაზე ერთ-ერთი მეუღლის თანხმობის არარსებობის ფაქტი; მეუღლეთა შემდგომი ერთად ცხოვრებისა და ოჯახის შენარჩუნების შეუძლებლობის ფაქტი²¹¹;

სხვა ფაქტები შედის მტკიცების საგანში საქმის კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე.

თუ არ არსებობს განქორწინებაზე ერთ-ერთი მეუღლის თანხმობა, მაშინ სასამართლოს სხვა როლი ეკისრება, რადგან კანონმდებელი ადგენს მხოლოდ განქორწინების ზოგად საფუძვლებს, კერძოდ, სასამართლომ უნდა დაასკვნას, რომ შემდგომში მეუღლეთა ერთად ცხოვრება და ოჯახის შენარჩუნება შეუძლებელია. საქმის ფაქტობრივი გარემოებების გამორკვევის დროს სასამართლო არ უნდა დასჯერდეს ერთ რომელიმე მტკიცების საშუალებას, რამეთუ განსახილველი კატეგორიის საქმეებზე კანონმდებელი არ ადგენს შეზღუდვებს ამ სფეროში.

გარდა ამისა, მტკიცების საგანი ფართოვდება თუ მეუღლის ან ერთ-ერთი მათგანის თხოვნით სასამართლო იხილავს იმ ქონების გაყოფის საკითხს, რომელიც წარმოადგენს მეუღლეთა თანასაკუთრებას²¹².

მტკიცების საგანს გარკვეული თავისებურება ახასიათებს მაშინ, როდესაც სასამართლოში აღძრულია საქმე განქორწინების მოთხოვნით ცოლის ორსულობის დროს და ბავშვის დაბადებიდან ერთი წლის განმავლობაში. აღნიშნულის მიზეზს წარმოადგენს საქართველოს სკ-ის 1123-ე მუხლის დანაწესი, რომლის თანახმად ქმარს ცოლის თანხმობის გარეშე არა აქვს განქორწინების საქმის აღძვრის უფლება ცოლის ორსულობის და ბავშვის დაბადებიდან ერთი წლის განმავლობაში. სამოქალაქო კოდექსის მოცემული ნორმა ზღუდავს მხოლოდ ქმრის უფლებას აღნიშნული გარემოებების არსებობისას. ცოლს ასეთ შემთხვევებში სრული მოცულობით უნარჩუნდება განქორწინების საქმის ნებისმიერ დროს აღძვრის უფლება.

მოსამართლემ მსგავსი საქმის განხილვისას მტკიცების საგანში უნდა შეიტანოს:

დაქორწინების ფაქტი;

განქორწინებაზე მეუღლის თანხმობის არსებობის ფაქტი.

მეუღლის ორსულობის ანდა ბავშვის დაბადების ფაქტი არა უგვიანეს ერთი წლისა (მიუხედავად მკვდარი ბავშვის დაბადებისა ან ბავშვის ერთ წლამდე ასაკის მიუღწევლად გარდაცვალებისა).

სასამართლო პრაქტიკაში პრობლემურია საკითხი იმის შესახებ, გავრცელდება თუ არა ეს წესი იმ შემთხვევაზე, როდესაც ცოლი ორსულადაა ან მას ჰყავს ერთ წლამდე ასაკის ბავშვი სხვა პირისაგან. კანონი არ შეიცავს პირდაპირ მითითებას ამაზე. კანონის მიზანია არა მამაკაცის უფლების შეზღუდვა, არამედ ქალისა და ბავშვის

²¹¹ შესაბამისად, მტკიცების საგანში შევა ის კონკრეტული ფაქტები, რომელსაც მოსარჩელე ემყარება თავის სასარჩელო განცხადებაში განქორწინების შესახებ თავისი მოთხოვნის დასასაბუთებლად.

²¹² საქართველოს სკ-ის 1130-ე მუხლის შესაბამისად, მეუღლის ან ერთ-ერთი მათგანის თხოვნით, სასამართლო ვალდებულია განქორწინების საქმის გადაწყვეტასთან ერთად განიხილოს იმ ქონების გაყოფის საკითხი, რომელიც წარმოადგენს მეუღლეთა თანასაკუთრებას.

ჯანმრთელობა²¹³. შესაბამისად, ამ კატეგორიის საქმეზე იურიდიული მნიშვნელობა არა აქვს იმ ფაქტს, ბავში წარმოშობილია თუ არა დაქორწინებული მშობლებისაგან²¹⁴.

საქართველოს სსკ-ის 354-ე მუხლის მიზნიდან გამომდინარე, მოსამართლემ თავისი ინიციატივით, დასადგენ გარემოებათა წრის განსაზღვრისა და მტკიცებულებათა გამოთხოვისას, ცოლ-ქმარს უნდა განუმარტოს, რომ თითოეული მათგანი ვალდებულია დაამტკიცოს გარემოებანი, რომლებზედაც ისინი ამყარებენ თავიანთ მოთხოვნებსა და შესაგებელს. ამ მიზნისათვის მხარეებს უნდა განემარტოთ, როგორი მტკიცებულებებით შესძლებენ ისინი მათ მიერ მითითებული გარემოებების დამტკიცებას. ასევე, აუცილებელია მხარეებს განემარტოთ, რომ საპატიო მიზეზით სასამართლოში მტკიცებულებათა წარმოდგენის შეუძლებლობის შემთხვევაში, ისინი უფლებამოსილი არიან შუამდგომლობით მიმართონ სასამართლოს მათთვის შესაბამისი დახმარების გაწევის თხოვნით.

ამდენად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ განქორწინების საქმეთა განხილვისას მოქმედებს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლით დადგენილი მტკიცების ტვირთის განაწილების საერთო წესი.

საინტერესოა ქორწინების ბათილად ცნობის საქმეების განხილვისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები.

საპროცესო კანონმდებლობა ქორწინების ბათილად ცნობას ითვალისწინებს მხოლოდ სასამართლოს მიერ.

ამ კატეგორიის საქმეებზე მტკიცების საგანში შედის შემდეგი ფაქტები:

დაქორწინების ფაქტი;

ფაქტები, რომლებიც ადასტურებს პირის უფლებამოსილებას აღძრას საქმე ქორწინების ბათილად ცნობის მოთხოვნით;

აღნიშნული შეიძლება გამომდინარეობდეს მშობლის უფლებამოსილებიდან - ეს ის შემთხვევაა, როდესაც სარჩელი წარდგენილია ერთ-ერთი არასრულწლოვანი მეუღლის მშობლის მიერ;

აღნიშნული შეიძლება გამომდინარეობდეს სხვა საქორწინო ურთიერთობიდან იმ შემთხვევაში, თუ სარჩელი წარდგენილია კანონით დადგენილი წესით ქორწინებაში მეოფი სხვა მეუღლის მიერ;

აღნიშნული შეიძლება გამომდინარეობდეს კანონიერ ძალაში შესული სასამართლოს გადაწყვეტილებიდან, რომლითაც დადგენილია ერთ-ერთი ან ორივე მეუღლის ქმედუუნარობა, დანიშნულია მეურვე და სარჩელი წარდგენილია ქმედუუნარო მეუღლის მეურვის მიერ;

აღნიშნული შეიძლება გამომდინარეობდეს სხვა პირთა და დაინტერესებული პირების უფლებების და ინტერესების დარღვევიდან, თუ სარჩელი წარდგენილია იმ პირთა მიერ.

ქორწინების ბათილად ცნობის შესახებ წარმოებულ ყოველ კონკრეტულ საქმეზე მტკიცების საგანი განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ

²¹³ იხ., *ჩიკვაშვილი შ.*, საოჯახო და მეგვიდრეობის სამართალი, თბ., 1999, 143.

²¹⁴ იხ., *Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве, под. редакцией Решетниковой И. В.*, 4-е издание, переработанное, М., 2008, 207.

რის საფუძველზეა დაყენებული მოთხოვნა ქორწინების ბათილად ცნობის შესახებ.

ქორწინების ბათილად ცნობის საქმეთა განხილვისას მოქმედებს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლით დადგენილი მტკიცების ტვირთის განაწილების საერთო წესი. კერძოდ, განმცხადებელი ვალდებულია დაამტკიცოს ქორწინების ბათილად ცნობის მოთხოვნით სარჩელის აღძვრის უფლებამოსილების არსებობა, დაქორწინების ფაქტი და ქორწინების ბათილად ცნობის საფუძველი (სარჩელის საფუძველად მითითებული ფაქტები). მოპასუხე ამტკიცებს იმ გარემოებას, რომ ქორწინების რეგისტრაციის მომენტში არ არსებობდა ქორწინების დამაბრკოლებელი გარემოებები ან ისინი აღარ არსებობს საქმის განხილვის მომენტში.

თუ მეუღლე, რომლის უფლებებიც დაირღვა დაქორწინებით მოითხოვს სარჩოს დანიშვნას, მატერიალური ან მორალური ზიანის ანაზღაურებას, მაშინ მან, პირველ რიგში, უნდა დაამტკიცოს, რომ იგი არის კეთილსინდისიერი მეუღლე, ხოლო შემდეგ, უნდა ამტკიცოს მოთხოვნის საფუძველად მითითებული გარემოებები.

ქორწინების ბათილად ცნობის საქმეში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პრეზუმფცია. პრაქტიკაში გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როცა მეუღლეებმა არაფერი იცოდნენ იმ გარემოებათა შესახებ, რომლებიც კრძალავს ქორწინების შესაძლებლობას. მაგალითად, შესაძლებელია ქორწინების რეგისტრაციის დროს მათ არ იცოდნენ ის, რომ არადვილი დამა ყოფილან, რაც ქორწინებიდან განსაზღვრული დროის გასვლის შემდეგ გახდა ცნობილი. ასეთ შემთხვევაში, მოქმედებს ქორწინების ნამდვილობის პრეზუმფცია და ქორწინება წყდება სასამართლოში ამ გარემოების დადგენის მომენტიდან. ამ დრომდე გასული პერიოდისათვის ქორწინება წარმოშობს ყველა იმ სამართლებრივ შედეგს, რაც ნამდვილი ქორწინებისთვისაა დამახასიათებელი. ამგვარად, ქორწინების ნამდვილობის პრეზუმფციის შინაარსი იმაში მდგომარეობს, რომ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, მეუღლეთა ერთად ცხოვრების პერიოდში, მათთვის მოულოდნელად, მართალია, აღმოჩნდება მათი ქორწინების დამაბრკოლებელი გარემოების არსებობა, რაც კანონის მიხედვით ქორწინების გაბათილების საფუძველია, მაგრამ მას, საოჯახო სამართლებრივ ურთიერთობათა სუბიექტების ინტერესებიდან გამომდინარე, ფაქტობრივად ქორწინების გაბათილება კი არ მოჰყვება, არამედ – მისი შეწყვეტა²¹⁵.

საალიმენტო მოვალეობებს ეთმობა საქართველოს სკ-ის 1212–1231-ე მუხლები, რომლებიც შეეხება მშობლებისა და შვილების საალიმენტო მოვალეობებს, ოჯახის სხვა წევრების საალიმენტო მოვალეობებს.

ამ კატეგორიის საქმეებზე სასარჩელო მოთხოვნის და შესაგებელში მითითებული გარემოებების დასამტკიცებლად მხარეებს შეუძლიათ გამოიყენონ მტკიცების სხვადასხვა საშუალება ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე. თუმცა, გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ის გარემოება, რომ ალიმენტის მოთხოვნის თაობაზე აღძრულ საქმეებზე მტკიცების საგანში

²¹⁵ იხ., *შენგელია რ., შენგელია ე.* საოჯახო სამართალი, თბ, 2009, 130-132.

შემაგალი ფაქტების უმეტესობა, შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ წერილობითი მტკიცებულებებით, კერძოდ, სხვადასხვა დოკუმენტებით, ცნობით, მოწმობით, გადაწყვეტილებით და სხვა.

შვილის აღზრდისა და რჩენის მოთხოვნების დაკმაყოფილების ვალდებულება მშობლების მხრიდან წარმოიშობა ბავშვის დაბადებისთანავე, მაგრამ საალიმენტო სამართალურიერთობები ჩნდება იმ მომენტიდან, როდესაც მშობლები აღარ ასრულებენ თავიანთ მოვალეობებს ბავშვის მატერიალურ უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით, აღარ ზრუნავენ მასზე. ამ მომენტიდან ბავშვს უჩნდება უფლება, მოითხოვოს უზრუნველყოფა საარსებო სახსრებით. ამ დროს მშობლების ვალდებულება ბავშვის რჩენასთან დაკავშირებით, გარდაიქმნება საალიმენტო სამართალურიერთობებში და ამ მომენტიდან ბავშვს უჩნდება უფლება, მიიღოს ალიმენტი იმ სახით, როგორც ეს იქნება გათვალისწინებული სასამართლოს გადაწყვეტილებით ალიმენტის გადახდევინების შესახებ.

კანონი ამჟამად ალიმენტის ოდენობის განსაზღვრას მიაკუთვნებს სასამართლოს კომპეტენციას. სასამართლო კი, ამას განსაზღვრავს გონივრული და სამართლიანი შეფასების საფუძველზე შვილის ნორმალური რჩენა-აღზრდისათვის აუცილებელ მოთხოვნათა ფარგლებში. ამ დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს, აგრეთვე ალიმენტის გადამხდელის ხელფასის ან სხვა შემოსავლის ოდენობას.

მშობელს, რომელიც ითხოვს ალიმენტის დანიშვნას, აწევს მტკიცების ტვირთი იმ გარემოების დადასტურებისა, რომ არასრულწლოვანი ბავშვი იმყოფება მის კმაყოფაზე და მეორე მშობელი მონაწილეობას არ ღებულობს ბავშვის რჩენაში ან ამ უკანასკნელის მიერ გაწეული მატერიალური დახმარების ოდენობა არასაკმარისია.

სასამართლოს მიერ არასრულწლოვანი შვილისათვის განსაზღვრული ალიმენტის ოდენობა არ არის მუდმივი ხასიათის. იგი შესაძლებელია შეიცვალოს მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით. ამისათვის უნდა არსებობდეს სერიოზული საფუძველი. ალიმენტის ოდენობის შეცვლა განპირობებული უნდა იყოს იმ გარემოებათა სტაბილურობით, რომელიც საფუძველად დაედო ალიმენტის თავდაპირველი ოდენობის განსაზღვრას. ეს, უპირველესად, გულისხმობს ახალ გარემოებათა წარმოშობას, რამაც ცვლილება უნდა შეიტანოს ადრე განსაზღვრული ალიმენტის ოდენობაში. ასეთ შემთხვევაში, მოსარჩელე ამტკიცებს სასამართლოს მიერ დადგენილი ალიმენტის ოდენობის გაზრდის საფუძველად მითითებულ გარემოებებს. ხოლო მოპასუხემ, თავის მხრივ, უნდა დაამტკიცოს მისი შემოსავლის ოდენობა.

მშობელს, რომელიც ალიმენტს უხდის არასრულწლოვან შვილებს, შეიძლება დაეკისროს მონაწილეობა დამატებით ხარჯებში, რომლებიც გამოწვეულია განსაკუთრებული გარემოებებით (ბავშვის მძიმე ავადმყოფობით, დასახიჩრებით და სხვ.), თანახმად საქართველოს სკ-ის 1215-ე მუხლისა. დამატებითი ხარჯების დაკისრების მოთხოვნისას მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოსარჩელეს.

ქმედუნარიო სრულწლოვანი შვილების სასარგებლოდ გადასახდელი ალიმენტის ოდენობას განსაზღვრავენ მშობლები ურთიერთშეთანხმებით. პრაქტიკულად, ხშირ შემთხვევაში, ამ საკითხზე მშობლები ვერ

თანხმდებიან. ამიტომ, საჭირო ხდება საალიმენტო დავის გადაწყვეტა სასამართლოში. ქმედუნარო სრულწლოვანი შვილების უფლება მშობლებისაგან მიიღონ ალიმენტი წარმოიშობა შემდეგი გარემოებების არსებობისას, რომლებიც შედის მტკიცების საგანში:

შვილების მშობლებისაგან შთამომავლობითი წარმომავლობა;

სრულწლოვანი შვილის ქმედუნარობა დადგენილი სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით;

მატერიალური დახმარების გაწევის საჭიროება (არასაკმარისი შემოსავალი, პენსია);

მშობლებსა და შვილებს შორის ალიმენტის ოდენობაზე შეთანხმების არარსებობა.

სრულწლოვანმა შვილმა, რომელიც სარჩოს მოითხოვოს მშობლებისაგან, უნდა დაამტკიცოს ფაქტი თავისი ქმედუნარობისა და მატერიალური დახმარების საჭიროების შესახებ.

თუ სარჩელი აღძრულია დამატებით ხარჯებში მონაწილეობის მისაღებად, მაშინ მოსარჩელემ უნდა დაამტკიცოს დამატებითი ხარჯების არსებობის ფაქტი. ასეთ შემთხვევაში, მატერიალური და ოჯახური მდგომარეობისა და სხვა მიზეზების არსებობის დამადასტურებელი მტკიცებულებები უნდა წარმოადგინოს ორივე მხარემ, მიუხედავად იმისა, რომელი მხარე ემყარება მას.

უმრავლეს შემთხვევაში, შვილები მშობლებისადმი მატერიალურ მხარდაჭერას ნებაყოფლობით და შეგნებულად გამოხატავენ და ეს ჩვეულებრივ, საოჯახო სამართლებრივ მოვალეობად მიაჩნიათ. ამიტომ, იგი არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს საალიმენტო ვალდებულებად, რადგან მოკლებულია იძულების ელემენტებს. არიან ისეთი შვილები, რომლებსაც შეგნებული არა აქვთ მშობლებისათვის ზრუნვისა და მატერიალური მხარდაჭერის მოვალეობა. ასეთი შვილების მიმართ კანონი ადგენს ვალდებულებას, იზრუნონ მშობლებისათვის და დაეხმარონ მათ. ასეთი ვალდებულების იძულებითი შესრულება უზრუნველყოფილია სასამართლოს მეშვეობით. სრულწლოვან ქმედუნარიან შვილებს ევალებათ არჩინონ თავიანთი არაშრომისუნარიანი მშობლები, რომლებსაც მატერიალური დახმარება სჭირდებათ. შვილების საალიმენტო ვალდებულების განსაზღვრისას სასამართლო ეფუძნება ორ გარემოებას: მშობლების შრომისუნარობასა და მატერიალური გაჭირვებას.

შრომისუნარო მშობლები, რომლებიც მატერიალურ დახმარებას საჭიროებენ თავიანთი შვილებისაგან უფლებამოსილი არიან მოითხოვონ დახმარება შემდეგი გარემოებების არსებობისას, რომლებიც შედის მტკიცების საგანში:

მშობლებსა და შვილებს შორის შთამომავლობითი წარმომავლობა;

მშობლის შრომისუნარობა (საპენსიო ასაკს მიღწევა, ინვალიდობა);

მატერიალური დახმარების საჭიროების არსებობა;

მშობლებსა და შვილებს შორის ალიმენტის ოდენობაზე შეუთანხმებლობა;

შვილების ქმედუნარიანობა.

იმის გათვალისწინებით, რომ ალიმენტის ოდენობა განისაზღვრება მყარი ფულადი თანხით როგორც მშობლების, ისე შვილის რეალური

მატერიალური მდგომარეობიდან გამომდინარე, მტკიცების საგანში შესაძლოა შევიდეს შემდეგი გარემოებები:

მშობლის მატერიალური უზრუნველყოფის დონე;

მშობლებისა და შვილების სახელზე რიცხული მუდმივი შემოსავლის მომტანი ქონების არსებობა;

მუდმივ სარჩენად მყოფი სხვა პირების არსებობა;

სხვა სრულწლოვანი ქმედუნარიანი შვილების ყოლა;

სხვა ქმედუნარო შვილის ყოლა, რომელსაც უხდის ალიმენტს;

დამატებითი ხარჯების არსებობა.

შვილებისაგან ალიმენტის მოთხოვნის უფლება არა აქვთ მშობლებს იმ შემთხვევაში, თუ ჩამორთმეული აქვთ მშობლის უფლება, ანდა თუ სასამართლო დაადგენს, რომ მშობლები თავს არიდებდნენ მშობლის მოვალეობის შესრულებას. აღნიშნული განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ უფლებამოსილი ჩამორთმეული მშობელი კარგავს შვილთან ნათესაობაზე დამყარებულ ყველა უფლებას. მშობლებისათვის ალიმენტის გადახდის ვალდებულებისაგან განთავისუფლების მიზნით შვილები შეიძლება დაეყრდნონ შემდეგ ფაქტებს:

მშობლის უფლების ჩამორთმევა;

მშობლის მოვალეობისათვის თავის არიდება;

მოსარჩელის მიერ წინასწარგანზრახული დანაშაულის ჩადენა მოპასუხის მიმართ;

მოსარჩელის უღირსი საქციელის ჩადენა ოჯახის მიმართ.

სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლები დამტკიცებულ უნდა იქნეს მოსარჩელის მიერ. თუმცა, მოსარჩელე არ არის ვალდებული დაამტკიცოს ფაქტი იმის შესახებ, რომ მისი სრულწლოვანი შვილი ქმედუნარიანია. იმ შემთხვევაში, თუ შვილს აქვს სურვილი მიაღწიოს სარჩელზე უარის თქმის სამართლებრივ შედეგს, მაშინ, იგია ვალდებული ამტკიცოს მისი ქმედუნარობა. მოპასუხეს ეკისრება ვალდებულება ამტკიცოს გარემოებები, რომლის საფუძველზეც ქმედუნარიანი სრულწლოვანი შვილები შეიძლება განთავისუფლდნენ მშობლების რჩენის მოვალეობისაგან. ამიტომ სასამართლოს ენიჭება უფლებამოსილება განსაზღვროს საქმეზე დასადგენი მტკიცებულებები თავისი შეხედულებისამებრ (შეგროვების თვალსაზრისითაც) და შემდგომ შეაფასოს ისინი.

აუცილებელი მტკიცებულებებია:

ბავშვის დაბადების მოწმობა;

მშობლის საპენსიო მოწმობა ან მისი პირადობის დამადასტურებელი მოწმობა;

ცნობა გამომუშავებული თანხის, შემოსავლის ან პენსიის ოდენობის შესახებ;

ცნობა ოჯახის წევრთა რაოდენობის შესახებ;

მშობლების ქორწინების მოწმობა;

შვილის შემოსავლის ოდენობის დამადასტურებელი ცნობა;

მშობლის უფლების ჩამორთმევის შესახებ კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილების ასლი;

სხვა წერილობითი მტკიცებულებები.

როგორც ვნახეთ, სასამართლო მტკიცების პროცესში მონაწილეობს სხვადასხვა სუბექტები და ასრულებს შესაბამის ფუნქციებს. ერთი მხრივ, სასამართლო იკვლევს მხარეთა მიერ წარმოდგენილ მტკიცებულებებს, სთავაზობს მხარეებს წარმოადგინონ დამატებითი მტკიცებულებები, მხარეებს დახმარებას უწევს მტკიცებულებათა მოპოვებაში, აფასებს წარმოდგენილ მტკიცებულებებს და ამ შეფასებას ასახავს სასამართლოს გადაწყვეტილებაში. მეორე მხრივ, საქმეში მონაწილე მხარეები წარმოადგენენ გარემოებების დამადასტურებელ მტკიცებულებებს, ადასტურებენ თავიანთ სამართლებრივ მოსაზრებებს.

დაბოლოს, სასამართლო მტკიცების პროცესი შედგება სამოქალაქო სამართალურთიერთობის სხვადასხვა სუბიექტის თანამშრომლობით²¹⁶.

ზოგადად, მტკიცების პროცესის მომწესრიგებელი სამართლის ნორმები იყოფა საერთო ნორმებად, რომლებიც თანაბრად გამოიყენება ყველა კატეგორიის საქმეზე და სპეციალურ ნორმებად, რომლებიც რეგლამენტირებას უკეთებს მტკიცების პროცესს მხოლოდ ცალკეული კატეგორიის საქმეზე.

§2. მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურება რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული საქმეების განხილვის დროს

XXI საუკუნის დასაწყისშიც კი, კორუფციამ საქართველოში მოიცვა ისეთი სფეროები, როგორებიცაა: განათლება, პოლიტიკა, ეკონომიკა, ხელოვნება და სხვა, რამაც მოახდინა საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ წამყვანი სფეროების არათუ განვითარება, არამედ უკან სვლა – რეგრესი.

ზემოთ აღნიშნული საქმიანობისათვის პასუხს არავინ აგებდა, რაც გამოწვეული იყო სათანადო ნორმატიული აქტების არარსებობით. სახელმწიფოში უკანონო შემოსავლების ზრდამ განაპირობა მის წინააღმდეგ ბრძოლის ნორმატიული აქტის მიღება.

საქართველოს კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის შეუქცევადმა პროცესმა განვითარებული ქვეყნების კანონმდებლობასთან, დღის წესრიგში დააყენა დემოკრატიული ხელისუფლების მიერ ანტიკორუფციული და ანტირეკეტული საკანონმდებლო ბაზის შექმნა. 2004 წლის 24 ივნისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „ორგანიზებული დანაშაულისა

²¹⁶ იხ., Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве, под. редакцией Решетниковой И. В., 4-е издание, переработанное, М, 2008, 9.

და რეკეტის შესახებ²¹⁷. საქართველოს პარლამენტის მიერ ზემოთაღნიშნული კანონის მიღებით ცვლილებები და დამატებები იქნა შეტანილი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში 2005 წლის 20 დეკემბერს ძალაში შევიდა XLIV¹ თავი, რომელიც შეეხება რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებულ წარმოებას. ამ თავში განსაზღვრულია უკანონო და დაუსაბუთებელი ქონების მოპოვების არასამართლებრივი და არასახელმწიფოებრივი გზების აღკვეთის ღონისძიებები სასამართლოს მეშვეობით.

აღნიშნული საკანონმდებლო ცვლილებები გახდა წინა პირობა საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობის ჰარმონიზებისა და უნიფიცირებისა მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციასთან.

უპირველესად, გვინდა ერთმანეთისაგან გავმიჯნოთ რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევა ქონების კონფისკაციისაგან.

საკონსტიტუციო დაცვის სფეროში მიღებული გადაწყვეტილებებიდან კონსტიტუციონალისტები საგანგებოდ გამოყოფენ საკონსტიტუციო სასამართლოს პლენუმის 1997 წლის 21 ივლისს მიღებულ გადაწყვეტილებას თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციურ წარდგინებაზე. რაიონული სასამართლო ითხოვდა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე და 96-ე მუხლებში დამატებით სასჯელად შემოღებული „ქონების კონფისკაციის“ გაუქმებას საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლთან მიმართებით. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1997 წლის 21 ივლისის გადაწყვეტილებით, არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი სისხლის სამართლის კოდექსის 23-ე მუხლის მეხუთე ნაწილის პირველი ქვეპუნქტი და ამავე კოდექსის 96-ე მუხლის მეორე ნაწილის სანქციის ის მონაკვეთი, რომელშიც დამატებითი სასჯელის სახით გათვალისწინებული იყო ქონების კონფისკაცია.

„კონფისკაციას, როგორც დამატებით სასჯელს, როდი უარყოფს ყველა ქვეყანა. კრიმინალისტების ნაწილი მას სრულიად მისაღებ მოვლენად მიიჩნევს. მათი აზრით, ეს სასჯელის სახეა და, მაშასადამე, იგი ყოველთვის დაკავშირებული დანაშაულის ჩამდენ პირთან“.²¹⁸

კონფისკაცია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ განმარტა, როგორც მსჯავრდებულის პირადი საკუთრების – მთელი

²¹⁷ ორგანიზებული დანაშაულისა და რეკეტის შესახებ საქართველოს კანონი (პარლამენტის უწყებანი, №2354-რს, 2004).

²¹⁸ იხ., ზოიძე ბ, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ, 2007, 120.

ქონების ან მისი ნაწილის იძულებითი უსასყიდლო ჩამორთმევა. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მსჯელობის საგანი იყო კონფისკაცია იმგვარი შინაარსით, როდესაც დასაშვები იყო დამნაშავისათვის მთელი ქონების ჩამორთმევა, თუნდაც, იგი კანონიერი გზით ყოფილიყო შეძენილი და არა კორუფციული ან სხვაგვარი დანაშაულის შედეგად. ჩადენილ დანაშაულსა და სასჯელის ამ სახეს შორის დარღვეული იყო კავშირი.

სახელმწიფოს უფლება აქვს გაუწიოს კონტროლი, ანუ ზედამხედველობა საკუთრების გამოყენებას, რათა განახორციელოს დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლა. უკანონო და დაუსაბუთებელი ქონების ჩამორთმევა მიზნად ისახავს საერთო-სახელმწიფოებრივ ინტერესს - შეიზღუდოს საეჭვო წარმოშობის ქონებისა და ფინანსური საშუალებების სამოქალაქო ბრუნვა. საქართველო დღეს, ევროპულ ინსტიტუტებში ინტეგრაციისაკენ მიისწრაფვის, რომლის წინაპირობასაც წარმოადგენს საქართველოს სამართლებრივი სივრცის ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანა²¹⁹.

საკუთრების უფლება ერთ-ერთი ამოსავალი წერტილია ევროპულ სამართლებრივ სივრცეში და განმტკიცებულია ევროსაბჭოს მიერ აღიარებული სამართლით. საკუთრების უფლება ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა რიცხვს მიეკუთვნება, რომლის გარეშეც შეუძლებელია დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობა²²⁰. „სუბიექტის უფლება შეიძლება არსებობდეს, როგორც წესი, „ადამიანის მიღმა არსებულ“²²¹ ნებისმიერ „ქონებაზე“. „ქონება“ უპირველეს ყოვლისა, ადამიანის პიროვნულობისაგან იმიჯნება და მასში მოიაზრება ყველაფერი, ის რაზეც შესაძლებელია ადამიანის ნების ზემოქმედება. „ქონება“ არის ნივთი, ანუ „არათავისუფალ“ თუ „არაგონიერ“ ბუნებას მიეკუთვნებული, მატერიალური (სხეულებრივი) და, ამავე დროს, ადამიანის ნებას დამორჩილებული საგანი. ქონებად განიხილება, ასევე ქონებრივი უფლება, რომელიც, თავის მხრივ, შეიძლება არსებობდეს ნივთზე ან არამატერიალურ სიკეთეზე“²²². მნიშვნელოვანია საკუთრების რეგლამენტაცია – უფლების შინაარსი, კომპონენტი და შეზღუდვის საფუძვლები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს კანონმდებლობის განმარტება ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტებით, რაც ხელს შეუწყობს ევროპული კონვენციით, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლითა და საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ჰარმონიზებას.

²¹⁹ შეად. კახიაშვილი ა., საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ევროკონვენციასთან. თბ, 2002, 120.

²²⁰ იხ., ცნობილად ი, და სხვები, საკუთრების უფლება საქართველოში, რედაქტორი ხიდელელი თ, ჩხეიძე გ, თბ, 2007, 4.

²²¹ „...außerhalb des Menschen stehenden...“ იხ., Kohler, Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht, Stuttgart, 1907 (Neudruck: Aalen, 1980). Coing, Europäisches, Privatrecht II, 19. Jahrhundert 1985, §43 III, 274. ვუითიე: კერესელიძე დ, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ, 2009, 70. მიხედვით.

²²² იხ., კერესელიძე დ, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ, 2009, 183-184.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტებით საქართველოს კანონმდებლობის განმარტება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს კონსტიტუციასთან მიმართებით. კონსტიტუციურ დებულებათა განმარტებას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით, ხელს უწყობს საქართველოს კონსტიტუციისა და ევროპული კონვენციის დებულებათა მსგავსება. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება ისეთი უფლების რეგულირების საკითხის მოშველიება, როგორცაა საკუთრების უფლება. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმი არ ზღუდავს მაღალხელშემკერულ სახელწიფოებს უზრუნველყონ ისეთი კანონების შემოღება, რომლებიც მათ აუცილებლად მიაჩნიათ საკუთრების გამოყენებაზე კონტროლის განსახორციელებლად, საერთო ინტერესებიდან გამომდინარე. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი შედგება სამი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი ზოგადი ხასიათისაა და ადგენს, რომ საკუთრების უფლება დაცული უნდა იყოს ყველასათვის; მეორე ნაწილით განსაზღვრულია ის შემთხვევები და პირობები, როდესაც საკუთრების უფლების შეზღუდვა დასაშვებია, რაც ნაკარნახევი უნდა იყოს საზოგადოების ინტერესებითა და იმ პირობებით, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით; მესამე ნაწილი დეკლარაციულად ადგენს, რომ სახელმწიფოები სარგებლობენ უფლებით, გამოიყენონ მათთვის სასურველი კანონები გადასახადების გადახდის უზრუნველსაყოფად²²³. მუხლის დისპოზიცია ადგენს, რომ მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის შეიძლება ჩამორთმეულ იქნეს საკუთრება კანონითა და საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპებით გათვალისწინებული პირობების დაცვით²²⁴. ამდენად, იმისათვის რომ, მართლზომიერად ჩაითვალოს საკუთრების შეზღუდვა, მან უნდა დააკმაყოფილოს სამი პირობა, კერძოდ: ა) ადამიანის უფლებათა შეზღუდვა უნდა იყოს კანონით განსაზღვრული; ბ) ემსახურებოდეს კანონიერ მიზანს; და გ) იყოს აუცილებელი საზოგადოებისათვის. როგორც ვხედავთ, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი ადგენს საკუთრების უფლების შეზღუდვის დასაშვებ ფარგლებს და ითვალისწინებს მასში ჩამოყალიბებულ უფლებათა და თავისუფლებათა მართლზომიერი შეზღუდვის შესაძლებლობას სახელმწიფოს მიერ.

მსგავსად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა, საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის მეორე პუნქტი იძლევა საკუთრების უფლების შინაარსში შეჭრის უფლებამოსილებას²²⁵. აღნიშნული მუხლი რელატიური ხასიათისაა და შესაბამისად, არ წარმოადგენს შემაკვეპელ ნორმას რეკეტული ქონების, თანამდებობის

²²³ იხ., *თომპსონი* დ. საგადასახადო ვალდებულებები და საკუთრების უფლება – ევროპული სასამართლოს ხედვა, ადამიანის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები სტატიათა კრებული, *რედაქტორი კორკელია კ.* თბ., 2010, 39.

²²⁴ European Convention of Human Rights and fundamental Freedoms (1950, 1952) <<http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>> (28.03.2012).

²²⁵ იხ., თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, *თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი*, თბ., 2009, 99.

პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევის შემთხვევისათვის. კონსტიტუციის 21-ე მუხლით დაცული უფლება თავისთავში აერთიანებს საკუთრებას, როგორც ინსტიტუტის გარანტიას და საკუთრებას, როგორც სუბიექტის უფლების გარანტიას.

საქართველოს კონსტიტუციის აღნიშნული დებულებით გათვალისწინებული საკუთრების უფლების ხელშეუხებლობა დამოკიდებულია თავად საკუთრების წარმოშობის კანონიერებაზე, სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ, აღნიშნული დებულებებით დაცულია მხოლოდ კანონიერად მოპოვებული საკუთრება. თუ საკუთრება მოპოვებულია არამართლზომიერად, დაუსაბუთებლად და მოპასუხე მხარე ვერ შესძლებს შესაბამისი მტკიცებულებებით დაადასტუროს სადავო ქონების შეძენის მართლზომიერება, მიიჩნევა, რომ ასეთი საკუთრება ვერ იქნება დაცული საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის დებულებით.

რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული დებულებები არ უნდა იქნეს მიჩნეული ადამიანის უფლებათა დაცვის დაბალ სტანდარტად. აღნიშნული დებულებები უნდა განიმარტოს ევროპული სტანდარტების მიხედვით, „წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეიძლება კანონმდებლობის ნორმების „შინაარსი“ ჩამორჩეს ევროპული სტანდარტებით დაცულ უფლებათა შინაარსს, რომელიც სულ უფრო ვითარდება ადამიანის უფლებათა დაცვის სტანდარტების ზრდასთან ერთად²²⁶.“ „ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების მიხედვით კანონმდებლობის დებულებების განმარტების ერთ-ერთი განმაპირობებელი ფაქტორია ის, რომ ევროპული კონვენცია აღიარებულია „ცოცხალ“ დოკუმენტად, რაც იმას მოიაზრებს, რომ კონვენციის დებულებები უნდა განიმარტოს საზოგადოებრივ ცნობიერებაში მომხდარი ცვლილებების შესაბამისად. ევროპული კონვენციის შესაბამისი დებულებები არ ზღუდავს სახელმწიფოს უფლებას გამოიყენოს ისეთი კანონები, რომელთაც იგი საჭიროდ მიიჩნევს იმისათვის, რომ გააკონტროლოს საკუთრების გამოყენება საერთო ინტერესების შესაბამისად ან უზრუნველყოს გადასახადების, შენატანების, ან ჯარიმის გადახდის მოკრება. სხვა შემთხვევაში, ანუ ქონების ჩამორთმევის შეუძლებლობის შემთხვევაში, შერყეული იქნებოდა სახელმწიფოს, როგორც კანონიერებაზე ზედამხედველი მმართველობითი აპარატის დანიშნულება და ამოცანები, რის შედეგადაც სახელმწიფო ვეღარ

²²⁶ იხ., *კონსტანტინე კ.* ევროპული სტანდარტების ინტეგრაციისაკენ: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საქართველოს გამოცდილება, თბ., 2008, 48.

შესძლებდა თავისი მიზნების ეფექტურ განხორციელებას და კანონიერებისა და მართლწესრიგის დაცვას²²⁷.

ამ კატეგორიის საქმეზე გადაწყვეტილების მიღებისას სასურველია გამოყენებულ იქნეს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი და შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად გადაწყვეტილება დასაბუთდეს ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტებით. გადაწყვეტილება ამგვარი დასაბუთებით უფრო დამაჯერებელი იქნება პროცესის მონაწილე მხარისათვის, მიუხედავად იმისა, მის სასარგებლოდ არის თუ არა ეს გადაწყვეტილება გამოტანილი²²⁸. მართლმსაჯულების განხორციელებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტების გამოყენება ყველა მხარის ინტერესებშია და მისი მეშვეობით შესაძლებელია სასამართლო დავა გადაწყდეს სამართლიანად, დროულად და დაიხარჯოს ნაკლები რესურსები როგორც პროცესის მონაწილე მხარეების, ისე სასამართლოსა და სახელმწიფოს მიერაც.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლი ყოველ ფიზიკურ ან/და იურიდიულ პირს უფლებას ანიჭებს, შეუფერხებლად ისარგებლოს თავისი საკუთრებით და მისი ჩამორთმევა მხოლოდ საზოგადოებრივი საჭიროებისათვისაა გათვალისწინებული. საგულისხმოა, რომ ევროპული კონვენცია არ კრძალავს ქონების ჩამორთმევას, თუ მიზანი საზოგადოებრივი ინტერესია, გამოყენებული ზომა არის მართლზომიერი (ემყარება კანონს და საერთაშორისო სამართლის ზოგად პრინციპებს) ან, გამოყენებული ზომა მიზნის მიღწევის პროპორციულია, ანუ კონკრეტულ პირსა და საზოგადოებრივ ინტერესს შორის თანაფარდობაა დაცული. ევროპული კონვენციის პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლის მეორე აბზაცით გათვალისწინებულია არა მხოლოდ პირის საკუთრების უფლების შეზღუდვა, არამედ სახელმწიფოს უფლება - საკუთარი შეხედულებით, „საერთო ინტერესების“ შესაბამისად, განახორციელოს პირთა მიერ საკუთრებით სარგებლობაზე კონტროლი.

ზემოთ აღნიშნული იძლევა საშუალებას ვამტკიცოთ, რომ საქართველოს კონსტიტუცია და სხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტები, თუ საერთაშორისო კონვენციები იცავს მხოლოდ კანონიერად მოპოვებულ საკუთრებას. საკუთრების უფლება შეიძლება შეიზღუდოს საჯარო ინტერესებიდან გამომდინარე და მის აბსოლუტურ უფლებად მიჩნევა შეუფარდებელია. ამდენად, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, უნდა გაიმიჯნოს, მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი მოთხოვნილების აუცილებელი დაკმაყოფილება და კონკრეტული პირის საკუთრების უფლება.

რეკრუტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე

²²⁷ იხ., *კონსტანტინე კ.* როგორ ვუზრუნველყოთ საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვა ევროპული სტანდარტებით, თბ, 2010, 33.

²²⁸ იხ., *Polakiewicz J*, The Implementation of the ECHR and the Decision of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention of Human Rights in Eastern and Western Europe 1992, 160.

მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევა არ ეწინააღმდეგება ევროპულ სტანდარტებს. აღნიშნული სამართალწარმოებისას ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის გამოყენებას, ძირითადად, ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. თუ სასამართლო საქმის გადასაწყვეტად, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიულ აქტთან ერთად, იყენებს ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას, იგი მიღებულ გადაწყვეტილებას მატებს ავტორიტეტულობას. ასეთ შემთხვევაში, ნაკლებად სავარაუდოა პროცესის მხარემ ეჭვი შეიტანოს იმაში, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არაეფექტიანად იცავს მის უფლებებს.

პრობლემა გაცილებით შორს მიდის, როდესაც ფიზიკური პირისა და კერძო სამართლის იურიდიული პირის მიერ შეძენილი ქონება აღმოჩნდება რეკვერული ან დაუსაბუთებელი და შემძენი ამ ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია. აღნიშნული ინოვაციის შესახებ საქართველოს ჯერ-ჯერობით არ გააჩნია სასამართლო პრაქტიკა რეკვერული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევის იმგვარი სამართალურთიერთობის მოსაწესრიგებლად, როდესაც სახეზეა შემძენის კეთილსინდისიერების შესახებ ზოგადი დათქმა. ამ მხრივ, საქართველოში არსებული თეორიულ-პრაქტიკული საკითხების ინოვაციური, თუნდაც დროებითი ხასიათის გაურკვევლობა, საინტერესოა ევროპელი კანონმდებლის კუთხითაც და რა თქმა უნდა პოსტკომუნისტური ბლოკის ქვეყნებისათვის.

„განვითარებული ქვეყნების სამართალში კეთილსინდისიერება წარმოადგენს მთელი სამოქალაქო ბრუნვის პრინციპს. სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარე და სტაბილურობა მისი მონაწილეების კეთილსინდისიერებაზეა დამოკიდებული²²⁹“. კეთილსინდისიერების ამოსავალი წერტილია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლის მესამე ნაწილი: „სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილენი ვალდებული არიან კეთილსინდისიერად განახორციელონ თავიანთი უფლებები და მოვალეობანი“. როგორც ვხედავთ, „კეთილსინდისიერება წარმოგვიდგება, როგორც ვალდებულებითი სამართლის, ისე მთლიანად კერძო სამართლის უმნიშვნელოვანეს, წარმმართველ ნორმად და იგი გამოიყენება ხელშეკრულების დადების, მისი ნამდვილობის და ხელშეკრულების განმარტების მიზნით. ფაქტობრივად, კეთილსინდისიერების ქცევის სტანდარტი ვრცელდება მთლიანად კერძო სამართალზე²³⁰“. კეთილსინდისიერება ვალდებულების შესრულების დროს პოზიტიური გაგებით გამოიყენება, რომლის თანახმად, ბრუნვის მონაწილის

²²⁹ იხ., *ძლიერიშვილი ზ.*, ვალდებულების შესრულება, თბ., 2006, 13.

²³⁰ დაწვრილებით იხ. *იოსელიანი ა.*, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში, შედარებით – სამართლებრივი გამოკვლევა, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოშვება, თბ., 2007, 13-72.

ვალდებულება ემყარება იმ სინამდვილეს, რომელიც მისთვის ცნობილია.²³¹ მაგალითად, ქართული სამოქალაქო კოდექსის თავისებურებას წარმოადგენს კეთილსინდისიერი შემძენის უფლებრივი მდგომარეობის დეტალური მოწესრიგება. ამ მხრივ იგი თანამედროვე ევროპულ კერძო სამართალთან სრული ჰარმონიზაციით გამოირჩევა. მთავარი ქონების მესაკუთრისა და კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესების სამართლიანი ბალანსირებაა. სამოქალაქო კოდექსი ამ საკითხს წყვეტს არა მარტო ბრუნვის კონკრეტული მონაწილის ინტერესებიდან გამომდინარე, არამედ საჯარო წესრიგის სტაბილურობის ინტერესების გათვალისწინებით. დოქტრინისათვის ამოსავალია კეთილსინდისიერი სამოქალაქო ბრუნვა, რასაც საფუძველს უყრის მოქმედი სამოქალაქო კოდექსი. ბრუნვის კეთილსინდისიერება ამ ბრუნვის მონაწილეთა კეთილსინდისიერებაა, ეს კი გულისხმობს ბრუნვის მონაწილეებისადმი სანდოობას. ეს სრულიადაც არ ნიშნავს ურთიერთობის მონაწილეთა მხრიდან ერთმანეთის მიმართ თვალდახუჭულ ნდობას. იგი აუცილებლად გულისხმობს წინდახედულობის გონივრულ მასშტაბს, რომლის იგნორირებამაც შეიძლება ბრუნვის მონაწილე არაკეთილსინდისიერ მონაწილედ აქციოს და სამართლით დაცული სფეროს მიღმა დატოვოს.

დაისმის კითხვა: როგორ უნდა გადაწყდეს მესაკუთრისა და კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესთა კონფლიქტის საკითხი რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების შეძენის შემთხვევაში?

ამ შემთხვევაში, არ უნდა შეიქმნას პრობლემა კეთილსინდისიერების პრინციპის ფართოდ განმარტებასა და გამოყენებაში. გამოსავალი ამ დროს სტრუქტურული დისბალანსის აღდგენაში უნდა ვეძებოთ, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს კეთილსინდისიერების ქცევის სტანდარტს, მორალს, ნდობას - ეს სწორედ ის პრიორიტეტებია, რომლებსაც განსაზღვრავს თავად მოვალეობა - დავიცვათ კერძო ავტონომიის ფარგლებში დადებული გარიგებები. კერძო ავტონომიის ფარგლებში დადებული გარიგებების არსებობის პირობებში დაცული უნდა იქნეს ხელშეკრულების მონაწილე სუსტი მხარის ინტერესი თავად გარიგების მიმართ და კეთილსინდისიერი შემძენის არსებობის შემთხვევაში, სოციალური თანასწორობის აღდგენისაკენ სწრაფვისას არ უნდა დაგვავიწყდეს სუსტი მხარის ინტერესების დაცვა²³².

„ორგანიზებული დანაშაულისა და რეკეტის შესახებ“ 2004 წლის 24 ივნისის საქართველოს კანონი სამოქალაქო კოდექსთან მიმართებაში სპეციალური და ახალი კანონია, რომლის მიზანია, ხელი შეუწყოს ორგანიზებული დანაშაულის, ქურდული სამყაროს და რეკეტის წინააღმდეგ

²³¹ იხ., *დღიურიშვილი ზ*, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, თბ, 2005, 13, 14.

²³² იხ., *Cherednychenko Olha*, Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of the Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions. Vol. 5, European Law Publishers, 2007, 4, 5.

ბრძოლას და თავიდან აცილებას, აგრეთვე ქურდული სამყაროს წევრების წინააღმდეგ ბრძოლას კერძო, საზოგადოებრივი და სახელმწიფო ინტერესების დასაცავად. მოცემულ შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია საჯარო წესრიგის დაცვა. „საჯარო წესრიგის ცნება სამოქალაქო კოდექსში მორალურ იმპერატივებთანაა დაკავშირებული. საჯარო წესრიგი ხელს უწყობს ზნეობრივი და სამართლიანი სამოქალაქო ბრუნვის დამკვიდრებას. საჯარო წესრიგის დარღვევით ილახება არა მხოლოდ ვინმეს კერძო ინტერესები, არამედ საჯარო ინტერესები. ეს იმიტომ, რომ საჯარო წესრიგით დაცული სიკეთე საზოგადო ფასეულობისაა და მისი დარღვევა ძირს უთხრის საზოგადოების არსებობის საფუძვლებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი ბათილად მიიჩნევს ამ წესრიგის საწინააღმდეგო გარიგებას. აქედან აშკარა ხდება, რომ სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლება შებოჭილია და გარკვეული საზოგადოებრივი ინტერესების ფარგლებშია მოქცეული. მაშასადამე, ყოფილა ურთიერთობანი, რაც არ შეიძლება იყოს მხოლოდ კერძო ავტონომიის საქმე“.²³³ სამოქალაქო ბრუნვის მნიშვნელოვანი თავისებურება ის არის, რომ ყოველი მხარე შეიძლება იყოს იმ ტვირთის მატარებელი, რომლის ზიდვაც მას შეუძლია. როცა მტკიცდება, რომ იგი უძლურია ზიდოს ეს ტვირთი, პასუხისმგებლობის საკითხიც იხსნება.

ზემოთ მოყვანილ სამართლის ნორმებში ერთმანეთის პირისპირ დგას საჯარო წესრიგი და კეთილსინდისიერი შემძენი. როგორც უკვე აღინიშნა, მათი მდგომარეობა არსებითად განსხვავებულია. ნივთის შემძენის ბედ-ილბალი მთლიანადაა დამოკიდებული გამსხვისებლის სამართლებრივ მდგომარეობასა და საკუთარ წინდახედულობაზე. თუ აღმოჩნდება გამსხვისებელი რეკეტირი, თანამდებობის პირი, ადამიანით მოვაჭრე, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობი, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირი, ქურდული სამყაროს წევრი – მხოლოდ შემძენის კეთილსინდისიერება ვერ გახდება მისი უფლების დაცვის იარაღი. აქ გადამწყვეტია კეთილსინდისიერი შემძენისა და საჯარო წესრიგის ინტერესთა სამართლიანი ბალანსირება, რაც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ვფიქრობ, სასამართლოს შეფასების საგანი უნდა იყოს. თუკი საკუთრების უფლებას გავაფეტიშებთ ცხადია, გაგვიჭირდება იმ სინამდვილისადმი შეგუება, როდესაც მასზე ვერ იმარჯვებს კეთილსინდისიერი შემძენი. რატომ უნდა დაიხაგროს შემძენი. განა ის, რისი შეძენის საფუძველიც ხარვეზიანი არაა, შეიძლება საბოლოოდ გაქარწყლდეს? განა შემძენის ობიექტური საფუძველი არ არის ამ შეძენის ნამდვილობის გარანტი? თუმცა, აქ მარტო სუბიექტური ნება-კეთილსინდისიერება არა გვაქვს სახეზე, გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა ობიექტური ნება საჯარო წესრიგისა. მოკლედ, ეს ის შემთხვევაა, როდესაც საჯარო წესრიგი ასწორებს ობიექტურის ნაკლს.

²³³ იხ., *Cherednychenko Olha*, Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of the Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions. Vol. 5, European Law Publishers, 2007, 206, 207.

ამდენად, საკუთრების უფლების ნებისმიერი ხელყოფა უნდა ემსახუროდეს საჯარო ან საერთო ინტერესებით განპირობებულ კანონიერ მიზნებს. ამასთან, შენარჩუნებულ უნდა იქნეს სამართლიანი ბალანსი საზოგადოების საერთო ინტერესებსა და პირის ფუნდამენტურ უფლებათა დაცვის მოთხოვნებს შორის. კანონი არ ითვალისწინებს ისეთ უთანსწორობას, რომლის შედეგადაც პირს შეიძლება თვითნებურად და უსამართლოდ ჩამოერთვას ქონება მეორე პირის სასარგებლოდ. საკუთრების ხელყოფის დასაშვებად აღიარებისათვის, ის არა მარტო საჯარო ინტერესით განპირობებულ კანონიერ მიზანს უნდა ემსახუროდეს, არამედ, ასევე, უნდა არსებობდეს გონივრული პროპორციულობა გამოყენებულ საშუალებებსა და მისაღწევ მიზანს შორის. სამართლიანად უნდა დაბალანსდეს საზოგადოების საერთო ინტერესის მოთხოვნები და პირის ფუნდამენტური უფლებების დაცვის მოთხოვნები. დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული თანხებით ქონების შეძენის წინააღმდეგ ზომების მიღება ეს არის კონტროლი ქონებით სარგებლობაზე. დანაშაულებრივი გზით შეძენილ ქონებაზე კონტროლის მიზანია საჯარო ცხოვრების განთავისუფლება კრიმინალური ავტორიტეტების გავლენისაგან და სახელმწიფოში დემოკრატიული წყობილების დაცვა.

საქართველოს სსკ-ის 356⁵ მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, თუ სასამართლო 356³ მუხლის შესაბამისად, თანამდებობის პირის ან თანამდებობის პირთან დაკავშირებული პირის ქონებას ცნობს უკანონოდ, ან დაუსაბუთებლად, ასეთი ქონება მესამე პირთა კანონიერი ინტერესების დაკმაყოფილების შემდეგ გადაეცემა მის კანონიერ მესაკუთრეს, ხოლო კანონიერი მესაკუთრის დადგენის შეუძლებლობის შემთხვევაში – სახელმწიფოს.

საქართველოში საკუთრების უფლების შეზღუდვასთან დაკავშირებით არსებული სასამართლო პრაქტიკიდან საინტერესოა, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება კ.....ს საქმესთან დაკავშირებით. 2007 წლის 17 ოქტომბერს, საქართველოს გენერალურმა პროკურატურამ სასარჩელო განცხადებით მიმართა სასამართლოს მ. მ.....სა და ზ. კ.....ს მიმართ და მოითხოვა, მათ მფლობელობაში არსებული ქონების უკანონოდ ან/და დაუსაბუთებლად ცნობა და სახელმწიფოს საკუთრებაში გადაცემა. მოცემულ საქმეზე საინტერესოა, სასამართლოს მიერ საკუთრებასთან დაკავშირებით მოცემული განმარტებები. სამოქალაქო კოლეგიამ სარგებლობის იურიდიული დეფინიციის არარსებობის პირობებში კანონის ანალოგიისა და სამართლის ზოგად პრინციპებზე დაყრდნობით განმარტა, რომ სარგებლობა, მფლობელობის მსგავსად, შეიძლება იყოს პირდაპირი და არაპირდაპირი და მიიჩნია, რომ ქონებით იმგვარად სარგებლობა სხვა პირთა მიერ, რომელიც ქურდული სამყაროს წევრის ინტერესებს შეესაბამება, უნდა ჩაითვალოს თავად ქურდული სამყაროს წევრის მიერ განხორციელებულ სარგებლობად. საკასაციო სასამართლომ ამ საქმეზე დასძინა, რომ სასამართლო დოქტრინისა და სასამართლო პრაქტიკაში აღიარებული მოსაზრების თანახმად, „სარგებლობა“ ნიშნავს ნივთის ექსპლუატაციას, მისი სასარგებლო თვისებების გამოყენებას. უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ მოცემულ შემთხვევაში, სადავო ქონება პირველი დამატებითი ოქმის პირველი მუხლის მოქმედების ფარგლებში

ხედებოდა. მოხდა ქონების ხელყოფა, ვინაიდან მესაკუთრეს ჩამოერთვა ეს უკანასკნელი და მოხდა მისი სახელმწიფოსათვის გადაცემა ორგანიზებული დანაშაულისა და რეკეტის შესახებ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად. ამ შემთხვევაში, ხელყოფა, ანუ ჩამორთმევა ემსახურებოდა საჯარო ინტერესებს, ვინაიდან დადგენილ იქნა, რომ სადავო ქონება მოპოვებული იყო დანაშაულებრივი გზით. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არ კრძალავს ქონების ჩამორთმევას, თუ: ა) მიზანი არის საზოგადოებრივი ინტერესი; ბ) გამოყენებული ზომა მართლზომიერია (ემყარება კანონს და საერთაშორისო სამართლის ზოგად პრინციპებს; გ) გამოყენებული ზომა მიზნის მიღწევის პროპორციულია, ანუ პირსა და საზოგადოებრივ ინტერესებს შორის თანაფარდობა დაცულია.

რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევა და სახელმწიფოსათვის გადაცემა არ წარმოადგენს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ სასჯელთა სახე-სხვაობას. აღნიშნული ქონების ჩამორთმევისათვის სახეზე უნდა იყოს უშუალო კავშირი დასახელებული კატეგორიის დანაშაულის ჩადენასა და მისი ჩადენისას შეძენილ ქონებას შორის, რომელიც კერძო სამართლებრივი ურთიერთობით რეგულირებულ სფეროში ექცევა მას შემდეგ, რაც სისხლის სამართლებრივი განაჩენი შევა კანონიერ ძალაში.

ამ კატეგორიის საქმეებზე სამოქალაქო სამართალწარმოების წესით სარჩელს აღძრავს არა ფიზიკური ან კერძო სამართლის იურიდიული პირი, არამედ პროკურორი, რომელიც სასამართლოში გამოდის, როგორც სახელმწიფო ბრალმძებელი, რაც დღესმოქმედი ქართული კანონმდებლობისათვის ინოვაციაა. ამგვარი სიტუაცია დამახასიათებელი იყო მხოლოდ სსრკ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსისათვის (1964წ.), რომელიც იმ დროიდან მოყოლებული დღემდე შენარჩუნებულია რუსეთის ფედერაციის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში, სადაც მტკიცების ვალდებულების სუბიექტები არიან არა მარტო მხარეები²³⁴, არამედ საქმეში მონაწილე სხვა პირები²³⁵, რომლებიც სარგებლობენ საპროცესო უფლებებითა და მოვალეობებით. მათ, როგორც იურიდიულად დაინტერესებულ სუბიექტებს მინიჭებული აქვთ უფლებები. ამ უფლებებით ისინი აქტიურ მონაწილეობას ღებულობენ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში, მათ შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ პროცესის მსვლელობასა და განვითარებაზე. საქმეში მონაწილე პირები ვალდებული არიან კეთილსინდისიერად ისარგებლონ მათთვის მინიჭებული უფლებებითა და მოვალეობებით. უპირატესად, ეს ეხება მესამე პირებს დამოუკიდებელი

²³⁴ იხ., Комментарий к Гражданскому Процессуальному Кодексу РФ, под. редакцией Жилин Г. А., Издание Четвертое, переработанное и дополнительное, 2008. 99, 100.

²³⁵ მესამე პირები, პროკურორი, პირები, რომლებიც სასამართლოს მიმართავენ სხვა პირთა უფლებების დასაცავად. იქვე: 95, 96.

სასარჩელო მოთხოვნით და პროკურორებს²³⁶. რამდენადაც ეს უკანასკნელები სარგებლობენ და ატარებენ ყველა იმ უფლებასა და ეკისრებათ ყველა ის მოვალეობა, როგორიც მოსარჩელეს. შესაბამისად, ისინი ვალდებული არიან დაამტკიცონ გარემოებები, რომლებზედაც ამყარებენ თავიანთ მოთხოვნებს.

პროკურორი და სხვა პირები, რომლებიც სასამართლოს მიმართავენ სხვა პირთა უფლებების დასაცავად, ასევე სარგებლობენ მოსარჩელის უფლებებით და ატარებენ ვალდებულებებს. მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ განცხადება შეტანილია კონკრეტული პირის ინტერესების დასაცავად, ეს პირი თვითონ ებმება პროცესში მოსარჩელის სახითა და მისი შესაბამისი პროცესუალური უფლებებისა და ვალდებულებების მთელი კომპლექსით.

აქედან გამომდინარე, არასასურველი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები, რომლებიც შეიძლება გამოიწვევდეს საქმის აღძვრის ინიციატორის მიერ მტკიცების ვალდებულებების შეუსრულებლობით გავრცელდება მხოლოდ მოსარჩელეზე, ანუ იმ კონკრეტულ პირზე, ვისი უფლების დასაცავადაც იქნა აღძრული სამოქალაქო საქმე²³⁷ და არა პროკურორზე.

რუსეთის ფედერაციის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსისაგან განსხვავებით, პროკურორის მონაწილეობა საქართველოს სამოქალაქო სამართალწარმოების პროცესში მხოლოდ კანონით პირდაპირ გათვალისწინებული გარკვეული კატეგორიის დავებზეა შესაძლებელი. მაგრამ გასათვალისწინებელია თვით წარმოების ახალი სახის ინოვაციური ხასიათი არა მხოლოდ საქართველოს კანონმდებლობისათვის, არამედ კონტინენტურ-ევროპული კერძო სამართლის კუთხითაც. აღნიშნული საკითხი იმდენად ღრმა და ყოვლისმომცველია ნაშრომის სტრუქტურიდან გამომდინარე მასზე საუბრისაგან თავს ვიკავებ. პროკურორის მონაწილეობა სამოქალაქო საქმის განხილვაში და მისთვის სარჩელის აღძვრის მინიჭების უფლებამოსილება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულ ყველა თავისაგან განსხვავებს XLIV¹ თავს.

გერმანულ სამართალწარმოებაში პროკურორის მონაწილეობა ძირითადი სახით გვხვდება სისხლის სამართლის საქმეებზე. სამოქალაქო საპროცესო სამართალში პროკურორის მონაწილეობა შემოიფარგლება მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევით, კერძოდ, საქორწინო-საოჯახო სამართალურიერთობიდან გამომდინარე საქმეებზე (გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის §632, §636, §637) მაგალითად, ქორწინების ბათილად ცნობის თაობაზე სარჩელი სასამართლოს წარედგინება პროკურორის მიერ ორივე მეუღლის წინააღმდეგ; თუკი, ერთ-ერთი მათგანი გარდაცვლილია მაშინ, ცოცხლად დარჩენილი მეორე მეუღლის წინააღმდეგ. ისეთ შემთხვევებში, როდესაც პროკურორი სამართალწარმოებაში მხარის სტატუსით მონაწილეობს, მოგებული მხარის სასარგებლოდ ხარჯების გადახდა ხდება სახელმწიფო ხაზინიდან. ამდენად, კონტინენტურ-ევროპულ

²³⁶ იხ., Комментарий к Гражданскому Процессуальному Кодексу РФ, под. редакцией Жилин Г. А., Издание Четвертое, переработанное и дополнительное, 2008, 106-118.

²³⁷ იხ., Жилин Г. А., Бриков В. В., Ганичева Е. С. и другие. Комментарий к Гражданскому Процессуальному Кодексу РФ, М., 2008, 137.

სამართალში შეინიშნება საერთო სამართლის ქვეყნების კანონმდებლობის რეცეფცია. მიუხედავად საპროცესო კანონმდებლობით გათვალისწინებული და დაცული მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპებისა, საფრანგეთის, გერმანიის, რუსეთის, საქართველოს კანონმდებლობა შეიცავს, ასევე ნორმებს, რომლებიც ხაზს უსვამს ე.წ. ინკვიზიციური სამართალწარმოების ნიშნების არსებობასაც. ეს გასაკვირი არ არის, რადგან აშკარად სახეზეა შეჯიბრებითობისა და ინკვიზიციური პროცესების დაახლოების გზები.

რეკეტული ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემის თაობაზე სარჩელი შესაძლებელია აღიძრას არა მარტო რეკეტული დაჯგუფებისა და რეკეტირის მიმართ, არამედ მისი ოჯახის წევრის ახლო ნათესავის ან რეკეტირთან დაკავშირებული პირის მიმართაც.

საქართველოს სსკ-ის 356² მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემის თაობაზე სარჩელის აღძვრის უფლება აქვს პროკურორს მათ მიმართ სასამართლოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლიდან ათი წლის ვადაში.

ნორმის სამართლებრივი ანალიზი ცხადყოფს, რომ პროკურორის მიერ სამოქალაქო სარჩელის აღძვრაზე ვრცელდება ხანდაზმულობა. ხანდაზმულობის ვადა შეადგენს ათ წელს. სარჩელის წარდგენის ხანდაზმულობა იწყება სისხლის სამართლის წესით სასამართლოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან და წყდება უფლებამოსილი პირის მიერ სამოქალაქო სარჩელის შეტანით. ხანდაზმულობის ათწლიანი ვადის გასვლასთან ერთად, პროკურორს ერთმევა უფლება წარადგინოს სამოქალაქო სარჩელი.

თანამდებობის პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემის თაობაზე სარჩელი შესაძლებელია აღიძრას არა მარტო თანამდებობის პირის მიმართ, არამედ მისი ოჯახის წევრის, ახლო ნათესავის ან თანამდებობის პირთან დაკავშირებული პირის მიმართ საქართველოს სსკ-ის 356² მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად.

თანამდებობის პირთან დაკავშირებული პირის განმარტებას იძლევა ამავე კოდექსის 356¹ მუხლის „ღ“ ქვეპუნქტი, რომლის თანახმად, თანამდებობის პირთან დაკავშირებული პირი არის პირი, რომელსაც იურიდიული დოკუმენტაციის საფუძველზე საკუთრებაში აქვს ქონება და არსებობს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ იგი მოპოვებულია თანამდებობის პირის მიერ ან/და ამ ქონებით სარგებლობს, მას განკარგავს (ან განკარგავს) თანამდებობის პირი.

აღნიშნული ნორმის მიზნებიდან გამომდინარე, ამა თუ იმ პირის თანამდებობის პირთან დაკავშირებულ პირად მიჩნევისათვის საჭიროა კუმულაციური პირობის არსებობა:

აღნიშნულ პირს (დაკავშირებულ პირს) იურიდიული დოკუმენტაციის საფუძველზე საკუთრებაში უნდა ჰქონდეს ქონება;

მოსარჩელეს უნდა გააჩნდეს საფუძვლიანი ეჭვი, რომ ეს ქონება მოპოვებულია თანამდებობის პირის მიერ ან/და ამ ქონებით სარგებლობს, მას განკარგავს თანამდებობის პირი.

კანონმდებლობა ერთმანეთისაგან განასხვავებს თანამდებობის პირის ქონებასა და დაუსაბუთებელ ქონებას.

თანამდებობის პირის ქონებას წარმოადგენს თანამდებობის პირის, მისი ოჯახის წევრის, ახლო ნათესავის ან თანამდებობის პირთან დაკავშირებული პირის შემოსავალი, ქონება ან ქონებიდან მიღებული შემოსავალი, რომლის მართლზომიერი საშუალებებით მიღების დამადასტურებელი საბუთი ან სხვა მტკიცებულება არ არსებობს.

დაუსაბუთებელი ქონება არის ქონება, აგრეთვე ამ ქონებიდან მიღებული შემოსავალი, აქციები (წილი), რომლის/რომელთა კანონიერი საშუალებით მოპოვების დამადასტურებელი დოკუმენტები თანამდებობის პირს ან დაკავშირებულ პირს არ გააჩნია, ან იგი მოპოვებულია უკანონო ქონების გასხვისების შედეგად მიღებული ფულადი სახსრებით.

საპროცესო კანონმდებლობა ითვალისწინებს რეკრუტი ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევის უზრუნველყოფის საპროცესო საშუალებებს.

ზემოთ მითითებული ქონების ჩამორთმევის შესახებ აღძრული სარჩელის უზრუნველყოფა არის მატერიალური კანონმდებლობით დაცული უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების რეალური განხორციელების სწრაფი და ეფექტური საპროცესო-სამართლებრივი გარანტია.

სარჩელის უზრუნველყოფის ინსტიტუტი კონცენტრირებულია საქართველოს სსკ-ის 191-ე მუხლში, კერძოდ, იმ წინადადებაში, რომლის თანახმად, თუ არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ უზრუნველყოფის ღონისძიებათა მიუღებლობა გააძნელებს ან შეუძლებელს გახდის გადაწყვეტილების აღსრულებას, სასამართლოს გამოაქვს განჩინება სარჩელის უზრუნველყოფის შესახებ.

უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენებაზე მსჯელობისას, სასამართლო, პირველ რიგში, ყურადღებას ამახვილებს სარჩელის უზრუნველყოფის საფუძველზე, კერძოდ, სამომავლოდ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილების აღსრულების გაძნელების ან აღუსრულებლობის საშიშროებაზე. მოსარჩელემ უნდა მიუთითოს იმ კონკრეტული გარემოებების არსებობა, რომლებიც ადასტურებს ვარაუდს, რომ უზრუნველყოფის ღონისძიების მიუღებლობა გააძნელებს ან შეუძლებელს გახდის გადაწყვეტილების აღსრულებას.

სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 356⁴ მუხლი შეიცავს სპეციალურ დანაწესს სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების შესახებ განცხადების სავალდებულო წარდგენის თაობაზე, რომლის თანახმად, თუ არსებობს მონაცემები, რომ რეკრუტი დაჯგუფების, რეკრუტორის, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით

მსჯავრდებული პირის, მათი ოჯახის წევრის, ახლო ნათესავის ან რეკვერირთან, თანამდებობის პირთან, ქურდული სამყაროს წევრთან, ადამიანით მოვაჭრესთან, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობთან ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით დაკავშირებული პირის მფლობელობაში არსებულ ქონებას გადამალავენ ან დახარჯავენ ანდა სხვაგვარად გაასხვისებენ პროკურორი ვალდებულია განცხადებით მიმართოს სასამართლოს ქონებაზე, მათ შორის, საბანკო ანგარიშებზე, ყადაღის დადების თაობაზე. მოცემულ შემთხვევაში, კანონის ნორმა იმპერატიული ხასიათისაა და იგი გულისხმობს პროკურორის ვალდებულებას გაატაროს სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების პრევენციული ზომები.

ქართულ სააქციო სამართალში, ევროპის საკორპორაციო სამართლის მსგავსად, გაჩნდა 53¹ მუხლი, რომელიც საზოგადოების მხრიდან აქციათა გამოსყიდვას შეეხება. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც გარკვეული წინა პირობების დადგომისას საზოგადოება ვალდებული ხდება აქციონერისაგან გამოსყიდოს აქციები. 2005 წლის 24 ივლისს „მეწარმეთა შესახებ“ კანონს ახალი 53² და 53³ მუხლები დაემატა.²³⁸ „კანონის ახალმა ნორმამ დააწესა სავალდებულო სატენდერო შეთავაზების და აქციათა სავალდებულო გაყიდვის პრინციპი. განსაკუთრებული წინააღმდეგობა კი, წარმოიშვა მეორე ნორმათა - აქციათა სავალდებულო მიყიდვასთან დაკავშირებით. ეს ნორმა გასაჩივრდა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში, როგორც კონსტიტუციის საწინააღმდეგო ნორმა და 2007 წლის 18 მაისს სსს-ს №2/1-370, 282, 390, 402, 405 გადაწყვეტილებით არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი და გაუქმდა.²³⁹ ევროპის კავშირში მოქმედმა ერთიანმა ღირებულებამ 2004 წელს დაადგინა აქციათა სავალდებულო მიყიდვის პრინციპი საერთო-ევროპულ სამართლებრივ სივრცეში²⁴⁰ და წევრ სახელმწიფოებს 2006 წლამდე ამ პრინციპის ნაციონალურ კანონმდებლობაში დანერგვის ვალდებულება დაეკისრა²⁴¹. როგორც ჩანს, ეს გახდა იმის მიზეზი, რომ ქართველი კანონმდებელი ვერ „შეეპუა“ ამ მუხლის გაუქმებას და ახალი კანონით აქციათა სავალდებულო მიყიდვის პრინციპი მეწარმეთა შესახებ კანონში კვლავ დადგინდა”.²⁴² საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსს სპეციალური თავი დაემატა, რომელმაც აქციათა სავალდებულო

²³⁸ გამოქვეყნებულია: საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, №1781, 24.06.2005.

²³⁹ იხ. *ბურდული ი.*, სავალდებულო სატენდერო შეთავაზება. აქციათა სავალდებულო გაყიდვა: აქციით მინიჭებული უფლების ბოროტად გამოყენება თუ კაპიტალის ბაზრის განვითარების აუცილებელი წინა პირობა?!. *ჟურნ. „მართლმსაჯულება“*, თბ, 2007, №2, 10.

²⁴⁰ Richtlinie 2004/25/EG des Europäischen Parlamentes und des Rates vom 21. April 2004 betreffend Übernahmeangebote, ABL. 2004 L, 142-12. ვუთითებ: *ბურდული ი.*, სააქციო სამართლის საფუძვლები (გერმანული და ქართული სამართლის მაგალითზე), თბ, 2010, ტ. I, 103. მიხედვით.

²⁴¹ *Gotschev/Staub*, Der Ausschluss von Minderheitsaktionären nach Art. 33 Börsengesetz und durch aqueeze out merger gemäss Fusionsgesetz, GesKR 2006, 265. ვუთითებ: *ბურდული ი.*, სააქციო სამართლის საფუძვლები (გერმანული და ქართული სამართლის მაგალითზე), თბ, 2010, ტ. I, 103. მიხედვით.

²⁴² შეად. *ბურდული ი.*, სააქციო სამართლის საფუძვლები (გერმანული და ქართული სამართლის მაგალითზე), თბ, 2010, ტ. I, 101-103.

მიყიდვის პროცედურა განსაზღვრა²⁴³. მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის 53⁴ მუხლი აქციათა სავალდებულო მიყიდვას იმ შემთხვევაში ითვალისწინებს, თუ აქციების შეძენის შედეგად აქციონერს საკუთრებაში აქვს სააქციო საზოგადოების ხმების 95 პროცენტზე მეტი²⁴⁴. რადგანაც კონტრაქტების იძულების უფლება მისცა კანონმდებელმა მაჟორიტარ აქციონერს, იგი ვალდებულია დაასაბუთოს მისი აუცილებლობა. კონტრაქტების იძულება ეს არ არის უპირობო უფლება. ნებისმიერ შემთხვევაში, მაჟორიტარმა აქციონერმა ჯეროვანი მტკიცებულებები უნდა წარმოადგინოს საიმისოდ, რომ აქციების გამოსყიდვა აუცილებელია სააქციო საზოგადოებისათვის. მოკლედ, მან უნდა დაასაბუთოს, რომ მინორატორი აქციონერის არსებობა „საქმიანობა“ მას უქმნის ისეთ პრობლემებს, რომლებიც საკმარისია აქციათა გამოსყიდვისათვის²⁴⁵. წინააღმდეგობებს ვაწყდებით იმ შემთხვევაში, თუ რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონებას შეადგენს საზოგადოების აქციათა სწორედ ის ხუთი პროცენტი, რომლის სავალდებულო წესით მიყიდვაც განხორციელდა. ამ შემთხვევაში, ერთმანეთს უპირისპირდება მიყიდველის სამართლებრივი მდგომარეობა და საჯარო წესრიგი. სამოქალაქო კანონმდებლობა საკამაოდ ფართო შესაძლებლობებს აძლევს მხარეებს განსაზღვრონ ხელშეკრულების შინაარსი. ცალკეულ შემთხვევებში ეს შინაარსი შეიძლება წინააღმდეგობაში მოდიოდეს კანონთან და კონსტიტუციასთანაც. საჭიროა ერთმანეთისაგან გაიმიჯნოს ნორმატიული და კერძო პირთა ავტონომიური ნება. მართალია, კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში შესვლა ხდება სახელშეკრულებო თავისუფლების საფუძველზე, მაგრამ ამ ურთიერთობის ნორმატიულ საფუძველს ქმნის სახელმწიფო. ნორმატიული ნება, რითაც განისაზღვრება ამა თუ იმ ურთიერთობის შინაარსი სავალდებულოა მხარეთათვის, თუკი იგი არ ითვალისწინებს მისგან გადახვევის კერძო ინიციატივას. „ამიტომაცაა, რომ კერძოსამართლებრივი ხასიათის ნორმატიული დადგენილებანი ისევე ექვემდებარება კონსტიტუციურ კონტროლს, როგორც ყველა სხვა“²⁴⁶. საზოგადოების აქციათა 5 პროცენტის შეძენის (მიყიდველის) ბედ-იღბალი მთლიანადაა დამოკიდებული გამსხვისებლის სამართლებრივ მდგომარეობაზე. თუ აღმოჩნდება საზოგადოების აქციათა გასხვისებული 5 პროცენტი რეკეტული, თანამდებობის პირის, ადამიანით მოვაჭრის,

²⁴³ იხ., *ხურცილაძე რ.* გამარტივებული წარმოება საქართველოს სამოქალაქო პროცესში. თბ., 2009, 243-263.

²⁴⁴ მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონი, საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, 1994, №21-№22 (14.03.2008 №5913).

²⁴⁵ იხ., თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, *თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი*, თბ., 2009, 109, 110.

²⁴⁶ იხ., თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, *თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი*, თბ., 2009, 91, 92.

ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის, ქურდული სამყაროს წევრის ქონება, მაშინ მყიდველის უფლებები ვერ იქნება დაცული საკუთრების საყოველთაოდ აღიარებული პოსტულატით. ამდენად, მყიდველი დგება მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის 53⁴ მუხლით მინიჭებული უფლების გამოყენების რისკის ქვეშ.

თანამდებობის პირის ან თანამდებობის პირთან დაკავშირებული პირის ქონება ცნობილ იქნება დაუსაბუთებლად, თუ საქმის წარმოების პროცესში მოპასუხემ სასამართლოს ვერ წარუდგინა ქონების ან ამ ქონების შეძენისთვის საჭირო ფინანსური საშუალებების კანონიერი გზით მოპოვების ან ამ ქონებაზე საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი გადასახადების გადახდის დამადასტურებელი დოკუმენტები. როგორც ეხედავთ, მოპასუხეა ვალდებული (და არა მოსარჩელე) სასამართლოს წარუდგინოს მტკიცებულებები თავისი ქონების დასაბუთებულობისა და კანონიერების შესახებ. თანამდებობის პირისა და მასთან დაკავშირებული პირებისათვის დაუსაბუთებელი ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული სამართალწარმოებისას, გადაწყვეტილების გამომტანმა სასამართლომ უნდა იმსჯელოს მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების თავისებურებაზე. იმის საილუსტრაციოდ როგორ გაანაწილა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთი სასამართლომ შეიძლება მაგალითის მოყვანა. საქმე ეხებოდა დაუსაბუთებელი ან/და უკანონოდ ცნობილი ქონების ჩამორთმევასა და სახელმწიფოსათვის გადაცემას. ამ საქმესთან დაკავშირებით, სააპელაციო სასამართლოს მოსაზრებით, პირველი ინსტანციის სასამართლომ დავის გადასაწყვეტად გამოსაყენებელი ნორმების შინაარსიდან გამომდინარე, მტკიცების ტვირთი მხარეთა შორის სწორად გაანაწილა. კერძოდ, მოსარჩელე მხარეზე გადაიტანა დაუსაბუთებელი ქონების შესახებ დასაბუთებული ეჭვის (სარჩელის აღძვრის საფუძვლები) მტკიცების ტვირთი, ხოლო მოპასუხე მხარეს დააკისრა დასაბუთებული ეჭვის გაქარწყლების, ანუ სადავო ქონების შეძენის კანონიერების მტკიცების ტვირთი²⁴⁷.

აღნიშნული კატეგორიის დავებში საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობით მტკიცების ტვირთი გადანაწილებულია მოსარჩელის სასარგებლოდ, ანუ ივარაუდება, რომ მოპასუხის (თანამდებობის პირის) ქონება არის დაუსაბუთებელი და მოპასუხეს ეკისრება მტკიცების ტვირთი სადავო ქონების დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით.

მოცემული კატეგორიის დავებში მოსარჩელეს ეკისრება მხოლოდ საფუძვლიანი ეჭვის არსებობის დადასტურების ტვირთი, ხოლო საპირისპირო მტკიცების ტვირთი სადავო ქონების დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით ეკისრება მოპასუხე მხარეს. ერთ-ერთ საქმეზე განიმარტა, რომ დავის საგანს წარმოადგენდა რა თანამდებობის პირისა და მასთან დაკავშირებული პირებისათვის დაუსაბუთებელი ქონების ჩამორთმევა და

²⁴⁷ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2007 წლის 25 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №28/1299-07. ხელმისაწვდომია სასამართლოს არქივში.

სახელმწიფოსათვის გადაცემა, მოსარჩელეს ეკისრებოდა მხოლოდ საფუძვლიანი ეჭვის არსებობის დადასტურების ტვირთი, ხოლო საპირისპირო მტკიცების ტვირთი სადავო ქონების დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით, ეკისრებოდა მოპასუხე მხარეს. იქიდან გამომდინარე, რომ საქმეში არსებული მტკიცებულებების საფუძველზე, პალატამ დასაბუთებულად მიიჩნია საფუძვლიანი ეჭვის არსებობა მასზედ, რომ სადავო უძრავი ქონება დაახლოებით 1800000 აშშ დოლარად იყო შეძენილი თანამდებობის პირის მიერ, რომელსაც არ გააჩნდა თავის მხრივ ამ ოდენობის თანხის მართლზომიერი საშუალებით მიღების დამადასტურებელი საბუთი. სადავო უძრავი ქონების დასაბუთებულობასთან დაკავშირებით მტკიცების ტვირთი დაეკისრა მოპასუხეს²⁴⁸.

როგორც ვხედავთ, ჯერ იწყება სისხლის სამართლებრივი წარმოება და ის მთავრდება გამამტყუნებელი განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლით, ისე რომ არაფერია ნათქვამი იმ ქონების ბედზე, რომლის შეძენის არაკანონიერი გზა საფუძვლად დაედო სისხლის სამართლებრივ წარმოებას.

ამასთან, რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული წარმოება ხასიათდება ფაქტების დამტკიცების განსხვავებული პროცედურით, რაც გულისხმობს მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის არათანაბარზომიერ განაწილებას²⁴⁹.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, თამამად შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ საქმე გვაქვს მტკიცების ტვირთის არატრადიციულ, არაკლასიკურ ინოვაციურ ფორმასთან. იგი წარმოგვიდგება ე.წ. შერეული სახით. ერთი მხრივ, საქართველოს სსკ-ის 356³ მუხლის მეორე ნაწილი მოსარჩელეს ავალდებულებს სასამართლოში წარმოადგინოს მტკიცებულებები მოპასუხის ქონების რეკეტულობის თაობაზე, მეორე მხრივ, საქართველოს სსკ-ის 356⁵ მუხლის მეორე ნაწილის მიზნიდან გამომდინარე, მტკიცების ტვირთის გადატანა ხდება მოპასუხეზე. მტკიცების ტვირთის განაწილების არატრადიციულობა განპირობებულია თვით სამართლებრივი დავის თავისებურებით, რაც მდგომარეობს ქონების, საკუთრების არასამართლებრივი გზით დაუფლებაში.

სამართალწარმოებაში მოქმედებს პრეზუმფცია, რომლის თანახმად, მოპასუხეზე არ შეიძლება გავრცელდეს პასუხისმგებლობა, თუკი მოსარჩელე არ დამტკიცებს გარემოებებს, რომლებიც ადასტურებს მის მოთხოვნას. მართალია, მტკიცებულებითი პრეზუმფცია მოსარჩელეს არ ათავისუფლებს მტკიცებულებების წარმოდგენისაგან, მაგრამ სწორედ პრეზუმფციით ხდება მტკიცების ტვირთის მოპასუხეზე გადანაწილება.

²⁴⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2009 წლის 25 ივნისის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/932-09. ხელმისაწვდომია სასამართლოს არქივში.

²⁴⁹ იხ., *ქირია გ.* რეკეტული ქონების ან ქურდული სამყაროს წევრის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული წარმოების კომენტარი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი, თბ., 2006, 34.

შესაბამისად, პრეზუმცია წარმოგვიდგება, როგორც მტკიცების საშუალება, „პრეზუმციების არსებობა საჭიროა იმისათვის, რომ ურთიერთობის მონაწილეები გაურკვეველ, ბუნდოვან მდგომარეობაში არ აღმოჩნდნენ და მათი სამართლებრივი სტატუსი ჰაერში არ იყოს გამოკიდებული“²⁵⁰. პრეზუმცია ათავისუფლებს იმ მხარეს, რომლის სასარგებლოდაც დადგენილია პრეზუმცია, ისეთი ფაქტების დამტკიცებისაგან, რომლებიც ამ მხარეს ევალებოდა. სამართალწარმოების ზოგადი წესებისაგან განსხვავებით, ამ კატეგორიის საქმეთა განხილვისას, კერძოდ, რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული წარმოებისას არ გამოიყენება პრეზუმცია.

მტკიცების ტვირთის გადაკისრება მოპასუხე მხარეზე ხდება, მას შემდეგ, რაც პროკურორი ვერ დაამტკიცებს ქონების რეკეტულობას, უკანონობასა და დაუსაბუთებლობას.

ამრიგად, პრეზუმციის მთავარი დანიშნულება – დაუდასტურებელი ფაქტების მოწინააღმდეგე მხარის სასარგებლოდ გადაწყვეტა – აღნიშნულ წარმოებაში გამოხატულებას არ პოულობს.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება თამამად დავასკვნათ, რომ განხილულ სამართალწარმოებაში საქმე გვაქვს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობისათვის უცხო სამართლებრივ ინსტიტუტთან, რომლის თავისებურებაც მდგომარეობს მტკიცების ტვირთის არათანაბარზომიერ განაწილებაში.

§3. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურება პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვასთან დაკავშირებით

მოცემული პარაგრაფის საკვლევი ობიექტი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში 2008 წლის 19 დეკემბერს ძალაში შესული XLIV² თავია, რომლითაც რეგულირდება პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვასთან დაკავშირებული წარმოება, რაც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია 2008 წლის აგვისტოს ცნობილ მოვლენებთან. კერძოდ, რუსეთის მიერ არაადეკვატური

²⁵⁰ იხ., *ჭანტურია ლ.*, შესავალი სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ, 1997, 160.

საომარი მოქმედების განხორციელების საფუძველზე საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაციის შედეგებთან.

უპირატესად აღნიშნავთ, რომ საქართველო არის სუვერენული, ერთიანი და განუყოფელი სახელმწიფო და მის ტერიტორიაზე ნებისმიერი სხვა სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების ყოფნა საქართველოს სახელმწიფოს მკაფიოდ და ნებაყოფლობით განცხადებული თანხმობის გარეშე, 1907 წლის ჰააგის რეგულაციების, 1949 წლის ქენევის IV კონვენციისა და საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმების შესაბამისად, არის სუვერენული სახელმწიფოს ტერიტორიის უკანონო სამხედრო ოკუპაცია. საქართველოს მთავრობის მიერ თავისი ტერიტორიის კონტროლი პრობლემურია. 90-იანი წლების დასაწყისში მომხდარი მოვლენების გამო, საქართველოს მთავრობას არ ხელეწიფება გააკონტროლოს თავისი ორი რეგიონი – აფხაზეთი და ცხინვალის რეგიონი (ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორიები)²⁵¹. საქართველოს სახელმწიფოში უკანონო სამხედრო ოკუპაციამ განაპირობა ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ ნორმატიული აქტის მიღება. აღნიშნული კანონის მიღებით ცვლილებები და დამატებები იქნა შეტანილი სამოქალაქო საპროცესო და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში. საკანონმდებლო ცვლილებები შეიცავს ისეთ ნორმებს, რომლებიც განსაზღვრავს იმ ტერიტორიების სტატუსს, რომლებიც ოკუპირებულია რუსეთის ფედერაციის სამხედრო აგრესიის შედეგად და აღგენს ამ ტერიტორიების განსაკუთრებულ სამართლებრივ რეჟიმს.

ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის დანაწესით, საქართველოში ოკუპირებული ტერიტორიები და საზღვაო ზონებია: ა) აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიები; ბ) ცხინვალის რეგიონი (ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორიები); გ) შავ ზღვაზე რუსეთის ფედერაციასთან საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის მდინარე ფსოუდან სამხრეთით მდინარე ენგურის შავ ზღვასთან ჩადინების ადმინისტრაციული საზღვრის გასწვრივ მიმდებარე საზღვაო აკვატორიაში შემაღალი საქართველოს შიდა წყლები და ტერიტორიული ზღვა, მათი ფსკერი და წიაღი, რომლებზედაც საქართველო ახორციელებს სუვერენიტეტს, აგრეთვე საზღვაო ზონები: მიმდებარე ზონა, განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონა და კონტინენტური შელფი, სადაც საქართველო თავისი კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლის ნორმების, კერძოდ, საზღვაო სამართლის შესახებ, გაეროს 1982 წლის კონვენციის შესაბამისად, მიმდებარე ზონაში სარგებლობს ფისკალური, სანიტარული, საიმპერაციო და საბაჟო უფლებებით, ხოლო განსაკუთრებულ ეკონომიკურ ზონაში და კონტინენტურ შელფზე – სუვერენული უფლებებითა და იურისდიქციით; დ) აღნიშნული ტერიტორიების ზემოთ არსებული საჰაერო სივრცე.

ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებული პირის საკანონმდებლო განმარტება

²⁵¹ იხ., კორკელია კ. მჭედლიძე ნ, ნაღბანდოვი ა, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების სტანდარტებთან, თბ, 2005, 17.

მოცემულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 322² მუხლში, რომლის თანახმად, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებული პირია ის, რომელმაც ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ჩაიდინა ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონით აკრძალული ქმედება. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული საქმიანობის საკანონმდებლო ჩამონათვალი საკმაოდ ფართოა და იგი მოიცავს: ა) ნებისმიერ ეკონომიკურ (სამეწარმეო ან არასამეწარმეო) საქმიანობას, მიუხედავად იმისა, ხორციელდება თუ არა იგი მოგების, შემოსავლის ან კომპენსაციის მისაღებად, თუ ასეთი საქმიანობა საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით საჭიროებს შესაბამის ლიცენზიას ან ნებართვას. ავტორიზაციის ან რეგისტრაციის გავლას ან შეთანხმებას ასეთის არარსებობის შემთხვევაში; ბ) სამხედრო და ორმაგი დანიშნულების პროდუქციის შეტანას ან/და გამოტანას; გ) საერთაშორისო საჰაერო, საზღვაო და სარკინიგზო მიმოსვლას, აგრეთვე საერთაშორისო საგზაო სატრანსპორტო გადაზიდვას; დ) სახელმწიფო რესურსებით სარგებლობას; ე) ფულადი გადარიცხვების ორგანიზებას; ვ) ამ პუნქტის „ა“ - „ე“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული საქმიანობის დაფინანსებას ან რაიმე სხვა ფორმით ხელშეწყობას²⁵². ყურადსაღებია ამ მუხლის პირველი ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საგამონაკლისო შემთხვევები, რასაც დასაშვებად მიიჩნევს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ამ საქმიანობის განხორციელება მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, სპეციალური თანხმობით, რომელიც გაიცემა საქართველოს მთავრობის სამართლებრივი აქტით დადგენილი წესით, თუ ეს ემსახურება საქართველოს სახელმწიფო ინტერესებს, კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების, დეოკუპაციის ან ჰუმანიტარულ მიზნებს.

ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებული პირის საკანონმდებლო განმარტებას იძლევა ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონი, რომლის მე-6 მუხლის მე-5 პუნქტის მიზნებიდან გამომდინარე, დაკავშირებული პირია: ა) პირი, რომელსაც ამ მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული საქმიანობის განმახორციელებელ პირთან აქვს წილი ან აქციათა 5 პროცენტზე მეტი; ბ) პირი, რომელსაც აქვს წილი ან აქციათა 25 პროცენტზე მეტი ამ პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტით განსაზღვრულ პირთან; გ) პირი, რომელსაც აქვს წილი ან აქციათა 50 პროცენტზე მეტი ამ პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტით განსაზღვრულ პირთან.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 356⁸ მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის დანაწესით, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებული პირის ქონებას წარმოადგენს ნებისმიერი ქონება ან ამ ქონებიდან მიღებული შემოსავალი.

ამდენად, მითითებული სამართლის ნორმები ითვალისწინებს როგორც აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის

²⁵² ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონის მე-6 მუხლის პირველი პუნქტი, №431, 2008.

მსჯავრდებული პირისათვის ქონების ჩამორთმევას, ისე მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებული პირის დასჯასაც, ქონების ჩამორთმევის გზით.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის XLIV² თავით რეგულირდება არა აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისას შეძენილი ქონების ჩამორთმევის საკითხი, არამედ აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისთვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის საკითხი. ამასთან, სარჩელი შეიძლება აღიძრას იმ შემთხვევაში, თუ მსჯავრდებული პირის მიმართ გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულება ვერ ხერხდება. ამ კატეგორიის საქმეებზე სარჩელს აღძრავს პროკურორი, რომელიც უფლებამოსილია აღძრას სარჩელი, თუ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებული პირის მიმართ გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილება ითვალისწინებს ჯარიმას ან ქონების ჩამორთმევას და მსჯავრდებული პირის მიმართ ვერ ხერხდება აღსრულება. როგორც ვხედავთ, სამოქალაქო სამართალწარმოება წარმოადგენს ე.წ. შუალედურ რგოლს და, თავის მხრივ, ესახურება ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებული პირის მიმართ გამოტანილი გადაწყვეტილების სხვაგვარ აღსრულებას.

სამოქალაქო სამართალწარმოების დაწყების წინა პირობას წარმოადგენს სისხლის სამართალწარმოების წესით დამდგარი კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის არსებობა. სისხლის სამართალწარმოების წესით უნდა დადგინდეს პირი, რომელმაც ჩაიდინა სისხლის სამართლის კოდექსის 322² მუხლით გათვალისწინებული ქმედება, როგორცაა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონით აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობა.

პროკურორის მიერ სამოქალაქო სარჩელის აღძვრაზე ვრცელდება ხანდაზმულობის ათწლიანი ვადა. სარჩელის წარდგენის ხანდაზმულობა იწყება სისხლის სამართლის წესით სასამართლოს განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან და წყდება უფლებამოსილი პირის მიერ სამოქალაქო სარჩელის შეტანით. ხანდაზმულობის ათწლიანი ვადის გასვლასთან ერთად, პროკურორს ერთმევა უფლება წარადგინოს სამოქალაქო სარჩელი.

წინამდებარე პარაგრაფში მიმოვიხილავთ მტკიცების ტვირთის განაწილებას პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვის დროს, რაც განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ განსახილველ სამოქალაქო სამართალწარმოებაში მტკიცების ტვირთის განაწილების ინსტიტუტი ახალი შინაარსით წარმოგვიდგება.

სამოქალაქო სამართალწარმოებაში არსებითი მნიშვნელობისაა ის, თუ როგორი წესით უნდა დამტკიცდეს დამტკიცებას დაქვემდებარებული ფაქტები, ვის ეკისრება მათი მტკიცების ტვირთი. სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-4 მუხლით გათვალისწინებული შეჯიბრებითობის პრინციპის თანახმად, მტკიცების ტვირთი თანაბარზომიერად ნაწილდება მხარეთა

შორის. შესაბამისად, როგორც მოსარჩელე, ასევე მოპასუხე მხარე უშუალოდ ამტკიცებს იმ გარემოებებს, რაზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებს თუ შესაგებელს. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთი არათანაბარზომიერად ნაწილდება პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვასთან დაკავშირებულ წარმოებაში. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 356⁹ მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, მოსამართლე პირს ცნობს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად, თუ სათანადო მტკიცებულებათა შეფასების საფუძველზე გაირკვა, რომ არსებობს ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონით გათვალისწინებული საფუძველები. ამავე მუხლის მესამე ნაწილის თანახმად, მოსარჩელე ვალდებულია სასამართლოს წარუდგინოს მტკიცებულებები მოპასუხის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის შესახებ. მოსარჩელე სასარჩელო განცხადებაში ემყარება მოპასუხის ბრალეულობას, მაგრამ არ არის ვალდებული იგი დაამტკიცოს – არსებობს მოპასუხის ბრალეულობის პრეზუმფცია და მოპასუხე თავად ამტკიცებს მის არარსებობას. თავის მხრივ, მოსარჩელისათვის საკმარისია დაეყრდნოს მოპასუხის ვალდებულების შეუსრულებლობას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ საქმე გვაქვს მტკიცების ტვირთის არატრადიციულ, არაკლასიკურ ფორმასთან. იგი წარმოგვიდგება ე.წ. შერეული სახით.

განსახილველი კატეგორიის საქმეებზე სამართალწარმოება შესაძლებლობას იძლევა მიღებულ იქნეს დაუსწრებელი გადაწყვეტილება, გარდა გარკვეული გამონაკლისებისა. კერძოდ, პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის შესახებ სამართალწარმოებაში დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანის დამაბრკოლებელ გარემოებას არ წარმოადგენს საქართველოს სსკ-ის 233-ე მუხლის პირველი ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტის დებულება, რომელიც ადგენს დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანის დაუშვებლობის ერთ-ერთ წინა პირობას²⁵³.

სამოქალაქო სამართალწარმოება მიმდინარეობს შეჯიბრებითობის საფუძველზე. მხარეები თანაბრად არიან უფლებამოსილნი შეაგროვონ საქმეზე პროცესუალური მასალები, ე.ი მტკიცებულებები და მონაწილეობა მიიღონ საქმის განხილვაში. მოქმედი შეჯიბრებითობის პრინციპიდან გამომდინარე, სასამართლოს მთავარ სხდომაზე მოპასუხის გამოუცხადებლობის შემთხვევაში არსებობს ვარაუდი, რომ მოპასუხე აღიარებს სარჩელის საფუძველად მითითებულ ფაქტობრივ გარემოებებს და

²⁵³ მხარის გამოუცხადებლობის შემთხვევაში სასამართლოს დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანა დაუშვებელია თუ გამოუცხადებელ მხარეს დროულად არ ეცნობა საქმის ფაქტობრივი გარემოებები.

ცნობს სარჩელს. ამიტომ, საქმის ფაქტობრივი გარემოებები მიიჩნევა დადასტურებულად. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა მხოლოდ მაშინ არ ეწინააღმდეგება შეფხიბრებითობის პრინციპს, თუ სხდომაზე გამოუცხადებელი მხარე მოწვეული იყო საქმის განხილვაზე კანონით დადგენილი წესით. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 71-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სასამართლო უწყება ადრესატს ბარდება მხარის მიერ მითითებული ძირითადი მისამართის ფაქტობრივი ადგილსამყოფელის), ალტერნატიული მისამართის, სამუშაო ადგილის ან სასამართლოსათვის ცნობილი სხვა მისამართის მიხედვით. იმ შემთხვევაში, თუ, მოპასუხე მხარისათვის უცნობია სარჩელის განხილვის თარიღი (სასამართლო უწყება მისთვის არავის ჩაუბარებია), ის ფიზიკურად ვერ შესძლებს არჩევანი გააკეთოს სხდომაზე გამოცხადებასა და გამოუცხადებლობას შორის. საქართველოს სსკ-ის 233-ე მუხლის დანაწესი მხარის გამოუცხადებლობის შემთხვევაში, დაუშვებლად მიიჩნევა დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანას, თუ: ა) გამოცხადებული მხარე არ იყო მოწვეული 70-78-ე მუხლებით დადგენილი წესით; ბ) სასამართლოსათვის ცნობილი გახდა, რომ ადგილი ჰქონდა დაუძლეველ ძალას ან სხვა მოვლენებს, რომელსაც (რომლებსაც) შეეძლო ხელი შეეშალა სასამართლოში მხარის დროულად გამოცხადებისათვის; გ) გამოუცხადებელ მხარეს დროულად არ ეცნობა საქმის ფაქტობრივი გარემოებები; დ) არ არსებობს სარჩელის აღძვრის წინაპირობები. როგორც ვხედავთ, კანონმდებელი იცავს მოპასუხის ინტერესს. დაუსწრებელი გადაწყვეტილებით არ უნდა შეიღახოს მხარის მოსმენის უფლება. დაუსწრებელი გადაწყვეტილება არ დადგეს ისეთ პირობებში, როდესაც სასამართლოსათვის ცნობილია მხარის გამოცხადების დამაბრკოლებელი გარემოებების არსებობა. მხარის გამოუცხადებლობის საპატიოობისათვის არ არის საკმარისი მხოლოდ დაუძლეველი ძალის არსებობა, არამედ გასათვალისწინებელია „სხვა მოვლენის“ არსებობაც, რასაც მხარის გამოცხადებისთვის რეალურად შეეძლო ხელის შეშლა, მაგალითად, მხარის ყოფნა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე და მისთვის „საზღვრის“ გადალახვის პრობლემა.

დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანა განპირობებულია საპროცესო ეკონომიის პრინციპით, რაც გულისხმობს საქმის დროულად, გაჭიანურების გარეშე გადაწყვეტას. ასეთ შემთხვევაში, გადაწყვეტილება, თუ იგი არ გასაჩივრებულა, მალე შედის კანონიერ ძალაში და მისი აღსრულებაც უმოკლეს ვადაში მოხდება²⁵⁴. როგორც ვხედავთ, დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანა დამოკიდებულია მხარისათვის უწყების ჩაბარებაზე და მისი სასამართლოში გამოცხადების ობიექტურ შესაძლებლობაზე, რაც შესაძლოა შეუძლებელი გახდეს ხშირ შემთხვევაში მხარის მისამართის (ფაქტობრივი ადგილსამყოფელის) ოკუპირებულ ტერიტორიაზე არსებობის გამო. მართალია, საქართველოს სსკ-ის 70-ე მუხლის მესამე ნაწილი ითვალისწინებს უწყების ტელეფონით ჩაბარებას, თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ საქართველოში შექმნილ *დე ფაქტო*

²⁵⁴ იხ., ბასილაია ფ. მოპასუხის მიერ პასუხის (შესაგებლის) წარუდგენლობის შედეგები. ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბ, 2010, №1.

სიტუაციას და იმას, რომ კონფლიქტი ოკუპირებულ ტერიტორიებზე კვლავ მოუწესრიგებელია, არსებობს პროცესის მონაწილე სუბიექტის სასამართლო სხდომაზე გამოუცხადებლობის დიდი ალბათობა. აღნიშნული გარემოება, თავის მხრივ, შეიძლება უარყოფითად აისახოს როგორც მართლმსაჯულების, ისე სახელმწიფოს ინტერესებზე, იმ თვალსაზრისით, რომ შეილახოს მხარეთა თანაბარ პირობებში მოსმენის უფლება, რაც გარანტირებულია როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტებით, ისე, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით (სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება)²⁵⁵.

ზემოთ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით განვითარებულ მსჯელობაზე დაყრდნობით, მარტივია იმის მტკიცება, რომ ვინაიდან საქმე ეხება ფაქტობრივ მდგომარეობას, რომელიც ხელისუფლების კონტროლს მიღმა რჩება, ამ კატეგორიის საქმეებზე დაუსწრებელი გადაწყვეტილების გამოტანა გაუმართლებელია.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 356¹¹ მუხლი შეიცავს სპეციალურ დანაწესს სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების შესახებ განცხადების სავალდებულო წარდგენის თაობაზე, რომლის თანახმად, თუ არსებობს მონაცემები ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებული პირის მფლობელობაში არსებული ქონების გადამალვასა ან დახარჯვაზე, ანდა სხვაგვარად გასხვისებაზე პროკურორი ვალდებულია განცხადებით მიმართოს სასამართლოს ამ ქონებაზე, მათ შორის, საბანკო ანგარიშებზე, ყადაღის დადების მოთხოვნით.

განსახილველი სამართალწარმოების შედეგად მიღებული გადაწყვეტილებით შესაძლოა დადგინდეს მსჯავრდებული პირის მიმართ გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებით გათვალისწინებული ჯარიმის სახით დაკისრებული თანხის გადახდევინების (ქონების ჩამორთმევის თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილების შემთხვევაში – ეკვივალენტური ღირებულების ქონების ჩამორთმევა ან თანხის გადახდევინება) აღსრულების მიქცევა მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებული პირის ქონებაზე. ეს თავის მხრივ, არ გამორიცხავს მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებული პირის ქონებაზე სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებას.

²⁵⁵ European Convention of Human Rights and fundamental Freedoms (1950, 1952), A Compilation of International Instructions. UN, New York and Geneva, 1994.

დ ა ს კ მ ნ ა

წარმოდგენილი ნაშრომის შესახებ არსებული პრაქტიკული, ნორმატიული და სამეცნიერო მასალის შესწავლის შედეგად, დასკვნის სახით შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ რამდენიმე ძირითადი დებულება, რომელიც წარმოაჩენს საკითხის პრობლემურობას და შეიცავს მის ინოვაციურ გადაწყვეტას:

1. საქართველოს ახალი სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ძალაში შესვლის შემდეგ, მტკიცების ტვირთთან დაკავშირებით არ არსებობს არც ერთი მონოგრაფიული გამოკვლევა. ნაშრომის დასაწყისშივე აღნიშნულია, რომ აქამდე შემუშავებულ სამეცნიერო ნაშრომებში ასახული ძირითადი დებულებები აღარ შეესაბამება თანამედროვე საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართლის მოთხოვნებს. ქართული სამოქალაქო საპროცესო სამართლის საყოველთაო უნიფიკაციის გზაზე მოხდა სასამართლოს აქტიურობის პრინციპის ტრანსფორმაცია სასამართლო ხელმძღვანელობის პრინციპად. აქტუალურია საკითხი იმის შესახებ თუ, ვინ უნდა წარმოადგინოს მტკიცებულება სასამართლოში, სხვაგვარად, ვის ეკისრება მტკიცების ტვირთი? ნაშრომში ნაჩვენებია როგორ ხდება მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის პრაქტიკული განაწილება და რა ზეგავლენას ახდენს იგი სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებსა და ინსტიტუტებზე.

საქართველოში სასამართლო რეფორმის შედეგად მივიღეთ, რომ მართლმსაჯულება ხორციელდება შეჯიბრებითობისა და დისპოზიციურობის პრინციპების შესაბამისად, რომელიც ინკვიზიციურობისაგან განსხვავებით, არ გულისხმობს სასამართლოს მიერ საქმეზე „ობიექტური ჭეშმარიტების“ დადგენას, არამედ დავების განხილვისას სასამართლო მთლიანად ეყრდნობა მხარეთა აქტიურობასა და თვითინიციატივას და მხოლოდ მხარეების მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების ფარგლებში იხილავს ყოველ კონკრეტულ სამოქალაქო საქმეს და გამოაქვს არა არსებითად სწორი გადაწყვეტილება, როგორც ეს დამახასიათებელი იყო რეფორმამდე არსებული სასამართლოებისათვის, არამედ – დასაბუთებული გადაწყვეტილება, რომელიც ემსახურება პროცესის ე.წ. მხარეთა ორთაბრძოლის სამართლიან დასრულებას. ამგვარად, სასამართლო რეფორმის შედეგად ჩამოყალიბებული და თანამედროვე იურიდიულ აზროვნებას მორგებული საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიღების შემდგომ, სამართალწარმოების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საპროცესო მოქმედება გახდა მტკიცების პროცესი. თანამედროვე სამოქალაქო საპროცესო სამართალში დისპოზიციურობისა და შეჯიბრებითობის პრინციპის მოქმედების პირობებში სწორედ მტკიცების ტვირთის რეალიზებასა და მის ხარისხზე დამოკიდებული მხარეთა შორის წარმოშობილი დავის (კონფლიქტის) განხილვის საპროცესო შედეგი (საბოლოო რეზულტატი). ამიტომაც, აქტუალურია მტკიცების ტვირთის არსისა და მისი მნიშვნელობის გააზრება, მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის სწორი განაწილება, მოდავე მხარეთა მიერ მტკიცების ტვირთის რეალიზება. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ მტკიცების ტვირთი

არის სწორედ ის ხერხემალი სამართალწარმოებისა, რომლის გარეშეც არ დგება არც ერთი სასამართლოს შემაჯამებელი გადაწყვეტილება და, მაშასადამე, წარმოდგენილი ნაშრომი, რომელშიც რეფორმის შემდეგ, პირველად კომპლექსურად გაანალიზებული მტკიცების ტვირთი, მისი როლი და მნიშვნელობა, შესწავლილია მოდავე მხარეებს შორის მტკიცების ტვირთის სწორი გადანაწილება და განხილულია ის მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები, რომლებიც დგება მტკიცების ტვირთის სწორი ან/და არასწორი გადანაწილების შედეგად არის აქტუალური და მიგვითითებს მის მნიშვნელობასა და სიახლეზე.

წარმოდგენილი ნაშრომი ემყარება მიღწეული შედეგების გათვალისწინებას და, ამასთან, ახლებურად წარმოაჩენს თანამედროვე სამართალწარმოებაში მტკიცებს ტვირთის მნიშვნელობას, მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის ინოვაციური განაწილების თავისებურებებს წარმოების ისეთი სახეების დროს, როგორიცაა საოჯახო საქმეთა განხილვა, რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული საქმეების განხილვა, პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვა.

2. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი არ გვაძლევს მტკიცების საკანონმდებლო განმარტებას. სამოქალაქო საპროცესო სამართალში მტკიცების ტვირთის არსის გაგება შეუძლებელია თანამედროვე სამართალწარმოებაში მისი პრაქტიკული გამოყენების გააზრების გარეშე. მტკიცების ტვირთი ბუნდოვან იდეაზე კი არ უნდა აიგოს, არამედ უნდა განიმარტოს, თუ რა მიმართებაშია საპროცესო სამართალურთიერთობის საბოლოო შედეგთან, სადავო საკითხის გადაწყვეტასთან, ვინაიდან სწორედ ამ დროს ვლინდება მტკიცების ტვირთის არსი. ნაშრომში წარმოებული კვლევის შედეგად მტკიცების ტვირთი გააზრებულ იქნა შემდეგი კუთხიდან: მტკიცების ტვირთი ეს არის დავის მონაწილე მხარის იურიდიული მოვალეობა – შეასრულოს გარკვეული პროცესუალური მოქმედება. სანქცია ამ მოვალეობის შეუსრულებლობისათვის მდგომარეობს იმაში, რომ არახელსაყრელი მატერიალურ-სამართლებრივი შედეგები გარდაუვლად დადგება იმ მხარის მიმართ, რომელმაც ეს პროცესუალური ვალდებულება არ შეასრულა.

3. წარმოებული კვლევის შედეგად გამოირკვა, რომ მტკიცების ტვირთის განაწილებას ახასიათებს შერეული ბუნება. მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების მნიშვნელობის დადგენის მიზნით, ნაშრომში გაანალიზებულია სასარჩელო და არასასარჩელო წარმოების სახეები. გამოკვლეულია მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების საერთო და განმასხვავებელი ნიშნები, რის საფუძველზეც, ზოგადად, გამოიკვეთა მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილების არაერთგავროვანი წესი. კერძოდ, სამართალწარმოების ისეთი სახეების დროს, როგორებიცაა რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული

სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული საქმეების განხილვა, პირის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებისათვის მსჯავრდებულ პირთან დაკავშირებულ პირად ცნობის თაობაზე საქმის განხილვა, მტკიცების ტვირთის ვალდებულების მქონეა მოპასუხე, რადგან საბოლოოდ, მოპასუხეს ეკისრება სასარჩელო ფაქტების დაუმტკიცებლობით დამდგარი არახელსაყრელი შედეგები, რაც ინოვაციაა ქართულ სამართლებრივ სივრცეში.

ნაშრომში ერთმნიშვნელოვნად არის ხაზგასმული რეკეტული ქონების, თანამდებობის პირის, ქურდული სამყაროს წევრის, ადამიანით მოვაჭრის, ნარკოტიკული საშუალების გავრცელების ხელშემწყობის ან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 194-ე მუხლის მესამე ნაწილის „გ“ ქვეპუნქტით მსჯავრდებული პირის ქონების ჩამორთმევის მიზანია იმ სოციალური თანასწორობის აღდგენა, რომელიც დაირღვა ამგვარი მატერიალური ფასეულობის შეგროვების პროცესში. ამ კუთხით დაისმის კითხვა დაცულია თუ არა ამგვარი ქონების შემძენი იმ შემთხვევაში, თუკი მისთვის ქონების უკანონოდ შეძენის ფაქტი თავიდანვე უცნობი იყო და ამ ფაქტის მიმართ კეთილსინდისიერია. საკითხის ამ კუთხით განხილვა განაპირობა იმ ობიექტურმა გარემოებამ, რომ ქონების ჩამორთმევას მოქმედი კანონმდებლობა ითვალისწინებს არა მხოლოდ რეკეტიორისათვის, ქურდული სამყაროს წევრის და ა.შ., არამედ, მათთან დაახლოებული პირებისათვისაც. ნიშანდობლივია ისიც, რომ დაახლოებული პირის ცნება შეფასებით კატეგორიას მიეკუთვნება და პირთა საკმაოდ ფართო წრეს მოიცავს. მით უმეტეს, იმგვარ პირობებში, როდესაც თავად სარჩელის აღძვრის ხანდაზმულობა ათწლიანი ვადით განისაზღვრა, რაც, თავის მხრივ, ეჭვქვეშ აყენებს ზოგადად სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილის დაცულობის ხარისხს. ორივე ინტერესი – კეთილსინდისიერი შემძენის ინტერესი და საჯარო წესრიგი თანაბრად დაცვის ინტერესთა სფეროს მიეკუთვნება. ამ შემთხვევაში გამოსავალი, სტრუქტურული დისბალანსის აღდგენაში უნდა ვეძებოთ, უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ კეთილსინდისიერების ქცევის სტანდარტს, მორალს, ნდობას - ესენი ის პრიორიტეტებია, რომლებსაც განსაზღვრავს თავად მოვალეობა - დავიცვათ კერძო ავტონომიის ფარგლებში დადებული გარიგებები. კერძო ავტონომიის ფარგლებში დადებული გარიგებების არსებობის პირობებში დაცული უნდა იქნეს ხელშეკრულების მონაწილე სუსტი მხარის ინტერესი თავად გარიგების მიმართ და კეთილსინდისიერი შემძენის არსებობის შემთხვევაში, სოციალური თანასწორობის აღდგენისაკენ სწრაფვისას არ უნდა დაგვავიწყდეს სუსტი მხარის ინტერესების დაცვა²⁵⁶.

²⁵⁶ იხ., Cherednychenko Olha, Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of the Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions. Vol. 5, European Law Publishers, 2007, 4, 5.

4. გარკვეული თავისებურებები ახასიათებს საოჯახო საქმეების განხილვისაც. წარმოების ამ სახის თავისებურება იმაში უნდა გამოიხატოს, რომ სხვა სასარჩელო წარმოებისაგან განსხვავებით, ამ წარმოებაში მცირე დოზით, მაგრამ მაინც უნდა შეინიშნებოდეს ინკვიზიციურობის ელემენტები, რომლებიც უფლებას მისცემს მოსამართლეს თავისი ინიციატივით დაადგინოს საქმის ცალკეული გარემოებები, რომლებზედაც მხარეებს არ მიუთითებიათ. აღნიშნულ სამართალწარმოებაში მტკიცების საგანი მხოლოდ მხარეთა მითითებით არ უნდა განისაზღვროს.

5. ლოგიკურია, რომ სწორედ მტკიცებულებათა მნიშვნელობა განაპირობებს მისადმი ეგოდენ სტაბილურ ყურადღებას დოქტრინასა და პრაქტიკაში. საზღვარგარეთ, მეცნიერთა ნაწილი, სხვაობას ხედავს მტკიცებულებით სამართალსა და პროცესს შორის. კერძოდ, ამერიკელ, და არა მხოლოდ ამერიკელ იურისტთა აზრით, პროცესი ითვალისწინებს სასამართლოში საქმის განხილვის წესებს, რომლის მიზანია სასამართლო გადაწყვეტილების მიღება, ხოლო მტკიცება – ეს არის მოსამართლის დარწმუნება, დაქვემდებარება ლოგიკის კანონებისადმი²⁵⁷. სადავო არ არის, რომ საქართველოში მტკიცებულებებსა და მტკიცების პროცესთან დაკავშირებული საკითხები არის პროცესის ნაწილი, თუმცა, მისი მნიშვნელობიდან და მოცულობიდან გამომდინარე, სასურველია, რომ „მტკიცებულებითი სამართლის“ სახელწოდებით ისწავლებოდეს სპეციალური კურსი. ამ გზით უფრო მეტად იქნება წარმოჩინებული და შესწავლილი სასამართლოში მტკიცებასთან დაკავშირებული კომპლექსური საკითხები; უფრო მეტად შეიცნობა მტკიცებულებებისა და მტკიცების პროცესში მხარის აქტიურობის მნიშვნელობა და, რა თქმა უნდა განვითარდება ახალი სასწავლო (სპეციალური) კურსი, რომელიც გააერთიანებს იმ უმნიშვნელოვანეს საკითხებს, რომელთა ირგვლივ მიმდინარეობს საქმის წარმოება სარჩელის წარმოებაში მიღებიდან საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე. ეს კი შესაძლებლობას მისცემს სტუდენტებს, დამწყებ პრაქტიკოსებს, იურისტებს, ადვოკატებს, მეტი ყურადღება დაუთმონ სამართალწარმოების პროცესში ამ საკვანძო საკითხს.

6. უმნიშვნელოვანესია საკითხი მტკიცების სტადიების გამოჯვანის შესახებ. მტკიცების სტადიები, ისევე როგორც სამართალწარმოების სხვა სტადიები უნდა ენაცვლებოდეს ერთმანეთს. ნაშრომში განხილულია საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნების მაგალითი, სადაც მტკიცების ტვირთი ემიჯნება მტკიცებულებების წარმოდგენის ტვირთს. მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთი დაკავშირებულია მატერიალური სამართლის ნორმებთან, ხოლო მტკიცების ტვირთი, – ძირითადად, ამ ტვირთის ვალდებულების მქონე სუბიექტებთან. მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთი მოქმედებას იწყებს სამართალწარმოების საწყის ეტაპზე და მიზნად ისახავს პროცესის დასაწყებად საკმარისი მტკიცებულების წარმოდგენას. მოსარჩელე ამ ეტაპზე აწყდება ორი სახის ბარიერს. მტკიცებულებების წარმოდგენის ტვირთის შესრულება გავლენას ახდენს მტკიცების ტვირთის რეალიზაციაზე. ამ მხრივ, მტკიცებულებათა წარმოდგენის სტადია დასაწყისშივე წარმოაჩენს საქმისათვის მნიშვნელობის

²⁵⁷ იხ., Гражданский Процесс Зарубежных Стран, под редакцией Давтян А. Г, М, 2008, 237.

მქონე გარემოებებს და ამით მოპასუხეს ექმნება გარკვეული წარმოდგენა საქმის შემდგომი მსვლელობის პერსპექტიულობის შესახებ. მოპასუხემ შესაძლოა, თავიდანვე მორიგება არჩიოს მოსარჩელესთან, რაც განტიერთავს სასამართლოებს საქმეთა სიმრავლისაგან, აარიდებს მხარეებს ზედმეტი საპროცესო ხარჯების გაწევას. ამასთან, მტკიცებულებათა წარმოდგენის ტვირთის ამოცანა დავის არსის დადგენაში, დავის შემადგენელი ძირითადი საკითხების გამოვლენაში მდგომარეობს. მოსამზადებელ სტადიაზე ხდება დავის საგნის დადგენა და შეჯიბრებითი ქაღალდების გაცვლა, რაც ხელს უწყობს მხარეთა ინფორმირებულობასა და სასამართლო სხდომაზე მოულოდნელობის ეფექტის თავიდან აცილებას. თუკი მტკიცებულებების წარმოდგენის ვალდებულების პრაქტიკული რეალიზაცია უზრუნველყოფს საქმის განხილვას საჭირო საკმარისი მასალებით, მაშინ მტკიცების ტვირთის შესაბამისად, მხარემ უნდა დაამტკიცოს თავისი სიმართლე იმდენად ზედმიწევნით ზუსტად და დასაბუთებულად, რომ სასამართლოს არავითარი ეჭვი არ უნდა წარმოეშვას – ვის სასარგებლოდ გამოტანოს გადაწყვეტილება. მოცემული წესის სპეციფიკა მდგომარეობს შემდეგში: თუ სარჩელში მითითებულ ფაქტობრივ გარემოებებს მოპასუხე არ ხდის სადავოდ, მაშინ მოსარჩელე განთავისუფლებულია მათი მტკიცებისაგან. ასეთ შეთხვევაში, მოსარჩელეს არ ეკისრება სასარჩელო მოთხოვნის მატერიალური საფუძვლების მტკიცების ტვირთი და იგი მტკიცებულებების წარმოდგენის გარეშე იკმაყოფილებს პრეტენზიას. სასამართლო ავტომატურად გამოიტანს გადაწყვეტილებას სარჩელის დაკმაყოფილების შესახებ. ხოლო, თუ მოპასუხე არ ეთანხმება მოსარჩელის მიერ მითითებულ გარემოებას, მაშინ მოსარჩელე ვალდებულია დაამტკიცოს სადავო გარემოება შესაბამისი მტკიცებულების წარმოდგენით.

7. ნაშრომში განხილულია ქართული საპროცესო სამართლისათვის უცნობი მტკიცებულების ისეთი სახეები, როგორსაც ითვალისწინებს ინგლისისა და აშშ-ის სამართალწარმოება „აფიდევიტისა“ და „ჩვენება სხვისი სიტყვების სახით“.

„აფიდევიტი“ არის წერილობითი, ფიცის ქვეშ მოცემული ჩვენება ან მოწმის საზეიმო განცხადება. „აფიდევიტი“ შესაძლებლობას იძლევა მიღებულ იქნეს ინფორმაცია მოწმისაგან ან/და პროცესის სხვა მონაწილეებისაგან, რომლებიც ვერ ცხადდებიან პროცესზე ჩვენების მისაცემად. მოწმის ჩვენების „აფიდევიტის“ ფორმაში მიცემის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღება სასამართლოს ან მხარის ინციატივით.

„ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ არის ინფორმაცია ფაქტის შესახებ, მიღებული არა პირველწყაროდან, არამედ მისი მატარებლისაგან. „ჩვენება სხვისი სიტყვებით“ მოიცავს ნებისმიერი სახის ინფორმაციას. მის პირველწყაროს შეიძლება წარმოადგენდეს არა მხოლოდ ადამიანი, არამედ ასევე დოკუმენტი, რომლის სასამართლო სხდომაზე წარმოდგენა შეუძლებელია.

ქართული საპროცესო სამართლისათვის უცნობი მტკიცებულების აღნიშნული სახეები საინტერესო უნდა იყოს სამართალწარმოებაში საქმის ფაქტობრივი გარემოებების დასადგენად. ისინი კიდევ უფრო მეტ შესაძლებლობას მისცემს პროცესის მონაწილე მხარეებს წარმოადგინონ

მათთვის ხელსაყრელი მტკიცებულებები თავიანთი წილი მტკიცების ტვირთის სათანადო რეალიზებისათვის.

8. მატერიალური კანონმდებლობით გათვალისწინებულ გამონაკლის შემთხვევებში, ფაქტების მითითების ტვირთი და დამტკიცების ტვირთი ერთმანეთს უნდა გაემიჯნოს. ეს ის გამონაკლისი შემთხვევებია, როდესაც სამართალწარმოება, ძირითადად, მოწინააღმდეგე მხარის მტკიცების ტვირთი უნდა იყოს. სამაგალითო კლასიკური დავები შეეხება მკურნალობის დროს ექიმის მიერ დაშვებულ შეცდომებს და წუნდებული პროდუქტით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების შესახებ მოთხოვნებს. ზიანის დადგომის შესახებ ფაქტობრივი გარემოების დამტკიცება მომხმარებლისათვის პრობლემას არ წარმოადგენს, ხოლო პროდუქტის წუნის დამტკიცება, ანუ იმ გარემოების დამტკიცება, რომ კონკრეტული პროდუქტის წარმოებისას შეცდომა იქნა დაშვებული რთული შესაფასებელი და დასამტკიცებელია მომხმარებლის მხრიდან. ამიტომ, არ არის მართებული, რომ დაზარალებულს, რომელსაც წარმოდგენა არა აქვს წარმოების ტექნოლოგიურ პროცესზე, მთლიანად ეკისრება მტკიცების ტვირთი. დაზარალებული ვერ შესძლებს იმის დამტკიცებას, რომ კონკრეტული პროდუქტის წარმოებისას დაშვებული იყო რაიმე სახის შეცდომა. დაზარალებულის მტკიცების ტვირთი უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ იმ ფაქტობრივი გარემოების მტკიცებით, რომ ნამდვილად პროდუქტის წარმოებისას დაშვებულმა შეცდომამ გამოიწვია მისთვის ზიანის მიყენება, რამდენადაც მტკიცების ტვირთის ამგვარი განაწილებით უკეთ იქნება დაცული მომხმარებელთა უფლებები.

9. სამართალს არ შეუძლია და არც უნდა დააფიქსიროს სამართლის სუბიექტების უფლებებისა და მოვალეობების თანაფარდობის ყველა შესაძლო ვარიანტი და კომბინაცია. სამართლის ნორმა ურთიერთობის მონაწილეებს, მათ სავალდებულო და შესაძლებელ ქცევას, მათი მოქმედებების შედეგებს განსაზღვრავს მხოლოდ აბსტრაქტული ფორმით. გარდა ამისა, სამართალი თავისი განვითარების პროცესში ჩამორჩება საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარების ტემპს. საგულისხმოა, რომ სამართლის ეს კონსერვატიზმი საჭიროებს კომპენსაციას. ამგვარ ფუნქციას ასრულებს სასამართლო. სამართლის შემფარდებელი განსაზღვრულ სიტუაციებში ადგენს, რა უფლებებით შეიძლება სარგებლობდეს საპროცესო სამართალურთიერთობის თითოეული მონაწილე და რა მოვალეობები უნდა შეასრულოს თითოეულმა მათგანმა. უმეტეს შემთხვევებში, ეს პროცესი მხარეთა შორის მტკიცების ტვირთის განაწილებაში მდგომარეობს. ამა თუ იმ სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის სამართლებრივი შეფასებისათვის უნდა დადგინდეს მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმით გათვალისწინებული გარკვეული იურიდიული ფაქტების (იურიდიული შემადგენლობის) უტყუარად არსებობა, რაც შესაძლებელია სამოქალაქო საპროცესო კანონმდებლობით აღიარებული მტკიცებულებებით. ამასთან, ამა თუ იმ ფაქტობრივი გარემოებების დასადგენად, მტკიცებულებათა მიღება და შეგროვება უნდა განხორციელდეს განკუთვნილობისა და დასაშვებობის პრინციპების მოთხოვნათა გათვალისწინებით. კანონი დაუშვებელ მტკიცებულებათა რიგს, გარდა კანონის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებებისა ასევე,

მიაკუთვნებს ისეთ მტკიცებულებებს, რომლებიც, მიუხედავად მათი შინაარსისა, არ არის გამოსადეგი ამა თუ იმ გარემოებების დასამტკიცებლად, ვინაიდან ამ გარემოებების დამამტკიცებელი დოკუმენტის სახე თვითონ კანონმა – კონკრეტულად, ნორმამ განსაზღვრა, ზოგიერთ შემთხვევაში მტკიცების სტანდარტს განსაზღვრავს მატერიალური კანონმდებლობა. ერთია საქმის გარემოებებზე მითითება და მეორეა ამ გარემოებების დამადასტურებელი კონკრეტული მტკიცებულებების წარმოდგენა. დამტკიცების ტვირთი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალში არის მოძრავი, იგი არაა მუდმივად მიჯაჭვული პრეზუმფციაზე და გადადის პროცესის იმ მონაწილეებზე, რომლებისთვისაც უფრო ადვილია, ვიდრე სხვა მონაწილისათვის, წარმოადგინოს მტკიცებულება. დებულება იმის შესახებ, რომელი მხარისათვის უფრო ადვილი და მოსახერხებელია დაამტკიცოს ესა თუ ის ფაქტი, აგრეთვე, რომელი ფაქტების დამტკიცების საფუძველზე წარმოიშობა ვარაუდი ამა თუ იმ მხარის სასარგებლოდ კანონში ბუნდოვანია და არ არის განსაზღვრული. ამ საკითხის მოწესრიგებას უზრუნველყოფენ სასამართლოები. „ამ გზით შეიძლება საქართველოს კანონმდებლობაში გაჩნდეს ახალი ფასეულობები და ქცევის წესები. მით უფრო, რომ თანამედროვე სამართლებრივ სისტემაში კოდიფიცირებული სამართალი არ ზღუდავს სამართლის განვითარებას“²⁵⁸.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი გერმანული სამოქალაქო საპროცესო კოდექსისაგან განსხვავებით არ ითვალისწინებს გადახვევას დისპოზიციურობის პრინციპიდან. ამიტომ სასურველია ცალკეული კატეგორიის საქმეებზე კოდექსმა სასამართლოს მიანიჭოს უფლებამოსილება გადაუხვიოს დისპოზიციურობის პრინციპს და ინკვიზიციურობის გარკვეული ელემენტების გამოყენებით განიხილოს დავა, რომლის ძალითაც სასამართლო მტკიცების საგანს მისცემს ფორმულირებას მტკიცების ტვირთის შესაბამისად. მოსამართლის ეს საპროცესო მოქმედება საქმეში მონაწილე მხარეებისათვის თვალსაჩინოს გახდის, თუ რომელ დასამტკიცებელ ფაქტთან დაკავშირებით უნდა ჩამოაყალიბონ თავიანთი შეხედულება. მოსამართლის ამ უფლებამოსილებით თავიდან იქნება აცილებული ზედმეტი საპროცესო ღონისძიებები, ამით დაცული იქნება პროცესის ეკონომიის პრინციპი, რომლის მიხედვითაც, სასამართლო, მტკიცებულების სახით, მიიღებს მხოლოდ იმ მონაცემებს, რომლებიც საფუძველად უნდა დაედოს სასამართლო გადაწყვეტილებას. იმავდროულად, მხარეებიც იქნებიან ინფორმირებული მტკიცების ტვირთის შესახებ.

²⁵⁸ *კერესელიძე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 70.

ბიბლიოგრაფია

ნორმატიული მასალა

საქართველოს კონსტიტუცია, 1995.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, პარლამენტის უწყებანი, №47-48, 1997.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, №31, 1997.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, №1772 - II, 2010.

საქართველოს სსრკ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 1964.

„ორგანიზებული დანაშაულისა და რეკეტის შესახებ“ საქართველოს კანონი, პარლამენტის უწყებანი, №2354-რს, 2004.

„მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონი“, საქართველოს პარლამენტის უწყებანი, №21-№22 (14.03.2008 №5913), 1994.

„ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ“ საქართველოს კანონი №431, 2008.

საქართველოს კანონი „ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი №1139, 1997.

საქართველოს კანონი „პაციენტის უფლებების შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი №283, 2000.

Гражданский Процессуальный Кодекс РФ, 2003.

Zivilprozessordnung (ZPO), 2010, C.H. Beck, München.

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), 2001, C.H. Beck, München.

The Constitution of the United States of America, 1787, Federal Rules of Civil Procedure, 1997-98, Educational Edition, St. Paul, Minn, 1997.

European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950.
<http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>

Civil Evidence Act. 1968, 1972, 1995.

Federal Rules of Evidence, 1975.

Federal Rules of Civil Procedura, 1997.

Code de Procedure Civile de la France, 2007.

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (*ქართულ ენაზე თარგმნა ზ. ჭეჭელაშვილმა*) თბილისი, 2010.

Гражданское Процессуальное Уложение Германии, перевод с немецкого, М, 2006.

სასამართლოს გადაწყვეტილებები

სუსგ. 2011 წლის 27 ივნისი, სამოქალაქო საქმე №ას-260-244-11.

სუსგ. 2011 წლის 01 ნოემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-715-674-2011.

სუსგ. 2009 წლის 13 აპრილი, სამოქალაქო საქმე №ას-55-389-09.

სუსგ. 2009 წლის 23 აპრილი, სამოქალაქო საქმე №ას-861-1075-08.

სუსგ. 2008 წლის 19 მარტი, სამოქალაქო საქმე №ას-766 1092-07.

სუსგ. 2007 წლის 25 სექტემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-296-624-07.

სუსგ. 2007 წლის 27 ნოემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-537-879-07.

სუსგ. 2005 წლის 26 ივლისი, ადმინისტრაციული საქმე №ბს-434-25(3კ-05).

სუსგ. 2005 წლის 14 სექტემბერი, სამოქალაქო საქმე №ას-874-1146-05.

სუსგ. 2004 წლის 20 აპრილი, სამოქალაქო საქმე №ას-97-402-04.

სუსგ. 2002 წლის 4 მარტი, სამოქალაქო საქმე №3კ/441-01.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2011 წლის 05 ივლისის განჩინება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/874-11.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2011 წლის 13 იანვრის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/12789-10.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 27 იანვრის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/2283-09.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 25 ივნისის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/932-09.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2007 წლის 25 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/1299-07.

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2006 წლის 21 სექტემბრის განჩინება. სამოქალაქო საქმე №2ბ/256-06.

თბილისის გლდანი-ნაძალადევის რაიონული სასამართლოს 2003 წლის 09 ივლისის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2/607.

თბილისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა სააპელაციო პალატის 2003 წლის 03 ნოემბრის გადაწყვეტილება, სამოქალაქო საქმე №2ბ/2297-03.

რეკომენდაცია №R(94)12, მოსამართლე და მართლმსაჯულება, საქართველოს უზანაესი სასამართლო, ადამიანის უფლებათა ცენტრი, თბილისი, 2001.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებებში გამოყენებულ ნორმათა განმარტებანი, თბილისი, 2010.

სამეცნიერო ნაშრომები

ბასილაია ფ, საოჯახო საქმეთა განხილვის თავისებურებანი და დაუსწრებელი გადაწყვეტილება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, №4 (23), 2009, 26.

ბოხაშვილი ბ, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი, თბილისი, №9, 2008.

ბურდული ი, სააქციო სამართლის საფუძვლები (გერმანული და ქართული სამართლის მაგალითზე), თბილისი, 2010.

ბურდული ი, სავალდებულო სატენდერო შეთავაზება. აქციითა სავალდებულო გაყიდვა: აქციით მინიჭებული უფლების ბოროტად გამოყენება თუ კაპიტალის ბაზრის განვითარების აუცილებელი წინაპირობა?!. ჟურნ. მართლმსაჯულება, თბილისი, 2007, №2.

ბურდული ი, სამეწარმეო (სავაჭრო) სამართლის განვითარება საქართველოში და გერმანიაში (შედარებითი სამართლებრივი კვლევა), თბილისი, 2007.

ბიოლინგი ჰ, მოსამართლეთა სემინარი თემაზე: გადაწყვეტილების მიღების მეთოდთა, ბაკურიანი, 2007.

ბიოლინგი ჰ, ლუტრინგჰაუსი პ, შატერაშვილი ლ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის სისტემური ანალიზი, თბილისი, 2005.

ბიოლინგი ჰ, ჭანტურია ლ, სამოქალაქო საქმეებზე გადაწყვეტილების მიღების მეთოდთა, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 2004.

ზოიძე ბ, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007.

ზოიძე ბ, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, თბილისი, 2005.

ზოიძე ბ, ძველი ქართული მემკვიდრეობითი სამართალი, თბილისი, 2000.

ზოიძე ბ, ქართული ვალდებულებითი სამართლის სისტემა და პრინციპები, ჟურნ. ქართული სამართლის მიმოხილვა, 2000, 3/4 კვ.

თოდრია თ, ფაქტობრივი გარემოებების მნიშვნელობა საკასაციო სასამართლოში თბილისი, 2011.

თომაძე დ, საგადასახადო ვალდებულებები და საკუთრების უფლება – ევროპული სასამართლოს ხედვა, ადამიანის უფლებათა დაცვის კონსტიტუციური და საერთაშორისო მექანიზმები სტატიათა კრებული, რედაქტორი კორკელია კ, თბილისი, 2010.

თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები, თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, თბილისი, 2009.

იოსელიანი ა, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში, შედარებით – სამართლებრივი გამოკვლევა, ჟურნ. ქართული სამართლის მიმოხილვა, სპეციალური გამოშვება, თბილისი, 2007.

კახნიაშვილი ა, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ევროკონვენციასთან, თბილისი, 2002.

კერესელიძე დ, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009.

კორკელია კ, როგორ უზრუნველყოთ საქართველოში ადამიანის უფლებათა დაცვა ევროპული სტანდარტებით, თბილისი, 2010.

კორკელია კ. ევროპული სტანდარტების ინტეგრაციისაკენ: ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და საქართველოს გამოცდილება, თბილისი, 2008.

კორკელია კ. მჭედლიძე ნ, ნაღბანდოვი ა, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და მისი ოქმების სტანდარტებთან, თბილისი, 2005.

კვანტალიანი ნ, „პაციენტის უფლებები და ჯანმრთელობის დაცვის პერსონალის სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლები“. დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2012.

ლილუაშვილი თ, ხრუსტალი ვ, სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბილისი, 2007.

ლილუაშვილი თ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, 2005.

ლილუაშვილი თ, სამოქალაქო საქმეთა წარმოება სასამართლოში პრაქტიკული სახელმძღვანელო, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 2001.

ლილუაშვილი თ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, 1992.

მეგრელიძე კ, აზროვნების სოციოლოგიის ძირითადი პრობლემები, თბილისი, 1965.

მერებაშვილი ი, სასამართლოში სამოქალაქო საქმეთა განხილვისას მხარეთა შეჯიბრებითობისა და მოსამართლეთა აქტიურობის პრინციპების მოქმედება, უერნ. მართლმსაჯულება და კანონი, საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, №4 (23), 2009.

პედაგოგიური ფსიქოლოგია, ნაწილი I, რედ, ჩხარტიშვილი შ, თბილისი, 1962.

რენე ლავიდი, თანამედროვეობის ძირითადი სამართლებრივი სისტემები, რუსული გამოცემიდან თარგმნა თედო ნინიძემ, თბილისი, 1993.

უზნაძე დ, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1980.

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, შემდგენელი ჭაბაშვილი მ, თბილისი, 1964.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რედ. ა. ჩიქობავა, თბილისი, 1986,

ქირია გ. რეკეტული ქონების ან ქურდული სამყაროს წევრის ქონების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადაცემასთან დაკავშირებული წარმოების კომენტარი საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი, თბილისი, 2006.

ქირია გ. სასამართლო გადაწყვეტილებათა გადასინჯვის თეორიულ-პრაქტიკული კომენტარები საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით, თბილისი, 2002.

ქურდაძე შ. სამოქალაქო საქმეთა განხილვა პირველი ინსტანციის სასამართლოში, მე-2 გამოცემა, თბილისი, 2006.

ხუბუა გ. სამართლის თეორია, თბილისი, 2004.

ციხელიუხი რ. იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, მე-10 გამამუშავებული გამოცემა, მიუნხენი 2006, (*თარგმანი ქართულ ენაზე – თოთლაძე ლ, სამეცნიერო რედაქტორი ტურავა მ.* (2009)).

ცვაიგერტი კ. კოტცი პ. შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი I, (*თარგმანი ქართულ ენაზე – სუმბათაშვილი ე. მეცნიერული რედაქცია ნინიძე თ.*) თბილისი, 2000.

ცვაიგერტი კ. კოტცი პ. შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, თბილისი, 2001.

შენგელია რ, შენგელია გ. საოჯახო სამართალი, თბილისი, 2009.

შოთაძე თ. უხარისხო პროდუქტით მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობის სამართლებრივი პრობლემა ქართულ და ევროპულ კანონმდებლობაში, ჟურნ. მართლმსაჯულება, №2 (2007).

ხოფერია ნ. დისპოზიციურობა საქართველოს ახალი სამოქალაქო მატერიალური და საპროცესო სამართლის მიხედვით, ჟურნ. ქართული სამართლის მიმოხილვა, 1998.

ხოფერია ნ. შეჯიბრებითობის პრინციპი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. დისერტაცია იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, 1999.

ხოფერია ნ. მტკიცებულებათა თეორია გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში. *ლილუაშვილი თ.* საიუბილეო კრებული „75“. გამოცემულია გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოების მხრდაჭერით.

ხურცილავა რ. გამარტივებული წარმოება საქართველოს სამოქალაქო პროცესში. თბილისი, 2009.

ისთვისაც გახდეს საინტერესო და გამოსაყენებელი“.

ჭანტურია ლ, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011.

ჭანტურია ლ, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 1997.

ძლიერიშვილი ზ, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, თბილისი, 2010.

ძლიერიშვილი ზ, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, თბილისი, 2007.

ძლიერიშვილი ზ, ვალდებულების შესრულება, თბილისი, 2006.

ძლიერიშვილი ზ, ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მიერ, თბილისი, 2005.

ძლიერიშვილი ზ, ფულადი ვალდებულების შესრულების თავისებურებანი, თბილისი, 2005.

პენშელი ს, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდика, თბილისი, 2009.

კობახიძე ა, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, 2003.

ჩიკვაშვილი შ, საოჯახო და მემკვიდრეობის სამართალი, თბილისი, 1999.

ცერცვაძე გ. მედიაცია დავის გადაწყვეტის ალტერნატიული ფორმა (ზოგადი მიმოხილვა) თბილისი, 2010.

ცნობილაძე ი, და *სხვები*, საკუთრების უფლება საქართველოში, *რედაქტორი სიდემელი თ*, *ჩხეიძე გ*, თბილისი, 2007.

Алехина С. А, Давтян А. Г, Мирзоян М. Е, Кулакова В. Ю, Гражданский Процесс Зарубежных Стран, Москва, 2008.

Авдеенко Н. И, Евсеев П. Н, Кабакова М. А, Каллистратова Р.Ф, Лесницкая Л. Ф, Муравьева А. С, Царев М. И, Чечина Н. А, Чечот Д. М, Гражданский Процесс, Москва, 1968.

Бояринцев В, Соотношение публичности и диспозитивности в судебном праве, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 1987.

Боннер А. Г., Соотношение инициатива и активности сторон и суда в Советского Гражданском Судопроизводстве, советское государство и право, №8, 1983.

Биркин М., Роль суда в обнаружения и собирания письменных доказательств по гражданским делам, Москва, 1977.

Воложанин В. П., Земченко Н. А., Сов. Гражданский Процесс, Москва, 1988.

Вышинский А. Я., Теоря Судебных Доказательств в Сов. Праве, Москва, 1950.

Васьковский Е. В., Курс Гражданского Просесса, Т. I. Москва, 1913.

Гражданское Право, *под. ред. Суханова Е. А.*, Т.1, 3-е изд. Москва, 2010.

Давтян. А. Г., Гражданское Процессуальное Право Германии, Москва, 2000.

Давтян А. Г., Экспертиза в гражданском Процесесе. Москва, 1995.

Елисеев Н. Г., Гражданское процессуальное право зарубежных стран, М, 2004

Елисейкин М., Право суда выйти за пределами требования, Москва, 1965.

Жилин Г. А., Бриков В. В., Ганичева Е. С., и другие. Комментарий к Гражданскому Процессуальному Кодексу РФ, Москва, 2008.

Зенин И. А., Гражданское и торговое право зарубежных стран, Москва, 2009

Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу РФ *под. ред. М. С. Шакарян.* Москва, 2003.

Курылев С. В., Основы теории доказывания в сов. правосудии, Минск, 1969.

Курс Гражданского Процесса, *Под ред, Треушников,* Москва, 2003.

Лилуашвили Т. А., Предмет и бремя доказиваныя в Гражданском Процесесе, Тб, 1957.

Мальцев Е., О праве суда (судья) на возбуждение Гражданских дел, Сборник учебних трудов Свердловского юридического института, Свердловск, 1975.

Мальшев К., Судопроизводство, Москва, 1876.

Матиевский М., Осуществление диспозитивных правомочий в Советском Гражданском Процесесе, Свердловск, 1980.

Нешатаева Т. Н., Международное Частное Право и Международный Гражданский Процесс, Москва, 2004.

Пучинский В. К., Гражданский Процесс США, Москва, 1979.

Пиаталетов И., Право суда выйти за пределы исковых требований, Москва, 1978.

Решетникова И. В., Доказательственное право Англии и США, Екатеринбург, 1997.

Строгович М. С., Материальная истина и судебные доказательства в сов. уголовном Процессе, Москва, 1956.

Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве, *под. редакцией Решетниковой И. В.*, 4-е издание, переработанное, Москва, 2008.

Треушников М. К., Доказательства и Доказывание Сов. Гражданском Процессе, Москва, 1982.

Францифоров А. Ю., Францифоров Ю. В., Принципы гражданского процессуального Права, жур. Арбитражный и гражданский процесс, №4, 2003.

Шакарян М., Субъекты Советского Гражданского процессуального права, Москва, 1970.

Шейфер С. А., Доказательства и доказывание по уголовным делам, Москва, 2009.

Щлегов В. Н., Принципы искового производства, Вопросы теории и практики Гражданского процесса, Саратов, 1976.

Юдельсон К. С., Судебные доказательства и практика их использования в Гражданском Процессе, Москва, 1956.

Юдельсон К. С., Проблема Доказывания в Сов. Гражданском Процессе, Москва, 1951.

Arens Peter, Luke Wolfgang, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung, München, 1992.

Andrea Bockey, Das selbstständige Beweisverfahren im Arzthaftungsrecht, NJW, 2003.

Egbert Peters, Beweislastpraxis im Privatrecht, NJW, 1997.

Frohlich, D., Beweisvereitelung im Zivilprozess. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Wurde eines Doc. iuris der Julius-Maximilians-Universitat, Wurzburg, 2008.

Gschnitzer F., Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts, 2. neubearbeitete aufl. Springer-Verl. Wien/New-York, 1992.

Grunsky, W, Zivilprozessrecht, 11 aufl, München, 2003, C.H. Beck.

Gotschev/Staub, Der Ausschluss von Minderheitsaktionären nach Art. 33 Börsengesetz und durch squeeze out merger gemäss Fusionsgesetz, GesKR 2006.

Heinz Thomas, Klaus Reichold, Hans Putzo, Rainer Husstegeb, Zivilprozessordnung, 24, neubearbeitete Auf, München, 2002.

Helmut F. Richter und Sachverständiger aus Sicht der Sozialgerichtsbarkeit, ZZP Bd. 83, 1970.

Hans-Joachim Musielak. Grundkurs ZPO, 2 aufl, 1993.

Haft, Fritjof, Verhandlung und Mediation, in: Haft, Fritjof./von Schlieffen, Katherina, (Hrsg.) Handbuch Mediation, 2 aufl, München, 2009.

Rosenbeg L, Schwab K, Gottwald P, Zivilprozessrecht, München, 2009.

Luke, W, Zivilprozessrecht München, 8 aufl, 2003.

Lutz Michalski, "Beweisvereitelung" durch beweisbelastete Partei und Nachholbarkeit in der Berufungsinstanz, NJW, 1991.

Othmar Jauernig, Zivilprozessrecht, München, 1993.

Gottwald P, Beweislast und Beweisführung im Wettbewerbsprozeß, Rechtsvergleichende Untersuchung zum deutschen, amerikanischen und schwedischen Recht, GRUR Int. 1982.

Stone F. F, Institutions Fundamentales du droit des Etats-Unis, 1965.

Schopenhauer A, Vorlesungen über die gesamte Philosophie, Erster Teil, Cap. 3, (Werke, hrsg. v. P. Deussen, Bd. 9) 1913.

Seelmann K, Rechtsphilosophie, 2 Aufl. München, 2001.

Rosenberg, L, Die Beweislast, 5 aufl, München, Berlin, 1965.

A Student's guide to the Federal Rules of Civil Procedure, St. Paul, Minn, 1997.

Best A, Evidence, Examples and Explanations, Boston, New York, Toronto, London, 1994.

Coss R, Tapper C, Cross on Evidence, London, Dublin, Edinburgh, 1990.

Cross R, Wilkins N, Outline of the Law of Evidence, London, 1987.

Cherednychenko Olha, Fundamental Rights, Contract Law and the Protection of the Weaker Party. A Comparative Analysis of the Constitutionalisation of the Contract Law, with Emphasis on Risky Financial Transactions. Vol. 5, European Law Publishers, 2007.

Federal Rules of Civil Procedure, 1997-98, Educational Edition, St. Paul, Minn, 1997.

Gardley J, Foundation of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment. Oxford, 2006.

Hart H. L. A, The Concept of Law, New York, 1994.

Jolowicz J. A, The Woolf report and the Adversary System, CIQ, Vol, 15, 1996.

Joseph W. Glannon, A Student's guide to Understanding Civil Procedure, Boston, Toronto, 1987.

Kaye P, Civil Jurisdiction and Enforcement of Foreign Judgments, Oxford, 1987.

Leo Levin A, Shuchman P, Yablon C, Cases and Materials on Civil Procedure, 1997 Supplement, successor edition, Westbury, New York, 1997.

Leo Levin A, Shuchman P, Yablon C, Cases and Materials on Civil Procedure, Westbury, New York, 1992.

Lempert P. O, Saltzburg S. A, A Modern Approach to Evidence, Text, Problems, Transcripts and Cases, 6th Edition, Minn, 1982.

Murphy P. A, Practical Approach to Evidence, 3rd Edition, London, 1988, 1.

Mary Kay Kane, Civil Procedure In a Nutshell, 3rd Edition, St. Paul, Minn, 1991.

Muller C, Kirkpatrick L. C, Evidence, Boston, New York, Toronto, London, 1995.

Polakiewicz J, The Implementation of the ECHR and the Decision of the Strasbourg Court in Western Europe: An Evaluation, The Domestic Implementation of the European Convention of Human Rights in Eastern and Western Europe, 1992.

Steven Baicker-McKee, William M, Janssen, Jon B. Corr, A Student's guide to the Federal Rules of Civil Procedure, St. Paul, Minn, 1997.

Teeven M. K, A History of The Anglo-American Common Law of Contract, New-York, London, (Series Editor – *Murphy P, L*, Number 59), First published in USA in 1990.

The Case Law of Central and Eastern Europe. Enforcement of Contracts, Vol. 1, Ed. by *Mussman S, Tajti T*, Germany, 2009.

Zimmerman R, Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today, New York, 2001.

Zweigert S, Kötz H, An Introduction to Comparative Law, Third Edition. Translated from the German by Tony Weir, Clarendon Press – Oxford, 1998.

Code de Procedure Civile. Centime Edition. avec le concours de *Isabelle Despres*. *Laurent Darget*. Redacteur aux Editions Dalloz. 2009.

Gunichard, S, Procedure Civile, 27 edition, Paris, Dalloz, 2003.

Phylipe Georges, La juridiction administrative, Paris, 1998.

Vincent J, Gulnchard S, Procedure Civile, 27 Edition, Paris, Dalloz, 2003.